

LITERATURA

EROTIČNA

Problemi, št. 111—112, marec, april 1972, letnik X

PROBLEM
EROTIČNA

LITERATURA

Problemi št. 111—112, marec—april 1972, letnik X.

Glavni urednik Niko Grafenauer, odgovorni urednik Andrej Medved, tajnik uredništva Andrej Medved, lektor Nada Šumi, korektor Lado Planko, likovni urednik Tomo Podgornik.

Uredniški odbor: Niko Grafenauer, Andrej Inkret, Tomaž Kralj, Andrej Medved in Ivo Svetina.

Konzultativno telo revije je svet sodelavcev.

Uredništvo in uprava: Ljubljana, Soteska 10, tel. 20-487. Tajnik uredništva posluje vsak ponedeljek in četrtek od 10. do 13. ure, uprava pa v četrtek od 14.30 do 16.30. Tekoči račun 501-8-475/1 z oznako: za Probleme. Celoletna naročnina 50 din, cena posamezne številke 5 din, cena dvojne številke 8 din. Izdajata predsedstvo RK ZMS in IO ZŠJ. Tiska tiskarna PTT v Ljubljani.

KAZALO

- 1 Ivo Svetina, Švabski špegli
- 3 Max Ernst, Teden dobrote
- 7 Andrej Medved, Ogenj, ogenj pada!
- 12 Max Ernst, Teden dobrote
- 13 William Blake, Poroka nebes in pekla
- 20 Tomaž Kralj, Razširjene genitalije so razširjen mir
- 24 William S. Burroughs, Letna zabava pri A. J.
- 26 Francis Bacon, Soba
- 27 Fuck you, underground poems
- 31 Tomaž Šalamun, Roža, mapa kozmogonije, pisma
- 38 Taras Kermauner, Materialistični jezik erotizma
- 41 Isidore Ducasse — Lautréamont, Maldororjevi spevi
- 49 Pierre Klossowski, Diana in Akteon
- 50 André Masson, Naslanjač za Paolino Borghese
- 51 André Masson, Praznik
- 52 Georges Bataille, Mrtvec
- 60 Pierre Verger, Daritev ovna
- 61 Primož Žagar, Drugi del dolgega pogovora s homoseksualcem
- 69 Pierre Verger, Daritev kokoši
- 70 Leng-tch'e
- 71 Dušan Jovanovič, Življenje podeželskih plejbojev po II. svetovni vojni ali Tuje hočemo, svojega ne damo
- 92 Miodrag Bulatovič, Dvakrat ali trikrat jim je zastalo srce
- 100 Jaroslav Skrušny, Vprašanje čutnosti v Proustovem romanu Iskanje izgubljenega časa
- 113 Jožef Paganel, Kerubini
- 129 Witold Gombrowicz, Pornografija
- 135 Andrej Inkret, Spolno življenje Marije Magdalene in njene hčere Barbare
- 139 Marko Slodnjak, Ko gledam močna, gola bedra, polna stegna, črno obraščeno telo pod trebuhom
- 142 Jernej Novak, O romanu, ki je z erotiko doplesal
- 144 Taras Kermauner, Za dinamični pluralizem kritičnih metod
- 146 Taras Kermauner, Za čistost metodologije
- 152 Vizualna poezija
- 159 Dodatek
- 178 Popravka
- 179 Nekatere Prešernove še neobjavljene

Ivo Svetina:

ŠVABSKI ŠPEGLI

(pedagoški listki)

Pokličem noč, v steni so dobra usta, skoz katera se vale sape vetrov, jezikov in vodikov. Legajo na moja od spanja razparana leva sencà, ko se v prvi jutranji halji čreda odstavljenih oficirjev odpelje iz moje mrliške luže, veže duhovnih likov in para divjih bikov, dvomljivih krikov špilmanske slave, žalosti. Z lahnimi koraki, votlimi raki ritensko škrabljam po očetovi posvetni svetinovi lastnini; listam po leksikonu mačehovskih pižam, da vam dam vsaj en sam dan, dan brez župančičevskih puhlih jez, narodnih brez. In izpljunil je pest krvave, toplo spenjene zobne paste; in skoz visoka vrata mojega obraza, sončnega mraza, tonejo pardalovi mladiči, Vrazovi pregnani konjiči. Vzlete iz line glinasti lonci sline, mine roza pest erotične rose, ki je zlila lila spomin strahu v opomin.

Objokan nad okrvavljenimi otroškimi rokavicami, lepoticami steklenih duš, ki so razbile sramno uš in ledene sklede v očesu, lesu močne in točne izbe; ko so skoz noč zažvižgali nemški fantje, tatje in volcje na enonogi slavi gredé so kot sodni levi, sumerijske metaforične luči v prsni broški. Leta leteča izbrišejo mladeniču spomin na otročje čase; zimske gazi so votline v sirovi noči.

Astralni dnovi so Desideriusove maše dežja, kašče, site zla. Lust-prinzip, to je luteranski pulz, za hip Bes djaur; na nož, za zob, bob ob lepoleno steno.

Šelesti kvatrna noč, ko se kosa srede zareže v zelo temno četrtkovo razlito livado. Boleče bode kvodlibet, visoška senca brez venca za odsekanim mezincem, ki ni ušel sekiri smrti. Ne streljaj brate, ne streljaj, in naj še tako tolče po vratih! Ne streljaj, da ne ustreliš sebe! Dviga pravica frajmanov meč, a odpisana glava se našemi v pava.

Izgubila se je kmečka resničnost, kot muha o kresu, ki jo vzame kar zrak. In plaval je ves glogov les po polnočni vodi do hudičevih nebes, med trdimi rokami; in goreli so vsi denarni zakladi; in zakapani talenti so cveteli s plavim plamenom. Džambas Armeninstitut, odkar sem zlomljena roka, ponižanim v pomoč. Bela oratarjeva kapela, poldansko vino za Julijo, ki je brez dvoma moč. Hosana, navi! Debeli Togenburg je umorjena mira na truplu libele, bele zaveze, vaze in steze, ki se prihuljeno plazijo čez Slovenijo. Ihte vihtite vodvile naše osvete, Črtomirove prosvete, ko je ljubezen izdala kri, da se je preselila v dekleta in željene žene. Abraksas. SPUŠČAŠ SE. V Podnartu je rosni špirit, tam kjer so Rozine kosti mehki Luksemburg.

Snežena rebra ajdovske deklice so objela tiho shajališče boga, ki je popil lačnega leva in nasitil svojo marksovo glavo, pojočo lavo,

ke
vjanje
ja.
kega železa
korak in zrak
e ribe, viba di-
e zvezda; povsod
pradelcev hadrva,
mine, ki vržejo v zrak
a, ko se razmakne plot
ki pokriva moj zapušteni
a razpotju. Valovi so, vonji
a sprehod ugasnejo v najino
ko jih odpihne; praprotna se-

- Dušan Pirjevec: Estetska misel Franceta Vebra**
- Tine Hribar: Spornost ontološke diference**
- Božo Voj Žižek: Temna stran**
- ...ca**
- ...ej Kirn: Kreativnost**
- ...nanosti**
- ...drej Medved: Pisava (metafizika)**
- ...gra in tematske številke s področij**
- ...strukturalizma, sociologije**
- in politologije**

Izbor in ureditev slik A. M. & T. P.
Tekst A. M.

(slika 1—5), Max Ernst, *Une semaine de la bonté*, Teden dobrote, roman, Jacques Pauvert Ed. Paris

padajočo kri po grmih krog rok. Dremoten mrak rosi po logeh, tratah; dobravah in planjavah. Zmrznjeni koledniki sede in se brez glasu gosté, a piše jim v očeh: Haderlap po Hipokreni vzdolž dosihdob ultramnontanskega hrepenenja kaput.

Votli valovi so odjezdili iz najine hiše, morski baloni, gorski golobi, perot zlatega sočivja, trenutki sočutja, molčečega počutja. Gorjé revnemu, ki pozabi na nogo, ki je nima več; čul bo bes tople gore, zore gorjá. Led se je zalepil v sladkih čašah vetrnic, na samih ladjah gradu, majhnih morij. Davi se soj vremena spusti, po nevihti priplava na pomol tvojega sidra, telovega lotusa telesa. Hlepeč hlipam po ločju, lučju pobočju bokov logov bogov.

Pišem v tvoj ham, hram hrane razdrte rane vrane, ki so trajno rajne. Raj je gaj in čaj je bosa rosa, ki je lahna kosa lakote, ki klokota v kotu Roka. Srne so šle skož ščip miru, v s krvjo pošpricano trnje. Korak petelina pa je smrtna tišina, sivina tatov, ki se zvrne in zagrne bogatega človeka.

Za koleni tvoje gore se je zaredilo kamenje, med gorami v Zali, ko so vame iztekli zasneženi orjaki rojaki. Na nevarni ravni ravi zauka kozorog, Vodnikov rog, ki visi s stremen v srepo dolino, kjer se je spirit bolniške postelje krileč dvignil in zapustil davno dvorano tatinskega kruha v mraku; mrk nad rožami čela, preko neba zaboli napeta Dijanina tetiva škofovega Loka.

Rak nad obrvmi je gola groza, Gramozna jama polno naročje padlih rojenih herojev; puhlica gorí, v vetru rdi grd grm. Grom in strela, ko zori suhljad v zubljih sanj, pestičih gmajn, ki leže na poti vanj. Porušena hiša piščali, ležiš stegnjen kulan na grozdnatih ustnicah zardele povrhnjice, ker votla lisica že klepe koso do zob narasle lakote. Slišim, kako pokajo tablete, kako prši njih beli prah, zdrobljeni vrag, sneženi grah; pod obokom listnatih dokov prekoceanskih dožev, zabodenih krvavih nožev.

Nabiram mlado telesnost, ki v tebi požene na parceli potu. Lupim svežo svečo, ki hrepeni nazaj v hadni stolp grenkega voska, brez lizanja ognja, uničujočega gneva umrlega dneva. Slačim lačno jabolko, ker me nekaj žene med krlje dame, mame sladkih popoldanskih jezdecev; orumenelih kril, ki jih prav mlada dekleta vihtijo nad samo vasjo. Kje je dom pozabe, mrzlega zla iz lazú tvojih preplašenih črnih las? Kje so ostrnice in strgane vabe, zakopane barve Babe? In kje so šele lože rož, kamor bo romala moja suha bol? Moja zgoljufana mana, potica, pozabljena v ozadju, kjer so vedno tiho plale in dišale kmečke roke čakajoč biča še spečega vladarja.

Vodna država moje banje; sanja papirnata panorama; divjanje Kitairona odteka skoz umiranje bakrenih ust, ki pojejo zadnja.

Hodim nad milnato množico; ladja je iz pene, iz mehkega železa je sad tvojega zvrhanega pretežkega plodu. Odstopiš za korak in zrak tvojih teles strepeta na krožniku Zodiaka pipe, zariple ribe, viba dišeče deške vrvi. Dvoje kovinskih, topla in hladna zvezda; povsod slediš svoji slepi strasti, petju vodnih sestavin, verig pradelcev hadvaó, ki vežejo nase mase spomina iz težke globočine; mine, ki vržejo v zrak mile mlina mila. Iz predčasa, počesanega kvasa, ko se razmakne plot in steče steza po dlaneh majniškega izleta, ki pokriva moj zapuščeni hlebec življenja; vafelni v sutani, duša je na razpotju. Valovi so, vonji so in valovi mojega lova so! Vrtinci, ki sprehod ugasnejo v najino spanje, zrna premogovniških zvezdá, ko jih odpihne; praprotna semena, rešitev skritega sveta.

Izbor in ureditev slik A. M. & T. P.
Tekst A. M.

(slika 1—5), Max Ernst, *Une semaine de la bonté*, Teden dobrote, roman,
Jacques Pauvert Ed. Paris

(slika 2)

OKO RIBE,

JAJCE MIŠI, VBIČANA VKRČENA
ZVER, KI NOCI V MOJI ZAVESTI KOPJE

SKRAJNEGA OGNJA,
V IZKOPANEM, VBREKLEM, SPRASKANEM

ZAMETKU MOJE KRVL MIŠIČASTA VROČICA V TRANINI KOŽE.

(slika 3)

(slika 3)

(slika 4)

(slika)

Andrej Medved:

OGENJ, OGENJ PADA!

KAČA, SIPA-RAKOVICA. RIBA.

KNJIGA SMRTI

In če rečem meso, če rečem koža, kri, rečem vendar tudi čutnost. Čutnost: to je prilastitev, toda intimna, skrivna, temeljna, absolutna prilastitev moje bolečine v meni samem in potemtakem osamljeno in edino spoznanje te bolečine.

A. ARTAUD, POSITION DE LA CHAIR

Himen, deviška kožica torej ni resnica raz-skritja. Aletheie ni, je samo mig, trenutek, (na)klon(itev) himna. Ritmičen, ritmiziran padec. Nag-njen, uklonjen ritem ,takt, ubranost.

J. DERRIDA, LA DOUBLE SÉANCE

VIDENJE

OGNJA, OGNJENO KOPJE

SVETLOBE. VIDENJE SMRTI, ČRNO

OLJE KRVI, VLIV BESEDE,
ZAPISANOST MOLKA, VČRNJENA GIBLJIVA

PRIKAZEN. ZABEGLA,

DIVJA POHLEPNA ŽIVAL V SRPASTEM

TILNIKU NOČI, V KOŽNATEM

MLEKU ZEMLJE. VIDENJE KRVI. MOŽNOST,
DA SI, ZAPRTJE TELESA, SKRAJNA MUKA. KAZEN:

OKO RIBE,

JAJCE MIŠI, VBIČANA VKRČENA
ZVER, KI NOČI V MOJI ZAVESTI. KOPJE

SKRAJNEGA OGNJA,
V IZKOPANEM, VBREKLEM, SPRASKANEM

ZAMETKU MOJE KRVI. MIŠIČASTA VROČICA V TKANINI KOŽE.

KRČ

V ROKI. MIŠIČASTO

TRZANJE-V-GRLU. NEGIBNO VSTOPAM

V MRTVO REZILO
OGNJA. VDOR BREZČASNEGA

KRIKA V VOTLINO VRATU, V JEZIK TILNIKA.

VZGON
NEME ŽIVE SVETLOBE

V POPKOVINO OČI. SVINČENA OTRPLOST

V ZAVOJU TREBUHA, V ŽVEPLU KRVI. ČAS, KI ME DOSEGA,
PROSTOR,

KI SE ZAUSTAVLJA.
PRIZIV V BREZDNO OGNJA,

V JAJCE ZEMLJE, V DRUGO TELO.

ODPRTJE
KRVI. ODPRTJE

TELESA. IZSEV GLADKIH, SRPASTEM
SKRILASTIH VLAKEN. GNOJNI

IZCEDEK KOŽE V SVILENEM ZATILJU

OGNJENEGA NOŽA.
NIHANJE TENKE KOŽNE PREPONE,

GROZA PRED TELESNO MUKO, PRED MUČENJEM,
PRED KAZNIJO.

OTEKLA, ČRNA GOSENICA KRVI, LOČENA
V REZILU OGNJA, ZDRUŽENA V OSTUDNEM POLJUBU KAČE.

JAZ

OGNJA. JAZ KRVI.

VSEENO ČASA, VSEENO SMRTI, VSE

ENO.

RAZ-BRANOST

SVETLOBE. GREŠ SKOZI,

PREPUŠČAŠ SE UPORU KRVI. GREŠ

SKOZI. SKOZI SMRT, SKOZI KRI, SKOZI SVET

LOBO. SKOZI VHOD-IN-ZAHOD. DO KONCA. DO SLEP

OTE, SKOZI. VZTRAJAŠ

V ZAPISANOST KRVI, V NIČ SVETLOBE.

V IZZID LAKOTE. V ZID BESEDE. ZID SMRTI.

V PODKOŽI

MOJEGA DIHANJA,

V POPKOVINI

MOJEGA GLASU JE TVOJA

SMRT. V MOJI KRVI, V MOJI RIBI JE JAJCE

TVOJE KRVI. STRUP TVOJE KOŽE. KAČA-RAKOVICA, KUGA,

HROPEČA VKRČENA ŽIVAL.

VSILJENA MIŠIČASTA PTICA, VZEMLJENA

S KRVJO MRTVIH. TEMNA BESEDA SMRTI. BREZTELESNI

STRAH

PRED JALOVO NEZAVESTJO.

V APNENI SLUZNICI MOJE KOŽE JE ČISTA ČREDNA KRI.

KNJIGA PESMI

(Ta knjiga je nastala na pesmi nemških ekspresionistov G. Heyma, G. Trakla, E. Stadlerja in E. Lasker-Schüller)

Zdaj sem spoznal, da je vse razumel, vzletel je, se upognil daleč nazaj, da bi dobil dovolj moči, in nato kot metalec kopja zasadil svoj kljun skozi moja usta globoko v mojo notranjost. Ko sem padal vznak, sem osvobojen čutil, kako je nerešljivo utonil v moji krvi, ki je napolnjevala vse globine, prestopala vse bregove.

F. KAFKA, DER GEIER

O kako tiho je v črni vročici utonil obraz. Srebrno se je potopila Nerojenega glava.

G. TRAKL, GEDICHTE

VSE JE V KONCU.

PADEC-V-ZEMLJO, V OGENJ SONCA.

V ČRNO SONCE SMRTI.

NIČ SI NI NASPROTNO. DAN BO ČRN-IN-BEL,

NOČ BO MRTVA. VSE

JE V KONCU, VSE JE V PADCU KRVI.

SILNO SE UPIRA ČRNI

PTIČ (PEKOČE, RAZPROSTRTE OSTI

SVETLOBE), V OŽGANE NOZDRVI OGNJA. OKOVANI

GLASOVI, V STREMENU

NOČI, SPODJEJEN LET NOČNE PTICE.

NEMO KRIKNE KAČA V ŠKRLATNO OBLIČJE MOLKA.

ČRNO MASLO KRVI,

V LEPLJIVI JAZBINI KOŽE.

NEMI OBROČ NOŽA,
UPOGNJEN V PODOBO MOLKA,
MRTVI JEK JASTREBA. V GORI, TESNOBNO
ČAKANJE-NA-ODMEV,
NA LAJEŽ PTIC. V OBLIČJE
NEROJENEGA (V OBLIČJE SMRTI, ROJSTVO
KAČE), VZLETAVAJO,
S TEMNIMI VKRIKI, PTICE. RAZKAMENITEV OGNJA.

TEMNI SEDAJO,
NETOPIRJI, V RANLJIVA
USTA KOŽE, ČRNI UTRIP KRILATE
PTIČJE GMOTE.
V ŠKRLATNO OBLIČJE KRVI,
RDEČA, KAMENA ŽIVAL, (IZ OGNJA), V SREBRNI
PODOBI ROJSTVA,
OBRAZ NEROJENEGA, ZAZRT V NEMO
NEPREHODNOST NOČI. V GNEZDU KAČJEGA MOLČANJA.

NA ČELU
ZNAMENJE-IZ-OGNJA,
ZNAMENJE KRVI. V POPKOVINI UST,
OKUS-PO-MEDU. LILIJU V OBLIČJU KOŽE.
MRTVA BESEDA-IZ-ZEMLJE, SVETLOBA. RADOST, SMRT.

GLASOVI V STREMENU
NOČI, SPOD JEDEN LET NOČNE PTICE
NAMO KRNKA ČAKA
MRTVA BRSEDA IZ ZEMLJE SVETLOBA
RADOŠEŠTVA
V LEPI JIVI IZ
ZNAMENJE IZ OČNJA
ZNAMENJE KRAL V POPKOVINI USTI
OKUS PO MEBUČNIM IZ OČNJA IZ KOŽE
ČAKA KRNKA OMIEN
MRTVA BRSEDA IZ ZEMLJE SVETLOBA
RADOŠEŠTVA
V LEPI JIVI IZ

William Blake:

POROKA NEBES IN PEKLA

Argument

Rintrah rjove in stresa svoj ogenj v
težki zrak;
lačni oblaki se zgrinjajo doli.

Nekdaj ponižen je pošteni človek
ubiral svojo smer po nevarni stezi
v dolini smrti.

Vrtnice so vsajene, kjer trni rasto,
in na pustem vresju
brenče čebele.

Nato je zarasla nevarna pot
in reka ter potok sta stekla
po pečinah in grobovih,
da je iz zbledelih kosti
nastala rdeča glina;

dokler ni nepošteni zašel s poti miru,
da bi hodil po nevarni, in speljal
pravičnega v zapuščene pečine.

Zdaj se plazi izdajalska kača
v skromni pohlevnosti
in pravičnik besni v divjini,
kjer biva lev.

Rintrah rjove in stresa svoj ogenj v
težki zrak;
lačni oblaki se zgrinjajo doli.

Ko so nastala nova nebesa, tega
je zdaj triintrideset let, je nastal Več-
ni Pikel. In glej! Swedenborg je An-
gel, sedeč ob grobu: njegovo delo so
zdaj zložena platnena oblačila. Prišlo
je gospostvo Edoma in povratek
Adama v Raj. (Glej Isaiiah XXXIV in
XXXV pogl.)

Brez nasprotij ni napredka. Pri-
vlačnost in odbojnost, razum in ener-
gija, ljubezen in sovraštvo so nujni
za človeški obstoj.

Iz teh nasprotij izhaja tisto, kar
religija imenuje Dobro in Zlo. Do-
bro je pasivno, ki uboga Razum. Zlo
je aktivno, ki uboga Energije.

Dobro so Nebesa. Zlo je Pikel.

GLAS SATANA

Vse biblije in sveti zapiski so po-
vzročili naslednje zmote: —

1. Da ima človek dva obstoječa
principa, to je Telo in Dušo.

2. Da je energija, imenovana Zlo,
iz telesa; Razum, imenovan Dobro,
iz duše.

3. Da bo Bog mučil človeka vso
večnost, ker sledi energijam. Toda
resnična so naslednja nasprotja: —

1. Človek nima nobenega Telesa,
ločenega od Duše; ker je to, kar
imenujemo Telo, del Duše, ločene s
petimi Čuti, glavnimi dostopi duše v
tej dobi.

2. Energija je edino življenje in
izhaja iz telesa; Razum pa je mejnik
ali zunanji obod Energije.

3. Energija je Večna Radost.

Tisti, ki želje zatirajo, delajo tako,
ker so njihove želje dovolj šibke; za-
tiralec oziroma Razum pa stopi na
njihovo mesto in vlada brezželjnemu.

In s tem, ko je želja zatirana, po-
staja postopoma pasivna, dokler ni
le senca Želje.

Zgodovina tega je opisana v Iz-
gubljenem Raju, vladar Razuma pa
se imenuje Mesija.

In izvirni Arhangel ali poveljnik
Nebeškega prebivalstva se imenuje
Hudič ali Satan, njegovi otroci pa
se imenujejo Greh in Smrt.

Toda v Jobovi knjigi se Miltonov
Mesija imenuje Satan.

Kajti to zgodovino sta upravljali
obe strani.

Najprej se zazdi Razumu, kot da
je Želja zatrta; toda po Satanovi za-
slugi se je Mesija spustil in ustvaril
Nebesa iz tistega, kar je ukradel v
Prepadu.

To je prikazano v Evangeliju, ko
moli k Očetu, naj pošlje Tolažnika
oziroma Željjo, na kateri bi Razum
lahko gradil svoje Ideje; Jehovah iz

Svetega Pisma ni nihče drug kot ti-
sti, ki biva v plamenečem ognju.

Vedi, da je po svoji smrti Kristus
postal Jehovah.

Toda po Miltonu je Oče usoda,
Sin razum s petimi čuti, Sveti Duh
pa Vakuum.

Opomba: Razlog, da je Milton pi-
sal zadržano o Angelih in Bogu ter
sproščeno o Hudičih in Peklu, je ta,
da je bil pravi Poet in na Satanovi
strani, ne da bi se tega zavedal.

SPOMIN IZ SANJ

Ko sem hodil med peklenškimi
ognji, očaran od Genijevidih užtkov,
ki se zdijo Angelom mučenje in
norost, sem izbral nekaj njihovih
pregovorov, misleč, da, kakor izreki
nekega naroda označujejo njegov ka-
rakter, tako tudi pregovori s Pekla
označujejo njegovo modrost boljše kot
kaktšenkoli opis zgradb in oblačil.

Vrnil sem se domov v sfero petih
čutov, kjer se zravnano pobožje dvi-
guje nad tem svetom, in zagledal
mogočnega Zlodeja, ogrnjene s čr-
nim oblakom, drsečim ob skalah: z
žarečimi bliski je zapisal naslednji
stavek, zaznaven človeškim očem in
bran od ljudi na zemlji:

Kako veš, da ni vsak ptič, ki si
v zraku seka pot,

brezmejen Svet Slasti, tvojim ču-
tom skrit.

PREGOVORI PEKLA

Ob setvi se uči, ob žetvi poučuj,
pozimi uživaj.

Pelji svoj voz in plug čez kosti
mrtvih.

Pot čezmernosti vodi v palačo
modrosti.

Preudarnost je grda, bogata in
stara devica, dvori ji Nezmožnost.

Kdor želi in ne ukrepa, redi kugo.
Presekan črv odpusti plugu.

Pomoči v reko tistega, ki ljubi
vodo.

Bedak ne vidi istega drevesa kot
modrec.

Ta, katerega obraz ne žari, ne bo
nikdar postal zvezda.

Večnost ljubi proizvode časa.

Pridna čebela nima časa za ža-
lost.

Časi norčij so merjeni; a nobena
ura ne izmeri časov modrosti.

Vsa zadostna hrana se dobi brez
mrež in pasti.

Uvedi števila, teže in mere v letu
pomanjkanja.

Nobena ptica ne leti previsoko,
če leti s svojimi krili.

Mrtvo telo ne maščuje ran.

Najplemenitejše dejanje je, da si
zastaviš novo.

Če bi norec vztrajal v norosti, bi
postal moder.

Norčavost je ogrinjalo prekanje-
nosti.

Sram je ogrinjalo ponosa.

Jetnišnice so zgrajene iz kamnov
Zakona; Javne hiše iz opek Religije.

Ponos pava je veličastnost Boga.
Kozlova sla je Božja radodarnost.

Levji bes je Božja modrost.
Ženska golota je Božje delo.

Pretirana žalost se smeje, pretira-
na radost joče.

Rjovenje levov, tuljenje volkov,
besnenje viharjih oceanov ter opu-
stujoči meč so deli večnosti, premo-
gočni za človeško oko.

Lisjak obsoja past, sebe ne.

Radosti okrepljujejo, Zalosti vodi-
jo naprej.

Naj mož nosi levjo grivo in žena
ovčjo runo.

Ptiči gnezdo, pajku mrežo, člove-
ku prijateljstvo.

Sebični, nasmejani norec in čer-
merni, mrki norec bosta oba mislila,
da sta modra, če ju imaš za vabo.

Kar je zdaj dokazano, je bilo nek-
daj le zamišljeno.

Zajec, miš, podgana in lisjak išče-
jo korenine; slon, tiger, lev in konj
pa sadeže.

Vodnjak vsebuje, fontana preki-
peva.

Ena sama misel se zlije v brez-
mejnost.

Govori iz srca in ničvrednež se te
bo izognil.

Vse, kar je mogoče verjeti, je po-
doba resnice.

Orel ni nikdar izgubil toliko časa
kot tedaj, ko se je pustil učiti od
srake.

Lisjak poskrbi zase, Bog poskrbi
za leva.

Zjutraj razmisli, opoldne delaj,
zvečer obeduj, ponoči spi.

Kdor se ti je pustil prevarati, te
pozna.

Kakor plug uboga besede, tako
Bog usliši molitve.

Besneči tiger je modrejši od na-
učenega konja.

Pričakuj strup v stoječi vodi.

Dokler ne veš, kaj je preveč, ne
veš, kaj je dovolj.

Prisluhni norčevemu pristopu! To
je kraljevski naslov!

Ogenj očem, zrak nosnicam, vodo
ustom, zemljo bradi.

Šibkost v pogumu je Moč v pre-
kanjenosti.

Jablana se ne zgleduje po hruški,
kakor lev ne po konju, kako naj si
vzame plen.

Hvaležni jemalec pobere polno žetev.

Če niso ostali nori, bodimo mi.
Duša sladke radosti se zlepa ne skali.

Ko zagledaš orla, zagledaš Genijevo delo; dvigni glavo!

Kakor si gosenica izbere najlepše liste, kamor odlaga jajca, tako duhovnik vrže prekletstva nad najlepše radosti.

Za stvaritev majhne cvetlice so potrebna stoletja.

Prekolni krče; Blagoslovi sprostitev.

Najslajše vino je najstarejše, najboljša voda je najnovejša.

Molitve ne plužijo! Hvalnice ne žanjejo!

Radost se ne krohoče! Žalost se ne joče!

Glava Vzvišenost, srce Čustvo, spolovila Lepota, roke in noge Skladnost.

Kakor je ptici zrak, ribi morje, tako je zaničevalcu zaničevanje.

Srakoper si želi vse črno, sova si želi vse belo.

Obilje je Lepota.

Če bi se Lev ravnal po Lisjakovem nasvetu, bi bil zvit.

Napredek gre po ravnih stezah, vijugaste poti brez napredka pa so poti Genija.

Raje ubij dete v zibelki, kot da vzgajaš želje brez ukrepov.

Kjer ni človeka, je narava pusta.

Resnica ne more biti razložena tako, da jo je mogoče razumeti in ji ne verjeti.

Dovolj! ali Preveč.

Starodavni Poeti so oživiljali vse čutne predmete z Bogovi ali Geniji, klicali so jih po imenih in jih dopolnili z lastnostmi gozdov, rek, gora, jezer, mest, narodov in z vsem, kar so lahko zaznali njihovi povečani in številni čuti.

Še posebo so preučevali Genija vsakega posameznega mesta in dežele ter ga določili z njegovim Duševnim Božanstvom;

dokler ni bil ustvarjen red, katerega so nekateri izkoristili, da bi zaslužnili množice s poskusom predstavitve oziroma izločenja Duševnih Božanstev iz njihovih predmetov — tako se je začelo svečeništvo;

izbirali so oblike čaščenja iz pesniških pripovedk.

In nazadnje razglasili, da so Bogovi tako zaukazali.

Ljudje pa so pozabili, da vsa Božanstva bivajo v Človekovih prsih.

Preroka Isaiah in Ezekiel sta večerjala z menoj in vprašal sem ju, kako sta si upala trditi s tako gotovostjo, da je Bog govoril z njima; in če nista mislila, da ju bodo v tistem času napačno doumeli ter kaznovali.

Isaiah je odvrnil: »Nisem videl nobenega Boga in tudi slišal ga nisem s to omejeno organsko zaznavo; toda moji čuti so zaznali neskončno v vsem. Vendar sem bil takrat prepričan, pri tem ostajam tudi danes, da je glas poštenega ogorčenja glas Boga, zato mi ni bilo mar posledic, ampak sem pisal.«

Nato sem vprašal: »Ali trdno prepričanje, da je neka stvar taka, stvar tudi tako stori?«

Odvrnil je: »Vsi Poeti verjamejo tako; v obdobjih domišljije je takšno trdno prepričanje premikalo gore; toda mnogi niso sposobni trdnega prepričanja v karkoli.«

Ezekiel je nato dodal: »Filozofija Vzhoda je učila prva načela človekove zaznave. Nekateri narodi so imeli takšno načelo za izvirno, drugi drugačnega: Izraelci smo učili, da je Poetično Načelo (kakor ga zdaj nazivate vi) prvotno, vsa ostala pa iz tega izvirajo, kar je tudi vzrok za naše zaničevanje Svečenikov in Filozofov drugih ljudstev in vzrok za naše prerokbe o tem, da bo nekoč dokazano, kako vsi Bogovi izvirajo iz našega in da so le plod Poetičnega Genija. In to je bilo tisto, kar je naš pesnik, kralj David, tako silovito želel in tako glasno zaklinjal, rekoč, da s tem premaguje sovražnike in zmaga nad kraljestvi; mi pa smo tako ljubili svojega Boga, da smo v njegovem imenu preklinjali vsa Božanstva narodov okrog nas in trdili, da so se vsi upli. Zaradi teh trditev so množice pričele misliti, da bodo nazadnje vsi narodi podrejeni Židom.«

Moram priznati, da sem to poslušal nemalo osupel. Po večerji sem vprašal, če bi Isaiah lahko počastil svet s svojimi izgubljenimi deli; rekel je, da ni bilo izgubljenega nič vrednejšega. Ezekiel je podobno rekel za svoje delo.

Vprašal sem tudi, zaradi česa je Isaiah tri leta hodil bos in gol naokrog. Odvrnil mi je: »Zaradi istega razloga kot naš prijatelj Diogenes, Grk.«

Ezekiela sem vprašal, čemu je jedel odpadke in ležal toliko časa na svoji desni in levi strani. Odvrnil je: »Zaradi želje, da bi pri ljudeh vzbudil občutek neskončnosti; to je navada pri severnoameriških plemenih: in ali je tisti pošten, ki se upira svo-

jemu geniju oziroma vesti zaradi trenutne lagodnosti in zadovoljstva?»

Starodavno izročilo, da bo zemlja uničena v ognju po izteku šestih tisočletij, je resnična, kakor sem slišal v Peklu.

Kajti kerubu s plamenečim mečem bo takrat zaukazano zapustiti stražo ob drevesu življenja; in ko ga bo zapustil, bo vse stvarjenje zažarelo in se prikazalo neskončno in sveto, medtem ko je zdaj videti minljivo in pokvarjeno.

To se bo zgodilo z naraslim čutnim uživanjem.

Toda najprej se mora razjasniti zmeta, da je telo ločeno od duše; to bom storil s tiskanjem na peklenski način, s toplimi, ki se v Peklu uporabljajo kot zdravilna, ker razkrivajo navidezno površino ter odkrivajo neskončnost pod njo.

Če bi se vrata zaznave odprla, bi se človeku prikazalo vse takšno, kot je, neskončno.

Kajti človek se je zaprl in zdaj zaznava vse reči skozi ozke line svoje jame.

DRAGOCENO VIDENJE

Bil sem v tiskarski hiši v Peklu in opazoval način, s katerim je znana posredovano od rodu do rodu.

V prvem prostoru je bil Zmajčlovek, ta je odstranjeval smeti izpred jamskega vhoda; znotraj so številni zmaji votlili jamo.

V drugem prostoru je bil Gad, zvit okoli skale v jami, drugi so ga krasili z zlatom, srebrom in dragoceni kamni.

V tretjem prostoru je bil Orel z zračnim perjem in krili; notranjščino jame je delal neskončno. Okrog njega so bili številni Orlom podobni ljudje, ki so gradili palače v brezmejnih pečinah.

V četrtem prostoru so bili Levi v plamenih ognjev, besneli so naokrog in stapljali kovine v žive tekočine.

V petem prostoru so bile Brezimne oblike, ki so metale kovine v prostranost.

Tu so jih prejemale Ljudje, ki so zasedali šesti prostor in dobili oblike knjig, ki so jih zlagali v knjižnicah.

Velikani, ki so oblikovali zemljo v čutni obstoj in ki se zdi, da živijo v njegovih verigah, so pravzaprav pozročili življenje in so izvor vseh dejavnosti; toda verige so prekanjenost šibkih in upogljivih duhov, ki imajo sposobnost zatirati energijo.

Kakor pravi pregovor: šibkost v pogumu je moč v prekanjenosti.

Tako je del obstoječega Izlivajoči, drugi pa Sprejemajoči. Sprejemajočemu se zdi, da je Izlivajoči v njegovih verigah; v resnici pa ta le sprejema dele obstoječega in misli, da je to celota.

In Izlivajoči bi prenehal biti Izlivajoči, če ne bi Sprejemajoči kot morje jemal čezmernosti njegovih užitkov.

Morda kdo poroče: »Mar ni Bog edini Izlivajoči?« Odvrnem mu: »Bog deluje in obstaja le v živelih bitjih ali Ljudeh.«

Ta dva razreda ljudi sta vedno na zemlji in morala bi biti sovražnika: kdorkoli ju poskuša zediniti, ruši obstoj.

Religija ju poskuša zediniti. Opomba: Jezus Kristus ju ni hotel združiti, marveč ločiti, kakor je razvidno iz Prilike ovac in koz! In tam pravi: »Nisem prišel, da bi prinesel Mir, ampak Meč!«

Mesija ali Satan ali Skušnjavec je bil prvotno mišljen kot eden od Predpopotnikov, ki so naše Energije.

DRAGOCENO VIDENJE

Angel je prišel k meni in mi deja: »O usmiljenja vredni, neumni mladi mož! Kako grozljivo in strahotno stanje je to! Samo pomisli, kakšno vrelo, gorečo ječo si pripravljajš za vso Večnost, v katero boš zabredel s takšnim življenjem!«

Rekel sem mu: »Morda bi mi bil pripravljen pokazati to usodo in bi potem skupno razmislila, katera je boljša, tvoja ali moja.«

In tako me je odvelkel skozi hlev in skozi cerkev pod cerkveni obok, na koncu katerega je bil mlin. Šla sva skozi mlin in prispela do votline. Otipavala sva težko pot po labirintu, dokler se ni pod nama prikazala brezmejna praznina, podobna podzemskemu nebu, tako da sva se morala držati za korenine dreves in obvisela nad globočino. Predlagal sem mu: »Če želiš, se spustiva v globino in pogledava, če je Previdnost tudi tukaj prisotna. Če ne greš z menoj, grem sam.« Odvrnil je: »Ne prenašli se, mladi mož, toda ko sva že tu, opazuj svojo usodo, ki se bo kmalu razkrila, takoj ko premine tema.«

In obstal sem z njim, sédel na zvito hrastovo korenino. On pa se je oprijel gobe, ki je visela s klobukom, obrnjenim navzdol.

Postopoma se je prikazoval neskončni Prepad, videti je bil kot v

dim zavito goreče mesto; pod nama je bilo v daljavi sonce, črno, toda žareči; okoli sonca so bili žareči trakovi, po katerih so plezali ogromni pajki in prežali na svoje žrtve; te so letele oziroma lebdele v neskončni globeli, imele so oblike gnusnih zverin, kar je bila posledica njihovega nečistovanja; in zrak je bil napolnjen z njimi, tako da je bil z njimi tudi nekako stkan — to so Hudiči in se imenujejo Sile Zraka. Tedaj sem vprašal svojega sopotnika, kakšna je moja usoda. Rekel je: »Med črnimi in belimi pajki.«

V tem hipu pa sta med črnimi in belimi pajki izbruhnila oblak in ogenj ter se zvalila v globel, da sta potemnila obzorje, nebo pa je spodaj počrnelo in se kotalilo grmeče kot morje. Ničesar nisva mogla videti pod nama, le vihar je rohnel v temini; in šele na Vzhodu med oblaki in valovi sva zagledala slap krvi v ognju in nekaj lučajev od naju se je prikazal ter zopet izginil luskasti hrbet pošastnega zmaja. Nazadnje sva tri stopinje proti Vzhodu opazila ognjeno grivo nad valovi. Dvignila se je počasi kot nekakšno sedlo srebrnih skal, da sva lahko razločila dve obli karminastih žarov, s katerih je morje zdrselo v oblakih in dimu; tedaj sva spoznala Leviathanovo glavo. Čelo je imel kot tigr razdeljeno z zelenimi in vijoličastimi progami. Nato sva videla še njegovo žrelo in rdeče škrge, viseče tik nad vrela peno, ki je puščala sledove krvi za seboj, kako se nama bližajo v besu Duhovnega obstoja.

Moj prijatelj Angel je splezal s svojega mesta v mlin; ostal sem sam in prizor je izginil; znašel sem se v mesečini na prijaznem rečnem bregu in poslušal harfista, ki je prepeval ob spremljavi harfe; besedilo pesmi je šlo takole: »Človek, ki nikdar ne spreminja svojega mnenja, je kot stoječa voda in redi plazilce duha.«

Vstal sem in šel v mlin, kjer sem našel Angela; presenečen je bil in vprašal me je, kako sem ušel.

Odvrnil sem mu: »Vse, kar sva doživela, je bilo plod tvoje metafizike, kajti brž ko si zbežal, sem se znašel na bregu reke v mesečini in poslušal harfista. Zdaj sva videla mojo usodo v večnosti, naj ti pokažem tvojo?« Smejal se je predlogu, toda s silo sem ga zgrabil za roko in zletel proti zahodu skozi noč, dokler se nisva dvignila nad zemljino senco; nato sem se skupaj z njim pognal v Sončevo telo. Tu sem se ogrnil z belino in stisnil v roke Swe-

denborgova dela ter se spustil z večličastne sončeve sfere ter šel mimo vseh planetov do Saturna. Nekoliko sva si odpočila, nato pa zletela v praznino med Saturnom in zvezdami stalnicami.

»Tu,« sem dejal, »je tvoja usoda, v tem prostoru, če se temu sme reči prostor.« Kmalu sva zagledala hlev in cerkev, peljal sem ga k oltarju in odprl Biblijo. In glej! To je bila globoka votlina, v katero sva se spustila. Uzrla sva sedem hiš iz opek. Vstopila sva v eno; znotraj je bila množica opic in pavianov ter drugih tovrstnih zverin, ki so bile zvezane z verigami v sredini. Skakale so druga v drugo in si grozile, vendar se zaradi kratke verige niso dosegle. Toda kdaj pa kdaj so se dosegle in lahko sem opazoval, kako so močnejše zgrabile šibkejše, se najprej slastno sparile z njimi, nato pa jih požrlé tako, da so trgale z njih ud za udom, dokler niso bila trupla le še brezmočni kosi mesa. Tudi tega so po slastnem lizanju in poljubljanju požrlé; tu in tam je kakšna v zanosu glodala svoj lastni rep. Ker naju je smrad dušil, sva se vrnila v mlin: v rokah sem prinesel okostje neke žrtve, ki je v mlinu postalo Aristotelova Analitika.

Tu mi je Angel rekel: »S svojo domišljijo si me prevaral in lahko bi te bilo sram.«

Odvrnil sem: »Drug drugega varava in le izguba časa te je bilo prepričevati, ker je tvoje edino delo Analitika.«

V Nasprotovanju je pravo Prijateljstvo

Vedno znova sem opažal Angele, kako z zaverovanostjo govorijo o sebi, kot da so Edini Modri. To počno z ošabno gotovostjo, ki izhaja iz sistematičnega razmišljanja.

Tako se Swedenborg hvali, da je njegovo pisanje izvirno, čeprav je le Vsebina ali Popis že natiskanih knjig.

Neki človek je vodil šimpanza s seboj na semenj, in ker je bil nekoliko pametnejši od njega, je postal tako ošaben, da se je razglasil za modrejšega od sedmih mož. Tako je s Swedenborgom: prikaže nam zmo-to cerkve, razkrinka licemerstvo, pove nam, da so vsi pobožni, nato pa sebe razglasi za edinega človeka na zemlji, ki je pretrgal mrežo.

Poslušaj zdaj golo dejstvo: Swedenborg ni napisal ene nove resnice. Ter drugo: obnovil je vse stare zmo-

In zdaj poslušaj razlog: razpravljaj le z Angeli, ki so vsi pobožni, ni pa razpravljaj s hudiči, ki vsi sovražijo religijo; tega ni bil zmožen zaradi zakoreninjenih predsodkov.

Tako je Swedenborgovo pisanje le obnovitev vseh površinskih mnenj ter vpogled v bolj vzvišeno — ampak nič več.

In zdaj poslušaj še to: vsakdo, ki ima mehanične talente, lahko izda deset tisoč izvodov iste kvalitete kot Swedenborg iz del Jacoba Böhmena ali Paracelsusa ter nešteto izvodov takšnih del, kot so Dantejeva in Shakespearova.

Toda naj po tem, ko je to storil, ne razglaša, da ve več kot njegov učitelj, kajti drži le svečo na soncu.

DRAGOCENO VIDENJE

Nekoč sem videl Hudiča v ognjenem zublju, kako je vstal pred Angelom, ki je sedel na oblaku, in mu rekel:

»Častiti Boga pomeni: spoštovati njegove darove pri drugih ljudeh, vsakega po svojem geniju, ter ljubiti največje izmed ljudi najbolj: tisti, ki zavidajo takim ljudem in jih obrekujejo, sovražijo Boga, kajti drugega Boga ni.«

Angel je ob teh besedah pomodrel; toda med obvladovanjem je postal rumen, nato bel in nazadnje rožnat; smehlja je rekel:

»Ti, Malikovalec! Mar ni Bog eden? In ali ni viden v Jezusu Kristusu, ki je odobril zakon desetih zapovedi? In ali niso vsi drugi ljudje bedaki, grešniki in ničvredneži?«

Hudič mu je odvrnil: »Stepi bedaku slamo iz glave in še mu ne boš iztepel zmote iz nje. Če je Jezus Kristus največji med ljudmi, bi ga moral tudi najbolj ljubiti. In zdaj poslušaj, kako je odobril zakon desetih zapovedi! Mar se ni norčeval iz sobote in s tem iz Boga sobote? Umoril tiste, ki so jih pomorili zaradi Njega? Odvrnil zakon od ženske, ki je prešuštvovala? Kradel delo tistih, ki so zanj delali? Napačno pričeval pred Pilatom, ko je odklonil obrambo? Bil pohlepen v prošnjah za svoje učence? In ko je naročil, naj si stresejo prah z nog, na tiste, ki jim ne bi nudili strehe? Povem ti, da ni vrline brez prekršitve teh desetih zapovedi. Jezus je bil skoz in skoz vrlina in je deloval po svojem glasu in ne po pravilih.«

Ko je prenehal govoriti, sem opazil, kako je Angel iztegnil roke in objel plameneči ogenj, se spustil sežgati, nato pa vstal kot Elija.

Opomba: Ta Angel, ki je potem postal hudič, je moj bližnji prijatelj. Pogosto bereva Biblijo skupaj v njenem peklenskem ali diaboličnem smislu, kakršnega bo svet imel, če se bo lepo obnašal.

V posesti imam tudi Biblijo Pecla, ki jo bo svet dobil, hoté ali nehoté.

Zakon za Leva in Volka je Zatiranje.

Pesem svobode

1. Večna Ženska je vzdihnila! slišala jo je vsa Zemlja.

2. Obala Albiona je bolna, tiha; travniki v Ameriki zamirajo!

3. Sence Preroštva drgetajo ob rekah in jezerih, mrmrajo čez ocean: Francija, razruši svojo temnico!

4. Zlata Španija, predri meje staroga Rima!

5. Vrzi svoje ključe, Rim, v padajoče brezno, vso večnost padajoče.

6. In jokaj.

7. V svoje tresočé roke je vzela novorojeno grozo, ki tuli.

8. Na tistih brezmejnih gorah svetlobe, do kamor seže Atlantski ocean, je novorojeni plamen vstal pred zvezdnim kraljem!

9. Prekrita s sivim, zgubanim snegom in z grmečimi podobami so ljubosumna krila plula nad breznom.

10. Roka s kopjem se je vzpela navzgor, ščit je bil odvezan; dalje se je zagnala roka ljubosumja med ognjenimi lasmi in raztresla novorojeno čudo v zvezdnato noč.

11. Ogenj, ogenj pada!

12. Glejte navzgor! Glejte navzgor! O, londonski meščani, naj vam obrazi zasijo! O, Židje, nehaite šteti zlato, vrnite se k olju in vinu. O, Afričani! Črni Afričani! (Pojdi, le-teča misel, obsij jim čela.)

13. Ognjeni udje, plameneči lasje, izstreljeni kot sonce v zahodno morje.

14. Zbudi se in iz svojega večnega spanja izgine grobo stvarjenje v nič.

15. Med padanjem je ljubosumni kralj zaman plahutal s krili; njegovi sivobradi svétniki, mogočni vojščaki, ostareli veterani med čeladami in ščiti, vozovi in konji, sloni in prapori, med gradovi, katapultji in pečinnami.

16. Propadanje, rušenje in razdiranje! Pokopani so v ruševinah, v Urthoninih jamah.

17. Vso noč so pod razvalinami, nato pa se z ugašajočimi plameni zberejo okoli mračnega kralja.

18. Z grmenjem in ognjem vodi svojo zvezdnato vojsko v pusto divjino in izreče deset zapovedi, nato pa se z obupom v žarečih očeh zazre v mračno brezno propada.

19. kjer je ognjeni sin na vzhodnem oblaku in kjer zora razkazuje svoje zlate prsi,

20. in sin razpiha oblake, popisane s kletvami, potepta kamniti zakon v prah in zakliče:

OBLASTI NI VEČ! IN ZDAJ BOSTA VOLK IN LEV PRENEHALA.

Korus

Naj Svečeniki Krokarja Zore nikoli več s svojimi črnimi plašči in grobimi glasovi ne preklinjajo sinov radosti! Naj njegovi bratje, imenuje jih svobodne, tiran, ne postavijo oboda in ne zgradijo strehe. In naj religiozni podležji ne imenujejo čistosti tega, kar želi, pa ne ukrepa!

Kajti vse, kar živi, je Sveto.

Dodatek k preroškimi zvezkom
NARAVNE RELIGIJE NI

(prvi del)

Človek nima znanja o moralnih vrlinah, razen priučenega. Jasno, saj je le prirodni organizem, odvisen od čutov.

Človek ne more drugače zaznavati kot s telesnimi čuti.

Človek s svojo razumsko sposobnostjo lahko le primerja in sodi tisto, kar je že zaznal.

Če s tremi čuti zazna tri elemente, ne more izvesti četrtega ali petega.

Nihče ne bi mogel imeti drugačnih kot prirodnih ali organskih misli, če bi imel le telesno zaznavo.

Človekove želje so pogojene z njegovo zaznavo; nihče si ne more želeti nečesa, če tega ni zaznal.

Želje in zaznave, če so pri človeku pogojene s telesnimi zaznavnimi čuti, morajo biti omejene na čutne predmete.

Zaključek

Če bi ne bilo poetičnega oziroma preroškega principa, bi s filozofijo in eksperimentiranjem kmalu zadostili razumu; obstali bi in bili nesposobni česa drugega kot nenehnega obnavljanja istega kroga.

(drugi del)

Človekova zaznava ni omejena z organi zaznave; več zazna, kot lah-

ko njegovi čuti (naj so še tako ostrji) odkrijejo.

Razum oziroma naše znanje o stvarih se bo spremenilo, ko bomo več razumeli.

Človek se ne zadovolji z omejenim. Toda ta pusti krog, čeprav se ga v brezmejnost, bo kmalu postal mlin z zapletenim kolesjem.

Ko bodo postali mnogi takšni, kot so danes le redki, bo »Še! Še!« — klic zmotnih duš: toda manj kot vse človeka ne zadovolji.

Če bi kdo želel več, kot je mogoče imeti, bi bila njegova večna usoda obup.

A ker so želje brezmejne, je posest brezmejna in tudi sam človek je brezmejen.

Dodatek

Ta, ki vidi neskončnost v vsaki stvari, vidi Boga. Ta, ki vidi le razlago stvari, vidi le samega sebe.

Zatorej postane Bog tak kot mi, da lahko mi postanemo taki kot On.

VSE RELIGIJE SO ISTE
(klic vpijočega v puščavi)

Argument

Ker je prava metoda spoznavanja eksperiment, mora biti tudi prava sposobnost spoznave eksperimentiranja. To sposobnost bom jemal kot

1. Da je poetični genij pravi človek in da telo ali zunanja podoba človeka izhaja iz poetičnega genija. Tako tudi vse druge stvari izhajajo iz lastnega poetičnega genija; v starodavnosti so ga imenovali angel, duh ali demon.

2. Kakor so si vsi ljudje podobni po zunanjem videzu, tako so si v analogni raznolikosti podobni v poetičnem geniju.

3. Noben človek ne more misliti, pisati ali govoriti iz srca, če ne namerava misliti, pisati ali govoriti resnice. Tako vse sekte filozofije izhajajo iz poetičnega genija, prilagojene pa so šibkostim posameznikov.

4. Kakor ne more nihče, ki potuje po znani pokrajini, odkriti neznan, tako ne more človek z že pridobljenim znanjem izvedeti več; zato obstaja univerzalni poetični genij.

5. Religije vseh narodov izhajajo iz njihovih raznolikih poetičnih genijev, ti se povsod imenujejo preroški darovi.

6. Židovski in krščanski Testamenti izvirajo iz poetičnega genija. To je nujno, kajti telesno doživljanje je omejenega značaja.

7. Ker so vsi ljudje enaki, čeprav neskončno raznoliki, so takšne tudi religije: ampak vse raznovrstnosti imajo eno izhodišče, pravi človek je izhodišče, kajti on je poetični genij.

Bogu

Če si že ustvaril krog, v katerem smo zdaj mi, se spusti vanj in glej, kako se boš obnesel ti.
(iz modrih izrekov)

Prevod V. Gorjan

Tomaž Kralj:

RAZŠIRJENE GENITALIJE SO RAZŠIRJEN MIR

Izkušnja Zahoda je posledica skušnjave. DNA (1) civilizacije Zahoda je nosilec določene sheme organizacije seksualne energije, ta model pa je izkušnjsko pogojen v skušnjavi, ki je metaforično podana kot greh. Skušnjava se je kot označeno pojavila kot greh, kot označujoče pa kot svoboda. Vendar se zdi, da ta diferenca ni nikoli dovolj upoštevana, da je ta specifikacija sprejeta ali odklonjena, vendar v enakih situacijah različno, kar pomeni, da ni upoštevan civilizacijski kodeks. Če enkrat je in potem v enakih okoliščinah spet ni, potem to pomeni, da ni upoštevan, da izkušnja, ki izhaja iz skušnjave, ne pomeni nič, da je ni. To je očitno splošna zmeda.

Izkušnja svobode, torej posledica skušnjave in izgona iz raja, je jasna samo pri dosledni diferenciaciji med grehom in svobodo. Ko je upoštevano to določilo, se pojavijo nove razsežnosti percepcije sveta, nova organizacija mišljenja, nova organizacija energije, ki je v človeku in mu je dana v manipulacijo, ki omogoča njegovo zadovoljevanje različnih potreb.

S tem v zvezi se pojavi tudi nova organizacija seksualne energije, saj je, mirno lahko tako rečemo, vse seksualna energija. Urejenost je določena s pritegovanjem in odbijanjem, pa naj se to kaže kot fizika (magnetizem, centripetalna in centrifugalna sila) ali pa kot psihologija (jin-jang mandala) (2). Patriarhalno urejena družba je posledica neprimerno razdeljene seksualne energije oziroma neprimerno predstavljenega (zamišljenega) modela razporeditve seksualne energije. Ta model je koncipiran hierarhično in kot tak pogojuje afektirane reakcije (recimo krilatice o šovinizmu moških). Tak odgovor je enostranski in zato afektiran; ne razširja modela mišljenja. Je ping-pong verbalne ali akcij-

V božanski neskončnosti ima vsaka posamezna oblika svoj sij in izžareva

svojo posebno svetlobo; in oblika je božanska vizija, svetloba pa je njeno ogrinjalo. To je Jeruzalem v vsakem človeku,

zavetišče in hiša vzajemnega odpuščanja, moško in žensko ogrinjalo. In Jeruzalem se imenuje svoboda pri otrocih Albiona.

(iz Jeruzalema)

ske narave, za nosilca sporočila, ki se kaže kot manifest, pa masturbacija. In če si onanist ali onanistka pogumno in smelo zavihata rokave, saj gre za revolucionarno dejanje, potem si jih po opravljenem delu tudi osramočeno odvihata. Ta struktura je že tako močno vtisnjena v data (3) civilizacije, da se stalno vrtimo v krogu, vendar je središče vedno neomadeževano. Bog je postavljen kot absolut v imenu pozitivnega, vendar nima antipoda. Tako se zaradi verbalnih manifestacij pojavlja kot absolut in pozitivno istočasno, kar pa učinkuje paradoksalno. Zaradi paradoksalnosti modela je tudi aktivnost v okviru modela paradoksalna, ker pa zakonitosti niso ugotovljene, spoznane ali postavljene (pa čeprav postulatno), je tudi aktivnost neidentična sama s sabo.

Hodili smo po zemlji, da bi videli nebo. To so bili različni izleti, včasih tudi po cesti, ki vodi v Marscoto. Če je bila začetek ali konec, tega ne vemo. Konec se nam je vedno prelival v začetek, nekakšen vesoljni freak out. Kadar smo bili ujeti na teh izletih, so nam zveneli glasovi gozda kot navodila in nam razodevali različne epizode zgodovine. Nevarnosti ni bilo, včasih so imeli oblaki obliko genitalij in vedeli smo, da ne sanjamo. Data civilizacija nam je tako nagajala in moč zemlje nas je s svojo gravitacijsko silo pošiljala v vesolje. Čutili smo elektriko po vsem telesu, narava se je spreminjala in na nebu so se pojavljale gore, reke, morja, pustinje in pragozdovi. Bliski slasti in jeze so nas suvali iz zemljinega osrčja. Glasovi zemlje so bili polni zmagoslavja, spoznavali smo jih, ko smo hodili po vesolju. Ples neba je bil poln zmagoslavja in električne opojnosti, ki se je v slapu zlivala nazaj na zemljo in nas nosila s seboj.

Kar umre, to se še enkrat rodi, vendar se ne vrne, smo spoznavali. Devica Orleanska je bila oblečena v bermuda: bila je krona sveta, ki jo je pogoltnila kot ogenj; ni skrbela: ni vedela, če je krona namenjena njej.

Valovi sperme so se počasi prelivali v popolnost, dokler niso napolnili mandalasto temne zvezde sijočega bleska. Kot zvesti poslušalci smo veliko izvedeli. Reka se je pogovarjala s celicami, z električnim nabojem in z vodnjakom spomina. Splet smo prihajali na dan in se trgali vanj.

Gradovi prevzetnih faličnih simbolov so bili mirni: njihova moč je prodirala skozi vsako kožno celico. Morje je vstalo, jih preplavilo in porušilo: vsi samorogi sveta so vstali iz njegovih valov; čarovnik, ki je gradil gradove, je bil ogoljufan: če je to zgodovina, potem zgodovina živi, če so to vizije, potem še niso izbojevane vse bitke. Nihče ne ve, če so samorogi zares odšli. In če so, potem se lahko še vrnejo.

Svet je recipročno povezan s človekom: oba sta projekcija drug drugega. Po upanišadski filozofiji-religiji je resnica sveta dosegljiva samo preko notranjega duha, preko Atmana. V Bibliji piše »Božje kraljestvo je v vas«. Matriarhat in materinsko pravo neke daljne preteklosti sta le epizodi in incident zgodovine. Vedno smo živeli v družbi, ki je bila bolj patriarhalna kot matriarhalna. Glede na to je moškemu posvečena večja pozornost in večja pomembnost. Prav zato je multipli feed-back (4) moški — svet — moški — svet — itd. bolj znan, bolj priznan, resničnejši, pravičnejši kot multipli feed-back ženska — svet — ženska — svet itd. . . . Svet, ki se kaže v podobi moškega, je bolj hierarhičen in bolj psihičen, **bolj** podoba zunanjega sveta. Temu je seveda podvržena tudi seksualnost (erogene cone: hierarhičen sistem čutnega dožemanja).

Z obratom, v katerem se primarnost in superiornost moškega prenese v drugi plan, ukiniti ga ne moremo, se igra seveda nadaljuje v krogu, ki mu je lastna **vrtničastost**. Obvisimo lahko na osi, tako visimo tudi sedaj: koncentracija seksualne energije moškega je največja v lingu, kolo pa se ne more peljati, če nima oboda.

Doktrinarno se je s tem problemom uveljavil kitajski model mišljenja, znan kot taoizem. Čisti racionalizem, ki ga nikoli ni mogel omajati indijski model religioznosti, v božjast spremenjena božjost in hi-

sterija (primer iz zgodovine: prehod šestega patriarha iz Indije na Kitajsko), je triumfiral v sistemu jin-jang. I king (Knjiga sprememb) je bistven moment v poteku psihičnih raziskav. Moški princip je aktiven, ženski pasiven. Premikanje je možno samo iz stanja negibnosti. Poznavanje odnosov med jinom in jangom razprostira podobo notranjosti in zunanosti. V poštenosti odnosov med jinom in jangom je skrita skrivnost Bude, v jin-jang mandali se kažejo njegova svojstva.

Magija je bila trdna v našem trenutku, profetstvo je bilo samo nekaj kot mračna terminologija po prečuti noči, polni vzbujenj in oploditev. To je bila naša pot umirjanja in zaklinjanja, pot vnebovzetja in vedeževanja, lju-bezen v spanju, ki ne povzroča bolečine. Zaganjane proti neskončnosti je za-ganjanje proti utripu sončnega srca, obljuba za plodnost, obljuba za dež.

Presegli smo vsa prava socialna prizadevanja, spreobračali otroke in pu-ščali starše na miru. Prah je letel naprej in prah je letel nazaj: vse je bilo sivo. Prah je letel naprej in prah je letel nazaj in vse je bilo črno. Prah je letel naprej in prah je letel nazaj in pojavile so se sončne oči, mirne in vlažne oči sonca, mesec pa je dobil podobo regrata. Kadar smo govorili, je govorilo življenje.

Tako se je razodela nova skrivnost nove Brihard-aranyaka (5) upanišade. Pravljica je bila razigrana: tako zahtevajo otroci, tako zahteva strategija slo-nokošččenega stolpa in politika ekstaze.

»Ni zaradi ljubezni do moža mož drag, ampak zaradi ljubezni do duše v možu je mož drag.

Ni zaradi ljubezni do žene žena draga, ampak zaradi ljubezni do duše v ženi je žena draga.

Niso zaradi ljubezni do otrok otroci dragi, ampak zaradi ljubezni do duše v otrocih so otroci dragi.

.....

Ni zaradi ljubezni do vsega vse drago, ampak zaradi ljubezni do vsega je vse drago.»

Maithuna ljubezenska pozicija omogoča čudno zavedanje drugega telesa, odgovorljivost telesa, ki jo redko kdo pozna ali celo obvlada. (Odgovorljivost pomeni zmožnost odgovarjanja.) Telo enega postane telo drugega, drugo telo ni pojav z drugega planeta: vsak ga krasi in skrbi zanj kot za svojega. Če je odgovorljivost razvita, ni treba vstopati v drugo telo, ker to sploh ni drugo telo. Pojavi se en sam spol, telesna jin-jang mandala: štiri oči vidijo več kot en sam par oči.

Vsa energija je seksualna energija. Kadar uporabljamo besedo seks, s tem mislimo vso energijo, s tem mislimo samo energijo. Sveto seme je ustvarilo svet in to je seksualna atrakcija med vsemi oblikami: seks je elektromagnetizem. V tantra jogi smo osvobojeni skozi seks do Erosa: sama Energija.

Aldous Huxley je napisal knjigo o eksotični utopični komuni, ki se imenuje »Otok« (»Island«). Z današnjim znanjem o genetiki, biologiji, psihologiji, o osnovnih človeških potrebah, o spolnosti in o drogah, je sedaj možno Huxleyeve ideje realizirati v resničnost: sanje, vizije in predstave lahko postanejo dejstvo.

Člani Huxleyeve izsanjane komune Pala tvorijo prvo hip-komuno. Pri svoji seksualni aktivnosti uporabljajo posebno Moksha (6) (liberacija) medicino, magične gobe, ki jim omogočajo, da lažje meditirajo. Posebno pa prakticirajo obliko seksualne meditacije, imenovano »Maithuna«. To je perfekcija, ki jih imunizira za večino tegob v svetu Igre/Časa. Tu ni prostora za nevroze in psihoze, ki izvirajo iz genitalno organizirane spolnosti. Maithuna, tibetansko »jabjum«, je alternativa.

Danes je veliko napora vloženega v prizadevanja za restavrancijo integralnosti senzualnosti. V to so vpleteni Marcuse, McLuhan in Leary. Njihove metode so vse bolj ali manj tantrične narave. V okvir teh

prizadevanj je seveda vključena tudi praksa Maithuna ljubezenske pozicije.

Tantrična distinkcija je enkratna, ker ne verjame v ljubljenje metaforično — v psihiatričnih terminih, ampak verjame, da transferenca pomeni fizični dotik. Beseda tantra pomeni literarno dotik.

V Maithuna poziciji moški ne dela fizičnih premikov, da bi dosegel orgazem. Običajno ga celo zadržuje, vsaj do konca ceremonije. Ženska mu sedi v naročju, z obrazom proti njemu, ne sedi v lotos-joga-poziciji, ampak so njene noge sklenjene okrog njegovega pasu; njegove roke so na njenem hrbtu; njene roke oklepajo njegova ramena. Poleg tega je aktivni partner ona. V tantru postane moški receptiven. Ali erekcija traja malo ali veliko časa, ni pomembno: v tej poziciji lingam ne more zdrkniti ven.

Po približno prvi uri te ceremonije se začne pri obeh partnerjih pojavljati občutek tretje prisotnosti. To je čista svetloba, najboljše navodilo za pozitivno aktivnost. Elektromagnetno polje se ojači, zavedanje je intenzivnejše, zavest je bolj razpotegnjena, podzavest prodira skozi pore na dan.

Začeli smo s spominom in Jezusi Kristus si lezli iz vsake celice: bil je izlet v celice in v začetek spomina. Mirno valovanje je preplavljalo žile in odplavljalo stikališče v času: preteklost — sedanjost. Bilo je mirno valovanje, ki ga poznajo samo mirni jezdec: samo njim je razumljivo in dosegljivo. Kot mirni jezdec smo doživljali samopovzdigovanja.

Bil je to mirni celični čas, čas, kjer anatema ni več mogoča: celularna energija ji je premočan nasprotnik.

Pozdrav njemu, ki je dragulj v lotosu, je bilo potovanje za mrtve, ki so vsaj enkrat spoznali veliko skrivnost smrti: pravi in multipli enkratni izlet v deželo psihodelija: nova vrsta ekstaze, spomin na Tibet, spomin Tibeta, njegov opomin, prisoten že od začetka, ko ni bilo ničesar za spomin voljnega. Nova vrsta ekstaze se je povezala z letečimi krožniki in jatami, ki so letele v znamenju Hare Krišna (7). Bila je drugačna vrsta dvajsetega stoletja in drugačen podvig. Zakaj nismo korakali vsi skupaj? Mogoče še bomo. Mogoče je že prepozno.

Psihodeliki so bolj afrodiziaški kakor bi znanstvene študije o spolnosti lahko kdajkoli pokazale. Seksualna energija, ki jo vzdiguje LSD, je splošna, božanska, kozmična. Vzeti acid pomeni pofukati univerzum. To je osvoboditev človeka: genitalna specializacija je ukinjena. Koncentrirajte se na zvok cvetlice, na podobo glasbe.

Za začetek prakticiranja tantra je najbolj hvaležna temna soba in nekaj glasbe, nekaj, kar vas butne na višino. Priporočljiva glasba je mirna (Ravi Shankar, John Fahey, Pink Floyd). Ogibati se je težkega rocka in shizofreničnega jazza (Miles Davis, Captain Beefheart, Velvet Underground). Vedno pripraven je Jimi Hendrix. Potem je potrebno ustvariti skupno energetska polje in skupno zavest. Potem smo tam: intra-zavest se pokaže kot multidimenzionalna ekstaza.

(1) DNA: desoksiribonukelinska kislina s posebno kemično strukturo (dvojna spirala). Na to dvojno spiralo se »obešajo« informacije, kar pomeni, da je DNA sedež spomina. Nekateri znanstveniki zagovarjajo teorijo, da so v DNA spravljene informacije, ki presegajo časovno območje ene generacije, kar pomeni, da se izkušnje sveta dedujejo. To je praktična (zahodna) aplikacija tehnologije na uporabno (vzhodno) prakso reinkarnacije (»preseljevanja duš«) in karmičnega kroga (princip kazen — nagrada v časovnem območju več generacij).

(2) Mandala: magična shema (sličica), ki se uporablja pri vzhodnjaški meditaciji kot pripomoček za koncentracijo. Jin-jang mandala je shema, ki predstavlja moški in ženski princip, združena v celoto.

(3) Data: podatki.

- (4) Multipli feed-back: večkratna povratna vezava.
- (5) Brihad-aranyaka upanišada: ena izmed temeljnih upanišad. Upanišade se (s precej velikim zadržkom) pokrivajo na Zahodu z Biblijo.
- (6) Moksha: osvoboditev. Pomeni izstop iz območja karmičnega kroga. Moksha medicina; medicina, ki omogoča liberacijo.
- (7) Hare Krišna: mantra (posebna oblika meditacije, pravzaprav molitev). Gre za petje, nadahnjeno z religioznostjo, ki mu je bog edina orientacija, estetika pa tu nima svojega mesta (kot, recimo, pri gregorijanskih koralih).

Williams S. Burroughs:

LETNA ZABAVA PRI A. J.

Na platnu. Rdečelas, zelenook fant, bela koža z nekaj pegami ... poljublja brinetko v mornarskih hlačah. Obleki in frizuri dajeta vtis eksistencialistov vseh velemest sveta. Sedita na nizki postelji, pokriti z belo svilo. Dekle mu z nežnimi prsti odpenja hlače in vleče ven kurca, ki je majhen in zelo trd. Spolzka kapljica se blešči na vrhu kot biser. Nežno boža glavico: »Sleci se, Janezek.« On odloži obleko z urnimi in odločnimi gibi in stoji nag pred njo, njegov kurec utripa. Ona mu pomahne, naj se obrne okrog, in on naredi pirueto, pri čemer parodira manekenko, z rokami na bokih. Ona si sleče bluzo. Njene prsi so visoke in majhne, z dvignjenimi bradavičkami. Zdrkne iz spodnjih hlačk. Njene pubisne dlake so črne in svetleče se. Sede poleg nje in ji seže po prsih. Ona ga z rokami ustavi.

»Dragi, hočem te pojahati,« šepeta.

»Ne, ne sedaj.«

»Prosim, hočem.«

»Prav, v redu. Grem si oprat rit.«

»Ne, jaz ti jo bom oprala.«

»Oh, nehaj. Sploh ni umazana.«

»Seveda je. Greva, Janezek.«

Pelje ga v kopalnico. »V redu, skloni se.« On poklekne in se nagne naprej z brado na kopalni preprogi. »Alah,« reče. Gleda nazaj in se ji reži. Ona mu umiva rit z milom in vročo vodo in prsti se ji lepijo.

»Ali boli?«

»Neeeeeeeeee.«

»Greva, mali.« Pelje ga v spalnico. On leže na hrbet in vrže noge nazaj preko glave, sklene roke pod kolena. Ona poklekne in boža zadnji del stegen, njegova jajca, prsti ji zdrsejo do presredka. Porine ritnici narazen, se nagne navzdol in začne lizati zadnjico, premikajoč glavo v počasnem krogu. Rine se okrog zadnjične odprtine, liže globlje in globlje. On zapre oči in se zvija. Njegova majhna, trdna jajca ... Majhen biser izstopi na vrhu njegovega obrezanega kurca. Njena usta se zaprejo okrog krone. Ritmično cuza gor in dol, včasih se ustavi in vrti glavo v krogu. Njene roke se mehko igrajo z njegovimi jajci, drsi

navzdol in sredinec je v njegovi riti. Ko pricuza do korena njegovega kurca, ga posmehljivo poščegeta po prostati. On se zareži in prdne. Divje vzburjena cuza njegov kurec. Njegovo telo se začne zvijati v krčih, trza navzgor proti bradi. Vsakokrat je krč daljši. »Wheeeeeee!« kriči fant, z vsako mišico napet, s celim telesom pripravljen, da se izcedi skozi kurca. Ona pije njegovo spermo, ki ji polni usta v velikih vročih brizgih. On popusti, da mu noge padejo na posteljo. Podpre si hrbet in zeha.

Marija si zateguje gumijasti penis: »Kovinski Dan III iz Jokohame,« pravi in boža držaj. Mleko brizga po sobi.

»Pazi, da je mleko pasterizirano. Ne podtakni mi kakšne strašne kravje bolezni kakor antraks ali smrkavost ali aftozo . . .«

»Ko sem bila travestit Liz v Chicagu, sem imela uničevalne navede. Nagovarjala sem lepe fante, da bi jih pretepala kot moški. Potem ujamem tegale fanta, obvladala sem ga z judo-prijemi, ki sem se jih naučila od starega lezbičnega zenovskega meniha. Zvežem ga in strgam obleko z njega z britvijo in ga pofukam s Kovinskim Danom I. Tako mu je bilo lažje, ko ga nisem kastrirala, da je prenesel celo moj sprej proti stenicam.«

»Kaj se je zgodilo s Kovinskim Danom I?«

»Zlomil se je napol, ko sem imela opraviti s kravo. Najstrašnejši vaginalni stisk, ki sem ga kdajkoli skusila. To so bili njeni družabni triki.«

»In Kovinski Dan II?«

»Tega je neki lakotnik s pavijansko ritjo prežvečil v koščke. In tokrat ne reci ,Wheeeeeee!«

»Zakaj ne? To je zares fantovsko.«

»Bosonogi dečko, naj ti gospa pregleda tvojo volovsko glavo.«

Pogledal je proti stropu, z rokami za glavo, z utripajočim kurcem. »Kaj naj potem naredim. Še usrat se ne morem s tem tvojim zafrkavanjem. Sprašujem se, če je mogoče, da se smeješ in da ti istočasno pride? Spominjam se, med vojno, v Jockey Clubu v Kairu, jaz in moj ritni kolega, oba džentelmena z dejanjem Kongresa . . ., nič drugega naju ne bi moglo pripraviti do česa takega . . . In sva se začela smejati tako močno, da sva bila cela poscana in je natakalar rekel: ‚Vidva zajebana hašišarja, ven od tukaj.‘ Hočem reči, če se lahko poščijem s smehom, potem bi mogoče lahko spravil s smehom ven tudi spermo. Zato mi povej kaj resnično smešnega, ko mi začne prihajati.«

Knjiga Williana S. Burroughsa **Golo kosilo (Naked Lunch)** je enkratno in strah vzbujajoče literarno delo našega časa. S seboj nosi težo, enako teži Joycevega Uliksesa, vendar pa izhaja iz trenutnega časa oziroma ga presega in se razrašča v okvir znanstvene fantastike, čeprav je istočasno satirična, grobo in brutalno satirična. Glavna domena Burroughsovega pisanja so droge in spolnost in na to se odlično spozna, to moramo priznati. (Burroughs je preživel 15 let na heroinu, potem pa s tem nehal!)

Knjiga **Golo kosilo** je bila v Ameriki prepovedana od leta 1959, ko jo je Burroughs napisal, do leta 1966, zaradi obscenosti. Leta 1966 so proces obnovili. Sodišče, pred katerim sta pričala tudi Norman Mailer in Allen Ginsberg, je takrat odločilo, da knjiga ni obscena.

Čeprav je bila napisana že leta 1959, je do sedaj izšla samo v Ameriki in v Franciji.

Prevod Tomaž Kralj

(slika 6), Francis Bacon, Soba, Hanover Gallery, London

FUCK YOU!

underground poems

Mož pod drevesom
je pisal najdaljši haiku na
svetu.
Rekel sem mu,
haiku je kratek,
kot na primer:
Vrane plakutajo.
Veter piha.
Ni povzrave.

Rekel je,
jebi se!
Dober haiku!
Aram Boyajian

in odkorakal dalje.

**Luci, Nugent, Hoover, papež
in Jezus Kristus
vsi skupaj
v eni pesmi**

Ko je Luci Nugent
razširila noge,
luna še ni vzšla,
zato je zmajevala z glavo v ritmičnih sunkih
in rekla: a — a.

Toda, ko je luna končno vzšla,
se je Nugent,
ki bi ga moral Hoover res bolj pozorno nadzorovati,
(če to bereš, Edgar, potem mislim na Herberta)
se je Nugent
spremenil v volkodlaka.

Volkodlaki pa imajo velike, debele, kosmate kurce,
kar je sicer dobro,
toda Luci je alergična na dlake
in zato zopet: a — a.

Ko je minilo nekaj mesecev,
si lahko opazil,
da je Luci dobila drobne, napete črte okrog ust
— ali si to že opazil? —

in postalo je že tako hudo,
da sta bila ves čas
v ločenih kopalnicah
in se skoraj nikoli nista videla.

Končno pa, čeprav mesec ni bil v pravem položaju,
ga je Nugent vseeno zaril vanjo
in bilo je kot ogromen ogenj
s 300 fanti okoli in okoli v krogu,
ki vsi naenkrat ščijejo vanj in pravijo
AAAHHHHHHHHHHHHHhhh.

Tisoče milj stran
v sončni Italiji,
domovini Buitonija in Vatikana,
je papež odšel po dolgi dvorani
v žametno sobo,
tako voljno v dotiku
in brez ogledal,
tako da nihče ni mogel videti,
in je poskušal in poskušal in poskušal
dvigniti ga,
toda ni mogel.
In v njegovih solzah
je nežno prišlo
sporočilo Kristusovo.

Lenore Kandel

Ljubezenska pesem

nobeni drugih načinov ljubezni ni kot (lepi)

ljubim te na vse načine

ljubim te (tvoj ud v moji roki
trepeta kot ptica
med mojimi prsti
ko nabrekneš in trdiš v moji roki
in mi razpiraš prste
z neupogljivo močjo
si čudovit) čudovit si

božam te z ljubečimi rokami
rožnatimi nohti na dolgih prstih
ljubkujem te
obožujem te
konice prstov . . . moje dlani . . .
tvoj ud raste in utripa v mojih rokah
razodetje/kot ga je poznala Afrodita

bili so časi ko so bili bogovi čistejši
(spominjam se noči med medicniki
najini sokovi so bili slajši kot med
bila sva popolna bog in tempelj)

Mož, ki je pisal najdaljši haiku na svetu

Mož pod drevesom
je pisal najdaljši haiku na
svetu.

Rekel sem mu,
haiku je kratek,
kot na primer:
Vrane plahutajo.
Veter piha.

Ni povezave.

Rekel je,
jebi se!
Dober haiku!
sem odvrnil
in odkorakal dalje.

ki je tu, vrčen, redko
zapečaten na razpolago.

Kako cvreti papir in prvi
miru in zbravnosti
zakaj v našem domstvu je vse in se ne več kot
nastavljanje ust.

Zginem zginem zginem
da naredim skorjo za dve stekli.

za dve izmajbi v eni
Ne novost.

Novost mora biti naravnana v srcu, ki je od zneraj
tam in drsi na mesta.

Če sem hrana sem napit kot mucka
Hej, pozdravi Slovence in svoje drage. Naj se kritijo,
vse, pravično in dovolj
in kakršna kaplja, kaplja.

Maruška peče domači kruh ob tem, da letamo, letimo,
prevračamo svet in padamo in se pobiramo,
smejimo se kot bižni

ali pa smo popolnoma zabiti z deskami kot koča, ki gori
in ni imela nikoli vrat.

Frank O'Hara

Pesem

Ni časa za butanje, prerivanje, obup,
čas je samo za luč in plavanje in zdrži.

Ali ne bi bilo smešno,
če bi nas Božja Previdnost
ustvarila tako,
da bi srali samo enkrat na teden?

ves teden bi se redili
in redili in v nedeljo zjutraj,
medtem ko so vsi v cerkvi
štrbuunk!

Masturbirati je človeško, fukati pa božansko

Pravim, da je namen revolucije
iztrebiti masturbacijo.

Pravim, da je fukanje sveto,
pravim, da je revolucija sveta,
pravim, da družina, ki leži skupaj,
tudi ostane skupaj,
pravim, da sta Bog & fukanje eno,
pravim, da zajebani brezspolniki povzročajo vojno,
pravim, fukaj ali umri,
pravim, da je katoliška Cerkev antifukaška
& židovska Cerkev
& Cerkev

pravim, da vlade nasprotujejo fukanju zato,
ker starci nasprotujejo fukanju,

pravim, da je vsak, ki sovraži to pesem, ljubosumen,
pravim, pridite vsi fukači,
pravim, da je fuk lep
Fuk je Bog

Ljubezenska pesem

ljubim te (tvoj ud v moji roki
trepeti kot ptica
med mojimi prsti
kot tirom v črti in črtici
in mi razpiraj prste
z neupornimi očmi
si živodni živodni

in kakor imitiduj z ti mašob
čistop Higob an tihon imitiduj
ti mejkuduj
te mejkudob
te mejkudob
... inalb ejom ... vobtrp esinok
kakor tirom v eziru ni star du jvt
atidobra siastop sj ag tok/sjebosaz

ljubim te (tvoj ud v moji roki
trepeti kot ptica
med mojimi prsti
kot tirom v črti in črtici
in mi razpiraj prste
z neupornimi očmi
si živodni živodni

in kakor imitiduj z ti mašob
čistop Higob an tihon imitiduj
ti mejkuduj
te mejkudob
te mejkudob
... inalb ejom ... vobtrp esinok
kakor tirom v eziru ni star du jvt
atidobra siastop sj ag tok/sjebosaz

Frank O'Hara
Pesem

All ne bi bilo smešno,
če bi nas Božja Pravidnost
ustvarila tako.
da bi stali samo enkrat na teden?
vez teden bi se redili
in redili in v nedeljo zjutraj
medtem ko so vsi v cerkvi -
dem tok ljals lid oz vobkor infjan
štrpanki

Tomaž Šalamun:

ROŽA, MAPA KOZMOGONIJE, PISMA

Ana rase.

Veverice skačejo.

Jaz sem miren.

Kako vedeti kdaj se vdre zares,

kdaj se zrak pretoči v drugo obliko,

kar se nam mora dogajati neprestano, če hočemo dihati

in kako vztrajati v misli naj ne zahtevamo čudeža,

ki je tu, večer, redko dosegljiv,

zapečaten na razpologo.

Kako cvreti papir in vrvi paketa v ponižnosti,

miru in zbranosti

zakaj v našem dometu je vse in ne več kot iskanje

nastavljanje ust,

Zginem, zginem, zginem, da zluščim mah

da naredim skorjo za dve stekli,

za dve iznajdbi v eni.

Ne novost.

Novost mora biti naravnana v srce, ki je od zmeraj

tam in drsi na mestu.

Če sem hrana sem napit kot mucka.

Hej, pozdravi Slovence in svoje drage. Naj ne krilijo,

vse, pravično in dovolj

in kakršna kaplja, kaplja.

Maruška peče domači kruh ob tem, da letamo, letimo,

prevračamo svet in padamo in se pobiramo,

smejimo se kot blazni

ali pa smo popolnoma zabiti z deskami kot koča, ki gori

in ni imela nikoli vrat.

V glavnem smo srečni in stojimo na odprtem.

Jaz jem sinjo domišljijo, da mi praska grlo,

ti ješ sinjo domišljijo, da ti praska grlo,

on je sinjo domišljijo, da mu praska grlo.

Ni časa za butanje, prerivanje, obup,

čas je samo za luč in plavanje in zdrži.

Nič ne zgine.

Hej, pokrajino jemo na drugačen način, na razdaljo.

Logosu tu ni treba šmirglati sten trebuha od znotraj

navzven, ker je prišel po kosih in ni bil nikoli

zares sestavljen.

Kosi so bili razpostavljeni kot benzinske črpalke

in polja koruze v različnih časih,

zato ni nobena tekočina ujeta v steklenico.

Če vzameš galono na pot, piješ tristo galon do Kalifornije,
lahko pa tudi umreš od suše, če imaš tisoč galon v rezervoarju.
Zgine.

Zato si v pokrajini neskončno manjši. Brni.
Drevesa rasejo pod nebom, ki je okroglo tudi naprej
pod zemljo. Smrt je podatek,
ker svet plava in se ne vidi na čem plava.
Kdor ni imel prej tega vkovano v srce zmrzne.
Obenem obstaja neskončna radodarnost, več življenj,
ki kot neskončne celice odpadajo od gmote v nas
in okrog nas. Ti si isto.

Vedi: skoči hlapcu v usta in se naseli v nebesih. Zate so.
Lastnina je mračna in samo privrhnji napor,
voda vre in gnije in pelje barko.
Kljub vsemu.

Kljub je svetel, ne tak kot ampak, ki je suh, črn in zatika.
Ladja lomi trame v morju.

Ne verjemi v ampak, ki nas je stal 30 % vseh slovenskih življenj.
Povprečen utor je višji pri malih narodih.

Mali narodi poseljujejo Evropo in so bule.
Vrzi kri, pride kri nazaj,
maternica je kolektivna in za vse,
kot jaslice pod božičnim drevesom.

Moja objokanost v četrti knjigi je topljenje sten.
Nazaj v mehko. Domov.

Tu smo zmeraj.
Hej, če pogledava sonce ob isti uri imava šotor.
(Milenko, Andraž, Marko, David)

Da rastline ne štejejo je moja največja
zamera Teilhard de Chardinu.

Ribe imajo srce,
okna imajo srce,
noč ima srce,
klin za plezanje v hribe in sanke imajo srce.
Poljub bumbar.

Kdor ve: oktava,
kdor preživi oktober,
kdor hodi vzporedno z račkami, pujski, silo,
hej, podrgni me, tu je milo
tu zvoni zvon.

Kdor zna zna: luč in burja,
kdor zvije premico,
kdor ve da je apno črno in da živi
za očmi zadene tarčo
hej, tarča pade vojaku na prst
da skoči
da skače in se zvije kot labod.

Vžgem zelen ogenj, zelen cvet.

Rožlja s klofutami in vrže karte
in se zazre v kombajn.
Spleza po hribu,
stavi na belega konja,

plava z žico,

pomeni to dresuro, lasuljo?

Vžgem zelen ogenj, zelen cvet.

Poduhaj in se razpara železo,
ugrizni in se sestavi Evropa.

Ptiči z okli,
teža se prenaša,
ribe s svilo,
na dnu neba je krt.

Stožec,
pisane noge divjakov so kostanji.

Kotel postane črn brez vzroka.

por
scotch
fes
drežnica

mavri
bor
za za
pečat

Orli, kljuvajte po maslu.

Če bom jaz, Tomaž Šalamun, umrl od lakote, smo na koncu.
Na skrajnem robu smo.

Luči so v vrbah,
živina je na cestah,
otrok gre s kanglo po mleko in pade.

Sneg se topi,
kruh je veličasten,
gostje se zibajo, zibajo.

Šolarji, zdržite s tačkami na hrbtu,
kot zdržijo veje smrek zelenje v zimi,

požirajte nemo, ljudje,
duh rabi ploskev, da se odrine.

Hlapec je kepe in vpreže konjička,
da vriska, da vriska,
čevljar se žoga z ženo s podplatom,

kdo rabi ploskev
da pošlje
žogo
v gol?

Matere, jejte krokodila za veliko noč,
Amerika rabi les.

Dobro je treba kuhati možu in svinjam.

I'm angry
I'm not hungry

Smučarji pršijo mraz, da sikne,
ker si kaznovan
kričeč in masten

Butaš in se posušiš
in se zakoplješ v grob da te ledi

Včasih duša tako vre, da se zamajejo brki

Kosti so usločene,
barva gnije

Kruliš?
Fuck off!
Kot če se prevrne morje in špricne

Stresi iz torbe pomarančo in parkiraj,
v miru jo bomo pojedli.

Hej, srce mi bo počilo od lepega!
v Washingtonu se veverice sprehajajo po parku,
v Parizu so bideji iz pleha in Zoran Mušič

Drkanja sem se naučil od opic v Maksimiru
in od sošolca Matije Vogriča.
V začetku je bolelo.

Bla, bla, bla,
Šalamun nehaj ropotat.

Kruliš?
Fuck off!
Kot če se prevrne morje in špricne.

Kdor ukroti konja, se pilepi z žico.

Moje ograje,
vaša cesta.

Eat speed!

Zajci ne morejo gristi detelje na oltarju.

Vsak divjak, ki se mu osmоди srce
je vreden dva vrčka piva.

V akvariju v Bostonu sem videl Moby Dicka,
veter je pihal z vzhoda na carino.

Ovce so preveč ploščate, da bi jih žgalo enakomerno.

Psica rodi in jo ožmemo.

Če meriš angelom vročino, moraš dve stopinji odbit.

Prah je slavje,
več je neskončno

Kdor polije kavo, uniči bogu brazdo,
nasloni dušo in bo padla v kot.

Dračje rase pokonci in naredi rogovilo.

Jeza ne zamuja,
pomlad zamuja.

Hudič nič ne reče, ampak je
in

ljubezen zarjavi, če jo hočeš.

Budni so psi in miši,
in

tona mišk da slapu Savice legendo.

Klarise so bolj očiščene kot sipe za čiščenje srebra
in
pesmi so iz vsega prahu, ki se zvali na vlak v Hrastniku.

Že dela Djerdap?

Z Maruško sva v Opatiji rasla tri hiše narazen,
čas je odprl bambusove ograje.

Človek zna narisati angela na pamet
tak kot je.

Počšem hčerko,
kam greste zvezde!

Ni gor, ni dol,
dovolj smo narazen da dihamo skupaj.

S pekla so steze na vrt.
Mah in praprot, Siena.

Steblo! Steblo!
Rasi navzkriž!

Vrel svinec v vodi pove želje.

Vse v teh dnevih.

Pene so take da plavajo.
Vrnejo soncu devištvo.

Kdo je boljši?
Bog z brado ali bog brez brade?
Bog z brado.

Kje si, Emily Dickinson?

Sin Julija Višnjevca ima večjo njivo
kot sin Julija Bradateža.
Obriše jo z repom in gre na vojsko.

Kralj se pripelje s kočijo iz zlata
in pade v kal, kjer pogine živina.

Moji mejniki so sonce.

Prestrašna vlaga, da bi lahko rjavele nosnice.

Nebesa se medijo kot vino.

Veverice jejo dušo Majakovskega.

Vrtnica diha in se ospe.
Hej slon, kam greš?

Maury Barr doesn't know where the stars will push him.
V Bogu zaliva rdeče in zeleno isto njivo.

Okno, ki ga je Kristus ranil,
tramvaj v Dubrovniku med oleandri,

lava, ki jo je pobil mraz.

Stečem po poljani,
stečem po poljani in zasikam:
oprte se na prostor: duh vara

Kdor ukroti z žilca.

Če umre pijanec, oslabi lubje smrek.
Opraviči me: deklico spremljam domov.

Butniti prašno srce in se valiti po griču
dokler ne zadiši led.
Biti hvaležen za maščobo.

Kogar danes pogledam, bo jutri zdrav.
Ubijte me v zraku.

Dan.

Maruška spi,
kadilo,
cesta se spušča proti morju,
ptice letijo proti jugu zaradi snega.

Dobro jutro, kako si?
Zaspan sem in se še valjam,
tako grdo sem sanjala,
da so te ujeli in topli.

Dan.

Po riti kogar je strah, da bo udomačen.
Rožnatega slona je prinesel Anselm Hollo,

star je arabski pečatni prstan.

Zjutraj smo pogledali v nebo.

Šal.

Bob je bil poštar.

Mir.

Šal.

Mir.

Kam greš, napihnjen, resen, dan?

Zakaj si zaspan, če je dan, učitelj?

Mick Jagger se trese kot žolca in mu obrnemo hrbet.

Obleci raj žabe.

Pesniki so popacani okrog ust,
tih, krokodil!

Zaigraj nam kaj na klavir, Tomaž!

Črke v brezovem lubju,
mi lahko vržeš ključje gor?

Voda bruha iz zemlje, pada kot snežinka.

ladja

mráz

modro nebo

jajca mala odkoder prihaja življenje

Taras Kermauner:

MATERIALISTIČNI JEZIK EROTIZMA

Pisanje o nečem, čemur bi lahko rekli erotizem ali pa tudi spolnost in telesnost, je pri Slovencih že od nekdanj nezaheleno, v marsikaterem primeru celo tabu. O tem se sme pisati le na določen način — na način, ki spolnost sicer imenuje in ji priznava, da obstoji, vendar jo preinterpretira s stališča Duha in Vrednot. Prepoved, ki leži nad spolnim, izvira iz krščanstva oziroma katolištva, kakršnega poznamo na Slovenskem zadnjih sto petdeset let, pozneje pa jo je prevzel tudi naš domači, v precejšnji meri stalinizirajoči marksizem in se tudi s te plati sam opredelil kot sekularizirana religija. Že ves ta čas, od smrti Zoisa in Vodnika, se bje bitka med tradicionalnim duhovno-socialnim sistemom, ki vidi na področju spolnosti eno najhujših diverzij zoper sebe, in pisci, ki se s to oceno lastnega delovanja strinjajo, le da jo imajo za pozitivno. Polje dovoljenega se ves čas širi, kar je v skladu s splošno socialno in duhovno demokratizacijo, se pravi fragmentariziranjem, razparceliranjem, diferenciranjem nekdanjega avtokratizma in monizma, z uveljavljanjem več samostojnih subjektov kot nosilcev moči, s tem pa pravice do lastnega, avtodeterminirajočega življenja; ta moč seveda nikoli

ne more biti samo duh, temveč je zmerom neogibno tudi telo (čeprav v precej primerih — hinavsko — skrito). Doživetje in uveljavljanje lastnega in tujega (celo svet-nega) telesa kot avtonomnega — in ne le kot sredstva, podaljška Duha — je povezano z doživetjem in uveljavljanjem moči kot moči, ne pa kot sredstva Pravega (Boga ali katerekoli druge Ideje). Vendar ne smemo potegniti med telesom in močjo identitete. Telo je tudi vse kaj drugega, čeprav z močjo spojenega: simbolizira nam poznanje o imanenci sveta, o človekovi končnosti, o pravici do užitka, o praksi kot temeljnem merilu, o novi senzibilnosti, ki ni več logocentrična, temveč se išče in nastaja onkraj Logosa. Svet ni več izpolnjevalec ene — Duhovne — Moči, ki je nad nami vsemi, temveč se je atomiziral v množstvo samopriznavajočih se moči, ki skušajo biti lastni temelji, med sabo kompetirajo, pa se hkrati tudi vežejo v ljubezenski komunikaciji. Med dvema človekoma, med mano in mano, med mano in družbo ali predmeti ni več vélikega Tretjega, ki je Duh-Zakon-Beseda-Bog-Bit, temveč me zmerom omejuje samo drugi ali drugo(st) kot meja moči, užitka, prakse možnosti, zmož-

nosti, ljubezni, biologije, interesa, požrtvovalnosti, kulturno-epistemološkega horizonta, v katerem se nahajam.

Seveda bitka še zdaleč ni dobljena. To, da je pred stopenjadesetimi leti zvenela Prešernova poezija kot »klofaška«, spolna, neduhovna, nizka, kot pretirano telesna, da pa danes velja za vzor moralne idealitete, nas ne sme pretirano navdušiti. Po eni strani so vse naše interpretacije Prešerna zelo posebne narave, saj izhajajo iz enega njegovega dela, iz njegovega romantizma in romantično-idealne ljubezni, se pravi, da (pre)poudarjajo njegov duhovni razkol, njegovo duhovno vzvišeno stališče, ki ga ni mogel videti ali uveljaviti v nizkotni — zgolj telesni — stvarnosti, a skoraj povsem zanemarjajo drugi del njegove poezije, ki je tako neposredno telesno očitun, da mu v slovenskem pesništvu skorajda ni primere. (Branje Prešerna bo torej treba šele normalizirati in ga spraviti v sklad z današnjim časom ter ga odmakniti od rodoljubarsko-humanistične interpretacije.) Po drugi strani pa se je od Prešernovega časa zelo malo spremenilo, saj je neposredna telesno erotska literatura pri nas še zmerom nizko cenjena, če ne celo prepovedana, le da se spor med erotisti in janzenisti danes dogaja na drugem območju. Prej je šlo za vsebino, za označeno: sploh za pravico, da se o telesnem — ki ga ne dviga in posvečuje neko duhovno ali moralno — lahko piše, razpravlja. Ta spor je brez dvoma dobojevan (prek Gregorčiča, Aškerc, Cankarja, Golie, Govekarja, Preglja do Prežiha in Ingoliča — če se ustavimo ob začetku druge svetovne vojne). Vendar se je osvoboditev, ki jo je prinesla liberalna ali liberalizirajoča literatura (v katero navsezadnje sodi tudi marksizirajoča), ustavila pri pravici do obravnave, pri kaj, ni pa segla v kako, v označujoče, v jezik te obravnave. Proces osvobajanja jezika, odpravljanja tabujev in prepovedi besed (ki ga je začel morda Henrik Tuma s svojimi znamenitimi lingvističnimi spisi o seksualnih pojmihi v **Naiših zapiskih** v začetku stoletja, kolikor ni njegov oče spet Prešeren, le da svoje revolucionarne inovacije ni tiskal, temveč jo je ustno širil v socialno primernejših institucijah: gostilnah, torej v svetu kontraelite, v anti-svetu, v polju tedanje subverzije) se je začel intenzivirati pravzaprav šele v zadnjem času, v zadnjega pol desetletja.

Pravica do kaj pomeni, da lahko pisatelj ali znanstvenik obravnava vsak pojav, ki ga na tem svetu opazi, dotakniti pa se ga mora v za to

določenem in dovoljenem jeziku: bodisi da gre za znanstveni jezik, ki snov moralno nevtralizira, ji vzame subverzivnost, šokantnost, osvobajalnost, podzavedne pomene in jo spelje mimo psihičnih blokad v jezik, ki je jezik neosebne, netelesne znanstvene Resnice, torej nekega območja Duha, ki temu Duhu zvesto služi. Znanstvenega jezika se ne more polastiti kdorsibodi; kdor ga uporablja, je šolan znotraj obstoječega institucionalnega sistema, je praviloma na določenem položaju, se pravi znotraj celotne vrednostne atmosfere, glede na katero se vrednostno obnaša; sodi v establishment. To je specialistični jezik, ki telo de facto denaturira, njegovo telesnost razstavi v pojme, v funkcioniranje odnosov — kategorij, torej ga prevede v logiko, ki je logika logocentričnega sistema — s tem vred pa, to že vemo, podvržena vsem prepovedim in zapovedim, praksi in načelom tradicionalnega sistema Vrednot. Telesnost kot telesnost — kot čutnost, kot neposredni užitek, kot praksa, kot spor, kot moč, kot naivno dajajoča se in vrednostno nezavarovana agresivnost, kot potapljanje v materijo, torej kot materializem (logocentrizem je idealizem in žal je slovenski marksizem tako arhiidealističen, da se v tem svojem spiritalizmu kar meri s tomizmom) — je izginila (pretopila se je v besede). Podobno je s poetskim jezikom. Ta prav tako opisuje recimo telesne občutke junakov, strasti, celo nakazuje spolne odnose, vendar tako, da ostanejo te strasti in spolnosti lepe, lepe pa so le tedaj, če ne žalijo, kot se temu reče, estetskega okusa in moralnega čuta. Teh dveh ne žalijo, tudi to vemo, spet tedaj, ko je jezik, ki ga pisatelj uporablja pri opisu spolnosti, nespolen, v svoji temeljni naravnosti idealističen. Pisateljem, ki so po svoji profesiji in vokaciji osvobojevalci, se kaže ta njihov literarni in za uporabo določeni — ukazani — splošno socialni in konvencionalni jezik kot strahovita mōra, ovira, cenzura, blokada (kar bi lahko — in upamo, da bomo — opazovali na vrsti primerov slovenske literature, od Prešerna pa do Prežiha in Balantiča), in skušajo ponovadi, da bi se vendar nekako ohranili znotraj obstoječe »literature« kot socialno dovoljenega območja, najti neko srednjo pot, kako bi se konvencionalnosti, ki je socialna morala, izognili, saj pomeni smrt za — njihovo — literaturo, hkrati pa ne bi bistveno prešli prepovedane cone. Tako pridemo do ene temeljnih značilnosti metafore, da je namreč beseda za neko drugo

besedo, ki ne sme biti uporabljena, da je nadomestna beseda, ki daje slutiti, a ne izreče, ki je posredna in ravno s svojo zamenjevalno naravo literaturo vzdiguje iz neposredne »banalnosti« v slutenjski jezik »poezije«. Po tej estetiki je lepota ravno to, da zna tudi »vsakdanje«, »neokusne«, »sramotne« ali neprimerne reči, dejanja in čustva povedati na način kvazirealnosti, sanj ali prisposode, ki ohranja kaj, a bistveno spremeni kako. Takšna literatura ustvarja nadomestno označujoče in lepa literatura — umetnost — je območje tega nadomestnega označujočega (ki ima seveda svojo večstisočletno tradicijo, zato estetiko, zakone, pravila, okus, relativno avtonomijo).

»Revolucija« slovenske avantgardne literature zadnjih let je revolucija jezika, to je kako, označujočega. Ker gre za prehajanje logocentričnega sistema v nekaj drugega, se predeluje tudi narava in funkcija besede. Ze dlje, vsaj desetletje, opazamo, da se beseda spreminja. S tradicionalnega — humanističnega — gledišča se temu procesu reče: beseda izgublja svojo težo, pomen, globino, postaja prazna, funkcionalna, to je odvisna od zvez, v katerih se nahaja; beseda umira. Z nekega drugega stališča pa ta proces ne pomeni umiranja besede, temveč le njeno preduragačevanje. V sodobni — avantgardni — literaturi beseda ni več potomka, direktna izvedenka iz Besede — Logosa. Ker je ta opredeljen kot Bit, Bog, Ideal, Cilj, Absolutna prihodnost, Sveto, Globoko, Lepo, Skladno itn., tudi ona — vsaka posamezna, še posebej pa umetniška — participira na vseh omenjenih opredelitvah. Tradicionalna beseda je torej nosila v sebi Pomen — Smisel — ki ji je bil predeksistenten; brž ko se je dotaknila česar koli, je tisto postvelila, vzdignila v višji red Resnice, Lepote, Pravega, tisto spiritualizirala. Pisanje literature — to je imenovanje najrazličnejših reči, ljudi, odnosov, stanj itn. — je bilo torej posvečevanje sveta, ki je (in bi) ostajal sam na sebi banalen, nesakralen, naključen, prazen, surov, »spoln«, telesen, dokler se ga ni (in če se ga ne bi) dotaknila beseda. Pisanje literature — umetnosti — je pomenilo spreminjanje naključno vsakdanjega (ne)reda sveta v zakonito lepí red — zdaj višjega — sveta. Zato je bila vsaka beseda, če je le bila rabljena v skladu s svojo naravo (naravo Logosa: kot lepe, globoke, kulturne, ne pa subverzivne in onečašujoče besede), že sama na sebi polna in smiselna; zato je bil smiseln in poln svet, ki ga je

oblikovala, s posredovanjem nje — torej umetnosti — pa tudi svet-snov, ki ga je imenovala. (Ta analiza zadeva tudi bistvo celotne Vidmarjeve teorije o višji naravi umetnosti, zato hkrati razlaga tudi njegov neogibni odpor do avantgardne — sodobne umetnosti, ki pač ni več višja, saj je omenjeno naravo izgubila ali pa jo vsaj izgublja.)

Ker je Logos — Bit, Bog — poslednje označeno, se pravi najgloblja, zadnja, najbolj polna vsebina sveta, so tudi posamezne besede označeno in imenovano (vsebina) in kot take opredeljene po obstoječem vrednostno-kulturno — socialno-političnem itn. sistemu (ki stoji seveda v ozadju, neviden, netematiziran). Se pravi, da je vsak stik med besedo in snovjo, ki jo beseda imenuje, stik zgodovinsko-vrednostno-kulturnega itn. sistema s snovjo, poimenovanje te snovi v skladu s sistemom, totalna polastitev te snovi (materije) s strani sistema, totalizacija vsega kot predmeta sistema, sistemiziranje vsega glede na sam sistem. Polnost sveta, ki je polnost besede, je dejansko polnost — določena smiselnost — sistema, ki ga besede zastopajo in prevajajo. Izguba polnosti besed pa je le izguba polnosti sistema oziroma — točneje — prekinitev stika med socialnim itn. sistemom na eni in materijo na drugi strani. V avantgardni literaturi beseda ni več prevodnik Logosa (Sistema), torej tisto, kar skriti sistem označuje (označeno, vsebina), temveč postaja označujoče, se pravi del pisave, ki je produkcija, ne pa polaščanje sveta. Prek pisave-jezika ljudje pišemo svojo usodo, zgodovino, naravo, pogoje, vsebino, življenje, zato so besede »prazne«, zgolj »funkcionalne«, njihova narava je le v tem, da se v določenih kombinacijah vežejo in tako sestavljajo svet, ki ni odsev nobenega predeksistentnega sveta (Logosa, Ideje, Sistema itn.), temveč na novo sezidan, v fantaziji zasanjan: ki je nov svet, ker je nov jezik (besede so seveda »prazne« le glede na predeksistentni Smisel Sistema, ne pa glede na svojo materialnost, ton, barvo, glede na svojo zmožnost, da vzbujajo določene misli ali doživetja).

Težava nastopi v tem, da ljudje zidamo svoj novi jezik (novo produkcijo) zmerom v določenih pogojih, ti pogoji pa se nahajajo že tu in so dejansko razmere tradicije (znanega, establishmenta; konkretno: logocentričnega sistema). Tu je razlog, da prehod iz tradicije v nekaj drugega ni mogoč pri priči, na hitro, neposredno, temveč prek dolgotrajnega posredovanja vmesne cone med enim

in drugim, cone, ki ji nekateri pravijo prehodno obdobje, drugi trajanje konca metafizike, tretji čas pred obratom, četrti »vice« ipd. Danes pišočiči se nahajamo v tej vmesni coni, z eno nogo v novem, z drugo v starem — in najbrž je edina uspešna metoda izdajavstvo, ki zna eno obratiti zoper drugo, tako da ni nobeno do kraja odpravljeno, a tudi nobeno priznано. Morda bi lahko tej metodi rekli subverzivna dialektika, saj akcijsko načtenja oboje, sleherno tezo razruši, da bi na ta način iskala v sferah prepovedanega, nevidnega, nematematiziranega tisto drugo (nov jezik).

Če pomeni izhajanje iz telesa-snovi izhajanje iz (fragmentariziranih) moči kot neutemeljenih, a utemeljujočih se, kot neproizvedenih, a proizvajajočih, kot negotovih, v mejnih situacijah se vrtečih, posiljujočih, a ljubečih, potem pomeni zidanje sveta z »novimi« besedami — izhajanje iz besed kot označujočega jezika ali pisave — ne le izpraznjevanje sveta (gre le za izpraznjevanje sveta tradicije, čiščenje starih pomenov, celotne navlake logocentrične konotacije), temveč tudi ponovno, a drugačno polnjenje sveta: vendar s to razliko, da »novi« svet ni več poln idealističnih, sakralnih, spiritualnih Smislov, temveč svetne telesnosti, čutnosti, materialnosti. Avantgardna literatura ne oblikuje kvazisveta vzvišene, odrešujoče literature kot nad-sveta, temveč proizvaja enega od realnih

svetov, vendar v določenem pomenu temeljnega, saj ima opraviti z besedo kot tako in torej proizvaja modelni svet za druge metajezike. Avantgardna literatura ni obvezni jezik za vse ljudi, saj imajo ti najrazličnejše jezikovne sisteme (metajezike); jim je pa paradigmatična, saj se ravno v njej dogaja odločilni eksperiment subverzije tradicionalnega, spreminjanje besede iz označene v označujočo.

In če zdaj izsledke te naše raziskave poskušamo aplicirati na območje, kateremu smo se posvetili v začetku tega preiščevanja, na erotizem, potem bomo zlahka ugotovili, da je ravno spolnost paradigmatični del telesnosti, da ravno v njej materialnost najbolj jasno kaže svojo naravo in da je zato povsem razumljivo, da se ravno ob njej razplamteva siloviti spopad med spiritualizmom in materializmom, med tradicijo in avantgardo, med Duhom in telesom (snovjo, prakso, imanenco). Tradicionalno orientirani politiki in književniki gledajo morda — že od spopada s Prešernom naprej — v spremenjenem odnosu do spolnosti najodločilnejšo in zato najpomembnejšo nevarnost za obstoj logocentričnega, lastniškega, avtokratskega, monističnega sistema; zato ni čudno, da je na to področje usmerjeno največ njihove represije in tabujev. Avantgardna literatura bojuje bitko za nov jezik, to pa je bitka v determinirajoči bazi svetovnega dogajanja.

Isidore Ducasse — Lautréamont:

MALDORORJEVI SPEVI

(izbor iz prvega speva)

V svojem življenju sem videl — brez ene same izjeme — ljudi z ozkimi rameni, ki so počenjali številna neumna dejanja, ki so poneumljali svoje bližnje in na vse možne načine izprijali njihove duše. Nagibe za svoje ravnanje imenujejo slava. Ko sem

opazoval vso to igro, sem se želel smejeti kot vsi drugi; vendar je bilo zame to čudno posnemanje nemogoče. Vzel sem nožič z nabrušenim rezilom in prerezal sem si meso na mestih, kjer se združujeta ustnici. Za trenutek se mi je zazdelo, da sem dosegel svoj cilj. Ogleдал sem si v zrcalu usta, ki sem jih z lastno voljo

pohabil! Zmota! Kri, ki je močno tekla iz obeh ran, mi je vrhu tega onemogočila, da bi razložil, če je bil tam resnično vrezan smeh drugih. Ko sem nekaj trenutkov primerjal, sem dobro videl, da moj smeh ni bil podoben človeškemu, se pravi, da se sploh nisem smejal. Videl sem ljudi z gnusno glavo in s strašnimi očmi, pogreznjenimi v mračne očesne jamicice — prekašali so skalo v trdoti, lito železo v trdnosti, krutost morskoga psa, predrznost mladosti, nesmiselno jezo zločincev, prevare hinavcev, najbolj izredne glumače, moč duhovnikovega značaja, in vsemu zunanjemu najbolj skrita bitja, najbolj hladna od vseh svetov in hladnejša od neba; utrudili so moraliste, ki so odkrivali njihova srca, in spustili so nanje neziprosno jezo z višini. Ravnokar sem vse videl hkrati — z najbolj trdo pestjo, dvignjeno proti nebu — kot pest že izprijenega otroka proti lastni materi; gotovo jih je vzdrazil kateri peklenjskih duhov, ko si z očmi, preobloženimi od pekočega in obenem sovražnega kesaja, v ledeni tišini niso upali izdati obširnih in nehvaležnih razglabljanj, ki so jih skrivale njihove prsi — tako polna nepravilnosti in groze so bila; in napolnjevali so s sočutjem boga usmiljenja. Malo prej sem jih videl, kako so vsak trenutek dneva, vse od najzgodnejše mladosti do pozne starosti razširjali neverjetna prekletstva, ki so presejala zdrav razum in bila proti vsemu, kar diha, proti njim samim in proti božji previdnosti, prostituirali so žene in otroke in tako onečaščali sramežljivosti posvečene dele telesa. Tedaj pa morja dvignejo svoje vode, pogoltnjejo ta gledališča v svoja brezna: uragani, potresi prevračajo hiše, kuga, različne bolezni desetkajo družine, ki molijo. Vendar ljudje vsega tega ne opazijo. Saj sem videl tudi take, redko sicer, ki so zardevali in bledeli od sramu zaradi svojega obnašanja na tej zemlji. Nevihne, sestre uraganov; modrikasto nebo, ki mu ne pripisujem lepote; hinavsko morje, slika mojega srca, zemlja s skrivnostnimi prsmi; prebivalci sfer, vse vesoljstvo; Bog, ki si ga ustvaril veličastnega, nate se obračam: pokaži mi človeka, ki bi bil dober!... Vendar naj prej tvoja milost podeseteri moje naravne sile, kajti lahko bi umrl od presenečenja, ko bi zagledal to pošast: že manjše zlo povzroča smrt.

Petnajst dni si je treba pustiti rasti nohte. O, kako sladko je surovo iztrgati iz postelje otroka, ki je še

brez puha na zgornji ustnici, in se s široko odprtimi očmi pretvarjati, da ga boš mehko pobožal po čelu, s katerega boš odstranil njegove lepe lase! Potem nenadoma, v trenutku, ko to najmanj pričakuje, zasaditi dolge nohte v njegove mehke prsi, a tako, da ne umre; če bi umrl, pozneje ne bi mogel opazovati njegovih muk. Potem piti njegovo kri in lizati njegove rane, in med tem časom, ki bi moral večno trajati, otrok joče. Nič ni tako dobro kot kri, ki jo tako izsrkaš in je še vsa topla, samo solze, ki so grenke kot sol. Človek, mar nisi nikoli okušal svoje krvi, ko si se morda urezal v prst? Kako je dobra, kajne; kajti nikakršnega okusa nima. Ali se tudi ne spominjaš, da si nekoč v žalobnih razmišljanjih poneseš vdolbino dlani proti bolestnemu obličju, mokremu od tega, kar je prihajalo iz oči; prav ta roka se je potem nerazložljivo usmerila proti ustom — željno so pila solze iz te kupe, drhteče kot dijakovi zobje, ko dijak zahrbtno gleda tistega, ki je rojen za to, da ga zatira. Kako so dobre, mar ne; kajti okus po kislu imajo. Dejal bi, solze tistega, ki najbolj ljubi — vendar so otrokove solze v ustih boljše. On ne vara, ker še ne pozna zla: tista, ki najbolj ljubi, prevara prej ali slej... tako sklepam, čeprav sta mi neznan prijateljstvo in ljubezen (morda ju nikoli ne bi sprejel, vsaj od ljudi ne). Ker ti torej tvoja kri in tvoje solze niso odvrtno, uživaj, z zaupanjem uživaj mladostnikove solze in kri. Zaveži mu oči, ko boš trgjal njegovo utripajoče meso, in ko boš dolge ure poslušal njegove vznesene krike, ki so podobni parajočemu hropenju iz grl smrtno ranjenih, se boš kot plaz odtrgal od njega in prihitel iz sosednje sobe in boš hlínil, da mu prihajaš na pomoč. Razvezal mu boš roke, že vse zatečene ob živcih in žilah, povrnil boš vid njegovim preplašenim očem, medtem ko mu boš znova srkal solze in kri. Kako resnično je potem kesanje! Božja iskra, ki je v nas in ki se tako redko pojavi, se zdaj pokaže; prepozno! Kako srce prekipeva od želje, da bi moglo potolažiti nedolžnega, ki smo mu storili zlo: »Mladostnik, vi, ki ste pravkar trpeli krute bolečine, kdo je vendar mogel nad vami zakriviti zločin, za katerega ne najdem besed! Kako nesrečni ste! Kako morate trpeti! In če bi vaša mati vedela za to, bi sama bila ravno tako blizu smrti kot vi in tako zasovražena od krivcev, kot sem zdaj jaz! Žal! Kaj je torej dobro in slabo! Ali gre za isto stvar, kadar z besom izprijujemo svojo nemoč in kadar

občutimo strast, da bi dosegli neskončnost celo po najbolj nesmiselnih poteh? Ali pa sta to dve različni stvari? Da... prej bo to ena in ista stvar... kajti, kaj bi bilo z menoj ob uri poslednje sodbe? Mladostnik, oprosti mi; ta, ki stoji pred tvojim vzvišenim in svetim obličjem, ti je polomil kosti in razmesaril meso, da na več mestih visi s tvojega telesa. Je to blodnja moje bolne duše ali skriti, od mojega nasprotovanja neodvisni nagon, podoben nagonu orla, ki trga svoj plen in me je prisilil, da sem storil ta zločin, in vendar sem trpel prav toliko kot moja žrtev! Mladostnik, oprosti mi. Ko bova nekoč zapustila to prehodno življenje, želim, da bi bila združena v večnosti, da bi bila eno samo bitje, moja usta prilepljena ob tvoja. In celo na ta način kazen zame ne bo popolna. Zato me boš ti trgal, ne da bi se kdaj ustavil, z zobmi in nohti hkrati. Okrasil bom svoje telo z dišečimi kitami cvetja za to pravno daritev in oba bova trpela, jaz, ker me boš trgal, ti, ker me boš mesaril... moja usta prilepljena ob tvoja. O, mladenič s svetlimi lasmi, s tako sladkimi očmi, boš storil zdaj, kar ti naročam? Želim, da to storiš proti svoji volji, in moja zavest bo srečna! S takim govorjenjem boš prizadejal bolečino človeškemu bitju in obenem te bo to bitje ljubilo: to je največja sreča, ki jo je mogoče ustvariti. Pozneje boš hromca lahko spravil v bolnišnico, ker se nikoli ne bo mogel sam živeti. Rekli bodo, da si dober in lovorovi venci in zlate medalje bodo pokrivala tvoje gole noge, iztegnjene na velikem grobu s starim obrazom. Ti, katerega imena nočem napisati na straneh, ki posvečujejo svetost zločina, vem, da je bilo tvoje odpuščanje neskončno kot veselje. A jaz, jaz še vedno živim!

Sklenil sem pogodbo s prostitucijo, da bi sejal nered v družine. Spominjam se noči pre⁴ to nevarno zvezo. Pred seboj sem videl grobnico. Kresnico, veliko kakor hiša, sem slišal reči: »Svetila ti bom. Beri napis. Tega vzvišenega ukaza ti ne dajem jaz.« Širna, krvavorodeča obarvana svetloba se je razprostrla po ozračju vse do obzorja in ob pogledu nanjo so mi zašklepetali zobje in brezmočno sem spustil roke. Naslonil sem se na zid v ruševinah, ker bi sicer padel, in bral: »Tu počiva mladenič, ki je umrl za jetiko; veste, zakaj. Ne molite zanj.« Mnogo ljudi morda ne bi imelo toliko poguma kot

jaz. Medtem pa je lepa gola žena legla k mojim nogam. Jaz njej z žalostnim obrazom: »Lahko vstaneš.« Podal sem ji roko, s katero bratomorilec davi svojo sestro. Kresnica meni: »Vzemi kamen in ubij jo.« »Zakaj?« sem vprašal. Ona spet: »Pazi nase, najšibkejši, ker jaz sem najmočnejša. Ta tu se imenuje Prostitucija.« S solzami v očeh, z besom v srcu sem čutil, kako se je v meni rojevala neznana sila. Vzel sem velik kamen, po mnogih mukah sem ga dvignil do svojih prsi, dal sem si ga na ramo; vzpel sem se na vrh gore; od tam sem strl kresnico. Njena glava se je s človeško veličino zarila v zemljo. Kamen je odskočil tako visoko, kot sega visoko šest cerkva skupaj. Potem je padel v jezero, katerega vode so za trenutek upadle in z vrtinci izdoble ogromen prevrnjen stožec. Gladina se je potem umirila; krvave barve ni bilo več.

»Ojoj, ojoj,« je vzkliknila gola lepota, »kaj si storil!« A jaz njej: »Raje imam tebe kot njo, ker se mi smilijo nesrečni. Nisi sama kriva, če te je ustvarila večna pravičnost.« In ona meni: »Nekega dne mi bodo ljude priznali, kar mi gre; ničesar drugega ti ne rečem. Pusti me oditi, da skrijem na dno morja svojo neskončno žalost. Samo ti in grde pošasti, ki gomaze po teh črnih breznihi, me ne prezirate. Dober si. Pozdravljen, ki si me ljubil!« Jaz: »Zbogom! Še enkrat zbogom! Vedno te bom ljubil.« Danes zapuščam vrlino. »Zato, o ljudje, ko boste slišali ječati zimski veter nad morjem in ob obalah ali nad velikimi mesti, ki že dolgo žalujejo za mano, ali čez hladna polarna področja, recite: »Tod mimo ne gre božji duh; to je le rezek vzdih prostitucije, združen s težkim stokanjem Montevideanca.« Otroci, jaz vam to pravim. Zato pokleknite, polni usmiljenja; in naj ljudje, številnejši od uši, dolgo molijo.

Ob luninem svitu ob morju, v zapuščenih predelih podeželja zatopljeni v grenke misli opažamo, kako se vse stvari preoblačijo v rumene, neodločne, fantastične oblike. Senca dreves včasih hitro in potem počasi steče, odide, pride, v različnih oblikah se splošči, se lepí ob zemljo. Včasih, ko so me zanesla krila mladosti, me je to pripravilo v sanjarjenje, zdelo se mi je čudno; zdaj sem se tega navadil. Veter ječi skozi listje svoje medleče note, čuk poje svojo težko tožbo in dviga lase tistim, ki jo poslušajo. Tedaj razjarjeni psi pretrgajo svoje verige, pobegnejo z od-

daljenih kmetij; zapodijo se na polja, sem ter tja, žrtve norosti. Nenadoma se vsi ustavijo, pogledujejo na vse strani z divjim nemiro, z ognjenimi očmi, in prav kot sloni, ki, preden umrejo, v puščavi z negibno spuščeni ušesi zadnjikrat pogledajo v nebo, brezupno dvigajoč svoj rillec, tako so ušesa psov negibna, dvignejo glave, strašni vratovi jim nabreknejo in začnejo lajati v presledkih kot otrok, ki joče od lakote, ali kot maček vrh strehe, ranjen v trebuh, kot žena, ki rojeva, ali kot na smrt bolni, ki ga v bolnišnici mori kuga, kot dekle, ki poje vzneseno himno zvezdam na severu, na vzhodu, na jugu, na zahodu, luni, goram, ki so od daleč podobne ogromnim, v mraku mirujočim skalam; hladnemu zraku, ki ga vdihavajo s polnimi prsmi, ki rdeč, pekoč polni notranjost nosnic, tišini noči, sovam — njihov poševni let jim brije smrčke — ki odnašajo v kljunu še živo podgano ali žabo, živo, sladko hrano za malčke; zajcem, ki izginejo, ko za trenutek zamižiš; tatu, ki beži na konju, potem ko je zagrešil zločin; kačam, ki premikajo vresje in zaradi katerih jim drhti koža in šklepetajo zobje; lastnemu laježu, ki njih same navdaja s strahom, krastačam, ki jih zdrobijo z enim samim rezkim stiskom čeljusti (zakaj so se oddaljile od močvirja?); drevesom, katerim mehko zazibano listje je zanje ravno dovolj velika skrivnost, da je ne razumejo, hočejo jo razkriti z nepremičnimi, razumnimi očmi; pajkom, ki vise na svojih dolgih nogah in plezajo na drevesa, da bi se rešili; vranam, ki niso našle hrane čez dan in se utrujenih kril vračajo v prenočišča; pečinam na obali, ognjem na jamborih nevidnih ladij, zamolklemu šumu valov ob velikih ribah, ki na svoji poti kdaj pokažejo črni hrbet iz vode in se potem spustijo v globino, in človeku, ki jih zasušnjuje. Potem znova tekajo po ravnini, s krvavečimi tacami preskakujejo jarke, poti, trate, polja in ostro kameenje. Človek bi dejal, da jih je zgrabila steklina, širok ribnik iščejo, da bi si pogasili žejo. Njihovo zategnjeno tuljenje straši naravo. Gorje zapoznelemu popotniku! Prijatelji pokopališč se bodo vrgli nanj, raztrgali ga bodo, zmleli z usti, od katerih kaplja kri, kajti niso izbirčni. Divje zveri, ki si ne upajo pridružiti se obedu iz človeškega mesa, trepetaje zbežijo v nedogled. Po nekaj urah se psi, utrujeni od brezmiselnega teka, skoraj mrtvi, z jezikom, ki jim visi iz gobca, vržejo drug na drugega, ne da bi vedeli, kaj počnejo, in se z neverjetno naglico raztrgajo na

tisoč koščkov. Tega ne počno iz krutosti. Nekega dne mi je mati s steklenimi očmi dejala: »Ko boš v svoji postelji in boš slišal lajanje psov na ravnini, se skrij pod odejo in ne zasmeuj njihovega početja; nepotehljivo željo po neskončnem čutijo, prav kot ti in jaz, kot vsi ljudje blelih in dolgih obrazov. Dovolim ti celo, da z okna opazuješ po svoje vzvišeni prizor.« Odtlej spoštujem željo pokojnice. Tudi jaz, kot psi, občutim potrebo po neskončnosti... Ne morem, ne morem potešiti te potrebe! Sin moškega in ženske sem, kot so mi rekli. To me preseneča... mislil sem, da sem kaj več! Končno, saj ni važno, od kod prihajam! Če bi sam odločal, bi bil raje sin morskega psa, katerega lakota je prijateljica neviht, in tigra, katerega krutost je znana: potem ne bi bil tako hudoben. Vi, ki me gledate, oddaljite se od mene, kajti moj dih je zastrupljen. Nihče še ni videl zelenih gub mojega čela, tudi ne kosti, ki štrlijo iz mojih suhih lic, ki so podobne grebenom velike ribe ali pečinam, ki pokrivajo obale morja, ali strmim alpskim goram, ki sem jih često prehodil, ko sem imel na glavi še lase druge barve. In ko se klatim okoli prebivališč ljudi v viharnih nočeh, žarečih oči, z lasmi, ki jih biča nevihtni veter, osamljen kot kamen sredi poti, pokrijem svoj ovenel obraz s kosom tkanine, ki je črna kot saje v dimniku; oči ne smejo biti priče grdote, ki jo je Stvarnik z nasmehom vsemogočnega sovraštva zgrnil name. Vsako jutro, ko se za druge dvigne sonce, razgrinjajoč zdravilno veselje in toploto po vsej naravi, si jaz z nepremičnim obrazom, s pogledom, uprtim v prostor, ki je poln mraka, sklonjen na dnu svoje ljubljene jame, v brezupu, ki me opijanjanja kot vino, drobim prsi s svojimi mogočnimi rokami. In vendar čutim, da me ne grabi bes. In vendar čutim, da nisem edini, ki trpi! In vendar čutim, da diham! Kot obsojenec, ki preizkuša svoje mišice, ko premišluje o njihovi usodi, in se bo kmalu povzpел na morišče, tako — buden na svoji slammati postelji — z zaprtimi očmi vrtim svoj vrat z desne na levo, z leve na desno ure in ure; ne padem mrtev na tla. Od časa do časa, ko se vrat ne more več vrteti v isto smer, ko se ustavi, da bi se zavrtel v nasprotno smer, za trenutek pogledam obzorje skozi redke razpoke v gostem grmovju, ki pokriva vhod; ničesar ne vidim. Ničesar... razen polj, ki plešejo v vrtincu z drevesi in z dolgimi leti ptičev, ki prečkajo nebo. To mi vzdraži kri in možgane... Kdo neki me tolče po

glavi z železno palico, kot da bi kladivo tolklo po nakovalu?

Ob vsaki vrednosti občudovanja občudovanja

Brez razburjanja nameravam na ves glas povedati resno in hladno katico, ki jo boste slišali. Pazite na njeno vsebino in varujte se neprijetnega vtisa, ki ga bo kot žig sramote nedvomno pustila v vaši zmedeni domišljiji. Nikar ne mislite, da bom kmalu umrl, kajti nisem še okostje in tudi starost se še ni prilepila na moje čelo. Zato pustimo ob strani tudi vsako primerjavo z labodom, ki se mu izteka življenje, in pred seboj glejte le pošast, srečen sem, da ji ne morete videti obraza, čeprav je manj strašen kot njena duša. Kljub vsemu pa nisem zločinec. Dovolj o tem... Ni dolgo tega, kar sem znova videl morje in hodil po ladijskem krovu, in moji spomini so živi, kot da bi od tam odšel včeraj. Bodite kljub temu ob branju moje pripovedi, že mi je žal, da vam jo posredujem, tako mirni kot jaz, če le morete, in ne zardevajte ob misli na to, kaj je človeško srce. O, hobotnica s svilnatim pogledom, ti, katere duša je neločljiva od moje, ti, najlepši vseh prebivalcev zemeljske krogle, ki upravljaš harem štiristo sesalk, v katerem gospodujejo, kot da je to njih pravo mesto, v splošnem soglasju, v nezlomljivi zvezi blaga nalezljiva krepost in božanske miline, zakaj nisi z menoj, tvoj živosrebrni trehub ob mojih aluminijastih prsih, da bi na obalni pečini skupaj opazovala prizor, ki ga obožujem.

Stari ocean kristalnih valov, podoben si modrikastim sledem na razbitih hrbtih mornarčkov, neskončna modrina si na telesu zemlje: ljubim to primerjavo. Tako se ob prvem pogledu nate dolg dih žalosti, ki se zdi šepet tvojega milega vetriča, spusti na globoko pretreseno dušo in pušča v njej neizbrisne sledi in v spominu svojih ljubimcev obujaš, ne da bi se oni tega prav zavedali, težke začetke človeka od trenutka, ko se je snozal z žalostjo, ki ga ni več zapustila. Pozdravljam te, stari ocean!

Stari ocean, tvoja harmonično okrogla oblika, ki vedri resno lice geometrije, me še preveč spominja na majhne človeške oči, po velikosti podobne merjaščevim očem in očem nočnih ptic po popolni okroglini obrisa. In vendar je človek skozi stoletja verjel, da je lep. Menim, da človek verjame v lastno lepoto le zaradi samoljubja, a da v resnici ni lep in se mu to tudi dozdeva, kajti zakaj opazuje obraz svojega bližnjega s tolikšnim prezirom? Pozdravljam te, stari ocean!

Stari ocean, simbol enakosti si: vedno enak sam sebi. Bistveno se ne spreminjaš, in če so tvoji valovi ponekod razburkani, so drugod v najpopolnejšem miru. Nisi kot človek, ki se ustavi na ulici, da bi videl dva buldoga, ki se grabita za vrat, a se ne ustavi, če gre mimo njega pogreb; zjutraj je razpoložen in zvečer slabe volje, danes se smeji in jutri joče. Pozdravljam te, stari ocean!

Stari ocean, vse, kar skrivaš v svojih prsih, bo nekoč koristilo človeku. Dal si mu že kita. Pohlepne oči naravoslovja s težavo ugibajo o tisoč skrivnostih tvojega ustroja: skromen si. Človek se neprestano hvali in to za malenkosti. Pozdravljam te, stari ocean!

Stari ocean, najrazličnejše vrste rib, ki jih hraniš, niso sklenile bratstva med sabo. Vsaka vrsta živi zase. Različne nravi in telesni sestav zadovoljivo razlagajo, kar se najprej zdi nejasno in nepravilno. Tako je s človekom, ki pa se ne more enako opravičevati. Naj trideset milijonov ljudi živi in enem samem kosu zemlje, za svojo dožnost bodo imeli, da se ne vmešavajo v zadeve sosedov, ki kot korenine tičijo na bližnjem kosu zemlje. In tako vsak človek, medtem ko pada od velikega k malemu, živi kot divjak v svojem brlogu in ga prav redko zapusti, da bi obiskal pravega bližnjega, ki prav tako čepi v svojem brlogu. Vseobsegajoča človeška družina je utopija, vredna najbolj povprečne logike. Poleg tega se ob tvojih plodnih dojkah ustvarja pojem nehvaležnosti, kajti takoj pomislimo na številne starše, ki so dovolj nehvaležni do Stvarnika, da zapustijo sad svoje pomilovanja vredne in revne zveze. Pozdravljam te, stari ocean!

Stari ocean, tvoja veličina se da primerjati le z jakostjo moči, o kateri mislimo, da je bila potrebna za nastanek, za ploditev vse tvoje gmo-te. Ne da se te zajeti z enim samim pogledom. Če te hočemo opazovati, moramo nepretrogoma obračati dalnogled svojih oči proti vsem štirim točkam obzorja, tako kot mora matematik, da bi rešil enačbo v algebri, pregledati vsako možnost zase, preden problem reši. Človek uživa hranilne snovi in se še drugače napreza, ta trud je vreden boljše usode, da bi se zdel mogočen. Naj se po mili volji napihuje, ta občudovanja vredna žaba! Ne boj se, ne bo se mogla meriti s tabo, tako vsaj mislim. Pozdravljam te, stari ocean!

Stari ocean, grenke so tvoje vode. Prav isti okus imajo kot žolč, ki ga kritika kaplja na umetnost, znanost, na vse. Za idiota naredi tiste-

ga, ki ima v sebi kaj duha, če ima nekdo drug lepo telo, je zanjo oduren grbavec. Resnično, človek se mora močno zavedati svoje nepopolnosti, da jo lahko tako graja, čeprav je sam zakrivil tri njene četrtine. Pozdravljam te, stari ocean!

Stari ocean, ljudem kljub izvirnosti njihovih postopkov z znanstvenim raziskovanjem še ni uspelo izmeriti vrtoглаve globine tvojih breznej; po tvoji zaslugi najdaljše, najtežje sonde niso uspeli priti do dna. Ribe... njim je to dovoljeno: ljudem ni. Često sem se spraševal, kaj je lažje spoznati: globino oceana ali globino človeškega srca. Ko se je luna neenakomerno zibala med jambori in sem stal na ladji z roko na čelu, sem se pogosto zalotil, kako sem skušal rešiti ta težki problem, medtem ko sem skušal iz svojih misli pregnati vse, kar bi me oviralo na poti k temu cilju. Da, kdo od obeh je globlji, bolj neprodiren? Ocean ali srce? Če trideset let življenjskih izkušenj lahko do neke mere nagne tehtnico k eni ali drugi rešitvi, naj mi bo kljub globini oceana dovoljeno reči, da se v tej lastnosti ne more meriti z globino človeškega srca. Poznal sem ljudi z vrlinami. Umirali so, stari šestdeset let in drugi so vzkliknili: »Koristili so temu svetu, se pravi, bili so usmiljeni, konec koncev pa, nič posebnega, tak je lahko vsak!« Kdo razume, zakaj se dva ljubimca, ki sta se oboževala včeraj, zaradi slabo razumljene besede ločita in gresta prvi proti zahodu, drugi proti vzhodu, z ostmi maščevanja, sovraštva, ljubezni in kesanja, in se več ne srečata, zavita v svoj samotni ponos. To je čudež, ki se ponavlja vsak dan in ni zato nič manj čudežen. Kdo naj razume, zakaj se naslajamo ne le ob splošnih nezdah drugih ljudi, ampak še posebno ob nesrečah naših najboljših prijateljev, obenem pa smo zaradi tega potrti. Še neizpodbiten primer, da zaključim svoj niz: človek hinavsko pravi da in misli ne. Zato pa imajo divji prašički človečanstva toliko zaupanja drug v drugega in niso egoisti! Psihologija ima pred seboj še dolgo pot. Pozdravljam te, stari ocean!

Stari ocean, tvojo mogočnost so ljudje občutili na lastni koži. Naj se kar poslužujejo vseh pripomočkov svojega duha... nemogoče te je obvladati. Ljudje so našli svojega gospodarja. Pravim, da so našli nekaj, kar je močnejše od njih samih. To nekaj ima svoje ime: ocean! Strah, ki ga vlivaš, je tolikšen, da te spoštujejo. Kljub temu njihovi naj-

težji stroji po tvoji volji plešejo z milino, eleganco in lahkoto. Pripraviš jih do telovadnih skokov prav do neba in do občudovanja vrednih potapljanj do dna tvojih posesti: še glumač bi jim zavidal te spretnosti. Prav srečni so, če jih dokončno ne zaviješ v kipeče gube, da bi si ogledali v tvojem vodnem drobnozvu, kako se počutijo ribe, in predvsem, kako se počutijo oni sami.

Človek trdi: »Pametnejši sem od oceana.« Lahko; to je celo precej res, vendar je človeku ocean bolj nevaren kot on oceanu: tega ni treba dokazovati. Očak opazovalec, sodobnik prvih obdobij naše lebdeče krogle, se usmiljeno smehlja, ko gleda pomorske spopade narodov. To je pošastni izrodek, ki je izšel iz rok človeštva. Zanosni ukazi nadrejenih, kriki ranjenih, topovski streli, ves ta hrup je namenjen uničenju drugih. Zdi se, da je drama končana, da je ocean vse spravil v svoj trebuh. Ta gobec je grozovit. V smeri proti neznanemu, proti svojemu dnu mora biti ogromen. Za krono tej neumni komediji, ki ni niti zanimiva, je videti sredi neba nekaj od utrujenosti zapoznelih štorkelej, ki kričijo, ne da bi ustavile širino kril svojega leta: »Glej no! Zdi se mi grd, ta ocean! Nekaj črnih pik je bilo tam doli; samo oči sem zaprla, pa so izginile.« Pozdravljam te, stari ocean!

Stari ocean, o veliki samec, kadar preletiš svečano samoto svojih hladnih kraljestev, po pravici postaneš ponosen ob resničnih hvalnicah, ki ti jih hitim izrekati, in ob resničnih besedah tvoji naravni veličini. Nasladno zaziban od mehkih vonjav svoje veličastne počasnosti, ki je največ, kar ti je podarila najvišja sila, razgrinjaš sredi temne skrivnosti po vsej veličastni površini brezmejne valove s hladnim občutkom svoje večne moči. Valovi si sledijo vzporedno, ločeni s kratkimi presledki. Brž ko se eden zmanjša, se večja in se mu približuje drugi; spremlja ga otožen šum pene, ki se razbije da bi nas opomnila, kako je vse le pena. [Tako ljudje, živi valovi, drug za drugim otožno umirajo, ne da bi za seboj pustili penasti šum]. Ptič v preletu se zaupljivo odpočije na njih in prepušča svoje telo njihovemu gibanju, ki je polno ponosne miline, vse dokler kosti njegovih peruti znova ne dobe čilosti, ki je potrebna za značno romanje. Želel bi, ocean, da bi bila človekova veličina le utelešenje odeva tvoje veličine. Mnogo zahtevam in ta iskrena želja je tebi v čast. Tvoja moralna veličina, slika neskončnosti, je neizmerna

kot filozofovo razmišljanje, kot ljubezen žene, kot božanska lepota ptiča, kot pesnikova razmišljanja. Lepši si kot noč. Odgovori mi, ocean, hočeš biti moj brat? Zgani se v silovitosti... še... še bolj, če želiš, da te primerjam maščevanju Boga; iztegni svoje blede kremplje in utri si pot čez lastne prsi... tako je dobro. Razgrni svoje grozne valove, odurni ocean, ki te le jaz razumem, pred tabo padam, klečim ti pri kolenih. Človeška veličina ni naravna, nobenega spoštovanja mi ne vzbuja; ti, da. Oh! Ko se bližaš z groznim visokim grebenom, kot od dvorjanov obkrožen z vijugastimi gubami, privlačen in okruten, ko poganjaš valove drugega za drugim, ko se zaveš, kaj si, ko vališ iz globin svojih prsi kot obseden od silnega kesa, ki mu ne morem najti izvora, zamolklo rjovenje, ljudje se ga tako zelo bojijo, tudi ko te ogledujejo in se — na varnem — tresejo na obali, takrat mi postane jasno, da se ne morem imeti za tebi enakega. Zato bi ti zaradi tvoje premoči dal vso svojo ljubezen [in nihče ne pozna neizmernosti ljubezni, ki je v mojem nagnjenju k lepemu], če me ne bi bolešno spominjal na soljudi, ki iz tebe ustvarjajo najbolj ironično nasprotje, najbolj burkasto antitezo, kar smo jih kdaj videli: ne morem te ljubiti, samo mrzim te. Zakaj se tisočkrat znova vračam k tebi, k tvojim prijateljskim rokam, ki se razpirajo, da bi pobožale moje goreče čelo, s katerega ob tvojem dotiku izgine vročica! Ne poznam tvoje skrite usode; vse, kar je povezano s tabo, me zanima. Povej mi, če je v tebi domovanje princa mraka. Povej... povej mi to, ocean [le meni, da ne bi užalostil tistih, ki niso nikdar poznali drugega kot slepila], in ali satanov dih ustvarja nevihte, ki dvigajo tvoje slane vode vse do oblakov. Moraš mi povedati, ker bi se razveselil, če bi vedel, da je pekel tako blizu ljudi. Naj bo to zadnja katica mojega klica svetnikom na pomoč — zato te želim le še enkrat pozdraviti in se posloviti. Stari ocean kristalnih valov...

Moje oči so polne solz, nimam moči, da bi nadaljeval; čutim, da je prišel čas, ko se moram grobega obličja vrniti med ljudi; vendar... pogum! Zberimo vse moči in z občutkom dolžnosti izpolnimo svojo usodo na tem svetu. Pozdravljam te, stari ocean!

Pijavkin brat je s počasnimi koraki stopal po gozdu. Večkrat se je ustavil in odprl usta, da bi spregovoril. A vedno znova se njegovo grlo

stisne in zavrne spodleteli napor. Končno vzklikne: »Človek, ko boš naletel na zvrnjene mrtvega psa, prislonega na zapornico, ki mu preprečuje odhod, nikar še ti ne jemlji v roko črvov iz njegovega napihnjenega trebuha, ne glej jih z začudenjem, da bi jih potem, ko bi odprl nož, razrezal na drobne koščke in si govoril, da nekega dne ne boš prav nič več od tega psa. Kakšno skrivnost iščeš? Ne jaz ne štiri plavalne tace medveda iz Severnega oceana nismo mogli odkriti skrivnosti življenja. Pazi, noč prihaja in ti si tu že od jutra. Kaj bodo rekli tvoji domači, tvoja sestra, če se boš vrnil tako pozno? Umij si roke in vrni se po poti, ki te vodi k počitku... Kdo je bitje tam doli na obzorju, ki se mi upa približati brez strahu, z zahrbtnimi in viharnimi skoki; in kakšna veličastnost z vedro milino! Njegov pogled je globok, čeprav mil. Njegove ogromne veke se igrajo z vetrom in zdi se, da živijo. Ne poznam ga. Ko upira vame pošastne oči, moje telo trepeče, to je prvič po tem, ko sem srkal iz suhih dojk bitja, ki ga imenujemo mater. Zasljepljujoča svetloba okoli nje je kot žarni venec. Ko je spregovoril, je vse v naravi utihnilo in močno zadrgetalo. Kakor da bi te privlačil kot ljubimec, želiš priti k meni; ne bom ti nasprotoval. Kako je lep! Mučno mi je to reči. Silen moraš biti; kajti obraz imaš, ki je več kot človeški, žalosten kot veselstvo, lep kakor samomor. Mrzim te, kot le morem, in raje gledam kačo, ovito okoli mojega vratu že vsa stoletja, kot da ne bi več videl tvojih oči... Kako... Ti si to, krastača?... debela... nesrečna krastača!... Oprosti!... Oprosti!... Čemu prihajaš na to zemljo, kjer žive prekleti? A kaj si vendar storila s svojimi lepljivimi in smrdljivimi izpuščaji, da imaš tako milo obličje? Ko si se po ukazu močnejšega spustila z višin z nalogo potolažiti številna živa bitja, si se zrušila na zemljo s hitrostjo jastreba in tvoja krila niso bila utrjena od te dolge, čudovite poti; videl sem te!

Uboga krastača! Kako sem takrat mislil na neskončnost in hkrati na svojo slabost. »Se nekdo, ki je močnejši od tistih z zemlje, sem si rekel; vse to po božji volji. Zakaj ne tudi jaz? Čemu nepravilnost v stvarnikovih ukazih? Mar je Stvarnik nesmišeln, čeprav je najmočnejši in čeprav je njegova jeza strašna? Odkar si se mi prikazal, vladar ribnikov in močvirij, pokrit s slavo, ki pripada le bogu, si me delno potolažil, vendar

se moja omahujoča misel pogreza pred tvojo veličino. Kdo si torej? Ostani... oh, ostani še na tej zemlji! Zloži svoja krila in ne oziraj se navzgor s svojimi nemirnimi vekami! Če odhajaš, odidiva skupaj! Krastača je sedla na zadnje krake [ki so tako zelo podobni človeškim] in ko so polži slinarji in stonoge in polži v hišicah bežali ob pogledu na svojega smrtnega sovražnika, je spregovorila: »Maldoror, poslušaj me. Opazuj moj obraz, miren je kot zrcalo; mislim, da je moj um enak tvojemu. Nekega dne si me imenoval oporo svojega življenja. Od takrat naprej nisem zlorabila zaupanja, ki si mi ga namenil. Sem le preprost prebivalec trsja, res; a tvojemu čistemu dotiku gre hvala, da sem vzela le lepo na tebi, da se je moj razum razvil in ti lahko govorim. Prišla sem k tebi, da bi te izvlekla iz brezna. Tisti, ki se imenujejo tvoje prijatelje, te polni osuplosti opazujejo vsakič, ko te bledega in skrivljene srečajo v gledališčih, na javnih mestih, v cerkvah, ali pa ko z nervoznimi stegni stiška konja, ki dirja le ponoči in nosi svojega gospodarja — prikazen, zavito v dolg črn plašč. Odvrzi te misli, ki puščajo tvoje srce prazno kot puščavo; bolj žgoče so od ognja. Tvoj duh je tako boglan, da tega že ne opaziš več in da verjameš v svojo naravnost vsako-

Prevod Metka Zupančič
in Lado Planko

krat, ko iz tvojih ust prihajajo kljub svoji peklenski veličini nesmiselne besede. Nesrečnež, kaj vse si izrekel od rojstva! O žalostni ostanek nesmrtnega uma, ki ga je Bog ustvaril s tolikšno ljubeznijo! Povzročil si samo prekletstva, hujša od pogleda lačnih panterjev! Jaz bi raje imela zlepljene veke, telo brez rok in nog, raje bi ubila človeka, kot da sem ti. Zato, ker te sovražim... Zakaj neki imaš značaj, ki me preseneča? S kakšno pravico prihajaš na zemljo, da bi zasmehoval tiste, ki na njej prebivajo, ti gnili izgubljenec, ki ga premetava skepticizem? Če ti tu ne ugaja, se moraš vrniti v sfero, od koder prihajaš. Meščan ne more živeti v vasi, kjer se počuti tujca. Midva veva, da so v vesolju krogle, prostorneje od naše, ljudje, katerih duh je tako razumen, da si tega niti predstavljati ne moremo. Torej odidi... odstrani se s teh premikajočih se tal... pokaži končno svojo božansko bitnost, ki si jo doslej skrival; in kot le moreš hitro, usmeri svoj dvigajoči let proti svoji krogli, ki ti je, ponosnemu kot si, prav nič ne zavidamo. Ni mi bilo dano ugotoviti, če si samo človek ali več kot to. Zbogom torej; ne upaj več, da boš našel krastačo na svoji poti. Bil si vzrok moje smrti. Odhajam v večnost, da bi izprosila odpuščanja zate!»

(slika 7), Pierre Klossowski, Diana in Akteon, risba je iz zbirke skic za roman *Roberte ce soir*, Ed. de Minuit. (P. K. je avtor znamenitih tekstov *Sade, mon prochain*, Ed. du Seuil, *Le Bain de Diane*, J. J. Pauvert Ed. in *Le Souffleur, ou Le théâtre de société*, J. J. Pauvert Ed.)

(slika 8), **André Masson, Naslanjač za Paolino Borghese.** (A. M. je avtor številnih erotičnih akvarelov, na katere sta vplivala W. Blake in A. D. marquis de Sade. Znamenita je razstava Massonovih risb »Terre érotique« leta 1948 v parški Galerije Vendôme.)

...gornje de bi vstopilaj amala.
Od motri je bilo glava klanje
tar petje deket in gignoy. Guf-
je le kaka dnoy vendar il je bil
...dnoy tudi v. ...

(slika 9), André Masson, Praznik, Galerie Louise Leiris

Georges Bataille:

MRTVEC

(Le mort)

Georges Bataille, francoski pisatelj in esejist, je dolgo časa spadal med »prepovedane pisce«. Šteti ga je sicer k »sopotnikom« nadrealizma (kot sam pravi: à la suite, à côté du surréalisme), vendar tako, da je bil v stalnem notranjem dialogu in celo konfliktu z njimi (prim. Bretonovo polemiko z njim v II. manifestu). Sam tudi poudarja svojo zvestobo Nietzschejevi misli. Ob njem se negibno omenjajo besede kot »misticizem,« »erotizem« itd. Teh nekaj prvih podatkov naj ga pomaga umestiti v dobo, sicer pa je vsak komentar o njem lahko samo sumljiv in problematičen. Njegovo pisanje ni »niti ‚literatura‘ niti ‚filozofija‘; niti roman niti esej niti poezija niti dnevnik in vse

to obenem, edinstveni zvezek nekega raziskovanja, ki ga je vodil v vseh smereh« (Sollers): »erotični« romani (Gospa Edwarda, Modrina neba, l'Abbé C., Moja mati . . .), literarne študije (o Sadu, Kafki, Blakeu, Baudelairu, Proustu . . .), raziskave o ekonomiji (La part maudite), umetnosti, mistiki; »meditacije« . . .

Njegove za življenja neizdane spise objavlja revija Tel Quel. Iz kroga njenih sodelavcev izhajata tudi dve poglavitni študiji o njem: Jacquesa Derridaja: Od omejene ekonomije k splošni ekonomiji (Hegeljanstvo brez zadržka; v zbirki Pisanje in razlika, Seuil 1967) in Philippa Sollersa Strelha, poskus sistematičnega branja (v zbirki Logike, Seuil 1968).

Marie ostane sama z mrtvim Edouardom

Ko je Edouard umrl, je v njej zazevala praznina, spreletel jo je dolg drget in jo vzdignil kakor angela. Njene gole prsi so se bočile v cerkvi iz sanj, izčrpaval jo je občutek dokončnosti. Stala je poleg mrtveca, odsotna, iz sebe, v počasni, potrti zamaknjenosti. Vedela je, da je obupana, a ji je bil brezup tudi v zabavo. Ko je Edouard umiral, jo je prosil, naj se sleče do golega.

Tega ni utegnila storiti pravočasno! Razmršena je stala tam: iz raztrgane obleke ji je silila dojka.

Marie gre gola iz hiše

Napočil je čas, da prelomimo zakone, ki nam jih piše bojazen. Slekla je obleko in si čez roko

položila plašč. Bila je blazna in gola. Planila je ven in stekla v noč, v naliv. Čevlji so ji tleskali po blatu, dež je curljal po njej. Začutila je veliko potrebo, a se je vzdržala. V gozdni mehki se je Marie zleknila na zemljo. Dolgo je urinirala, urin ji je močil noge. Še na zemlji je z nemogočim, norim glasom zabundala:

» . . . to je golota
in okrutnost . . .«

Nato se je dvignila, vrgla nase plašč in stekla v Quilly; ustavila se je šele pred vrati gostilne.

Marie čaka pred gostilno

Prepadena je stala pred vrati, poguma, da bi vstopila, ni zmogla. Od znotraj je bilo slišati kričanje ter petje deklet in pijancev. Cutila je, kako drgeta, vendar ji je bil drget tudi v užitek. Pomislila je: »Vstopila bom, videli me bodo go-

lo.« Morala se je nasloniti na zid. Šla si je z roko pod plašč in vtaknila svoje dolge prste v razpoko. Vsa trda od tesnobe je prisluhnila in si vonjala prste, ki so dišali po slabo umitem spolovilu. V krčmi so kričali, nenadoma pa je zavladal molk. Deževalo je: bilo je temno kot v rogu, mlačen veter je upogibal deževne curke. Dekliški glas je zapel otožno pesem o predmestjih. Zunaj, v noči je glas izza zidov zvenel težko, pridušeno, a hkrati presunljivo. Utihi je. Sledilo mu je ploskanje in topotanje nog, nato klic.

Marie je hlipala v senci. Jokala je v svoji nemoči in si pritiskala dlani k zobem.

Marie stopi v pivnico

Ko se je zavedela, da bo vstopila, jo je streslo.

Odprla je in napravila tri korake v notranjost: zračni sunek je za njo zaloputnil vrata. Spomnila se je, kako so ji v sanjah ista vrata za vselej tlesnila za hrbtom.

Hlapci, gospodinja in dekleta so si jo ogledovali.

Negibno je stala ob vhodu, blatna, s curljajočimi lasmi in mrkega pogleda. Bilo je, kakor da jo je izvrglo nočno neurje (zunaj je bilo slišati veter). Bila je zavita v plašč, samo ovratnik si je odvihala.

Marie pije s hlapci

Šepetaje je vprašala:

»Lahko dobim kaj piti?«

Gospodinja je odgovorila izza pulta: »Jabolčnik?«

Natočila je kozarček.

Marie ga je odklonila.

»Dajte mi steklenico in velike kozarce,« je rekla.

Še vedno je šepetala, toda glas ji je bil trden.

Dodala je:

»Pila bom z njimi.«

Plačala je.

Neki hlapec v prstenih škornjih je plašno dejal:

»Ste se prišli zabavat?«

»Tako je,« je rekla Marie.

Poskusila se je nasmehniti: nasmeh jo je pretrgal.

Sedla je k fantu, se spravila z nogu obenj in si vtaknila njegovo roko med stegna.

Ko se je fant dotaknil razpoke, je zastokal: »Sveta nebesa!«

Ostali so molčali zariplih obrazov.

Ena od deklet je vstala in odgrnila rob plašča.

»Glej jo,« je zaklicala, »saj je gola!«

Marie je bilo vseeno, naglo je izpraznila kozarec žganja.

»Prija pa ji, mlekec,« je rekla gospodinja.

Marie se je bridko rignilo.

Marie nekemu pijancu izvleče spolovilo

Marie je otožno dejala:

»Pa je.«

Črni premočeni lasje so se ji v pramenih lepili po obrazu.

Stresla je z ljubko glavico, vstala in slekla plašč.

Neki tepec, ki je pil v bližini, se je nameril proti njej. Opotekal se je in krilil z rokami po zraku. Zarjul je:

»Le sem z nogicami!«

Gospodinja ga je oštela:

»Te bom za kumaro, čakaj...«

Prijela ga je za nos in mu ga zasukala.

Zarjul je.

»Ne, za tistole,« je rekla Marie, »bolj zaleže.«

Stopila je k pijancu in mu odpela hlače: iz njih je izvlekla mlahavo spolovilo.

Spolovilo je izzvalo glasen smeh. Marie, drzna kakor zver, je na mah zvrnila še en kozarec.

Gospodinja, ki so se ji oči svetile kakor žarometi, ji je mehko šla z roko prek zadnjice do razpoke:

»Slasten zalogajček,« je rekla.

Marie si je vnovič napolnila kozarec. Žganje je zaklokotalo po grlu. Lokala je, kakor se človek poslavlja od življenja. Kozarec ji je padel iz rok. Njena zadnjica je bila pusta in lepo preklana. S svojo milino je osvetljevala sobo.

Marie pleše s Pierrotom

Eden od hlapcev se je mrko držal ob strani. Kar preveč lep je bil v svojih visokih, vse prenovih gumijastih škornjih.

Marie se je s steklenico v roki napotila k njemu. Visokorasla in zariplega obraza je pozibavala noge v frfotajočih nogavicah. Hlapec je zgrabil steklenico in jo polokal. Nato je s krepkim, nepristopnim glasom zavpil:

»Dovolj!«

Trdo je odložil prazno steklenico na mizo.

Marie ga je vprašala: »Bi še eno?«

Odgovoril je z nasmeškom: imel jo je pač že za svojo.

Znova je okobalil mehanični klavir. Ko se je vrnil, je zaokroženih rok poskusil zaplesati nekaj korakov.

Z eno roko je zgrabil Marie, zaplesala sta opolzek ples.

Marie se je popolnoma predala plesu, glavo je vrgla nazaj in gnusilo se ji je.

Marie pade pijana na smrt

Nenadoma je gospodinja planila na noge in zavpila:

»Pierrot!«

Marie je padala: zdrsnila je iz hlapčevega objema, da se je lepotec spotaknil obnjo. Drobno telo je spolzelo in zgrmelo na tla, kakor bi se zgrudila žival.

»Vlačuga,« je zinil Pierrot. Z ro kavom si je obrisal usta.

Gospodinja je brž priskočila. Pokleknila je in ji pazljivo dvignila glavo: čez ustnice se je pocedila slina, prava slinasta pena.

Dekle je prineslo namočen prtiček.

Čez čas je Marie prišla k sebi. S šibkim glasom je zaprosila:

»Žganja!«

»Daj kozarec,« je gospodinja ukazala eni od deklet.

Dali so ji ga. Izpila je in zahtevala novega.

Dekle je napolnila kozarec. Marie ji ga je iztrgala iz rok. Pila je, kakor da jo preganja čas. Naslonjena na dekletove in gospodinjin roke je dvignila glavo:

»Še!« je rekla.

Marie hoče govoriti

Hlapci, dekleta in gospodinja so se zbrali okrog nje in čakali, kaj bo povedala. Marie pa je samo zamrmrala.

»... zora,« je rekla.

Nato ji je glava spet omahnila. Bolna, bolna...

Gospodinja je vprašala: »Kaj je rekla?«

Nihče ni znal odgovoriti.

Pierrot sesa Marie

Tedaj je gospodinja rekla lepemu Pierrotu:

»Sesaj jo.«

»Naj jo damo na stol?« je vprašalo dekle.

Nekaj jih je pograbilo telo in zvalili so vrečo na stol.

Pierot je pokleknil in si naložil njene noge na ramena. Lepotcu je spreletel obraz osvajalski nasmeh, nato je zakopal svoj jezik med dlake.

Bolna in razžarjena je bila Marie videti srečna; nasmehnila se je, vendar oči ni odprla.

Marie poljubi gospodinjo na usta

Spreletela sta jo vročina in mraz, zraven pa je čutila, kako izliva, kako nekontrolirano izliva svoje življenje v kloako. Nemočna želja jo je hranila z napetostjo: tako rada bi si olajšala trebuh. Kar predstavljala si je grozo ostalih. Nič več ni bila ločena od Edouarda.

Gola vagina in zadnjica: vonj premočene zadnjice in vagine je osvobajal njeno srce in Pierrotov jezik, ki jo je vlažil, se ji je zdel kakor mrtvečev hlad.

Pijana od žganja in solz je z odprtimi usti vdihovala ta hlad: prižela je nase gospodinjino glavo in zobni gnilobi odprla sladostno brezno svojih ustnic.

Marie pije iz steklenice

Marie je odrinila gospodinjo in uzrla pred seboj razmršeno, pretirano veselo glavo. Možačin obraz se je svetil od pijane miline. Tudi ona je bila pijana, pijana, da bi zapela: v oči so ji stopile solze vdanosti.

Marie je gledala te solze, a videla ni ničesar; vsa se je kopala v mrtvečevi svetlobi. Rekla je: »Žejna sem.«

Pierrot je sesal, da mu je pohajala sapa.

Gorečna gospodinja ji je pomolila steklenico.

Marie jo je v nekaj dolgih požirkih izpraznila.

Marie uživa

... Nenadoma metež, krik groze, tresk razbitih steklenic, Marijina stegna so po žabje zacepetala. Možje so se kričaje nagnetli. Gospodinja je pomagala Mariji, da se je ulegla na klop.

Njene oči so ostale prazne, zamaknjene.

Zunaj sta besnela veter in burja. Vratnice so udarjale v noči.

»Poslušajte,« je rekla gospodinja.

V drevesih je bilo čuti besnenje vetra, dolgo in stokajoče kakor klic poblaznele ženske.

Ta trenutek so se vrata na stežaj odprla, v sobo je vdrl piš vetra. Marie je kar gola planila pokonci.

Kriknila je:

»Edouard!«

Tesnoba v njenem glasu je bila kakor podaljšek tesnobnega zavijanja vetra.

Marie sreča pritlikavca

Iz te hudobne noči se je nenadoma vzel človek: njegova podganja silhueta se je zarisala med podboji vrat, ko je s težavo zapiral dežnik.

»Le brž noter, gospod grof,« je rekla gospodinja. Opotekla se je.

Pritlikavec je brez odgovora vstopil.

»Premočeni ste,« je nadaljevala gospodinja in zaprla vrata.

Možiček je bil presenetljivo resen, obilen in grbav, debela glava mu je sedela v višini ramen.

Pozdravil je Marijo, nato se je obrnil k moškim.

»Pozdravljen, Pierrot,« je dejal in mu stisnil roko. »Odreši me, prosim, tega plašča.«

Pierrot je pomagal grofu sleči plašč. Grof ga je uščipnil v nogo.

Pierrot se je nasmehnil. Grof si je prijazno pomel roke.

»Dovolite?« je rekel in se priklonil. Sedel je za mizo nasproti Mariji.

»Prinesite steklenice,« je dejal.

»Napila sem se,« je dejala neko dekle, »napila, da bi scala tudi na stolu.«

»Pijte, da boste lahko tudi srali, otrok moj...«

Mahoma se je ustavil in si pomel roke.

Dokaj sproščeno.

Marie vidi Edouardovo prikazen

Marie je nepremično strmela v grofa in v glavi se ji je vrtele.

»Nalij,« je rekla.

Grof je napolnil kozarce.

Zelo modro je dodala: »Ob zori bom umrla...«

Zadel jo je jeklenomodri grofov pogled. Plave obrvi so se nagrbnatile in poudarile gube na preširokem čelu.

Marie je dvignila kozarec in dejala:

»Pij!«

Tudi grof je dvignil svojega in nagnil: pila sta hkrati in na dušek.

Gospodinja je sedla poleg Marie.

»Bojim se,« ji je rekla Marie.

Oči je neprestano upirala v grofa. Kolcnilo se ji je in s poblaznelim glasom je zašepetala starki v uho:

»To je Edouardova prikazen.«

»Kakšen Edouard?« je potihem vprašala gospodinja.

»Umrli je,« je prav tako tiho odgovorila Marie.

Zgrabila jo je za roko in ugriznila.

»Cipa,« je zavpila ta.

Ko pa je osvobodila roko, je pobožala Marie, jo poljubila na ramo in rekla grofu: »In vendar jo imam rada.«

Marie se povzpne na klop

Tudi grof je vprašal:

»Kdo je Edouard?«

»Ne veš več, kdo si,« je dejala Marie.

Glas se ji je tokrat prelomil.

»Daj mu piti,« je ukazala gospodinji.

Videti je bila povsem na koncu.

Grof je zvrnil kozarec, a zraven izpovedal:

»Žganje se me ne prime bogve-kako.«

Široki človeček s preveliko glavno je strmel v Marie z mračnim pogledom, kakor da jo kani nadlegovati. Sicer pa je gledal na vse strani enako, z glavo, trdno vkleščeno med rameni.

Poklical je:

»Pierrot!«

Mladenič je prišel bliže.

»Kar napenja me vpricho tega otroka,« je rekel pritlikavec. »Prosim te, sedi sem, poleg mene.«

Ko se je fant usedel, je grof veselo dodal:

»Bodi tako dober, Pierrot, in me malo poujckaj. Saj veš, da si otroka ne drznm prositi za to...«

Nasmehnil se je.

»Pač ni, kakor ti, vajena vsemo-gočih izrodkov.«

Tisti trenutek se je Marie povzpela na klop.

Marie urinira na grofa

»Bojim se,« je rekla Marie. »Kakor kamen si.«

Ni odgovoril. Pierrot mu je vzel spolovilo v roke.

Bil je v resnici brezčuten kakor kamen.

»Spravi se stran,« je dejala Marie, »ali pa se poščijem nate...«

Zlezla je na mizo in počepnila.

»Še vseč mi bo, boste videli,« je odgovoril izrodek. Vrat je imel povsem prikleščen: kadar je govoril, je lahko pregibal le z brado.

Marie je urinirala.

Pierrot se je živahno ukvarjal z grofom, ki ga je urin škropil po obrazu.

Grof je zardel, urin ga je preplavljal.

Pierrot se je tresel kot pri ljubljenu in iz spolovila je švignilo po telovniku.

Pritlikavec je drgetal po vsem telesu.

Marie se poliva z urinom

Marie je še vedno urinirala.

Na mizi, sredi steklenic in kozarcev, se je polivala s prgišči urina.

Omočila si je noge, zadnjico in obraz.

»Glej,« je dejala, »ali nisem lepa?«

Čepela je z vagino ob izrod-kovi glavi; njene sramne ustne so grozljivo zavezale.

Marie pade na izrodek

Marie se je žolčno zasmejala.

Videnje zlega strahu... Noga ji je spodrsnila: z vagino je udarila ob grofovo glavo.

Zgubil je ravnotežje in padel.

Kriče sta se zvalila na tla, kjer je nastala neverjetna zmeš-njava.

Marie ugrizne pritlikavca za spolovilo

Na tleh se je razvnel ostuden, strašen boj.

Marie se je izmotala in ugriznila pritlikavca za spolovilo, da je zakričal.

Pierrot jo je podrl na tla. Roke ji je razpel v križ: drugi so jo držali za noge.

Marie je zastokala:

»Pusti me.«

Nato je umolknila.

Na koncu je soplja, miže.

Odprla je oči. Na njej je ves rdeč in poten ležal Pierrot.

»Poljubi me,« je rekla.

Pierrot posili Marie

»Poljubi jo, Pierrot,« je rekla gospodinja.

Nadrenjali so se okrog žrtve.

Marie je pustila, da ji je glava padla nazaj, naveličana vseh teh priprav. Zleknili so jo po tleh, ji razmaknili noge. Dihala je hitro, hropeče.

Prizor je v svoji počasnosti spominjal na klanje prašiča ali na pokop boga.

Pierrot si je odpel hlače, a grof je zahteval, naj se razgali.

Mladenič je napadel kot bik: grof mu je pri tem pomagal.

Žrtev se je stresla in se začela otepati: telo ob telesu v neverjetnem sovraštvu.

Drugi so s posušenimi ustnicami opazovali ta bes, ki mu nihče ni bil kos.

Telesi, ki sta oklepali Pierrotovo spolovilo, sta se valjali in oteпали po tleh. Na koncu se je Pierrot brez sape usločil, da bi se skoraj pretrgal, zakričal je in izpustil seme, Marie pa mu je odgovorila s smrtnim krčem.

Marie poslušá gozdne ptice

... Marie se je ovedla.

V gozdnem vejevju je zaslišala ptičje petje.

Petje se je z brezmejno milino žvrgoleče izgubljaló med drevesi.

Ležala je zleknjena v mokri travi in gledala v jasno nebo. Rojeval se je dan.

Zazeblo jo je, iz neprosojne praznine je vanjo ledeno dihníla sreča. Zaželela si je, da bi mogla počasi dvigniti glavo, in čeprav je zaradi izčrpanosti omahníla na zemljo, je ostala zvesta svetlobi, listju, pticam, ki so prebivale v gozdu. Za trenutek so jo obšli spomini na strahove iz otroštva. Nad seboj je uzrla debelo, čvrsto grofovo glavo.

Marie bruha

V pritlikavčevih očeh je Marie razbrala skrajno zahtevo po smrti: ta obraz je izražal brezkončno razočaranje, ki ga je strašna obsedenost navdajala s cinizmom.

Spreletelo jo je od sovraštva, zelo se je ustrašíla prihajajoče smrti. Stísníla je zobe in se vzravínila pred kleččim izrodkom.

Ko se je postavíla na noge, je vztrepetala.

Odstopíla je za korak, pogledala grofa in začela bruhati.

»Vidiš,« je rekla.

»Je pomagalo?« je vprašal grof.

»Ne,« je odgovoríla.

Pred seboj je uzrla, kar je izbruhalo. Raztrgani plašč je ni docela pokríl.

»Kam greva?« je vprašala.

»K vam,« je odvrnil grof.

Marie se podela na bruhanje

»K meni,« je zastokala. Znova se ji je zavrtelo v glavi.

»Kaj si hudič, da hočeš k meni?« je vprašala.

»Da,« je odvrnil pritlikavec, »nekajkrat so mi že rekli, da sem hudič.«

»Hudič,« je rekla Marie, »podelam se na hudiča.«

»Ta trenutek ste bruhalí.«

»Podelala se bom.«

Počepnila je in se podelala na tisto, kar je prej izbruhalo.

Izrodek je še naprej klečal.

Marie se je nasloníla na hrast. Bila je potna, zamaknjena.

Rekla je:

»Vse to ni nič; a **pri meni**, tam te bo strah... Prepozno...«

Stresla je z glavo, divje pristopíla k pritlikavcu, ga zgrabíla za goltanec in zavpíla:

»Greš?«

»Prav rad,« je odvrnil grof.

Skoraj šepetaje je dodal:

»Vredna me je.«

Marie odpelje grofa

Marie ga je slišala, a ga je le kratko ošíníla s pogledom.

Vstal je:

»Še nikoli,« je zamrmral, »ní nihče tako govoríl z menoj.«

»Lahko tudi odídeš,« je rekla. »A če greš z mano...«

Grof ji je suho segel v besedo: »Z vami grem. Predali se mi boste.«

Nasilnost je ní pomíríla:

»Čas je. Pridí.«

Marie in škratelj stopíta v híšo

Hodíla sta naglo.

Ko sta prispela, se je ravno dani-
lo. Marie je odrinila vrtna vrata.

Šla sta po aleji ob starih dre-
vesih, njihovi vrhovi so se že
zlatili v jutranjem soncu. Kljub
razdraženosti se je Marie zaveda-
la, da ji sonce godi. Povabila je
grofa v sobo.

»Končano je,« si je rekla. Bila
je naveličana, sovražna, brezbrži-
na.

»Sleci se,« je dejala. »Počakam
te v sosednji sobi.«

Grof se je brez naglice slekel.

Sonce je sijalo skozi listje, po
zidovih so plesale sence.

Marie umre

Grof je vstal.

Njegovo spolovilo je bilo dolgo
in rdečkasto.

Njegovo golo telo in spolovilo
sta bila v prav hudičevskem ne-
skladju. Glava med štirikotnimi
in previsokimi rameni je bila ble-
da in porogljiva. Želel si je Marie,
na nič drugega ni mislil.

Odrinil je vrata. Čakala ga je
pred posteljo žalostno gola, izzi-

vajoča in umazana: pijanost in
utrujenost sta jo izmučili.

»Kaj pa vam je?« je rekla Ma-
rie.

Razpadajoče truplo je napolnje-
valo sobo...

Grof je počasi jecljal:

»... nisem vedel...«

Moral si je poiskati opore:
splahnel je.

Marie se je pošastno nasmeh-
nila.

»Opravljeno,« je dejala.

Prav bedasta je bila videti z
zdrobljeno ampulo v desnici.

Potem se je zgrudila.

Marie sledi mrtvecu v zemljo

...Naposled je grof zagledal
dva mrliška vozova, kako se drug
za drugim korakoma pomikata
proti pokopališču.

Pritlikavec je siknil skozi zobe:

»Imela me je...«

Spregledal je kanal in se prepu-
stil padcu.

Zamolkel pljusj je za trenutek
vznemiril vodno tišino.

Ostalo je sonce.

»Je pomagalo?« je vprašal grof.

»Čas je. Pridi.«

»Ne.« je odgovorila.

(slika 10), **Daritev ovna, kult vodu** (fotografija Pierra Vergera). Kult vodu je vrsta ekstaze, zamaknjenja, zanosa, svetosti. Pri tem gre za uboj, smrt (: živalsko smrt), za žrtev in stik-z-žrtvijo (: kri), ki je istočasno čuten, materialen in religiozen, duhoven. Gre torej za bivanje-(v)-smrti, za svetost biti (bitja) »iz« smrti.

Kult vodu še danes živi v območju centralne Amerike, pri črnih suznjih, ki so prišli iz Afrike. (Cf: Alfred Métraux, Le Vaudou, Gallimard Ed.)

Primož Žagar:

DRUGI DEL DOLGEGA POGOVORA S HOMOSEKSUALCEM

Anonimni intelektualec nadaljuje svoj harakiri, svoj fizični in psihični samorez. Medtem ko se je v prvem delu posvečal predvsem oblikam spolnega zблиžanja med moškimi, pa v tem, drugem delu med drugim pove, da je orgazem, ki ga doživi pri dobrem spolnem stiku z mladeničem, nemara podoben orgazmičnemu vrhuncu, ki ga je zaznal pri svoji ženi. Prav tako pojasni, da ljubi le mladeniče od štirinajstega leta do največ osemnajstega leta starosti. S tem odpira vprašanje znamenitih starostnih mej, veljavnih pri homoseksualnih zaljubljenicah.

— Zakaj ste hoteli imeti družino, potomce, otroke?

»Rekel bi, da je bila poleg tega, da imam otroke rad, v meni tudi neka globoka, naravna želja po potomstvu, mogoče, mogoče.«

— Zakaj pa bi radi imeli potomce, ste kdaj premišljevali o tem?

»Ne, nisem premišljeval o tem, samo da mi zdaj, ko imam svoje otroke, ta zavest veliko pomeni.«

— Koliko otrok imate?

»Tri otroke, ker sem si vedno želel imeti tri otroke, morda zato, ker smo bili doma trije otroci. Najstarejši ima enajst let.«

— Ali ste pri katerem od svojih otrok morda opazili to, kar ste pri sebi?

»Ne, nikakor.«

— Ali mislite, tako pri sebi, nestrokovno, da to ni dedno?

»Sam takih primerov ne poznam, pač pa sem o tem bral v neki nemški reviji ob široki akciji, ki jo je ta revija sprožila v zvezi z ukinitvijo zakona (paragrafa 175 po tamkajšnjem zakoniku). Tam je neka ženska v dopisu uredništvu navedla, da bi morali vsem homoseksualcem prepovedati sklenitev zakonske zveze, češ da so vsi trije njeni sinovi tudi homoseksualci; to sem prebral.«

— In kaj naj bi to pomenilo; zdaj sem izgubil stik z vami?

»Skratka, ona se zavzema za to, da takim ljudem ne bi smeli dovoliti,

da bi imeli otroke, češ da je to dedno.«

— Ali je za vas naravna stvar, če v heterospolnem zakonu žena vara moža, če se ji pač zahoče drugih moških, ali narobe, če mož vara ženo oziroma ima druge ženske poleg žene, ker je pač tako, da ga nekaj sili v to?

»Po moje bi morala zakonska zveza temeljiti na popolnem spoštovanju osebnosti, s tem pa tudi na popolnem razumevanju. To pomeni, da bi morala zakonca drug pri drugem spoštovati morebitno čustvo, ki se kdaj prebudi v kakem od zakoncev.«

— Kaj pa potreba po spolnem izživljanju, saj imaš lahko tudi to potrebo, kaj pa to?

»Jaz bi na to odgovoril, da je potrebo mogoče zatreči, čustva pa ni mogoče zatreči.«

— Ali vi zatirate potrebe?

»Velikokrat sem primoran.«

— Povejte kakšen primer?

»Nedvomno se zgodi, da si kdaj koga poželim, pa si ne morem dovoliti niti zaradi svojega položaja niti sicer kakršnegakoli telesnega zблиžanja s kakim človekom.«

— Kaj pa čustvo?

»Čustva ne morem zatreči, ni pa nujno, da pride do končne posledice.«

— Potem pa bi moral zakonec ...

»Zakonec nima nobene moralne pravice zameriti svojemu zakonskemu partnerju čustev, ki se mu porodijo, lahko pa mu zameri prešuštvo iz gole potrebe.«

— Čustvo pa lahko mine?

»Vsekakor lahko mine, ni pa nujno, da mine, potreba vsekakor zmeraj mine.«

— Ali je lahko več vrst čustev, da imaš na primer do žene stalno čustvo, vmes pa pridejo čustveni prebliski, katerih posledica je spanje s kakšno drugo žensko. Kaj mislite?

»Po mojem naj bi zakonska zveza temeljila na popolni odkritosti. Kakor hitro mora kdo od zakoncev pred svojim zakonskim tovarišem nekaj skrivati, skrivati svoja čustva, to zame ni več prava zakonska skupnost.«

Popolnoma vas razumem, mislil sem le, če bi vi lahko iz sebe odprto mislili, ali so lahko takšna stanja, v katerih ima, recimo, mož do žene stalno čustvo, vmes pa so, kaj jaz vem, čustvene modifikacije ali čustvene oblike, ki se pač potem pokažejo v tem, da si poželiš drugo žensko, z njo spiš in potem čustvo mine in tudi ženska mine?

»Vprašanje je, če gre v tem primeru za čustvo, vprašanje, če gre za neko erotično nagnjenje.«

— Pa mora žena razumeti to nagnjenje ali mož ženino? Ali je to še v okviru razumevanja in spoštovanja?

»Nedvomno je.«

— To še ni potreba, tista potreba, o kateri sva prej govorila?

»Ne, ne še. Ravno tako se mi zdi povsem nerazumljivo stališče našega, ne samo našega, ampak nasploh kazenskega zakonika, ki ima prešuštvo v zakonu za ločitveni razlog; to se mi zdi povsem nesmiselno.«

— Zakaj, ali mislite, da bi moralo sodišče meriti, kaj je potreba in kaj je nagnjenje, ali pa zaradi čustvenih nagnjenj sploh ne bi smelo biti razveze?

»To po moje ne bi smel biti vzrok za ločitev.«

— Ali v kakršnikoli obliki? Ali je potem zakonec še zmeraj dolžan razumeti in spoštovati zakonca, če je šel spat z drugo žensko ali z drugim moškim iz erotičnega nagnjenja ali iz kakih čustvenih prebliskov? To je treba razumeti, ne?

»Prizadeti partner bi moral razumeti.«

— In bi moral še zmeraj naprej živeti z njim?

»Seveda, če je delikvent v tem primeru še voljan živeti v zakonski skupnosti; sicer pa ne.«

— Samo, kako pa veš, kdaj je potreba, kdaj pa čustvo ali pa erotično nagnjenje? Erotično nagnjenje je tudi čustvo, ne, samo po mojem je erotično nagnjenje čustvo, ki ni trajne narave, oziroma lahko narediš, da ni trajno, kajne, kajne je to dobra definicija?

»Ne bi rekel, ne bi rekel, ker prav erotično nagnjenje do, kako bi se izrazil... pri Platonu lahko govorimo o pristnem erotičnem nagnjenju do efebov, to se pravi do mladostnikov, od tod tudi izvira izraz platonska ljubezen, kar pa ni adekvatno temu, kar je on čutil do teh ljudi.«

— Razložite to, kaj je čutil in česa ni čutil?

»Čustvo, ki ga je Platon gojil do mladih fantov, ni bilo tako minljivo — oziroma kot ste prej omenili, češ,

da je erotično nagnjenje minljivo, nasprotno poudarjam, od tod izvira tudi vsa Platonova filozofija o vprašanju erotičnosti. Ampak dandanes označujemo z izrazom platonska ljubezen površinsko, minljivo čustvo, nespolno ljubezen...«

— Veste, zakaj sva se tukaj zapletla, zato, ker sem vas jaz vprašal: v redu, zakonec pusti drugemu zakoncu, ker ga pač razume in spoštuje, da je šel spat s to žensko ali ona s tem moškim, ker je bilo tega krivo čustvo...

»Ker je to povsem naravno!«

— Dobro, kakšno čustvo pa potem veže tega zakonca, ki je šel spat s to žensko ali s tem moškim, na drugega zakonca, razumete, kaj ga potem veže, da še naprej vztraja s tem zakoncem, s to žensko ali s tem moškim pa gre spat in spet spat in vse se razume. To bi rad, če bi mi razložili, ali je eno čustvo bolj trajno od drugega, oziroma, ali je eno čustvo posledica duhovne privlačnosti in prikladnosti, drugo pa telesne privlačnosti in prikladnosti ali kaj?

»Po vsej verjetnosti vztrajaš dalje pri človeku, do katerega čutiš duhovno navezanost, to je nedvomno, pri tem človeku boš vztrajal. Poleg tega pa gre konkretno v zakonu še za nekaj več kot samo za odnos dveh ljudi, vsaj jaz gledam tako na zakon. Gre za ohranitev družbene celice, ki jo predstavlja družina, razumete, in to mislim, veže človeka med drugim na zakonca.«

— Vsekakor je potem tisto, kar veže zakonca na drugega zakonca, močnejše od tistega, kar spravi zakonca v posteljo z drugim?

»Nedvomno, ker sicer, sicer bi, če bi bilo močnejše to drugo, bi se tak človek navezal na tega drugega človeka, ne pa, da bi vztrajal s prvim.«

— Potem lahko tukaj govorimo o trajnih in netrajnih čustvih?

»Ja, gotovo.«

— In zakonca morata dopuščati tudi netrajna čustva, ker je to naravna stvar?

»Naj bi dopuščala, žal pa imaš večino tako sebičnih zakoncev, da imajo tak stranski skok zakonskega tovariša za poseg v lastno celovitost, oziroma da čutijo ob takem stranskem skoku poseg v lastno nedotakljivost, nekako tako. Samo to je posledica ozkosrčnosti, posledica privzgojenih predsodkov, vsaj meni se tako dozdeva, in pa, žal, posledica nezadostno utemeljenih družbenih norm.«

— Kaj pa sodite potem o tistih zakoncih, ki svoja čustva premagujejo na račun zakonske zvestobe? Kaj

pa je to potem, je to muka ali pa je to vrlina?

»To sva že prej v pogovoru načela. Vsaka vrlina zahteva žrtve.«

— Potem je to narobe, da premagujejo čustva v zakonu, kajne?

»Vsaka vrlina zahteva žrtve. To ni naravno, da premagujejo, to ni naravno.«

— Vi se zavzimate za naravne stvari?

»Zmeraj sem se in se bom.«

— Potem je tudi to, kar počenjate, čisto naravno, boljše, kot da bi se silili k ne vem kakšnim bontonom?

»Nedvomno, ker je nujno potrebno za moje psihično ravnotežje.«

— Bogve, ali bi vi lahko opisali, ali je kaka razlika med orgazmom, ki si ga doživel v spolnem stiku z žensko, in med orgazmom, ki si ga doživel v spolnem stiku z moškimi?

»Nedvomno. Razlika je približno taka, kakršno čutite vi, če jo čutite, ob aktu z žensko in pri onaniji.«

— Ali bi lahko šli še bolj v globino tega, ker se tako lepo izražate, ker poznate stvari?

»Skratka, pri orgazmu, ki ga doživim v zase naravnem spolnem odnosu, se pravi v spolnem odnosu s partnerjem istega spola, občutim popolno spokojnost oziroma popolno sprostitve, medtem ko občutim po spolnem odnosu z ženo, medtem ko me spolni odnos z ženo psihično ne zadovolji, tako.«

— Kako se ta nezadovoljitev čuti?

»Napetost ostane oziroma se celo stopnjuje.«

— Ali ste nervozni potem ali kaj?

»Navado imam, da grem po vsakem spolnem odnosu z ženo v kopalnico in takrat se ob pogledu na svoj obraz, ki zre vame iz ogledala, zgrozim.«

— Zakaj se zgrozite?

»Zato, ker ta obraz ni spokojen, ampak ima brutalen izraz, ne vem.«

— Nekaj na videz perverznega sem se spomnil; tisti hip, če bi prišel mladenič, ki bi vam ugajal, ali bi še imeli moči za spolni odnos z njim?

»Potem, ko bi z njim navezal duševni kontakt, nedvomno ne bi bilo nobenih preprek.«

— Ali ste imeli že kakšen tak primer?

»Ne, enkrat sem ženi... nima smisla, nima smisla to...«

— Kaj ste hoteli povedati, vsaj meni povejte?

»Nekoč, ko sem imel pri odnosu z ženo težave, mislim z erekcijo, sem ji namignil, če bi vključila v ta odnos še tretjo osebo, skratka neko-

ga, ki bi bil meni všeč. Seveda se je ob tem zgrozila in povsem odklonila tako misel.«

— Ali bi bilo to za vas naravno?

»Zame ne bi bilo naravno, nikakor ne bi bilo naravno, ampak bi mi morda pomagalo, naravno ne bi bilo, zame ni noben grupni seks naraven.«

— Zakaj pa ne?

»Zato, ker se mi zdi, ker se mi zddeva, da se s tem nekako poživimo, ne vem, kaj bi rekel, jaz vsaj tako mislim. Enkrat sem imel to prilžnost in to med samimi moškimi, ampak sem povsem odpovedal, popolnoma odpovedal, poudarjam.«

— Sploh nič niste mogli, kaj niste imeli erekcije?

»Niti malo.«

— Ste vseeno malo uživali?

»Niti se nisem hotel sleči, kljub nagovarjanju ne.«

— Kako to?

»Zato, ker mi je bilo odvratno, ker mi je bilo zoprn, ker nisem pri nobenem od navzočih odkril nobenih čustev oziroma do nobenega od navzočih nisem ničesar čutil.«

— Če bi čutili, bi se slekli?

»Če bi čutil, bi se verjetno slekel.«

— Ampak predali bi se enemu?

»Samo enemu.«

— Ko sem vas prej spraševal za razliko med orgazmom oziroma med užtkom pri spolnem stiku z žensko in pri užtku pri spolnem stiku z moškimi, me je zanimalo naslednje: ali ste opazili, da bi mogoče bile kake sladkosti večje pri stiku z moškimi, s tem mislim, stopnjo orgazma, stopnjo užtka in slasti, ali je bila večja pri moškem, pri mladeniču, kot pri ženski?«

»Ne zmeraj.«

— Ne zmeraj? Kako to, razlagajte, razlagajte, prosim!

»Ne zmeraj.«

— Logično bi bilo, da bi bila?

»Ne, jaz trdim, da je ravno v tem logika, da ni zmeraj bila.«

— Mi lahko to malo bolj neposredno razložite, jaz sem vas vprašal, ali je bila stopnja orgazma višja, ali je bila slast večja, to.

»Pri nekaterih da, pri nekaterih ne, saj tako sem odgovoril.«

— Ali ste imeli včasih tudi pri ženski večjo slast kot pri moškem, potemtako ž?

»Imel sem, imel sem vsaj enako slast kot pri katerem moškem oziroma mladeniču.«

— Slabemu mladeniču, kaj, ki vas ni tako privlačil?

»Ja, to je dokaz, da je takrat nekaj manjkalo. Kadar pa je tisti pravi fluid, takrat pa je prav gotovo orgazem z mladeničem neprimerno slast-

nejši. Jaz mislim, da samo heteroseksualno usmerjen moški ne doživlja pri vseh ženskah enakega orgazma, mislim, ne vem, me zanima.«

— Vas, ki ste človek, ki lahko res sodite o obeh straneh, bi vprašal, ali so pri orgazmu z moškim, pri dobrem orgazmu, bi rekel, še kakšni dodatni elementi, ki jih pri ženski niste imeli, ali se spominjate česa podobnega?

»To bi težko izločil, te posamezne elemente, ne morem reči, mislim, kaj je ravno bilo drugače, ampak na kratko povedano, sem dosegel in dosegam pri posameznih mladeničih neprimerno, kako naj vam to povem z lepim izrazom...«

— Pa dajte z grdim...

»Ne morem, grdega ni, grdega izraza tu sploh ne morem uporabiti, ampak močan izraz bi moral najti, popolno eksplozijo svoje biti, da, popolno, popolno, v tistem trenutku, mislim, popolno pozabo...«

— Ali lahko vse pozabite, čisto popolna pozaba je to?

»Ja, kadar pride do tega, sem ves predan.«

— Ali ne morete meriti trenutka takrat, časa, pa kakšnih dogodkov zraven, muhe, ki brenči, ali kaj jaz vem, kaj pa vidite takrat, temo v bistvu, ne? Ali samo čutite takrat?

»To je težko razložljiv občutek, ne vem, sicer pa morate to tako sami vedeti...«

— Ne, pri vas je drugače, vi morate bolj uživati...

»Potemtakem vi ne uživate dovolj, če to trdite, oprostite, to je edina razlaga, ker ne morete reči, morate bolj uživati, potemtakem vi še niste našli tistega vrhunca, hudič, drugače te izjave ne moreš dati, logično.«

— Čujte, jaz sem vas neposredno vprašal in vi pač nečete govoriti.

»Ne vem, kaj naj vam rečem, sprememba je, razlika je, ampak težko je dati odgovor na to.«

— Ali je kakšen dodatni element, ki ste ga že preizkusili, ga mogoče veste? No, v redu, ne morete. Edino to, da pride do popolne eksplozije, do popolne pozabe, ste rekli, ne? Ali je to približno tako, kot če bi sprostil svojo domišljijo oziroma domneve, ali je to taka pozaba, kot je pri ženski, ko doživi popoln orgazem?

»Žal ne vem, kaj taka ženska čuti.«

— Ne, moški o ženski vedno več ve kot ženska o ženski, to je že znana stvar.

»Ne bi rekel, ravno nasprotno, ravno nasprotno, s tem pa nikakor ne morem soglašati, ravno nasprotno, ker moški nikdar ne more prodreti v psiho žensk, to je znano.«

— V redu, jaz pustim to stati, ker se ne bova zdaj opletala okoli tega, ker ni tako važno za vrednost pogovora, koliko ve moški o ženski ali koliko ženska o ženski. Ampak nekaj vam bom povedal; znanstvene ugotovitve so, da ženska, ki doživi pravi orgazem, popolnoma omaga, ali veste, kaj hočem reči, v popolni pozabi je užitek in slast, tako. To veste? Ste slišali, ste brali?

»Zaznal pri ženi.«

— Dobro, povejte, tudi vi pride-te v tako pozabo — slast, tako, da nič več ne veste? Jaz mislim, da je podobno, poskusite mi odkrito odgovoriti?

»Kar sem sam doživel, imam za vrhunec, če pa obstoji še kaj, kakšen višji vrhunec, pa ne vem.«

— Saj vas nočem zdajle tega spraševati, ampak, ali je vaš vrhunec podoben vrhuncu, ki ste ga zaznali pri svoji ženi, to sem vas hotel vprašati?

»Morda, samo da se ti trenutki ne manifestirajo na isti način, ne.«

— Kje pa so po vaše razlike v teh trenutkih, če bi lahko človek mislil, tako iz proste glave?

»Nikakor ne spuščam pri tem iz sebe nobenih živalskih glasov, ja, seveda, glejte ga, to so prav vidne razlike, drugih pa ne vem.«

— Ali mogoče molčite?

»Jaz sem tiho, jaz se ne derem, kot kak...«

— Vi, vse ženske se derejo...

»Vse? Moja je že tako delala, da sem mislil, da bo vso hišo zbudila.«

— Potem so pa tukaj razlike, kajne, da je res?

»Ja, mogoče, seveda, to je...«

— Torej, vi se predajate molče, še vedno kot moški torej...

»Ne vem...«

— Koliko ste imeli doslej žensk v življenju? Točno, statistika me zanima. Zakaj me tako čudno gledate? No, eno že, to je ženo, to tako vem, malo statistično me zanima.

»Samo dve. Pred ženo samo eno in to vsega skupaj dvakrat.«

— Koliko ste bili stari?

»Dvaindvajset let.«

— Dvaindvajset let. Vi, zakaj pa ste s to žensko šli?

»To je ona želela.«

— V redu, zakaj pa ste vi šli? Zato, ker vam je bila všeč?

»Ne, tako kot so mi ženske sicer všeč.«

— Kako so vam ženske sicer všeč, to, če bi mi lahko povedali?

»Rad sem v njihovi družbi, samo da me erotično ne pritegujejo.«

— Ker ste radi v njihovi družbi, ali je to tako, kot bi bili med vrstni-

cam, med vrstniki, no. Zdaj se mid-va, kot vidite, znova bližava izvoru, izvornosti tega vprašanja.

»Bil sem, včasih sem se počutil med njimi kot med vrstniki, zdaj pa ne.«

— Vi nikdar nočete nobene naskočiti, ta je pa lušna, ima noge fine, ali pa, recimo, boke ima dobre, kaj?

»Tega sploh ne opazim.«

— Kaj pa najprej opazite pri moškem?

»Opazim pri ženski samo, kadar je grda.«

— To, če je lepa, pa ne?

»Če je lepa, pa ne.«

— To vam sploh nič ne pomeni?

»Ne.«

— Če je grda ...

»Če je grda, me pa zmoti, me pa, pogled na ... ob pogledu na grdo žensko začutim neugodje.«

— A o tem še niste razmišljali, zakaj? Ker lahko bi jo kratkoma spregledali, zato vas to vprašujem.

»Jaz mislim, da so grdi ljudje nasploh bolj upadljivi kot lepi.«

— Vem, vem, samo, zakaj vi čutite neugodje, to me zanima?

»Tu je porušeno neko ravnotežje.«

— Dobro je povedano, dobro. Ali ste vi pri tisti prvi ženski uživali spolno?

»Ne, sploh ne.«

— Ste bili pijani?

»Sploh ne.«

— Trezni?

»Povsem.«

— In niste uživali?

»Ne. Tudi nisem doživel orgazma, niti ejakulacije.«

— Obakrat ne?

»Obakrat.«

— To ste njej naredili uslugo, ne?

»Tako.«

— Ker vas je imela rada?

»Zelo rada, zelo me je imela rada in ne samo, da me je imela rada, ampak mi je celo priskrbela tri ljubimce.«

— Kasneje, ne?

»Ne, preden sem z njo spal.«

— Zakaj pa je hotela spati z vami? Ali je prav rekla, da je me?

»Seveda.«

— Ali ste jo vprašali, zakaj vam je tako rekla?

»Zato, ker me je imela blazno rada in je doživela orgazem, če sem se je samo z roko dotaknil spodaj. Jaz sem jo zelo cenil v bistvu in jo še danes.«

— Ali je poročena?

»Poročena je bila že takrat.«

— Ali vam je ona povedala, da, kako bi izrazil svoj občutek, da gre nekaj čudnega okoli vas, neki fluid?

»Ne, ko mi je rekla, da pač želi to, sem rekel tako, saj si drugače prijetna, ampak, živim za drugo vrsto ljubezni in bi bilo čudno, če bi se z mano ujela, mi je odgovorila, da to ni nič posebnega, saj pozna več takih primerov. Nato je celo rekla, pa imaš kaj; jaz sem bil še mlad takrat, 22 let, sem že rekel, ja, sem rekel, čisto odkrito ti povem, sem v tem pogledu pre malo agilna. No, in potem je rekla, te bom jaz seznanila in me je seznanila. To je zame dokaz resnične ljubezni, popoln dokaz. Kljub temu, da me je imela blazno rada, je vedela, kako si jaz želim to vrsto ljubezni, in samo, da bi me videla srečnega, mi je to sama priskrbela.«

— Misliš, da bi te taka ženska lahko odvadila tega?

»Ne, odvadila nikakor ne, pač pa bi s tako žensko lahko imel srečen zakon.«

— Ali vam kdaj ponudi zakon? Nič? Vas ima še rada?

»Nimam več nobenih stikov z njo.«

— Ali je ona rekla, da je nekaj čudnega v vas, da čuti, da ste nenavaden človek, to sem hotel vprašati?

»To mi je večkrat rekla.«

— Da, to, če bi mi opisali, kako je ona to čutila, ker to vam je povedala, kajne?

»To mi je večkrat rekla.«

— Kako vas ženske čutijo, bi vas zdaj vprašal, kako ženske vas čutijo?

»Ja, verjetno jih priteguje ravno ta moja nedostopnost, to bi rekel, tudi ona mi je rekla.«

— Povejte, kaj vam je rekla?

»Da sem skrajno nedostopen in to, da jo je to tako pritegnilo, seveda poleg moje zunanosti, kaj jaz vem, to, nič drugega.«

— Ja, pa to, da so nekatere ženske rekly, da ste nenavadni, da prav čutijo, da ste nenavadni, če ste zraven njih?

»Ja, da čutijo neko steno med mano in njimi.«

— Da, zakaj vam pa tako rade zaupajo stvari, svoje osebne?

»Vlívam zaupanje, ne vem, zakaj.«

— Čakajte, mogoče je pa kaj zveze v tem. Ne tako, ne biti tako otopen, lepo prosim, še malo?

»Ne vem, zakaj.«

— Zakaj se smejete, nekoč ste nekaj pravili o tem? Ampak, rade bi vam pa dale, blazen uspeh imate pri ženskah, to je čudno. Uspeh imate, lahko bi marsikatero zapeljali, kjer-

koli, zakaj, ali ste kdaj premišljevali o tem, to mi povejte?

»Ne vem, zakaj.«

— No, prosim vas, to je čudno, ta čar ali kaj?

»Nedvomno...«

— Nekaj mora biti v zvezi s tem enospolnim fluidom ali nekaj takega, po moje, nekaj mora biti v tej zvezi, kaj mislite? Ste kdaj premišljevali o tem?

»Jaz ne izžarevam nobenega fluida...«

— Za ženske?

»Seveda ne, se pravi, to ne more biti...«

— Vas ima skoraj vsaka rada, tega ne morete zanikati, to je resnica?

»Ne morem reči, nekaj dokazov imam...«

— Kaj pa, če ravno to, da ste...

»Ja, to ne velja samo zame, to je zanimivo, da, da imajo tudi drugi homoseksualci dosti uspeha pri ženskah.«

— Zakaj?

»Ne vem. Težko dosegljiv sad je vedno slastnejši.«

— A, saj ni zaradi tega?

»Verjetno samo zaradi tega.«

Ne, ne, jaz mislim, da je kakšen fluid v tem, oziroma, rekel bi, da ste jim blizu, ali veste, zakaj blizu? Zato, ker ste vi bolj na njihovi strani skale, bolj na ženski kot ne, manj je tukaj različnih polov. Vaš pol je bližji njenemu kot sicer in nemara se zato hoče zlit z vami, kaj mislite, ker tukaj ne veljajo fizikalne zakonitosti istih polov?

»Ne, ravno temu bi moj razum ugovarjal, ker trdim ravno... če postaviva to tezo, potem se poruši druga teza, da pridobim fanta ravno s tem fluidom, se pravi, fanta lahko pridobim s tem, ker je tu nekaj, kaj jaz vem, sorodnost. Tu me zdaj nekaj moti, tale vaša teorija, mi nekako ne gre v račun...«

— Ker ste vi ženski bližji kot moškemu?

»Ja, zato.«

— Ti si na njeni strani skale, glejte, tukaj je moški, tu je ženska, vi ste, recimo tukaj, torej ste bližji?

»Seveda, to razumem, samo to bi potem govorilo v prid ženski homoseksualnosti.«

— Tako je, tako je, pa res, v prid ženski homoseksualnosti bi to govorilo.

»Seveda, zato mi pa ni jasno.«

— Ali pa v prid temu, da se lahko tu zbudi ženska agresivnost, da tukaj ženska čuti, da ji je možno izvajati agresijo, ki bo uresničena, kaj pa mislite, če je to?

»Saj to, ravno na to sem zdajle pomislil. Ta možnost je, to namreč po izkušnjah vem, da ženske, ki so se navduševale zame, so bile izrazito močate, to. Tudi moja žena je bila gospodovalna.«

— A, potem pa je to lahko razločljivo, to ni zdaj več noben problem. Ampak, ali ste opazili, da je zanimanje žensk za vas na splošno veliko, ne da bi bile samo močate ženske?

»To sem opazil v mladosti, gotovo, medtem ko se zdaj tako malo zanimam za ženske, da gre to povsem mimo mene, na žalost.«

— Kaj če so ženske potem agresivne; da vidijo tukaj prvo možnost svoje uresničitve v akciji, vas, ki ste jim bolj dosegljivi, tako čutijo kot vsi moški njih?

»To je vse možno, da tako čutijo, samo, žal jim ne dam možnosti, da bi to uresničile, potem pa ostanejo zmeraj razočarane.«

— Zmeraj razočarane, seveda, morda ima ženska tukaj prvič priložnost za agresijo, medtem ko je pri normalni spolni razliki pač prisiljena čakati na napad, mogoče je stvar v tem, saj veste, gre za fluide, gre za notranje energije pri tem, saj veste, gre za malo bolj komplicirane naravne pojave.

»Nedvomno je tukaj še veliko neraziskanega, jasno.«

— Koliko moških ste imeli doslej, približno? Tega ne veste, ne? Samo to mi še povejte, prosim. Saj gotovo ne vodite nobene statistike, ste vodili statistiko?

»Ne, ravno statistiko, ampak...«

— Prosim, izrazite se močno in hitro, saj to ni tako kompliciran odgovor.

»Pravo, resnično zadovoljstvo sem našel doslej morda ob približno desetih.«

— Koliko pa jih je bilo več od tega? Jih je bilo trikrat, štirikrat, petkrat, desetkrat? Zakaj se mi smejite?

»Ja, bilo jih je nekaj več.«

— Pa koliko več, približno povejte?

»Na leto jih je gotovo vsaj deset.«

— Koliko ste bili pa stari, ko ste začeli? Od šestnajstega leta ste rekli prej? Ali ste začeli redno z enajstim letom ali šestnajstim?

»Redno sem začel takrat, ko sem se zavedal, šele z devetnajstim letom. Tudi prej sem že to počel, ampak, prosim, tako, kot se mi je zdelo povsem samo po sebi razumljivo, medtem ko pozneje pa ne več.«

— Vsega skupaj ste imeli kakih 200 ljubimcev, ali je moj račun pravi?

»Toliko jih je verjetno bilo, ja.«

— Sami ste me zdajle spravili na neko drugo vprašanje, to bi še rad razčistil. Prosim, če mi poveste naslednje, kako ste se zavedli tega? Do tega še nisva prišla, in ves čas se gibljeva na tem terenu. Ali bi to prihranila za jutri, ali bi kar zdaj? Kdaj ste se zavedali tega, razločno?

»Ob tem, ko sem bil nekako agresiven do nekaterih sošolcev in so ti glasno izražali začudenje nad nečim, kar se je zdelo meni še takrat povsem samo po sebi razumljivo.«

— Kako agresivno, kaj je to bilo, kaj je to bilo?

»S tem, da sem jim izkazoval nežnosti.«

— Nežnosti ste jim izkazovali, kaj je bilo to, ste jih božali, dajte, povejte mi, kako ste jim izkazovali nežnosti?

»Nežnost do kake osebe se kaže tudi v pogledu, ki ga tej osebi nakloniš, in še dandanes se mi zgodi, dogaja, da mi kdo reče, če ne bi bil fant, bi si še kaj mislil ob tem, kako me gledaš, dobesedno, to se mi celo dogaja, se pravi, da je že to nekaj.«

— Ali ste mogoče tudi kaj prejeli sošolce, se jih dotikali, je bilo tudi to izkazovanje nežnosti?

»Ja, tudi to se je zgodilo.«

— Kaj pa poljubljali ste jih, za kakšne hvaležnosti ali usluge?

»Ne, za to ni bilo priložnosti. Včasih sem se koga priložnostno dotaknil za spolovilo.«

— Kaj pa je bilo potem?

»Kaj pa ti je, saj ga imaš sam, dobesedno tako so govorili, tega se spominjam. Jaz sem na to enako začudeno odgovoril, ja, in kaj za to? Potem sem se začel spraševati, ja, kako da mene miha to, drugih pa ne, preprosto.«

— A tako je to nastalo? Zdaj pa mi povejte o tem, postopek?

»To se mi je zdelo nenavadno.«

— Kako se je zdaj razvijalo, kako ste prišli do tistega končnega spoznanja? No, to, če mi lahko poveste, prosim?

»V začetku sem še vedno čakal, kdaj se mi bo odprlo in bom začutil kaj do kakega dekleta, do kake sošolke. Preprosto potem tega ni bilo, tega ni bilo in potem sem šel po nasvet oziroma po napotek k nekemu zdravniku, sem mu vse razložil. In ta me je pomiril, pod narekovajem pomiril, z izjavo, nič, da ni nič posebnega, če ne čutite nič do ženske. Svetujem vam, to mi je ostalo neizbrisno v spominu, dobesedno, da po-

dirate drugo za drugo, pri devetin-devedesetih vam morda ne bo všeč, pri stoti vam pa bo všeč. To je bilo njegovo strokovno napotilo, dobesedno tak nasvet mi je dal, in jaz sem ga začudeno gledal, sem rekel, ne vem, kako si to predstavljate, samo jaz vem, da tega ne bom napravil.«

— Kaj pa on na to?

»Nič, to bo vse prešlo, pravi, to bo prešlo, edino to vam svetujem, pravi, to vas bo povsem odvrnilo od istega spola, pravi, poleg tega mi je pa še dejal, da sem izrazil asekstualen tip, nakar sem mu jaz seveda ugovarjal, češ da to ne bo držalo, da čutim le ta spolni nagon, nagon do istega spola.«

— Namesto, da bi vam povedal, za kaj gre?

»Da, namreč, pa to je bistvo.«

— In potem?

»In potem sem odšel od njega celo še bolj zmeden, kot sem k njemu prišel, potem sem se seznanil z nekim študentom istih let, ki se je zaljubil vame in želel od mene to, kar sem jaz želel od marsikoga drugega. Želel je imeti z mano spolni odnos in je to povsem jasno povedal in tudi poskušal z dejanji, nakar sem mu jaz odgovoril, naj mi ne zameri, da ga sicer povsem razumem, ker mislim, da čuti to, kar čutim jaz v bistvu, ampak, da meni ni toliko do njega, da bi se jaz z njim spustil v intimni odnos. No, in potem sva začela o tem govoriti in on mi je stvar pojasnil takšno, kot je, razložil o homoseksualnosti, mi pojasnil razliko med heteroseksualci in homoseksualci in tako sem potem spoznal, da sem navsezadnje jaz enako usmerjen, kot je bil usmerjen on.«

— Vam gre težko z jezika beseda homoseksualec, kajne, zakaj, povejte zakaj, ali je grda, ali kaj?

»Ne, ne vem, zakaj...«

— Zanima me, kako vas je ta študent konkretno nagovarjal?

»Najprej me je začel strastno objemati, se želel z mano poljubovati, nič drugega.«

— Nič drugega, nič v zvezi s penisom?

»Ne, nič, nobenega dotika, samo ob tem mi je začel izražati ljubezen, kako sem mu všeč, kako me ima rad, tako.«

— Zakaj pa on vam ni bil všeč?

»Ja, ne vem, ni mi bil.«

— Ali ste kaj premislili, ali je bil prestar, ali se tu začne tisto, ali je tu meja?

»Ja, nedvomno tudi to oziroma prav gotovo to.«

— Zdaj bi me zanimalo pa to, koliko so bili stari ti vaši fanti, oziro-

ma, če bi mi razložili, ker sem o tem slabo poučen, kakšne starostne meje obstajajo tu, oziroma če obstajajo pri vaših ljubezenskih nagnjenjih starostne meje, in kaj je sploh to?

»Tako kot pri drugih homoseksualno usmerjenih, obstajajo meje interesnih sfer in igra starost mladostnika tudi pri mojem čustvenem in spolnem življenju poglavito vlogo. Erotične me lahko vzburi samo mla-

denič, star od 14 do 17, 18 let, možne so pa tudi izjeme, če je mladenič tudi v malo poznejših letih nežne konstrukcije.«

— To me zanima, ali vas tridesetleten, štiridesetleten moški ne vzburi več?

»Ne, absolutno, popolnoma nič in si sploh ne morem zamisliti, da bi imel s takšnim moškim kakršenkoli telesni stik.«

(slika 11), Daritev kokoši, kult vodu (fotografija Pierra Vergera)

(slika 12), **Leng-tch'e** (»razkosanje«), kitajsko mučenje, dinastija mandžu. Fotografija je nastala 10. aprila l. 1905 v Pekingu in predstavlja usmrtitev mladega Kitajca, obtoženega za uboj princa Ao-Han-Uana. Prvotna kazen (smrt na grmadi) je bila zaradi okrutnosti spremenjena s cesarjevim ukazom v »razkosanje«. (Cf: G. Dumas, *Traité de psychologie*, Paris 1923, in L. Carpeaux, *Pêkin qui s'en va*, Paris 1913)

Dušan Jovanovič:

ŽIVLJENJE PODEŽELSKIH PLEJBOJEV PO II. SVETOVNI VOJNI ali TUJE HOČEMO — SVOJEGA NE DAMO

Commedia dell'arte

(Po predlogi N. N.: TRIJE ROGONOSCI)

Osebe:

Pandolfo, poročen z Lucindo, ljubimec Colombine

Lucinda, njegova žena, ljubi Ubalda, nato ustreže Valeriju, Prva dama

Ubaldo, poročen z Ardelijo, ljubimec Lucinde

Ardelija, njegova žena, Valerijeva ljubica, nato ustreže Oktavu

Valerij, glavni plejboj, nazadnje ljubimec Lucinde

Stoppino, njegov public relation man, prej poročen s Colombino

Oktav, ljubimec Ardelije

Franceschina, njegova mati

Cola, uslužbenec Pandolfa, zdaj poročen s Colombino

Colombina, njegova žena, prej poročena s Stoppinom, zdaj ljubica Pandolfa

Opomba:

Priporočam režiserju, da zgornjo lestvico odnosov prikaže gledalcem v obliki nekakšne uverture. Obliko naj izbere sam, ustrezno stilu predstave. Opozarjam na možnost pantomime (Lazzi), musicla, tekstovnih improvizacij igravskega zbora in možnost kombinacije omenjenih elementov.

Predlagani uvod v obliki predigre bi nedvomno vnesel v obstoječe odnose med osebami nekoliko več jasnosti in s tem ponudil gledalcem ključ za bolj sproščeno spremljanje teh — sorazmerno zapletenih odnosov.

PRVO DEJANJE

1. prizor

Stoppino, Cola

Cola nabira gobe, Stoppino ga zeza

Stoppino: Boš videl, fant, kakšne težave boš imel s to žensko, boš videl!

Cola: Nehaj s temi kozlarijami! Stoppino: Boš videl, kakšnega hudiča si si nakopal na glavo.

Cola: Colombina je najlepša ženska v mestu in pika.

Stoppino: Vejica, caro, vejica! Najlepša in najfrigidnejša.

Cola: Jasno. Potem ko te je pustila in se poročila z menoj, ti kar naenkrat ni bila več ta prava!

Stoppino: Ti pa logika, ja! Ta prava ni bila že takrat, ko sem jo pogljal, in ne šele potem, ko se je poročila s teboj.

Cola: Stoppino, bodi fer, lepo te prosim.

Stoppino: Če bo pa folk mislil, da je zraven še strastna, si pa sploh nasankal.

Cola: Ne maram, da mi delaš »uslugo«. Ne maram, da širiš laži o njeni frigidnosti. Ne maram!

Stoppino: Resnica mora na dan.

Cola: Pazi, da mi ne prekipi! Jaz nisem iz kamna, da veš!

Stoppino: Ti si človek iz krvi in mesa. Veliko mesa in malo krvi. Colombina je pa frigidna.

Cola: Zakaj lažeš?

Stoppino: Zato, ker je res.

Cola: Bodi človek, Stoppino, bodi fer! Priznaj, da je v redu baba.

Stoppino: Razšla sva se, ker ogenj in led ne gresta skupaj. Jaz sem jo preprosto uničeval, razumeš. Tajala se je ob meni! S teboj se ujame: meso in led, frižider, globoko zmrzovanje. Krasno! Nimaš lepše kombinacije.

Cola: Dovoli, da te spomnim na čase, ko si bil še z njo poročen in si na vse pretege gobezdal o norem žgečkanju njenega jeguljastega telesa, o finih svilenih dlačicah njenega skrivnostnega trikotnika, o zbodljajčkih njenih prišiljenih bradavičk, o tem, kako te je to vznemirjalo ...

Stoppino: Ne mešaj svoje podzavesti z mojo zgodbo!

Cola: O tistem trenutku, ko si stiskal njene tople boke in jih je nenadoma razklenila, o nebeški raj, si rekel, in začela je tiho ječati, bolestne grimase njenega obraza pa so jasno in zgovorno pričale, KAJ doživlja in KAKO doživlja. Celo minuto za tem se je še zmeraj krčila v naletih strasti, ki niso in niso hoteli jenjati!

Stoppino: Kaj se hvališ z mojimi doživetji? Svoje povej! Svoje — če jih je kaj!

Cola: Jaz nisem tak prostak kot ti, da bi javno razglašal svoja seksualna doživetja.

Stoppino: Cola, dragi, ta tvoj zakon je zmeta, me razumeš? POLOM! Ti ne rabiš ženske za reprezentanco, ampak za domačo rabo.

Cola: Kako pa ti veš, čemu bo meni ženska?

Stoppino: Saj vem, kaj moški rabi,

Cola: Kaj?

Stoppino: Ljubi Jezus ...

Cola: No — kaj? KAJ rabi ta tvoj moški?

Stoppino: Pamet!

Cola: Mogoče pa ta moški ni vreden, da se mu reče moški. Mogoče mu kaj manjka. Mogoče je pa to defekten moški!

Stoppino: Ha-ha. Najbrž res. Adijo!

Cola: Ha-ha. Čao, moški! Čao, dedec! (Stoppino odide, Cola se zaupa občinstvu.)

Najbolj sovražim, če se mi takile ločenci prdijo z moškostjo in me posiljujejo z nasveti. (Odide.)

2. prizor

Lucinda, Pandolfo

Lucinda (kvačka, govori na rampo): Menjala sem ljubimce. Mnoge sem imela rada. Imela sem lepe dneve v življenju. In zmeraj, ko je eden odhajal in drugi prihajal, sem se v dolgih nočeh brez spanja spra-

ševala, zakaj nihče ne ostane? Morda zato, ker ne znam reči ne! V hipu, ko me moški malo bolj prodorno pogleda in me prime za roko, me kar srh spreleti. Sanjala sem o zakonu, možu, otrocih. (Zavpije s hlinjeno šibkim glasom v ozadje.) Pandolfo! Pandolfo! (Kot prej.) Končno je le prišlo mojih pet minut. Pandolfo ni slab. Toda tudi on, kot večina moških, misli, da mora biti žena v zakonu inferiorna, popustljiva in suženjsko poslušna. Podzavestno pričakuje, da bom mentalno zaostal kreten. Če se izkažem kot takšna, me bo preziral, zanemarjal in morda celo zapustil! (Znova zavpije proti ozadju.) Pandolfo! Pandolfo! (Nadaljuje v avditorij.) Moram obdržati iniciativo v svojih rokah. Sklenila sem, da mu bom natvezla kako sem noseča. To zmeraj razburi moške! Jaz moram biti tista, ki vodi igro. Takšna sem in takšna bom ostala. Divja, polna hrepenjenja, nemira in sle po življenju.

Pandolfo (pride): Da, da, da, da. Sem že tukaj, draga Lucinda. Sem že ob tebi. Tik ob tebi. Tesno ob tebi. (Pandolfo se ogleduje v zrcalu.)

Lucinda: Sporočiti ti moram veselo novico.

Pandolfo: Zakaj s tako žalostnim obrazom?

Lucinda: Ker sem noseča.

Pandolfo: No, kar povej. Te že poslušam.

Lucinda: Saj sem ti že povedala.

Pandolfo: Kaj?

Lucinda: Da imam popadke.

Pandolfo: Kakšne popadke?

Lucinda: In na bruhanje mi gre.

Pandolfo: Od česa?

Lucinda: Od otroka.

Pandolfo: Cigavega otroka?

Lucinda: Tvojega.

Pandolfo: Mojega — kaj?

Lucinda: Otroka!

Pandolfo (zgrožen): Saj jaz nimam otroka!

Lucinda: Pa ga boš imel!

Pandolfo (napad je najboljša obramba): Lucinda! Se ti blede? Zakaj nasedaš lažem in obrekovanju? Zakaj mi ne zaupaš?! Zakaj? Zakaj?! Zakaj?! Zakaj me kar naprej zalezuješ S kom bom imel otroka? No, povej! S kom?!

Lucinda: Z menoj.

Pandolfo (si oddahne): Hvala bogu.

Lucinda: Si srečen?

Pandolfo: Hvala bogu.

Lucinda: Si vesel?

Pandolfo: Hvala bogu.

Lucinda: Si zadovoljen?

Pandolfo: Hvala bogu.

Lucinda: Nehaj že enkrat govoriti hvala bogu in se pripravi.

Pandolfo: Ja, Lucinda... Ampak, saj sva se komaj dobro poročila. Jaz kaj takega nisem pričakoval! Odkrito povedano: nisem pričakoval!

Lucinda: Jaz sem plodna ženska. Tudi moja mati je bila! Tudi moja babica je bila! Pri nas gre to kar (trikrat zaploska z rokami)... pa je! Mene samo pogledaš, pa je otrok tu. Nikar se ne otepaš odgovornosti, Pandolfo! Kakšen oče pa boš?

Pandolfo: To si me pa napak razumela. Gre za to, da sem preprosto... šokiran! Zmeden! Ne vem, kaj naj storim.

Lucinda: Za začetek pojdi v Ubaldovo trgovinico in naroči otroški voziček in plenice. Vse ostalo bomo uredili kasneje. Ljubčka! Pohiti! (Nastavi mu lička, Pandolfo jo poljubi, Lucinda odide.)

Pandolfo (ostane sam, govori na rampo): Ja, tako je to! Pride kot strela z jasnega. Vsak moški želi biti svojemu dekletu prvi ljubimec, vsaka ženska pa, ženske so veliko bolj praktične in manj romantične, če gre za seks, si želi biti poslednja ljubica svojemu partnerju. Otrok je beton, ki zacementira še tako strast. Nek cinik je nekoč dejal: vsaka ženska bi morala biti poročena, toda niti en sam moški se ne bi smel poročiti. Če se samo spomnim na tisti prizor najine poroke! Nevesta Lucinda sije od sreče in ponosa, ženin Pandolfo pa zmeden skriva poglede pred prijatelji. Ujet je v past in tako se tudi vede. **Past**, to je prava beseda! Kot strela z jasnega! Na eni strani Lucinda in otrok, na drugi: Colombina. Vmes Pandolfo. Zdaj je, bogme, ta polarizacija sil nenavadno ostra... **Colombina!** To je ženska, ki me preganja in me bo preganjala celo življenje! To je ogenj, ki liže in žre, do črnega te pogoltne! To je bomba, ki me bo razgnala in raztreščila do zadnjega vlakna! Usodna ženska. In jaz, bebec, sem jo odslovil, da bi se poročil z Lucindo. Zdaj, ko Lucinda pričakuje otroka, pridejo v poštev samo še občasna srečanja. Nič več! Nič več... (Odide.)

3. prizor

Oktavij, Valerij, nato Stoppino

Oktav: Zdravo, Valerij.

Valerij: Zdravo, Oktav.

Oktav: Kako je kaj, stari?

Valerij: Jaz se ne pritožujem. Delam svoje in basta.

Oktav: Kaj imaš trenutno v obdelavi?

Valerij: Poročeno ribo. Sveže meso. Izvozna kvaliteta. I a razred. Samo na trnek. Bela kot sneg. Ekskluzivno. Fenomenalno.

Oktav: A že kaj trza?

Valerij: Šanse so. Mačka se nastavlja, mijavka, prede, razkazuje se, saj veš. Spušča signale. SMB: Save my body. Jaz pa njej: Slišim te dobro, baby. Slišim te odlično. Da ne bo pomote: strup sem zanjo!

Oktav: Kdo je pa čuvaj?

Valerij: Tisti Pandolfo od tamle čez.

Oktav: Misliš na Lucindo?!

Valerij: Točno njo. Lucindo.

Oktav: Ksihtek ima v redu.

Valerij: Noge kot skakalka v višino.

Oktav: Oči — zanimive. Žive, toda ne preveč emancipirane. Tega nimam rad.

Valerij: Usta — perverzna.

Oktav: Rokce — tenke, krhke, OK!

Valerij: Prsa kot nalašč zame. Po meri. Moja številka. Ni sifon, ni mlekarna, ni dila, ni tisto, kar šele brsti in poganja, ampak popki, ki se že odpirajo... Maksimalno sexy, kaj naj ti rečem drugega?

Oktav: Ni slaba, ni.

Valerij: Fenomenalna, fenomenalna!

Oktav: Kdaj misliš, da boš stopil v akcijo?

Valerij: Saj ti pravim: sem že. Ampak ni še vse tako, kot bi moralo biti. Vedno nekaj pride vmes. Ovi-re, težave, sitnosti. Ni prav lahko, veš. Ta Pandolfo se več ali manj zmeraj mota naokrog. Barikade. Svetoval sem ji, naj pred mojem fingira nosečnost. Budnost očeta popusti. Tako bo lažje.

Oktav: Jaz imam podobne težave pri Ardeliji.

Valerij: Kateri Ardeliji? Čigavi Ardeliji?

Oktav: Saj jo poznaš! Ubaldova žena.

Valerij: Aaaaaaaa! Tako torej. Obiraš kosti, kaj?

Oktav: Si imel kaj z njo?

Valerij: Naj te to ne moti. Ogromne bradavice. Ogromno krzno. Zdaj je v razcvetu. Trebušna plesalka z obrazom madone. Kot iz kakšnega Pirelli koledarja. Resnično priporočam.

Oktav: Ima nekaj v sebi...

Valerij: Strastna je ko hudič...

Oktav: Ne, resno mislim...

Valerij: Ja, človek božji, kaj misliš, da se jaz hecam! Hočeš moj nasvet? Famosno idejo imam. Še no-coj greva lahko v akcijo! Finta je nora! Nora! Nora! Absolutno nora!

Oktav: Reci.

Valerij: Vsak drugi petek v mesecu riba ponoči naskrivaj obiskuje grob svojega prvega moža.

Oktav: Ma kaj ne poveš! Da je že drugič poročena? Ubaldo je torej njen drugi mož!

Valerij: Seveda. Njen prvi mož je bil visoki oficir kraljevske armade, po vojni zaradi veleizdaje obsojen na smrt z ustrelitvijo. Tega herojskega češpljevca je Ardelija oboževala!

Oktav: Ma ne ga srat!

Valerij: Ja! Prislilila je svojega bivšega porivača, šefa strežbe v Eldoradu, gorila — imenovan Al Capone, da je izkopal posmrtno ostanke nesrečnega polkovnika s pokopališča vojaških zaporov Jolly Joker in jih tajno prenesel na pokopališče Per Lamur.

Oktav: Ne ga srat!

Valerij: Ja! Tam se vsak drugi petek v mesecu pokloni spominu Prvega človeka v svojem življenju. Tam sem jo v šibkem, mokrem trenutku zasačil in presenetil jaz, tam jo nočoj zasačiš in naskočiš ti, kot je Rihard tretji naskočil solzno Ano!

Oktav: Fantastično! Fantastično! (Nekoliko rezerviran.) Samo, oprost, v tem primeru bom jaz kvečjemu Rihard četrti, če si bil ti Rihard tretji...

Valerij: Vosu. Bodi frajer! To je samo metafora. Po tej logiki sem bil že jaz Rihard trinajsti, ti pa — bog ve, če boš štirinajsti? (Pride Stoppino.)

Stoppino: Se že spet pogovarjata o babah? Blagor vama!

Valerij: Blagor tebi, ki delaš. Vsaj veš, zakaj živiš! Imaš polno življenje, razredno zavest in socialno zavarovanje.

Oktav: Pri Valeriju ti ne gre slabo!

Stoppino: Žalostno je, gospod Oktav, in bedno služiti dandanes slovenskemu plejboju.

Valerij: Ga slišiš, Oktav, take stresa, no, kar naprej! In to naj bi bil moj public relation man. Grozno! Škandalozno! Kako naj zaupam takemu uslužbencu? Najrajši bi mu dal odpoved.

Stoppino: Ha! Kje so tisti časi, gospodje. Zdaj imamo sindikat. Zdaj smo zaščiteni.

Valerij: Ma ne delaj mi, prosim te, takoj socialnega problema! Ne špilaj mi, baraba hudičeva, takoj na strune izkoriščanega delavskega razreda. Jaz tudi nisem več tisti bledikavi, podhranjeni, slaboumni Valerij, ki je hotel samo švasati, pa ni imel možganov, da bi si pri-

dobil babo, ampak je namesto nje-ga mislil Stoppino.

Oktav: Časi so se spremenili. Zdaj smo mi tisti, ki mislimo! Služinčad je samo za reprezentanco. Zato, da ni brezposelnih! Mi smo tisti, ki smo izrabljani!

Stoppino: Seveda. — Vi mislite s tiči, mi pa z rokami.

Valerij: Nehaj, no, s to lumpenproletarsko terminologijo. Zdaj si v redni službi.

Stoppino: Za katero babo gre? Kar izpljuni. Bom jaz uredil!

Valerij: Za Lucindo.

Stoppino: OK. Kdaj? Kje?

Valerij: To se bova že zmenila.

4. prizor

Prejšnji, Cola, Colombina, pozneje Franceschina

(Colombina se pripodi za Colo. Histerično vrešči. V rokah ima košaro gob.)

Colombina: Petkrat na teden gobe! Gobe! Gobe v omaki, gobe v solati, dušene gobe, pohane gobe, vložene gobe! Celo življenje žrem samo gobe! Do grla sem jih sita, da veš! Hočem meso, ne pa gobe! (Oktav, Valerij in Stoppino: »Škandal«, »Nezaslišano«, »Jaz bi bruhal, častna besda« itn.)

Cola (skuša ohraniti dostojanstvo): Colombina, ljubica, ne v gostilni, ne pred ljudmi!

Colombina: Naj slišijo! (Ga začne obmetavati z gobami.) Na te tvoje jurčke! Na! Na! Sam jih požri! (Stoppino, Ostav in Valerij skandirajo: »Mož in žena sta skupaj poročena.«) Na to tvojo svinjarijo! (Splošen smeh.)

Stoppino: Jaz bi bruhal kot vidra, častna roka. (Fingira bruhanje.)

Cola: Colombina, prosim te!

Colombina: Ti boš prosil, ja! Ko ti pa jaz prosim in ti razlagam in ti dopovedujem, ti gre pa skozi eno uho noter, skozi drugo pa ven! (Stoppino, Oktav in Valerij skandirajo kot na kakšni tekmi: »Skozi eno noter, skozi drugo ven.«)

Cola: Kaj hočeš od mene?! Delo so-vražim, odkar vem za sebe. Pa se kljub temu trudim in peham! Ali naj crknem?! V potu svojega obraza ni še nihče obogatel, da veš. Kaj pa naj jaz drugega delam? (Smeh, skandiranje.)

Colombina: Kaj vem, kaj? Kako pa drugi shajajo? Išči, vrtaj, mozgaj, misli!

Cola: (se joka): Saj mislim!

Colombina: Spiš na divanu po cele dneve, ne pa misliš!

Stoppino (Colombini): Pridi, srce moje, pridi k meni, da te jaz potolažim. (Jo začne tolažiti z božanjem.)

Colombina: Oh, Stoppino!

Cola: Pri priči izpusti mojo ženo!

Stoppino: Baraba preklemska, nikar mi ne hodi pred oči! Ko sem bil jaz z njo poročen, sem se skoraj pretrgal od dela! Za tak vamp je treba skrbeti! Pa ne tako ko ti! Ko sem jaz uvidel, da je ne morem spodobno vzdrževati, sem jo pustil. Ločil sem se!

Cola (na robu histerije): Pusti jo, gigo, zvodnik, maškara, hinavec, ubijem te!

Valerij in Oktav: Pusti jo, pusti, Stoppino! Ne bodi trmast! Saj vidiš, da to ni tvoja ženska! Kar je bilo, je bilo, ne? Pusti Coli, naj on uredi svoj problem! Ne vmešavaj se, Stoppino!

Stoppino: Oh, to meso, oh ta ženska! O Colombina! O — jaz kreten, kaj sem izgubil! Kaj sem pustil tej bedni kreaturi! Biser sem vrgel svinji!

Cola: Prasec, prasec, pusti jo! Pusti! Ubijem te! Moja je, moja. Hinavec prekleti, pusti jo!

Valerij in Oktav: Pusti jo, človek, pusti žensko!
(Po svoje krotita razbesnelega Colo.)

Valerij: Pusti jo, človek!

Oktav: Pusti žensko!

Stoppino: Saj vidiš, da ona mene hoče. Saj vidiš, da ONA mene ne pusti. (Pa še res je.) O ta bedra! O ta prsa!

(Cola se iztrga iz objema obeh plejbojev, Stoppino jo urno popiha.)

Cola (Colombini): Zgini domov ali pa te razrežem do kosti!

(Valerij in Oktav se smejeta kot nora, Cola se zapodi za Stoppinom, oba zgineta z odra.)

Franceschina (v jokavem tonu): Oktav! Oktav! Takoj domov. Pri tej priči se mi spravi iz gostilne!

Oktav (obupan): Mama, lepo te prosim, ne delaj že spet škandala.

Franceschina (jadikujoče): Kolikokrat sem ti rekla: vino, tobak, kocka, ženske, to ni za tebe!

Oktav: Mama, saj nisem pet let star. Razumi, vendar ...

Franceschina (zagrenjeno): Nekdo mora skrbeti zate, Oktav! Ti dobro veš, da nimaš očeta.

Oktav (naveličan in obupan): Vem, mama. Nezakonski otrok sem.

Franceschina (izbruhne v hlipanje, vsa se trese): Jaz sem trpela v

življenju kot nihče! Mene je življenje teplo! Jaz sem dala skoz take stvari, ti rečem ...

Oktav: Vem, mama ...

Franceschina (na robu zloma): Kaj potem, če sem nezakonska mati?! Od nečesa pač moraš živeti. Jaz nisem bila nič kriva!

Oktav: Saj ti nihče ne očita, mama.

Franceschina (lovi sapo): Jaz nisem garjeva ovca!

Oktav: Seveda nisi, mama.

Franceschina: Jaz moram bdeti nad teboj! Jaz te moram obvarovati pred krutimi pastmi, ki jih nastavlja to neusmiljeno življenje. Samo zdravje in poštenje nekaj velja. Samo to zaleže.

Oktav: Ja, mama.

Franceschina (kaže, da ji bo odleglo): Obljubi, da boš priden!

Oktav: Bom, mama.

Franceschina: In da boš zgodaj prišel domov.

Oktav: Bom, mama! Obljubim, mama.

(Franceschina poljublja sina za slovo, nato odide.)

Valerij: To je pa hudič. Greva na pokopališče?

Oktav: Greva!

5. prizor

Ardelija, Valerij, Oktav

Psi lajajo. Noč. Ardelija prižiga svečo na grobu, Oktav in Valerij se plazita med nagrobniki.

Oktav (obupan): Kaj naj ji rečem v tej situaciji? Saj vidiš, da prižiga svečo v spomin umrlemu polkovniku! Vse skupaj je en velik nesmisel. Jaz nisem Rihard, ne tretji, ne štirinajsti!

Valerij: Potrudi se, človek! Brez nič ni nič.

Oktav: Ne morem!

Valerij: Dobro. Boš pa Ana, če ti Rihard ne gre od rok.

Oktav: Kako?

Valerij: Tuli. Jokaj. Hlipaj. Pusti, da se v njeni — od rosnega spomina razrahljani duši in vlažnem telesu zbudita nežna zvedavost in sladko usmiljenje. Potem rečeva, da ti je sinoči naglo umrla predraga mati. Tvoj problem jo pretrese in zrajca! Začuti potrebo, da ti s takojšnjimi ljubezenskimi uslugami nadomesti izgubo matere in jo za zmeraj izrine iz tvojega spomina. Tako zamenjata vlogi: ti boš Ana — žrtev, ona pa Rihard — zmagovalec. Začni.

(Oktav se pri priči vrže na delo. Nebo nad pokopališčem pretrese-

jo siloviti izbruhi žalovanja, ki resda včasih spominjajo na jodlanje, toda zaželeni učinek kljub vsemu ne izostane. Ardelija se zgane.)

Ardelija: Kdo je, ki žalost mu tako kipi? Čigavo tugovanje roti popotne zvezde, da so obstale kot strmi poslušavci?

Oktav (komaj slišno, z občutkom krivde)? To sem jaz, Oktav slovenski.

Ardelija: Vi, Oktav!

Valerij: Oh, gospa! Uboga mrtva mati ga ljubila je nad vse. Dvajset tisoč ljubic z obilico ljubezni svoje vse — ni njeni kos! Zdaj mor-da razumete to blaznost. Nekaj časa divjala bo po njem, a hipoma sedel bo mirno kakor golobica, kadar je izvalila zlati par, tih in pohleven. Zanj življenje je odslej le prazna in neslana burka!

Oktav: Kadar se izjočem, utihne v meni ženska.

Ardelija: Ljubezen, če je prava in iskrena, zaceli in ozdravi sleher-no, še tako globoko rano.

Oktav (previdno): Mislite na seksualno ljubezen, gospa?

Ardelija (z rafiniranim koketnim smehljajčkom): Seks? Kaj pa je to?

Oktav (z ognjem v napad): Pardon! Pardon! Da ne bo pomote!

Za moškega je seks vedno resno opravilo! Polno svetosti, predano-sti in iskateljstva. Ženska se mor-da ves čas na tihem smeje!

Ardelija: Zgrozím se ob misli, Oktav, da bi se vam lahko katera sme-jala.

Valerij: Hočete reči, da je Oktav pri tem na boljšem od mene?

Ardelija (hladno, očitajoče): Ne bodite krivični in agresivni, Valerij. Dovolite, da vam posredno odgovorim z vprašanjem: kako to, da sleherni količkaj spodobna žen-ska lahko odkrito priznava kveč-jemu dva — tri življenjsko pomembne intimne odnose, nekateri na videz spodobni možakarji pa imajo pogostokrat več kot dvajset enako usodnih avantur v življenju? Kdo laže?

Valerij: Lažejo eni in drugi. Moški so, nekateri upravičeno, v seksu zelo domišljavi, ženske pa se delajo nedolžne celo takrat, ko so nimfomanke! (Trenutek mučne tišine.)

Oktav: Angleži, tako pravijo, polovi-co življenja preživijo v pogovori-h o vremenu. Ali ni tista druga polovica malček dolgočasna? (Vsem je nerodno.)

Valerij (ostro): No, pa se pogovar-jajta o vremenu, meni pa dovo-lita, da se umaknem.

(Valerij odide, Ardelija in Oktav se vržeta en drugemu v objem.)

Ardelija: Ne verjemi mu, dragi, ne verjemi! Joj, kako je zoprni! Sovra-žim ga, sovražim!

Oktav: Ljubica, ne izgublajva časa! Hitro se zmeniva!

Ardelija: Joj, kako je zoprni! Sovra-žim ga, sovražim...

Oktav: Zmeniva se za sestanek! Čas teče. Kdaj? Kje?!

Ardelija: Bati se morava mojega mo-ža. Če naju Ubaldo zaloti, sva iz-gubljena!

Oktav: Naj! Kaj naj zaloti! Kaj po-tem?

Ardelija: Ne bodi taaak! Ne bodi tr-mast! Saj veš, da morava paziti!

Oktav: Sam bom pazil, obljubljam.

Ardelija: Joj, kako si mlad in lep! Nora sem nate, Oktav, nora...

Ne bi se smela tako spozabiti!

Oktav: Neumnost, Ardelija, neum-nost! Svobodna si, tako kot jaz, tako kot vsi ljudje! Svoboda drži svet pokonci, ne pamet! Svoboda je strast. Pamet so okovi, verige! Kdaj? Kje?

Ardelija: Moram domov.

Oktav: Ardelija!

Ardelija (nenadoma kot iz topa): Pri-di k nam v hišo preoblečen v rev-nega mutca. Ubaldu te bom pred-stavila kot mutastega slugo. Pred Ubaldom ne črhni niti besedice. Joj, kako si mlad in lep. Ljubim te! Cao!

(Ardelija steče domov, Oktav se za hip zamisli.)

Oktav: Kako je rekla? ... V mutaste-ga slugo? Ne. V revnega mutca ... Ta ideja mi pa ni preveč všeč. Kakšen stil pa je to? ... Sicer pa ... Še zmerom boljše kot v mračnih, vlažnih vežah ali pa na kakšnem vražjem prepihu pod kakšnim čudnim klošarskim mo-stom ali pa, bog ne daj, v grmovju kakšnega parka, polnem glist in vsakovrstnega mrčesa ... Ima pa ta ženska v sebi nekaj ... blazne-ga! (Odide.)

6. prizor

Valerij, Stoppino, nato Lucinda in Cola

Valerij: Pojdi lepo k Lucindi ter se zmeni z njo za sestanek. Povej ji, da sem v težki emocionalni krizi! Povej ji, da sem v depresiji. Povej ji, da sem apatičen, da pijem in hkrati jemljem pomirjevalna sredstva. Povej ji, da sem brez nje

tako kot narkoman brez mamila, razkrojen, razdražljiv in nagnjen h kriminalnim dejanjem.

Stoppino: Tega si jaz ne bom zapomnil. To bi ti veliko bolj prepričevalno povedal od mene. Že jaz ti skoraj padem na štos. Zakaj ne greš sam k njej?

Valerij: Tako ti bom primazal, da se ti bo zanohtalo! Zato, ker si, prvič, ti pri meni v službi, drugič, ker ne maram, da me Pandolfo vidi, tretjič, ker tako mora biti!
(Od nekod se pojavi Cola, ki se skriva in vse posluša.)

Stoppino: Kakšna služba. Pablik rilejšn man! Le zakaj se nisem izučil kakšne obrti? (Na občinstvo.) A vidite otroci, kako se lenoba maščuje? Ura zamujena, ne vrne se nobena. Kdo je že rekel: učiti se, učiti in samo učiti?

Valerij: Ne gobcaj! Jaz čakam za vogalom, ti pa nastopiš.
(Valerij odide, Stoppino zvoní na vrata, pride Lucinda.)

Lucinda: Kaj bo dobrega?

Stoppino: Šef me je poslal, naj vam povem, da tako ne gre več naprej. Tako se s slovenskimi plejboji ne dela! Tudi z medicinskega stališča se mu ne zdi ohranit! Ne glede na to, da jih boste na ta način kratko malo iztrebili.

Lucinda: O čem pa sploh govoriš? Čigav pa si?

Stoppino: Dobro veste, ljuba gospa, da sem v službi tistega seksualnega maniaka Valerija.

Lucinda (se pretvarja): To je pa nesramnost brez primeren. Kaj pa imam jaz opraviti z njim?

Stoppino: Ne vem. Odkrito vam priznam, da ne vem, ne kaj se počne, ne kako se počne. Preveč sem neizkušen, da bi vedel, v čem je vic. Vse mi je jasno, samo to ne. (Zagrenjeno.) Še nikoli v življenju nisem imel ženske.

Lucinda (iskreno žalostna, rada bi pomagala): Ubogi mladenič! (Se pretvarja.) Jaz tudi ne vem, veš...

Stoppino: Veste, veste, samo ne poveste!

Lucinda (materinsko): Pa bi res tako zelo rad zvedel, kako se to dela?

Stoppino (igra infantinca): Oja, zelo-zelo!

Lucinda (ga boža po vratu): Kako ti je že ime?

Stoppino (po otroško uslužen): Stoppino, gospa! S kmetov sem doma in močan kot bik, čeprav ne zgle-da, sem pa malček omejen...

Lucinda: To pa res ni nič hudega!

Stoppino: A res ni?

Lucinda: Seveda ne. Oglasi se enkrat pri meni. Mi boš našagal malce drv.

Stoppino: Bom, gospa, bom žagal, bom. Kaj pa naj rečem gospodu Valeriju?

Lucinda: Našega kurirja Colo poznaš. Poišči ga in mu povej, naj se brž oglasi pri meni. Po njem bom poslala sporočilo gospodu Valeriju.

Stoppino: Pa boste ustregli njegovim željam?

Lucinda: Če bo priden. Brž poišči Colo.

(Lucinda odide. Valerij plane iz skrivališča, vriska, poje, boksa se in objema s Stoppinom.)

Stoppino: Dobro sem opravil! Vse ti bom povedal! Greva nekaj spit v bistrojček za vogalom!

Valerij: Ja, greva k Sexy woman. Na vodko!
(Odideta, Cola se pojavi iz skrivališča.)

Cola: Mati moja, kako je ta svet pokvarjen! Gospa Lucinda je pa od sile! Da je ni sram. Da je ni sram! Fuj. Nimam besed. Ubogi gospod Pandolfo, samo to rečem! Ne bi bil rad v njegovi koži, ne, ne, te Lucinde mu pa ne zavidam. Časti mi moje. Ko človek to vidi, se mu odprejo oči. Kar naenkrat nisem več ljubosumen na mojo ubogo, krotko, razumno, skromno, ljubečo, iskreno, skrbno, nežno žensko Colombino. Nalašč me je jezila s Stoppinom, ampak to je drugo! Pred vsemi mi je nagajala! Ona in Lucinda — to je kot dan in noč. Lucinda je zmaj, Colombina je angel. Zdaj pa grem, da poiščem Stoppina. Drugače se še izdam, da sem prisluškoval. (Odide.)

7. prizor

Ubaldo, Lucinda, nato Ardelija

Ubaldo (pride z Lucindo): Če bi ti vedela, kako mi samota, nerazumevanje moje žene in splošna od-tujenost razjedata dušo, bi drugače ravnala z menoj...

Lucinda: Ubaldo, ampak to je grozno! Jaz sem le trska, ki pleše v vrtincu. Kaj pričakuješ od mene? Nekoč sem te imela rada. Pustil si me! Govoril si, da me ljubiš, prisegel si zvestobo. Nisem znala reči ne! Potem je prišel Pandolfo. Poročena sem, Ubaldo!

Ubaldo: Jaz sem drugačen, Lucinda! Jaz sem hiper senzibilen, jaz sem človek, ki je bolesto občutljiv, človek, ki trpi! (Se spomni.) Raka imam! Dnevi so mi štetí! Samo od-prli so me in nazaj zašili. Osreči

me. Osreči zadnje ure tega zgrešene-
nega življenja!

Lucinda: Ubaldo, jaz nisem madame
Bovary!

Ubaldo: Bovarizem spi v vsaki žen-
ski. Bovarizem je posledica vzgo-
je. Bovarizem pomeni zavračanje
stvarnosti in iskanje zatočišča v
sanjah... SANJE, SANJE, Lucin-
da!

Lucinda: Zame to ne drži...

Ubaldo: ... pogojen pa je z globokim
nezadovoljstvom, ki si ga ženska
nikoli ni priznala. (Kriči.) Mir ni
sinonim za srečo. Pri tridesetih
letih delaš bilanco svojega življe-
nja, gledaš v prihodnost, loteva se
te občutek strahu in tesnobe! Mi-
sliš na to, kako se bo življenje še
mного let odvijalo v istem lenem
toku: mirno in monotono. In se
vprašaš: kaj sem dosegla v teh
letih zakona s Pandolfom?! V tem
trenutku zretja vase spoznaš, da
je življenje prazno, ceneno in sla-
boumno.

Lucinda: Ja! In skočim v objem
Ubaldu! Tako preprosto pa to le
ni. Kar je bilo, je bilo. Naj bo po-
zabljeno. (Igra.) Pusti me, naj
trpim v tihi samoti, pozabljena od
dneva in noči kot sveča, ki v rani
zori izgoreva v nič. Najin odnos
je zabloda brez perspektive! Po-
ročen si, Ubaldo. Imaš Ardellijo!

Ubaldo: Kaj je to žena?! Kaj je to
poroka?! Kaj je to zakon?!

Lucinda: Ne kriči, lepo te prosim.

Ubaldo: Ali sva midva sužnja zablod
v preteklosti? Ali naj zato, ker
sva se tako nesrečno poročila,
trpiva celo življenje? Ali veš, kaj
je to rak, Lucinda? **Rak! To** me
razjeda.

Lucinda: Ti si z Ardellijo srečen!

Ubaldo: Nisem!

Lucinda: Ah, Ubaldo, vem, da si želiš
le spremembe...!

Ubaldo (kriči): Ni res!

Lucinda: Relaksacije...

Ubaldo (kriči): Ni res!

Lucinda: Rad bi potrdil svojo mo-
škost, svojo moč...!

Ubaldo (kriči kot iz uma): Ni res, ni
res!

Lucinda: Svojo vitalnost, svoj čar...!
(Hlpa.) Toda jaz ne bom večna
žrtev, igračka, objekt!

Ubaldo: Ni res, ni res, ni res!

Lucinda: Nikar tako ne kriči! (Oba
sta nekaj časa tiho.)

Ubaldo: Jaz ti bom zapustil vse. Vse!
Trgovino, tovarno, delnice.

Lucinda: Ja — da mi bodo potem vse
nacionalizirali!

Ubaldo: Ne bodo! Kakšna nacionali-
zacija neki. Nisi na tekočem. Po

nacionalizmu zdaj vsi udrihajo!
Vsi!...

Lucinda: Pridi k meni na čaj, pogo-
vorila se bova.

(V tem se pojavi Ardellija.)

Ardellija: Ej! Ej!

(Ubaldo obstane, Lucinda jo zбриše
proč.)

Kam pa, Ubaldo? Kam jo kuriš?
Kam?!

Ubaldo (ostro): Domov, ne?!

Ardellija: A si tam doma?

Ubaldo: Ja...

Ardellija: Takole mi ga boš lomil,
kaj?

Ubaldo: Vrata sem zgrešil, ne!

Ardellija: Nikar, Ubaldo, nikar, saj ni-
sem od včeraj. Saj nisem vesla se-
sala! Tole bova že obračunala,
brez skrbi! Bom bla pa jaz tut
taka...

Ubaldo: Ardellija, ti se motiš... Pazi
se!

Ardellija: Pojdi v trgovino. Iščejo te.
Brž! (Odideta.)

8. prizor

Oktav, Franceschina

Oktav se preoblači v revnega mutca.
Z lasuljo a la črni panter in jippy
jevskimi oblačili še bolj podžiga Fran-
ceschinino neodobravanje in jezo.

Franceschina: Pusti to žensko, Oktav!

Oktav (jokavo): Ne morem, mama!

Jaz sem moški! Moški — razu-
meš? Enkrat, samo enkrat jo bom
pičil in basta. Pičim jo in stečem
proč! (Moledujoče.) Nekoč si mi
že na pol dala dovoljenje. Se spo-
minjaš? Hkrati z dovoljenjem tudi
tableto. Še zdaj jo imam pri sebi.
Glej jo!

Franceschina (nori): Nikoli nisem ti
nič dala.

Oktav: Mama, dobro veš, da si mi jo
dala, besede zraven s tako slad-
kim dihom, ki je dar še obogatil.

Na jo: saj žlahtni duši prazen je
zlat dar, če darnik je neprijazen.
Na, mama!

Franceschina: Daj sem tableto! (Jo
požre.) Tista ženska je ne rabi.
Lajdra in tableta! Kdo je še to
slišal!

Oktav: Nikar, mama!

Franceschina: Si pošten?

Oktav: Mama?

Franceschina: Si lep?!

Oktav: Kaj meniš ti, mama?

Franceschina: To: ako si pošten in
lep, se tvoje poštenje ne sme dru-
žiti s tvojo lepoto.

Oktav: A bi mogla imeti lepota, ma-
ma, boljše družbo, kakor je pošte-
nje?

Franceschina: O, gotovo! Zakaj moč lepote prej pretvori čednost iz tega, kar je, v zvodnico, nego more čednost preobraziti lepoto v svojo podobo! Ljubila sem te nekoč.

Oktav: Res, mama, pregovorila si me, da sem ti verjel.

Franceschina: Ne bi mi bil smel verjeti! Nisem te ljubila.

Oktav: Tembolj sem bil varan.

Franceschina: Pojdi v samostan: čemu bi hotel roditi grešnike? Jaz sem še kolikor toliko poštena, vendar bi se mogla obtožiti takih reči, da bi bilo bolje, ako me mati ne bi bila rodila. Lopovke smo vse od nog do glave! Uberi svojo pot v samostan.

Oktav: Mama, jaz grem rajši v bordel.

Franceschina: Kje je tvoj oče?

Oktav (pobesni): Nikar že spet ne začenjaj! To je tvoj problem, ne moj! Kdo je kriv, da si nezakon-ska mati? Jaz že ne! Za vsak slučaj jemlji tablete. Jaz grem k Ardeliji. Zbogom!
(Odideta.)

9. prizor

Stoppino, Lucinda
(Prideta Stoppino in Lucinda s psom.)

Lucinda: Kakšen zrak. (Na občinstvo.)
Psa peljem na sprehod vsak večer.

Stoppino: A ste že dobili drva?

Lucinda: Kakšna drva?

Stoppino: Za žagat! — Saj ste rekli. Se spominjate?

Lucinda (toplo): Zdaj bom montirala centralno kurjavo ...

Stoppino: A tako? To se pravi, da sem jaz oplel.

Lucinda (ljubeznivo): Tega nisem rekla. Ko bom v stiski, mi boš lahko priskočil na pomoč. Saj boš, ne?

Stoppino: Oja. Bom priskočil.

Lucinda (previdno): Kakšna bolezen je rak?

Stoppino: Smrtno nevarna.

Lucinda: Je nalezljiv?

Stoppino: Jasno! Jasno, da je nalezljiv.

Lucinda (šokirana): O — madona!

Stoppino (uživa): Ja, ja ... To je hudič. En sam bacil, pa si frdaman ...

Lucinda (izbruhne): Ti presneti človek, v kakšno kašo bi me spravil! Nezaslišano! A, dragi moj, iz tega kruha že ne bo moke. Ni govora! Brrrr ...

Stoppino: Ja, ja ... Sem že videl ljudi, ki so cepali kot muhe. Ne vem, a je to na hormonski ali živčni bazi, je pa čista groza: ostudno!

Lucinda: (se odloči): Poslušaj, Stoppino: Coli bom naročila, da sporoči Ubaldu, da boš ti osebno prišel iskat otroški voziček, ki ga je zame kupil Pandolfo. Bi mi naredil to uslugo?

Stoppino: Seveda.

Lucinda: Ti si pameten fant. Vrzi tiste plenice ven! Ne potrebujem jih. Glej ... Jaz ne vem, kako bi ti ... povedala ... Ampak ... Rada bi, da bi Valerij ... A veš? ... Ko bo otroški voziček prazen, no in ... A razumeš?!

Stoppino: Mislim, da razumem ... — Trojanski konj!

Lucinda: Kaj?

Stoppino: Trojanski konj! Homer in podobni vici.

Lucinda: Povej po svojih besedah, brez tujk.

Stoppino: Stari Valerij se bo naskrivaj splazil v otroški voziček, ki ga bom jaz brž varno in učinkovito spravil v vašo spalnico.

Lucinda (navdušeno): Odlično! Genialen si. Genialen! Vijugice se ti kodrajo kot pri zamorčkih lasje.

Stoppino: To bo vžgalo kot sto mater!

Lucinda: Upam, da ga ne bo kap v vozičku.

Stoppino: Omedlel bo, vi, gospa, pa naskočite!

Lucinda: Kmet ostane kmet, navkljub genialnim prebliskom duha. Za pastirja bi bil dober.

Stoppino: Čebelar, planšar, kavbojci ali public relation man, to je pa res čisto vseeno!
(Vriska in jodla. Odideta.)

10. prizor

Pandolfo, Colombina
Prideta, obložena s kovčki

Colombina: Zakaj si si zapičil v glavo ravno drvarnico? Saj nisva pubertetnika!!

Pandolfo: Iz tehničnih razlogov, draga! Zgolj tehničnih. To je preizkušen poligon, meni verjemi. Tu lahko kričiš, ne da bi pokale šipe, tu se lahko razmahneš, ne da bi padale slike s sten, ne da bi se krušil omet, trgali lustri in lomile postelje ...

Colombina: Komforta pa le ne bo pravega.

Pandolfo: Bo že kako. Brž noter!
(Naglo zgineta v drvarnico, kjer sta popolnoma nevidna. Slišimo vsakršno cviljenje in kričanje, vidimo oblačila, perilo in obutev, ki frči na plan.)

Pandolfo (z nenormalno spačenim glasom): A lahko? Samo še to, vidiš... tako.

Colombina (potem ko Pandolfo zverinsko zakriči): Ah, Pandolfo, odpusti mi, ker sem tako neumna. (Živčno.) Prosim te!

Pandolfo: Ne prosí, ljubica. Vse, kar zahtevaš, zahtevaj brez občutka krivde, vse kar daješ, dajaj brez pogojev in omejitev! Le tako se lahko doseže svobodna zveza dveh bitij, ki nista obloženi z ljubo-sumnostjo in prepotentnim omejevanjem svobode partnerju in sebi! (Cunje letijo čez steno.)

Colombina: To je lahko reči, Pandolfo! Inteligentni in močan moški si. Mene pa mučijo dvomi. Ne vem, če je prav, kar počnem. (Panika.) Uboge ženske, ki v življenju niso imele drugega moškega razen svojega moža, ampak razumi, jaz sem v njihovih očeh pohotna pošast! (Živčno kričanje.) V resnici pa sem zelo nesrečna in šibka. Zato, ker te ljubim! (Čustvene bremze popuščajo.) Zato, ker ne morem plavati proti toku! (Čudne reči se dogajajo v drvarnici, skrivnostni glasovi preraščajo v ropot, panika Pandolfa in Colombine je čedalje bolj presunljiva.)

Pandolfo: Ne plavaj! Kdo te sili, da plavaš?! Potunkaj se! Potunkaj do dna!

Colombina: Sapa. Nimam več sape.

Pandolfo: Vključi škrge! Hitro; škrge! Pazi! Pazi!
(V tem trenutku pride do katastrofe. Skladovnica drv zgrmi z velikim truščem. Hrup privabi ostale udeležence igre, ki v spalnih srajcah in pižamah pridrvijo na prizorišče in zapojejo song za konec dejanja.)

Sprosti se in uživaj
osebnost uveljavi
s kovtrom se pokriva
komplekse si ozdravi.

Mej zmeraj frišne gate
naštirkane copate
mej vedno za nagone
pripravljene bombone.

Afna afno gunca
kanarček kavsa keks
plejboj pa že nuca
en rafiniran seks.

Resnica ni prasica
ki vedno je pri tleh
resnica je lepota
vsakomur na očeh.

Ni važna več morala
pomemben je pač stil
magar okrog vogala
dosežemo svoj cilj.

DRUGO POGlavJE

1. prizor

Stoppino, Valerij

Stoppino (pripelje otroški voziček, v katerem sedi Valerij): Pripravi se! Imaš frišn rebec? Če ti kaj manjka, brž povej. Zdaj je še čas.

Valerij: Vprašujem se, če ni tale štos z vozičkom le nekoliko preveč otročji. Kakšna ideja!

Stoppino: Kar je, je. Odločil si se.

Valerij: Tremo imam. Na stranišče bi rad.

Stoppino: Potrpi.

Valerij: Ne morem.

Stoppino: Komaj te človek posadi v otroški voziček, te že prime scat. (Zagleda Pandolfa.) Hitro noter. Pokrij se čez glavo, jaz pa zaklenem voziček z žabico. Tako boš na varnem.

2. prizor

Prejšnja, Pandolfo

Pandolfo (sam zase): Nimam moralnega mačka! Nimam in pika! Tako je bilo od vekomaj, tako je in tako bo ostalo. Jaz nisem nobena izjema. Če bi žene lahko iskreno vprašale svoje može, kaj si zares želijo, bi dobile tri kratke odgovore: 1. seks, 2. mnogo seksa in 3. spremembe v seksu. Toda ne spremembe pozicije ali prostora, v katerem se človek gre seks, temveč spremembo partnerke, oziroma — več partnerk. Kateri moški pa navsezadnje, čeprav je še tako srečno poročen, ne pomisli, ko hodi po cesti mimo vseh teh žensk: O, ko bi mogel samo enkrat! (Zagleda Stoppina.) Kaj pa ti tukaj strašiš s to makino?

Stoppino: Ubaldo mi je naročil, naj pripeljem ta otroški voziček k vam.

Pandolfo: O, porka duš! Če je pa to otroški voziček, sem jaz zobotrebec. Ali naj konja kupim in ga vprežem v to kočijo?!

Stoppino: To je zadnji krik mode.

Vsi se pulijo za te otroške vozičke.

Pandolfo: Dobro. Pa naj bo. Daj, da pogledam, kakšne so plenice.

Stoppino: Ja — to pa ne bo šlo.

Valerij (potihem iz vozička): Odpri.

Odpri. Moram ven.

Pandolfo: Zakaj ne bo šlo?

Stoppino: Zato, ker je voziček zaklenjen.

Pandolfo: Ti! Kakšen fazon pa je spet to? A?!

Stoppino: To je pa najnovejši Ubaldov patent. Na vse vozičke montira ključavnice, tako da dojenčki ne morejo bežati od doma.

Pandolfo (ga zafrkava): Aha... Da — dojenčki ne morejo bežati od doma... Praktično, a ne?!

Stoppino: Še meni se zdi čudno, častna beseda! Sicer je pa rekel, da bo ključ od vozička prinesel pozneje sam. A ne, da je malček prisruknen ta Ubaldo?

Pandolfo: Pa ne malo. Ves je čez les. Med nama povedano, poba: ubrisan je. Na, tu imaš za dva deci, jaz bom osebno izročil voziček svoji ženi.

(Odide z vozičkom. Na mestu, kjer je bil voziček, ostane velika luža, v katero po nerodnosti stopi Stoppino.)

Stoppino (gleda v lužo, potem poklekne in »riba« pod z robcem): Ni zdržal. Ni dočakal revež, da bi lepo — kulturno šel na WC. Polomil sem ga, da sem Valerija zaklenil v voziček. Kako se bo zdaj spravil ven? Trojanski konj! Usmradi se bo in zgnil. Pandolfo ga bo zavohal, vdrl bo v voziček, hop, pa ga bo imel. Lucindo bo zgrabila panika. Ne bo ga znala dobiti ven! Le kaj se bo izcimilo iz tega? Prav gotovo nič dobrega. Položaj je skrajno mučen. Nekako ga bo treba rešiti. Samo — kako?!

3. prizor

Stoppino, Pandolfo z dvema kovčkoma

Pandolfo (muči se z dvema kovčkoma): Preklete cunje hudičeve! Uh!

Stoppino: A lahko kaj pomagam?

Pandolfo: Nisem vedel, da bo tako težko.

Stoppino: Prav rad bom pomagal, če je treba.

Pandolfo: To že, to že... Če boš diskreten! Brez diskrecije pri tem poslu ne bo šlo.

Stoppino: Moj naslov je pravi naslov za diskretne posle. Lahko mi zapušte.

Pandolfo: Preklete nerad. To ti odkrito povem. Rad bi, da greš z menoj in mi pomagaš nesti tole prtljago, to že, to že... toda zadeva je delikatna, razumeš?

Stoppino: Ali imate ljubico, gospod Pandolfo?

Pandolfo: Seveda! Kako pa veš?

Stoppino: Gotovo je zelo sexy.

Pandolfo: Ja, ja. Je, je! Zelo, zelo, pa tudi... veš... tako... eksperimentalno navdahnjena... vse sorte... poskuša. To navduši človeka, ne?

Stoppino: Drugače je pa dolgčas, ne?

Pandolfo: Seveda. Seveda..., pri njej pa... O! Dva kovčka... Polna. Polna pripomočkov, veš... to... kar, malo levo, pa desno... pa tudi jaz se preoblačim, veš, oh, ona to... cunje gor, cunje dol, pa lasulje, pa maže, pa okrasje, pa zrcala, cel hudič, veš...

Stoppino: Gre za te travestitske finte, če prav razumem...

Pandolfo: Tako, tako... vse sorte, pestro, pestro... Samo, prosim te: nikomur niti besede, veš... Colombina je pa tudi v nerodnem položaju...

Stoppino: Seveda. Jasno.

Pandolfo: Tako, tako. Diskretno. Zagrabi prtljago in pojdiva. (Odideta.)

4. prizor

Oktav, Franceschina, nato Cola z vozičkom, v katerem je Ubaldo, nato Ardelija

(Franceschina priteče za Oktavom.)

Franceschina: Oktav! Sinko zlati, počakaj vendar!

Oktav: Mama, nikar me ne skušaj prepričati, ker ne boš ničesar dosegla. Trdno sem odločen, da postorim svojo moško dolžnost.

Franceschina (spokorniška in dobrodelna): Napak si me razumel, dragi! Krivična in sebična bi bila, če bi ti branila to, kar mladost in čas terjata od tebe. Namesto svatovske popotnice vzemi pilulo. Pomagala ti bo.

Oktav: Veseli me, ker vidim, da si se spametovala. (Vzame pilulo.) Kako pa deluje ta preparat?

Franceschina: Pozitivno. Na moč vzpodbudno. Pogoltni jo tik pred zdajci. Počutil se boš kot lev.

Oktav (ostro): Dobro. Spravi se.

Franceschina: Vso srečo ti želim! Drži se!

(Zjoka se in steče proč. Oktav trenira mutavost, medtem pride Cola z otroškimi vozičkom.)

Oktav: Kako naj jo pokličem, če moram biti mutast? Lahko kričim, ne da bi izgovarjal besede. To bo še najbolj pristno. (Kriči.)

Cola (šepeta v voziček): Gospod Ubaldo. Gospod Ubaldo. Tukaj je nek premaknjen tip.

Ubaldo: Slišim, slišim, da nisva sama.

Kdo pa je?

Cola: Ne vem. Prvič ga vidim. Zelo sumljiv se mi zdi. Čisto pritegnjen je. Poslušajte, kako cvili in zavija.

Ubaldo: Preklet svet, le kdo me je silil v ta voziček?

Cola: Kaj naj narediva?

Ubaldo: Jaz ne smem ven. Ti ukrepaj! Znajdi se. Zmisli si nekaj! Medtem bom pa jaz eno prižgal. (V vozičku se zasvetlika plamen vžigalnika, kmalu nato začne Ubaldo spuščati skozi režo pokrova cigaretni dim.)

Cola (se odloči, da bo s silo odgnal Oktava, grozeče se mu približa): Kaj pa serješ po tem becirku?! Skidaj se, dajmo!

(Oktav še naprej igra mutca, kar Colo dokončno razkači.)

Eno ti bom primazal, veš, da si boš zapomnil!

(Oktav se komaj izogne dobro merjenemu karate udarcu. Po krajšem lovu Oktav konča v železnem objemu Cole.)

Oktav (užaljen, brez sape): Nehaj, nehaj, preklet klinc zagaman, če ne te bo še preklete žal, veš!

(Oktav izkoristi osuplost Cole, ki ga, brž ko spregovori, izpusti iz krempljev.)

Cola, prijatelj! A si znorel? Kaj ti je? To sem jaz, Oktav! (Sname periko.)

Cola: Zakaj pa si tako našemljen?

Oktav: To je razpoznavni znak, da pridem k Ardeliji.

Cola (naivno): Zakaj k Ardeliji?

Oktav: Srce, Cola, srce ... nagoni — te reči.

Cola (zdaj se mu posveti): Aja! (Na stran.) Moj bog, kako se ta svet noro vrti. Absurdna tragika je gibalno človeške norosti. Oni tam, zaprt v otroškem vozičku, beži od svoje žene k izvoljenki svojega srca, ta tukaj pa se preoblečen v mutca plazi k zapuščenim in prevrženim siroti. In oba z ognjem v srcu! Ali ni to čudno?

(Medtem se pojavi Ardelija, ki jo Oktav sprejme s strastnimi kriki ranjene zveri.)

Ardelija (ga pri priči prepozna. Razburjeno.):

O, ubogi človek! Višja sila vam je vzela dar govora, višja sila vam ga bo vrnila. Medtem pa pridite k meni, pomagali mi boste zalivati rože in brisati prah v spalnici ... (Oktav še naprej igra mutca, obotavlja se.) Pridite, pridite, le nič strahu, le nič strahu, sama sem doma ...

(Oba naglo zgineta v hišo.)

5. prizor

Pandolfo in prejšnji, nato Stoppino

Pandolfo (zase): Komaj sem se znebil tistega Stoppina! Komaj sem ga pretental. Pomislite, ko sem mu razlagal, kako se bova ljubila s Colombino, je možakar začel vztrajati pri tem, da bi bil zraven. Na vsak način je hotel to reč opazovati: samo gledal bi, pravi, nič ne bi delal. Voajerček! Tega si pa nisem mogel privoščiti; rajši nič kot tako. Pred tujimi očmi! Mene tak položaj prav nič ne bi vzpodbujal, ravno nasprotno: npravni občutek sramu bi napravil, da bi umrl. (Opazi Colo.) Glej ga, bogega kretenčka!

Cola (odpre voziček, govori Ubaldu): Gospod Ubaldo, gospod Ubaldo! Pandolfo je tam. Ravnokar prihaja!

Ubaldo: Pa kaj potem? Ali naj zbežim? Ali naj se zdaj umaknem, ko sem toliko prestal? Nikdar, slišiš! Nikoli! Izroči mu voziček z mano vred in pazi, da ga kaj ne položi!

Pandolfo (na publiko): Žal mi je tega fanta, žal mi je, da ga Colombina vara, toda navsezadnje — oprostite, jaz sem, kar sem; jaz se ne bom nazaj držal! Kaj se hoče: velike ribe žro majhne in poleg tega jo jaz ljubim. Ta kretenček jo pa ima samo za tiste preproste, kmečke odurnosti, pa še to je vprašanje, kako opravlja. (Pride Stoppino, skrrije se.)

Cola (Pandolfu): Gospa Lucinda me je poslala h gospodu Ubaldu in zdaj je ta voziček tukaj. Ali naj ga zapeljem v hišo?

Pandolfo: Tisti kreten Ubaldo je čisto ponorel! Meša se mu! Saj mi je enega že poslal. Dveh mu ne bom plačal, pa če se obesi. Saj ne bom imel dvojčkov. (Se smeje.)

Ubaldo (sika iz vozička): Jaz ti jih bom napravil, budalo zmešano! Jaz!

Pandolfo: Naročil sem en voziček in enega sem že sprejel. Lucinda bo rodila samo enega otroka, pa še ta bo majhen.

Cola (obupan): Lepo vas prosim, gospod, vzemite voziček!

Pandolfo: Nesi ga nazaj, odkoder si ga vzel!

Ubaldo: Vsili mu ga, vsili! Nikar ne popuščaj!

Cola: Moram vam ga izročiti!

Pandolfo: Pa če ga ne maram. A ne razumeš? Ne maram!

Ubaldo: Nikar ne popuščaj!

Cola (ves iz sebe): Morate ga vzeti in pika!

Pandolfo: Kdo to pravi?!

Ubaldo: Jaz! Jaz!

Cola: Gospod Ubaldo!

Pandolfo: Hahaha. Pri kom pa si ti pravzaprav v službi? Pri Ubaldu ali pri meni? Kaj je zate ta Ubaldo? Kdo ti pomeni več: jaz ali Ubaldo?

Ubaldo: Hahaha.

Cola: Oba vaju kot človeka cenim, spoštujem in po svoje vaju imam tudi rad.

Pandolfo (na stran): Ubogi revež. Zakaj, o bog, se tako poigravaš s to kreaturo? On ljubi mene, jaz pa njegovo ženo!

Cola: V dokaz svoje ljubezni vam podarim tale zaboj. Šenkam vam ga! Kar obdržite ga kot darilo z moje strani.

Pandolfo: Naj bo, če že tako siliš vame. A vedi, to ti moram povedati, ker mi tako malaga moja rahločutna moralna nramnost, da jaz osebnost tebe nimam prav nič v čisljih. Sprejemem tvoje darilo iz usmiljenja, nič več!

6. prizor

Prejšnji, Stoppino

Stoppino (priteče kot brez uma): Gospod! Gospod Pandolfo!

Pandolfo (se ga ustraši): Molči, lepo te prosim, molči, molči, obljubil si, da boš diskreten, ne morem, ne morem, res, tukaj notri, nekaj mi brani, častna beseda, mogoče drugič, nič ne rečem, samo molči za božjo voljo! Ne boš zraven in pika!

Stoppino: Saj ne gre za tisto! Pomota! Strašanska pomota. Opraščam se vam iz vsega srca.

Pandolfo: Kaj pa je že spet? Pazi, kaj boš govoril! Kdaj bom imel že enkrat mir, da se bom posvetil svojim intimnim problemom? Kako naj rešujem svoje težave, če živim med histeriki? Premisli, kaj boš rekel, da ti ne bo potem žal! Kaj hočeš?

Stoppino: Tisti voziček, ki sem vam ga jaz prinesel, ni pravi. Ni vaš! Po pomoti sem ga prinesel k vam.

Cola: Seveda, po pomoti. Zdaj mi je šele jasno!

Stoppino: Gospod Ubaldo je imel dva otroška vozička. Enega za nekoga gospoda, čigar ime sem po nesreči pozabil, kar izpuhtelo mi je iz glave ...

Ubaldo: Laže, pesjan prekleti, laže!

Stoppino: ... in drugega za vas. Tisti voziček, ki je zdaj pri vas v hiši, je last osebe, o kateri govorim,

tale tukaj je pa vaš lastni, resnično vaš otroški voziček.

Cola: Točno tako! To je vsa resnica. Pandolfo: Kaj bomo pa zdaj? No, kaj pa zdaj predlagaš?

Stoppino: Cisto preprosto. Vrnite mi moj voziček, se pravi voziček, ki sem ga jaz pripeljal, in vzemite lepo tega, ki ga je pripeljal Cola.

Cola: Krasno! Točno tako. Bravo, Stoppino!

Pandolfo: Dobro, postavi voziček noter, svojega pa odpelji ven.

(Stoppino rine voziček v hišo, Pandolfo kliče Lucindo.)

Lucinda! Lucinda!

7. prizor

Prejšnji, Lucinda

Lucinda (razburjena, razkuštrana, na pol razgaljena): Da, dragi?

Pandolfo: Kje pa si? Kakšna pa si? Kaj pa počneš? A ne slišiš, ko te kličem?!

Lucinda: Prehladila se bom. Iz kopalnice si me priklical.

Pandolfo: Kaj se pa umivaš sredi belega dneva?

Lucinda: To pa ja ni nič nenavadnega. Higiena, hvala bogu! Pa tudi potrebna sem bila.

Pandolfo: Seveda, seveda. Dobro, pustimo to. Ni važno, ni važno! Stvar je taka, da je tisti voziček, ki si ga dobila, napačen.

Lucinda: To pa ne!

Pandolfo: Napačen. Tisti voziček kratkoma ni naš. Naš voziček je tale tukaj, Stoppino, kaj čakaš! Spravi voziček v hišo, tistega pa pri priči vrzi ven.

Lucinda: Nikamor! Samo preko mojega trupla!

Ubaldo: Dobro, pa čez truplo! To te, draga moja, tako in tako čaka.

Pandolfo: Ne delaj cirkusa.

Ubaldo (zase jadikuje): Jaz sem, Lucinda, jaz, Ubaldo!

Lucinda: Ampak, dragi! Tiste plenice so perfektno. Takih še nisem imela. Tako so lepe, voljne, bele, ne mečkajo se, tiste hočem, tiste! Zakaj me posiljuješ s tem vozičkom, če imam rajši tistega?

Ubaldo: Ti ne veš, kaj je zate dobro.

Pandolfo: Fant, pelji voziček v hišo! (Stoppino to stori.) Zato, ker tisti ni moj!

Lucinda (na jok ji gre): Saj ta tudi ni tvoj!

Pandolfo: Čigav pa je? No, čigav?

Lucinda: Ubaldo!

Cola: Hahaha, ta je pa dobra!

Ubaldo: Me je že zavohala!

Pandolfo (razjarjen kot lev): Dovolj! Slišiš, dovolj!

Lucinda: Ne kriči name samo zato, ker hočem tistega.

Pandolfo (že bolj razburjen): Kaj ble-betaš, ženska trapasta? Saj sem na lastne oči videl, da je bil voziček zaklenjen! Kako si sploh mogla videti, kakšne so plenice v vozičku? Ti, slišiš, pa menda nisi vdrla v voziček?!

Lucinda: Ne, nisem mogla, samo luknjico sem... hočem reči... (Se zadere.) Ne pustim, da me tako zaslišuješ! Pošast! Pošast!

Pandolfo: Plenice so plenice in voziček je voziček! Za takšne finese pač nimam smisla. In nikar ne pričakuj spremembe na boljše. Zmeraj manj ga bom imel! Prosim te tudi, da me ne zmerjaš in ne vihaš nosu. Ta, ki ga imaš zdaj v hiši, je natanko tak kot tisti, ki si ga imela prej. Popolnoma isti!

Lucinda (hlini strašne bolečine): Joj, joj! Joj! Abortirala bom! Splav, čutim, čutim konec! Konec! Doktorja! Zdravnika! Hitro. Brž po zdravnika. Ah. Rešite otroka. Otroka. Otroka! Ah.

(Cola in Pandolfo begata sem in tja, končno panično zdirjata proč.)

Pandolfo: Otroka! Otroka. Rešite otroka!

Cola: Otroka! Otroka!
(V tem pride iz hiše Stoppino z vozičkom, Lucinda potegne na stran.)

Stoppino: Vse je v najlepšem redu. Ne sekirajte se.

(Lucinda je zdaj spet vsa čila in zdrava.)

Voziček, v katerem je Valerij, sem odklenil in pustil v hiši, tega, v katerem je skrit Ubaldo, pa sem peljal samo noter in takoj nato zopet ven. Bil je le izgovor, da pridem v hišo.

Lucinda (z zanimanjem): A Ubaldo je notri? A res?

Stoppino: Ja, peljal ga bom nazaj v njegov magacin. Je prav tako?

Lucinda (v zadregi, kar nekam žal ji je): Ja, seveda je prav. Dveh vozičkov naenkrat ne morem obdržati — in poleg tega, Pandolfo tega ne bi pustil, nikdar! Pa še raka ima!

Stoppino: Kdo ima raka?

Lucinda: Na svidenje.

Stoppino: Kdo ima raka?

Lucinda: Na svidenje.

Stoppino: Aja! (Odide.)

8. prizor

Lucinda, Colombina, nato Cola, nato še Pandolfo

Lucinda: Kaj se šele zdaj spravljaš na žehto? Kaj si pa počela ves dan?

Colombina: Garam za pet! Kar naprej sem v gibanju.

Lucinda: Hitro opravi, ker te bo jutri čakala nova partija. Spet boš lahko prala!

(Lucinda se spravi proti hiši.)

Colombina: Kako se v tej hiši svinjajo rjuhe. Se mi zdi, da nikjer tako. (Priteče Cola, paničen, laja kot obse-den, ogrnjen je v belo haljo.)

Cola: Gospa Lucinda! Gospa Lucinda!

Lucinda: Prosim?

Cola: Je že vse urejeno!

Lucinda: A tako? Kje pa je zdravnik?

Cola: K njemu morava. V postelji je. Brž!

Lucinda: Kaj pa počne?

Cola: Čaka. Čaka, da mu pride do deset.

Lucinda: Kaj, da mu pride?

Cola: Da mu pride deseti napad lumbaga. Potlej bo dobro. Potlej vas bo rešil.

(Pridrvi Pandolfo, tudi on je paničen.)

Lucinda: Zakaj si se našemil v te cunje?

Cola: (ponosno): Jaz bom asistiral!

Pandolfo: Lucinda, brž, gremo! Doktor je bolan, a bo vseeno zagrabil za nož! Dajmo! Kaj čakaš! Kaj se obiraš?!

Lucinda (loteva se je strah): Ne grem, a si ti nor. Še na kraj pameti mi ne pride!

Pandolfo (kriči): Pa greš! Če ne zlepa, pa zgrda! Moraš, če ti pride ali ne! Ali se sploh zavedaš svoje odgovornosti do otroka!? Hitro!

Lucinda: Pusti me, roke stran! Ne ščipaj me, surovina!

Pandolfo (Coli): Cola, pomagaj, zvečiva jo na silo! Brž, mudi se. Saj vidiš, da je že v agoniji!

(Cola se pri priči zažene v Lucinda in že jo vlečeta.)

Lucinda (spozna, da gre zares, otepa se kot ji le dopušča sila, loteva se je histerija): Pusti me! Pustita me! Ne grem pod nož! Nočem, da me režejo, ne maram, slišita, ne maram! Joj, mati moja, na pomoč! Ne k padarju. Ne! To je prepovedano. A- a-aaaa.

Colombina (medtem, ko mirno pere perilo, kot da ni nič): Zakaj jo pa silita, če vidita, da ne mara.

Pandolfo: (Lucinda je nehala kričati in zdaj napanja vse moči, da bi se obdržala na mestu, to ji nekako uspeva, moškima se kljub naporom ne posreči premakniti je niti za ped. Pandolfo poskuša zlepa.) Obljubil je, da bo pazil. Pri njem je vse čisto, topla voda, in tako naprej, vse klapa. Tu ni kaj...

Cola (tudi on prigovarja, resda sramežljivo): Gospa, ko ga deseti napad lumbaga spusti iz krempljev, se mu tudi rokca ne bo zatresla, boste videli... Nič se ne bojte, saj bom jaz asistent!
(Lucinda se krčevito drži.)

Pandolfo (ljubeznivo): Poslušaj, ljubi-ca: za njega je nož kot zate kuhavnica. Če ti rečem, da je zanesljiv mojster, no... (Kriči.) Vsaj do otroka imej usmiljenje!

Lucinda (se prav počasi relaksira, gleda v Pandolfa z nekim norim hipnotičnim pogledom): Dragi, se spomniš Virginije Wolf?

Pandolfo (jo spusti in bulji vanjo kot uročen): Ja, ja, se...

Lucinda (še naprej ista igra): Se spominjaš tiste Honey? Uboge, nesrečne, male Honey?

Pandolfo (uročen): Ja, se.

Lucinda: Se spominjaš, kako se je napihnila in potem uplahnila?

Pandolfo: Ja, se.

Lucinda: Vidiš, isto, to isto se je zgodilo meni. (Pihne.) Ni! (Tleskne.) Ni! (Nekoliko utrujeno, toda zviška in ukazovalno, nič več hipnotično.) Zdaj grem v svojo spalnico in prosim, da mi za nočoj pripraviš užitke, s katerimi me sicer tako obilno navdaja milost tvoje prisotnosti. Cola, ti pojdeš z mano! Pripravil mi boš čaj in kapljice.

(Lucinda dostojanstveno odvihra, Cola se poslušno, kot nema senca splazi za njo.)

9. prizor

Pandolfo, Colombina, pozneje Cola

Pandolfo (takoj ko pride k sebi, eksplozivno): Ta zakon postaja kratkoročno nevladno! Tako ne bo šlo več naprej. Jaz jo bom tega napihovanja odvadil. Jaz se tega ne grem več! Jaz svojih živcev nisem pobral na cesti. Dal ji bom vetra, da me bo pomnila celo življenje. Tako jo bom napihnil, da se bo razpočila. Paf! Paf!

Colombina (naval nenadnega in nerazložljivega nezadovoljstva, še vedno pere, z besno ihto namaka rjuhe): Jaz, jaz, jaz! Samo to ti gre po glavi: jaz! Kdaj bom pa jaz na vrsti? Kdaj? Naveličala sem se sedeti na klopi za rezervne igralce, do grla sem sita tega, da veš. (Tuli.) Jaz nisem nobena rezerva, jaz sem prva postava!

Pandolfo: Vesela bodi, da nisi inštitucionalizirana!

Colombina: Pa nisem! In nikar ne bo di cinik!

Pandolfo: Inštitucija je smrt za erotiko. Erotika je ših, ni dvanajsturni delavnik, ni garanje za penzijo in zdravstveno zaščito!

Colombina: Jaz nisem nobena lahka ženska. Brez zaščite se jaz erotike ne grem! Z nikomer!

Pandolfo: Saj si zaščiten!

Colombina: Pri drugem klubu, ja. (Pere.)

Pandolfo (postane previden, zateče se pod pokroviteljstvo učenjajstva): Pogled, draga... Fenomen erotike ni preprosta zadeva. V noveli Thomasa Manna »Smrt v Benetkah« se Gustav von Aschenbach, veliki mojster stila in samoobvladovanja, na stara leta ujame v zvite zanke zelo subtilne erotike do takšne mere, da postane smešen, neodporen in končno pristane na neke vrste zavestno in hoteno »umiranje v lepoti«. Tragična usoda, se ti ne zdi? (Colombina nič ne reče, pere naprej.) Tragično propade tudi mladi Hipolit v Evripidovi drami, ki s tem, ko se ne odzove temačni in usodni sli Fedre, razžali boginjo ljubezni Afrodito, ki ji je sleherni smrtnik dolžan spoštovanje. Genialni pisci nas opozarjajo na dvojno nevarnost: popolno in brezglavo prepuščanje erotiki, kakor tudi popolno ali pretirano brzdanje iste, vodi človeka po poti samouničenja. V kunšti krmarjenja med Scilo in Karibdo, med to dvojno nevarnostjo, leži rešitev fenomena erotike za posameznika in družbo, za življenje in umetnost.

Colombina (ubere taktiko): Jaz se takega življenja bojim... Strah me je, Pandolfo... Ti si tak intelektualc... O, da te ne bi nikoli srečala!

Pandolfo: Kaj pa je narobe s tem, da sem intelektualc?

Colombina: Nekaj ne štima. Čutim to!

Pandolfo: Lepo te prosim, Colombina, jaz nimam nič proti kritiki! — Za božjo voljo, ne me narobe zastopit. Ampak: naj bo konkretna. Konkretno: to, to, to!

Colombina: Konkretno to je to, da si tako zapleten. Zamotan. (Išče besede.) Težak! Če pomislim, da se vlečeš name z vso to nadstavbo podatkov, idej, teorij in hipotez, ti odkrito povem, da mi sploh ni lahko. Še za kakšno močnejšo babnico tak tovor niso mačje solze.

Pandolfo (nenadoma eksplozivno): Ti hočeš, da se preobrnem v primi-

tivca, a ne? Dobro. Bravo! Jaz lahko odvržem racionalistično izročilo evropske zgodovine. (Se slači.) Na! Na! Na pranje! Po gobel! Peri to! Jaz grem lahko nazaj. Glej, kako se sproščam! (Izvaža inačico črnskega plesa.) To hočeš, ne? Glej! Vse v franže. V maloro. Na! Tam-tam. Tam-tam. (Boksa.) Vidiš? Na! Od Aristotela do Freuda! Glej. (Karate, kriki in brce z ного.) Vse obvladam. Na — še! (Pleše.)

Colombina (nekaj časa nemo gleda, potem ga začne spodbujati in podžigati, končno se še sama tako ogreje, da se pridruži Pandolfu v plesnih in borbenih točkah): Tako, tako... Fino! To, ja!... To, ja. Tam-tam... Tam-tam. Bravo! Bravo! Ta-ta... Ta-ta... U! U! U! (V tem se zasliši iz hiše Colino kričanje. Oba se zdrzneta.) To je on, Cola.

Pandolfo: Prihaja!

Colombina: Brž. Skrij se pod rjuho. (Pandolfo to nemudoma stori. Ves penast pridrvi Cola.)

Cola (histerično vrešči): Vse vem! Vse! Vse sem videl in slišal. Vse sem razumel. Umazanija! Nemorala! Razkroj! Poblaznel bom od tega. Svinjarija! Vse sem razumel. Saj nisem nor. Colombina, saj nisem nor! Kot zveri. Kot neandertalci. Gnoj! Jaz bom temu naredil konec ali pa si bom vzel življenje!

Colombina (močno prestrašena): Kaj pa je, kaj pa je, kaj pa je?

Cola (nežno): Ti si preveč zlata punca, da bi ti jaz — tvoj mož Cola dovolil, da pereš te svinjske, prešuštniške, lajdraste rjuhe, te rjuhe iz svinjaka gadnega, to umazanijo greha in prešuštva. Ta smrdljiva pena ni za tvoje ročice čiste. Stran! Žehite je konec!

(Colombina znova otrpne v grozi, Cola kot obseden brca v škaf in kup suhih rjuh, Pandolfo zakriči kot ranjena zver, pade ven, Colombina na smrt prestrašena, Pandolfo je pripravljen na najhujše.)

Cola: Prekleta baba! Prekleta baba, hudičeva! (Colombina se v strahu umika.) Si videla to? Po uporabi ti vrže moškega z umazanimi rjuhami vred proč!

(Cola nežno boža Pandolfa, Colombina si oddahne, Lucinda in ostasi pritečejo, song.)

Človeka nikar. Človeka nikar. Naš narod, zvit kot kljuka, pogreje magar krompir, ne špara pa človeka, če gre za spolni plezir.

Človeka nikar. Človeka nikar. kdor močno ljubi učinek, ne prosí za počitek, kdor tempa ne prenese, s perilom vred se odnese.

Človeka nikar. Človeka nikar. Usmiljenje je čednost, ki pada v pozabo. Okrutna ta mesenost prehaja vsem v navado.

Človeka nikar. Človeka nikar. Sila kola lomi Čebela trota bije pibajo se sloni sredi kolonije

Človeka nikar. Človeka nikar. Naš narod zvit kot kljuka pogreje magar krompir ne špara pa človeka če gre za spolni plezir. Človeka nikar. Človeka nikar.

TRETJE DEJANJE

1. prizor
Ubaldo, Cola

Ubaldo (resen): Imelo me je, da bi skočil iz vozička in se tistemu tiču pustil prepstati.

Cola: Kateremu tiču?

Ubaldo: Stoppinu. Saj sem ga videl. Cola: To pa ni res. Videli ga pa niste.

Ubaldo: Pa slišal, sem pa slišal zato, saj je vseeno. In razumel sem, še pravi čas sem spoznal, kaj se dogaja!

Cola: Zakaj pa potem niste ničesar napravili?! Zakaj ste se pustili izrinuti?

Ubaldo: Saj to je tisto. Postalo mi je slabo, tako slabo, za umret. Skoraj zadušil sem se v tistem vozičku. Naenkrat sem pomislil na svojo ubogo mater, spomnil sem se, ko je bila ubožica na parah, spomnil sem se njenega nemškega ovčarja Renija, kako je presunljivo cvilil in grebel po vratih, spomnil sem se svojega otroškega vozička s poniklanimi blatniki in roza baldahinom in potem se mi je zazdelo, da slišim glas svoje prsate varuške Ana Marije — in potem sem jo spet gledal, kako lula, skozi luknjico v naši stari, z bršljanom porasli vrtni latrini, pred očmi pa mi je migljala hranilna knjižica Tržaške banke, ki mi jo je podaril stric Evgen za deveti rojstni dan in Črni Peter in rdeči polivinil sandalčki in teta Helga,

ki sem jo smel poljubljati po odšavljenem vratu, če sem ji potem za protiuslugo pral hlačke in noge in čistil čevlje in Lucinda v škornjih z debelo Havana cigaro v ustih in ogromni dimnati oblaki, iz katerih je nenadoma začelo deževati, tak mlačen, skoraj topel dež in moje bele merino volne v odprtem skladišču zraven postaje čisto mokre in nekdo me čisto nag jaha, z golo kožo pleza po mojem hrbtu in takšna soparna lepljiva toplota, za umret ti rečem.

(Ubaldo se upehan in zamišljen pogrezne v molk.)

Cola: Ejejejejeje. E-ejejejeje-j-j-j...

Ubaldo: Ja, ja...

Cola: A tako je to bilo?

Ubaldo: Ja, ja...

Cola: Medtem je pa Stoppino odprl voziček, v katerem je bil Valerij, vas pa odpeljal ven.

Ubaldo: Ja, ja...

Cola: Ja, kaj hočemo, kar je, je. Prekleta ste se namučili.

Ubaldo: A, to pa ne! To se pa ti motiš! Jaz sem kar zadovoljen. Poglej mojega prijatelja Pandolfa, to naivčino. Ne bi bil rad v njegovi koži. Si predstavljaš to? V spalnico njegove žene hodijo tipi v zabojih, on pa nič ne sluti! Nič! On misli, da je kupil plenice.

Cola: To je pa res zoprno. Kar strese me, če pomislim. Kako le more biti tako zaslepljen?!

Ubaldo: Kreten, kaj češ.

(Odideta v prijateljstvu, smejoč se na ves glas.)

2. prizor

Ardelija, Oktav, nato Cola in Ubaldo

Oktav: (Oktav in Ardelija sta oba močno razgaljena. Mučna situacija. Ardelija je zelo potrta, Oktav uban.) Jaz ne vem, kaj mi je. Oprosti. Ne gre in ne gre.

Ardelija: Ne sekiraj se zaradi tega, lepo te prosim.

Oktav (se sekira): To se mi je zgodilo prvič v življenju. A verjameš? Prvič!

Ardelija (na jok jo tišči): Zato, ker me ne ljubiš, zato...!

Oktav (toplo, prepričljivo): Ne, Ardelija, ne. Problem je čisto tehničen... Prvič v življenju. Prekleta smola!

Ardelija (skrbno, skoraj materinsko): Mogoče bi bilo dobro, da greš k zdravniku. Naj te pregleda.

Oktav: Neumnost. Z menoj je vse v redu.

Ardelija: Pregled ti ne bo škodil. Mogoče imaš samo kakšno manjšo

psihološko napako. Bremzo, razumeš? To se da odpraviti z navadnim pogovorom. Nobenih injekcij, operacij in podobno. Samo spoveš se mu, pa je.

Oktav (že kar razdražen): Če ti rečem, da ni to!

Ardelija: Kaj pa je potem! A si slabo jedel? Kaj si imel za kosilo?

Oktav: Jagnje, Chateaubriand, rdeči radič, gorgonzolo, tokajška, grape fruit, kavo...

Ardelija: Si morda preutrujen?

Oktav (razdražen): Neeeeeee!

Ardelija (zgublja potrpljenje): Kaj pa je potem narobe?

Oktav (besno): Saj ni nič narobe!

Ardelija: Kako, da ni narobe! Pa ja ne trdiš, da je to normalno?!

Oktav: Ni normalno, ni pa tudi ne-normalno! Človek ni stroj, to je vse.

Ardelija: Ženska pa ni poskusni zajček!

Oktav (zdaj se že pošteno prepirata): Pač nisem v formi! Kaj je to strašnega?

Ardelija: Kaj se pa potem siliš?

Oktav: **Kdo** se sili?!

Ardelija: Ti!

Oktav: Nikar me ne draži, veš! Zaradi tebe ne mislim dobiti še kakšnih kompleksov! Ne boš me zagrenila! Nikar si ne domišljaj!

Ardelija: Če sva že pri domišljavosti, potem bi bilo bolje, če bi najprej pometel pred svojim pragom. Ha! Ti si mi nek ljubimec! To pa to!

Oktav (grozeče): Ardelija...

(V tem prideta Ubaldo in Cola. Ardelija plane Ubaldu v objem.)

Ubaldo (nekoliko v zadregi): No, no, je že dobro. Je že dobro! Kaj je, mucica moja?

Ardelija: Tako sem vesela, da si prišel. A bova danes igrala domino?

Ubaldo: Jaz bi rajši človek ne jezi se.

Ardelija: Prav, pa človek ne jezi se.

Ubaldo (zagleda Oktava): Kdo je pa to?

Ardelija: To je pa beraški mutec, ki je prišel k nam pospravljat sobe in delat na vrtu. Invalid. Zelo zagrenjen človek.

Ubaldo (Oktav, besen, spušča neartikulirane krike, Ubaldo to razume kot njegovo srčno bolečino): Ubo-gi revež! Si mu dala kaj denarja?

Ardelija: Nič mu nisem dala!

Oktav: A... E... O... (Rjove.)

Ubaldo: Na, tu imaš nekaj cvenka, boter. Hlače si kupi! Hlače, da ne boš z nago zadnjico po svetu letal...

(Ubaldu se zdi štos s hlačami tako posrečen, da se od srca zahihita.)

Oktav, togoten, preklinja v vrsti neartikuliranih krikov.)

A kaj slišiš?! A razumeš, kaj sem rekel? (Oktav prikima.) No, potem pa to le ni taka tragedija, če ne znaš govoriti. Molk je zlato! Glavno je, da slišiš. A ne?

Ardelija: Pojdiva dragi. (Ardelija zajahta Ubalda, odideta v smehu.)

Cola (Oktavu): Kako je šlo?

Oktav: Pijavka, kaj naj ti rečem drugega!

(Odiše, Cola misli črne misli.)

Cola: Ta svet je pokvarjen, da kar smrdi. Zaudarja. Ardelija je nizkotna, pohotna, nepoboljšljiva razuzdanka. Sezgat bi jo bilo treba na grmadi, kot včasih čarovnice, da bi duh po ožganem mesu in smodečih se kosteh, kriki bolečin in stok agonije očistil to hišo greha, prešuštva in nečednosti. Neverjetno. O, Colombina, ti si kakor zdravje!

3. prizor

Cola, Colombina, nato Ubaldo

Colombina: Muček moj zlati! Ugani, kaj ima mamiča zate.

Cola: Ne vem, sonček moj, ne vem...

Colombina: Potrudi se, srček lulček, mamini muček...

Cola: A ši mi kupila moško vodico?

Colombina: Ne, buča-bača-bolna-tača, ne, nekaj ti je mamiča sešila...

Cola: A nogavičke?

Colombina: Ne, zajček moj dolgoušček, ne... Nekaj drugega!

Cola: A puloverčka?

Colombina: Ne, medvedek moj, pika-poka-papal-soka...

Cola: A kapico?

Colombina: Ja, kapico!

(Cola spušča glasove navdušenja, oba počenjata neumnosti. Pride Ubaldo in se skrije.)

Boš videl, Cola, Colica, kako ti paše kapa kapica, kvartarola kvartarolica!

Cola (ji vzame kapo iz rok in si jo ogleduje): Zakaj pa ima te rogove, ali kaj so že?

Colombina: To je taka športna kapica, veš... Čakaj, ti jo bom pomerila...

Cola: Pa ne na cesti. Greva domov pred zrcalo.

Colombina: Nenenenenenene. Kar lepo tukaj. Nič ne de. Z dekleti sem šla staviti, veš, da ti jo bom sešila po meri. Naj vsi vidijo, da se nisem zmotila!

Cola (junaško): Naj vidijo!

Colombina: Če bo kapica šla čez nos, se pravi do vratu, sem stavico izgubila. Če gre pa samo do nosu,

potem sem pa zmagala. Zdaj pa lepo bodi pri miru, tako...

(Začne mu nadevati kapo.)

Cola: O, ti otročiček, ti... Samo igrala bi se in...

(Začne momljati, nerazločno mrmra, ker mu je šla kapa čez usta, Colombina da z roko znak Pandolfu, ki steče iz hiše.)

Colombina (mu sname kapo): Zmagala sem! Zmagala! Bravo! Bravooooo!

Cola: Bravo! Bravooooooooo! (Malček zaskrbljen.) Veš, mucka, kapica je čisto topla, čedna in vse to, le nekoliko tesna se mi zdi, pa tudi kroj, veš, krojček se mi zdi nekoliko čuden...

(Čuti, da ga je polomil.)

Colombina: Kar se kroja tiče, se boš že navadil, muček, sicer je pa čisto po meri, ti rogljički pa pridejo na čelo, ne na nos, tako kot zdaj.

Cola (do ginjenosti si očita, ker je bil preveč kritizerski): Oprosti, srček in hvala! (Veselo odskaklja v hišo.)

Ubaldo (od strani): Cola ro-go-no-sec, Cola rogonosec...

Cola (iz hiše): Odstrani se, nesrečni maniak. Šema trapasta!

Ubaldo: Cola rogonosec, Cola rogonosec...

Cola: Jaz sem pošten človek, kaj si pa ti — pa boljše, če nikoli ne zveš, če ne se boš obesil...

Ubaldo: To pa to! (Zmagoslavno se krohota, odide.)

4. prizor

Pandolfo, Stoppino, Lucinda

Pandolfo (mrmra sam zase): Ljubezen je bolezen, ki se zdraviti ne da... »Ljubezen je bolezen«... Za bolezen so zdravila, za ljubezen jih pa ni... Tudi so, tudi... Oja, oja...! Le kdo si je izmislil ta pregovor? Vergiss mein nicht! Auch'io son'amante! Je seme á tout vent...!

(Pride Stoppino, skrije se in posluša, z druge strani pride Lucinda.)

Lucinda: Pandolfo, dragi moj otroče, kod si hodil, da imaš plašč čisto umazan?

Pandolfo (zmeden): Jaz... ne vem, jaz... Bogvedi, kam sem se pri-tisnil! O, bo že...

Lucinda (skrbna ženkica): Kaj se sekiraš. Dovolj. Čakaj, da ti ga očistim!

(Dvigne mu rob plašča, ga potegne čez glavo, pri tem da znak Valeriju, ki gre iz hiše in se umakne.)

Tako, vidiš, zdaj si pa spet lepo čist.

Pandolfo: Ti, Lucinda, pa s tole higieno malo pretiravaš, veš. Cisto bolna si že od tega!

Lucinda: Jaz, da pretiravam? Rajši povej, kje si hodil? Kje si se valjal? A?

Pandolfo: Bodi no resna...!

Lucinda: Ti-ti-ti-ti...! (Odideta.)

5. prizor

Stoppino, Valerij

Stoppino: Kako si se odrezal?

Valerij: Fenomenalno. Pravi, da je prvič doživela — saj veš, kaj.

Stoppino: Ma ne! Kaj ne poveš!

Valerij: Profesor, kaj češ...

Stoppino: Pa si bil v formi?

Valerij: V grozljivi. Tike-take, tike-take... Brez konca.

Stoppino: Nevšečnosti?

Valerij: Nobenih. Nekaj malega me je popraskala z nohti, drugače sem pa cel.

Stoppino: Verjetno je brala Kama Sutra.

Valerij: Brala? Ta jo zna na pamet.

Stoppino: Te še zanima?

Valerij: Ta žetonček je lahko tvoj.

Stoppino: Ti, poslušaj...

Valerij: Je že sklenjeno.

Stoppino: Hvala, caro, hvala. Ampak, da ne bo spet tako kot zadnjič, ko je riba...

Valerij: Ne bo.

Stoppino: Teh pritožb imam do grla dovolj.

Valerij: Ne bo.

Stoppino: Saj veš: potem riba začne s tisto filozofijo — jabolko ne pade daleč od drevesa... Kakršen šef, takšen uslužbenec...

Valerij: Brez skrbi!

Stoppino: Potem tudi jaz odpadem. Kot usran golob.

Valerij: Nece!

Stoppino: Si prepričan, da je bilo OK?

Valerij: Seveda. (Poje.) Bilo je mračno, noč črna in pusta, ti si meni prva ponudila usta.

Stoppino: Dobro. Kaj mi preostane drugega, kot da ti verjamem.

Valerij: Greva, stari, na en drink. Jaz častim.

(Odideta.)

6. prizor

Franceschina, Oktav

Oktav: Ti si me zaklala s tisto pilulo! Nalašč si mi jo podtaknila. Jasno!

Franceschina: Vzemi besedo nazaj. Prekliči, kar si rekel!

Oktav: Mama, saj nima smisla, da tajiš.

Franceschina: Kako si drzneš posumiti v mene in v mojo tableto?! Kriva nisem niti jaz, niti ti, niti tableta, ampak tista gnusna, nesposobna kokota. Če ženska ni ženska, tudi moški ni to, kar naj bi bil!

Oktav (lomi roke): Mama, nikar! Mama...

Franceschina: Nič ne lomi rok! Sedi in jaz ti lomila bom srce: bom ga, če ustvarjeno iz mehke je snovi, če ni v navadi grešni otrpnilo, da pamet sploh do njega ne prodre!

Oktav: Kaj sem storil, da tvoj drzni jezik name tako hrupi?

Franceschina: Dejanje, ki skruni sramežljivi soj kreposti, poštenje zove hlimbo, snema rožo ljubezni čisti raz nedolžno čelo in stavi nanj izpah. Da, še ta čvrsta gruda, z licem mrkim, kakor pred sodnim dnem, se zgraža vsa nad tem dejanjem.

Oktav: Odpusti, mama! Mama!

Franceschina: Poglej sem na sliko to in to: upodobljeni sta tukaj ženski dve. Tu ona, tu jaz. Kje imaš oči? Pustil si prelepo to planino in šel se v blato past! Ha, imaš oči?! Um imaš, a ta tvoj um je hrom: saj blaznost ne bi se zmotila in um nikdar tako ni zaslepljen, da ne bi mogel več razbirati ob tolikšni razliki.

Oktav: O, utihni, mama; oči obračaj mi na duše dno, tam vidim pege črne in zažrte, ki več ne oblede.

Franceschina: O! Živeti v žaltavem znoju mastne postelje, sparjene v gnoju, ljubkovati se v svinjaku gadnem! (Pade, gleda v praznino.) Varujte me, zgrnite čezme krila, nebeške trume. Kaj češ, blago lice?

Oktav: Ojoj! Zblaznela je! Kam gledaš?

Franceschina: Vanj. Vanj. Tvoj oče, čisto tak, kot nekdanj živ.

Oktav: To je izrodek tvojih le možganov. Saj sploh ne veš, kdo je moj oče!

Franceschina (kot uročena zre v duha): Čisto tak kot ti. Isti ti! Isti ti!

Oktav: Mama, zdaj si razklala mi srce.

Franceschina: Lahko noč. Ne hodi k drugi v posteljo. In kadar zaželiš si blagoslova, te jaz prosila bom, da me blagoslovi. (Odideta tesno objeta.)

7. prizor

Cola, Colombina

Cola (s kovčkom v roki): Služba je služba.

Colombina: A res moraš?

Cola: Moram. Pod mus. Opravki me kličejo.

Colombina: Pa greš res za ves ten-den?

Cola (skuša biti prepričljiv): Res.

Colombina: In me puščaš samo?

Cola (sumnjičav): S kom pa naj te pu-stim?

Colombina (se otepa): S kom neki? Saj veš, da sva čisto sama na tem svetu. Kot dve siroti.

Cola (ostro): A rabiš kakšno var-stvo?!

Colombina (pozorna): Kaj ti pa je? Se bom že sama ubranila, če bo sila.

Cola (osoren): Jaz tudi tako mislim.

Colombina: Žalostna sem, ker greš... to je vse.

Cola (za spoznanje ganjen, toda ne-zaupljiv): Drži se...

Colombina: Bom se... Poljubček za slovo... (Cola jo poljubi.) Adijo. (Colombina odide.)

Cola (na občinstvo): Tole službeno potovanje sem si izmislil... To je samo finta. V resnici pa ne grem nikamor in ostanem lepo tu. (Othello.) Moram se prepričati! Moram preveriti! Jaz sicer ne ver-jamem, da me vara, toda moram. Potlej bom vsaj miren. V srce se mi je zalezal dvom, ki kot tečen črv gloda in grize. Zadnjič, ko mi je natikala tisto športno kapo, se mi je za hip zazdelo, kot da vi-dim senco, ki je zletela mimo me-ne. (Mračen, še bolj othellovski.) In potem tisti Ubaldo! O! Zakaj? Kako? (Skuša se pomiriti.) To ni res... Upajmo... Če pa spoznam, da me vara in se v to prepri-čam...! Ne, niti pomisliti ne smem... (Zviija ga.) Človek je res zver...

8. prizor

Cola, Stoppino

Stoppino: Kaj ga lomiš s tem kuf-rom?

Cola (mračno): Kaj te briga.

Stoppino: Kaj že spet naklepaš?

Cola (skuša skrivati svoja čustva): Jaz, da nekaj naklepam?

Stoppino: Saj te vidim. Na nosu se ti pozna!

Cola: Daj, daj...

Stoppino (zvito): Hočem reči, da na čelu...

Cola (to ga speče): Ti, Stoppino, mi-sliš, da si neskončno brihten, kaj? (Stoppino se reži, Cola besni.) Mi-sliš, da si prav preklemansko stru-peno pronicljiv! (Stoppino se še bolj reži.) Misliš, da ti je vse jasno. Misliš, da si genij ali kaj! (Stop-pino se zresni.) Pa se motiš, veš. Ti nimaš pojma o rečeh duha in srca. Nula!

Stoppino: Torej je vse skupaj lari fa-ri. Nič ni res, a?!

Cola: Kaj ni res? (Stoppino se reži kot iz uma.)

9. prizor

Cola, Stoppino, Pandolfo, Ubaldo

Pandolfo: Zakaj se pa ta dva norca smejeta?

Ubaldo: Hej, vidva, zakaj se smeje-ta?

Cola (togo): Jaz se prav nič ne sme-jem!

Stoppino (hrabro): Jaz se smejem! Ima kdo kaj proti?

Ubaldo (previdno): Kaj pa je tako smešnega?

Pandolfo: Ja! Saj res. Kaj je tako smešnega?

Stoppino: Vidva!

Cola (maščevalna samozavest): Vidva sta smešna!

Pandolfo (Coli): Jaz se na tvojem me-stu ne bi tako samozavestno režal. Sploh ne!

Cola: Zakaj?

Pandolfo: Ni vsak dan Prvi maj. (Vsi se smejejo.) Poleg tega si pa pri meni v službi!

Cola (jezen): Jaz se bom smejal, ka-darkoli bo to meni všeč!

Pandolfo: No, potem ti bom pa jaz povedal en vic iz resničnega živ-ljenja, me prav zanima, če ti bo všeč. Pazi dobro! Neka ženska na-takne na glavo svojega moža ka-po-kapico, da bi nesrečnik ne vi-del iti iz hiše nekoga, ki je bil rav-nokar z njo zelo intimen. Zdaj se pa smej!

(Pandolfo se krohota, Cola poble-di, se zakrkne.)

Ubaldo (Pandolfo mu naenkrat ni všeč): Jaz vem še za mnogo boljši vic od tvojega. Si slišal tistega, ko so v otroškem vozičku nesli k ne-ki šarmanтни dami nekega postav-nega, a bebavega mladeniča, ki je bil v vozičku zaklenjen, tako da ga njen mož, ki je sprejemal vozi-ček, ni mogel zavohati?!

(Ubaldo se smeje. Pandolfo pre-bledi.)

Stoppino (Ubaldo mu ni všeč): Ta štos sem že slišal, vem pa tudi za nadaljevanje. V tisto hišo je bil

namenjen še en otroški voziček, v katerem je bil skrit en grozno seksapilen trgovec z lanom, ki pa pri dami ni vžgal, ker ga je medtem omenjeni mladenič kar uspešno nadomestil!

(Vsi se smejejo, razen Ubalda.)

Ko pa je prišel mož tiste dame z enega svojih seksualnih pohodov, je gospa spravila svojega obiskovalca iz hiše tako, da je soprogu privzdignila plašček čez glavo, ker je bil baje zapackan.

(Vsi se smejejo razen Pandolfo.)

Cola (Othello-revanšist): Vse so to mačje solze v primeri s tistim, ko je nek mladi mož, preoblečen v mutca šel na obisk k neki mada-me, kjer ga je zalotil mož v spodnjem perilu in mu, cepec, kot je, dal vbogajme in nagrado za delo v vrtu.

(Vsi se smejejo razen Ubalda.)

Ubaldo (zgubi živce): Dovolj! Dovolj! slišite! Ti heci mi ne ugajajo. To bomo še poračunali! (Odide.)

Stoppino (prijateljsko): Greva v gostilno!

Cola: Ne grem.

Stoppino: Greva splaknit vse skupaj...

Cola (ostro): Jaz nimam kaj splakovat!

Stoppino: Kakor hočeš. Čao! (Odide.)

Cola (kar trese se): Preklet pijanček. (Skuša se zbrati.) Zdaj ali nikoli. Moram se obvladati. Moram si priti na čisto! Nebesa, držite me nazaj, čutim, da bom zblaznel! O, bog, zakaj ravno mene?! Zakaj z gorjačo?

(Skrije se v zasedo.)

10. prizor

Cola, Colombina, Pandolfo

Pandolfo (razburjeno razlaga svoje satanske načrte): Njo bom ubil, razumeš. Z njo je konec. Ure so ji štete. Potem zgodaj jutraj v banko, denar ven, zabriševa vse sledi, truplo zakopljeva ali pošljeva na poste restante, taxi, direction — Južna Amerika! Potem sva na varnem, potem pa življenje in bossa nova, muzika!

Cola (razkačen do skrajnosti plane iz skrivališča): Ubil ga bom, ubil, njega takoj, tebe pa počasi. Počasi te bom rezal na drobne koščket Vlačuga!

Colombina (šokirana): Ali si nor? Pomiri se vendar!

Cola: Tiho bodi, ker te bom tako ubrisal, da boš pri pričbi abortiralal! (Pene na ustih.) Mučica moja!

(Pandolfo se zbudi iz otrplosti, beži, Cola nekaj trenutkov pretepa Colombino.)

Cola: Zažgal bom hišo, zažgal bom tebe in njega, da se bosta cvrla kot podgane!

(Opazi, da je Pandolfo na begu, teče za njim, Colombina jo ucvre po svoje; za Ardelijo priteče Ubaldo, jo ujame in sladostrastno davi.)

Ubaldo: Kaj ti je manjkalo, povej. Povej! Imela si denar, dom, lju-bezen, ognjišče, vse! Vse, kar si lahko srce poželi! Umri v mukah, da si boš zapomnila, kdo je Ubaldo. Kurba. Počepka. Lajdra.

(Jo spusti za trenutek in se zjoka.) Zakaj si mi to naredila? Zakaj?! (Ardelija izkoristi njegovo slabost in se odloči za beg. Ubaldo šiba za njo, medtem pridrvita Pandolfo in Lucinda, podre jo na tla.)

Pandolfo (blaznež in maniak): Moja boš, preden crkneš! Moja boš, preden špricne kri! (Jo skuša posiljevati.) Samo moja. Čisto na koncu moja!

(Pridrvi Valerij, spusti se v boj s Pandolfom, zraven ga prepričuje.)

Valerij: Med nama ni bilo ničesar. Razumite vendar, to je platonska zadeva.

Pandolfo: Gobec umazani. Na! Na za Platona! Na! Pa še zate eno! Na! (Boj se nadaljuje, Lucinda pride k zavesti, vrešči, Ardelija priteče za Oktavom. Ujame ga, klofute padajo.)

Ardelija: Tu imaš! Reva. Ustranc. Poscane. Pezde...

(Na koncu se zjoka kot dež. Priteče Franceschina in vzame sina v svoje okrilje.)

Oktav (obupan): Mama, jaz nimam Ojdipovega kompleksa.

Franceschina: Saj ni važno! Saj gre tudi brez kompleksa!

(Divje ga objema, kot bi ga hotela zadušiti, nesrečnik ji komaj uide.) (Obračun poteka v nadaljnem tako, da se spopadajo najrazličnejše skupine in možne dvojice, ki z najrazličnejšimi motivacijami dajejo duška svoji upravičeni jezi. Masaker je vsesplošen.)

Ardelija : Lucinda

Lucinda : Colombina

Franceschina : Ardelija

Oktav : Valerij

Pandolfo : Ubaldo

Moški : Ženske

(Naši junaki ne izbirajo sredstev. Pluvajo se, vlečejo za lase, boksa-jo, grizejo, mečejo po tleh, lomijo si ude, praskajo se, razčetrja-

jo se. Trudijo se skratka, da bi se čim bolj zares uničili. Vmes seveda pridno spuščajo najrazličnejše krike in psovke, poslušujejo se pa tudi besednih očitkov, večinoma enozložnih argumentov za svojo početje!

Končno se ves ta festival mesa, ta karneval kože, ta orgija krvi zavozla v trden, nerazrešljiv klobčič, ki nazadnje le obmiruje. Naši prijatelji v tem trenutku zapojejo song »Tuje hočemo, svojega ne damo«.)

Tuje hočemo —
Svojega ne damo!
Čez plot skačemo —
Celo noč garamo.

Pilula ni draga —
pa ziher pomaga!
Kdor pa ne more grist —
ni naše gore list!

Pridno kot čebele
ljubimo debele,
težno kakor muhe
glodamo ta suhe.

Jajca so domača,
uvoženo meso,
vseeno pa se spleča
prevarati ženo!

Tuje hočemo —
svojega ne damo!
Čez plot skačemo —
celo noč garamo!

Miodrag Bulatovič:

DVAKRAT ALI TRIKRAT JIM JE ZASTALO SRCE

Tedaj so zagledali jezero. Da bi se ognili glavni cesti in vodi, ki je segala vse do Ženeve, so jo osvajavci mahnili po ledini. Sreča Sergejeva, da so bile steze pogoste, da so si sledile in da je mogel z džipom za njimi. Georges Bonnefous si je prizadeval snemati kmete, ki so bežali pred Malićem, ženske, ki so mu mahale, in otroke, ki so se smejali. Malićevemu oslu se je umaknil s poti celo duhoven, zlikan in suh gospod srednjih let; kalvinist jih je pozdravil, potem se je zastrmel v vrečo, iz katere je gledala želva, in se pričel križati in zardevati ter se ritensko umikati, kakor to počnejo hodže, ko po po-rebue zapuščajo pokopališče.

»Kako se ti zdijo, Malić?« Sergej Ivanovič je razganjal živino, zapeljal na stezo in vnovič kosil pašnike. »Na kaj te spominjajo, junak?«

»Kdo, kako se mi zdijo?« je glasno spregovoril Malić, ko je po globusu iskal jezero, mimo katerega so šli. »Goveda?«

»Ne goveda,« je rekel Ivanovič in gledal, kako Malić od časa do časa poljublja globus. »Švicarji, Malić, kakšni se ti zdijo?«

»Ni junakov v teh krajih, Ivanovič,« je rekel Gruban. »Nobeden se nam ne zoperstavlja in me tudi nobeden ne nosi. Zdi se, da so skopi in da so bojzljivi.«

»V tej deželi te ne bojo nosili,« je zaklical Bonnefous, ko je Sergej z džipom zavozil v negovan cvetličnjak. »Medtem, ko jih mi teptamo in osvajamo, nas oni, verjemi mi, niti ne opazijo. Takšni so. V tem

hipu, ko jim takole lomimo kosti, najbolj verjetno po svojih kletih in podstrešjih božajo in preštevajo zlato in franke. Ne bojo te nosili.«

»Antonio, vprašaj Ivanoviča, kakšne so njihove ženske!« Malić je gledal na jezero, samo vode se je bal. »Ali nudijo vsaj one odpor sovražniku? Kakšne so do vojaških oseb?«

»Malić, mesto, ki se mu približujemo, je Ženeva,« mu je odvrnil Sergej Ivanovič in se z muko prebijal med kravami, teleti in živino. »Ženeva, lepotala!«

»Zaokroženo!« Gruban Malić se je obrnil na sedlu in jim namignil. »Na globusu je trikrat zaokroženo in pošteno obarvano! Enkrat v Rimu, drugič v Neaplju in potem na Siciliji. Vse trikrat, listje, so mi zaznamovale globus same.«

»Švicarke?« Sergej Ivanovič je pognal džip. »A tudi one?«

»Prva je bila Angležinja, mogoče Američanka,« je rekel Malić. »To je bilo v Rimu, v Via Dante, že zelo davno.«

»Se ne spominjaš njenega imena, junak?« je zvito rekel Sergej Ivanovič. »Mogoče se je imenovala Agatha?«

»Pojma nimam,« je rekel Malić in spodbodel osla. »Ko bi se mi, revolucionarji, tudi takšnih drobnjarij spominjali, bi težko zmagali.«

Gruban se je zamislil. Spomnil se je, kako ga je grizla, kako mu je lizala oba globusa in kako se je potem natikala, omenjajoč boga in glavni odbor Rdečega križa.

»Mislim, da je bila Lady. Neko takšno švicarsko ime. Dobro je jahala!«

»Če hočeš ali če zapoveš, bomo šli tudi preko jezera,« je rekel Peduto, ko so se vsi ustavili ob vodi. »Lepotico Ženevo imamo pred nosom! Če pohitim, bomo pred mrakom že tam. Jahali bomo, ko že praviš, da so takšne in da si želijo samo risanja po globusu. Gremo čez vodo?«

»Daj, Antonio, da jih na nek način napademo s hrbta,« je rekel Malić in se stresel že pri misli, da bi moral preko jezera. »Sovražnika, posebno pa mračne kapitaliste, je vedno treba obiti, prevarati, obkoliti. Potem mu ne preostane nič razen borbe prsi v prsi. Tu smo močni.«

»Obiti je treba jezero, Ivanovič!« je rekel Antonio Sergeju in Georgesu, ki je bil očaran nad množino vode in svetlobe. »Veš, Ženeva je že zdavnaj obkrožena!«

»Zaokrožena je,« je kakor zase rekel Bonaccia ves v znoju. »Vsi smo vsaj v mislih šli tu skozi in jahali.«

»Še celo Taliano,« je rekel Antonio Sergeju Ivanoviču, ki si je s čepico brisal znoj z obraza; spomnil se je San Giovannija in Padrovega osla Luke. »Taliano, ali si osvajal Švico? Ali je tudi tvoja glava kakor glava mojega sina Peppina polna ženevskih naslovov, imen in spominov?«

»Ta še jaha!« je veselo izgovoril Malić. »Gotovo pa, ko nisem na njem, ko smo v neznani deželi, katere jezika ne razumemo.«

»Ali ga draži beseda revolucija, Gruban?« je nežno in napihujoč se vprašal Georges Bonnefous. »Mislim, ali mu se na to veliko in sveto besedo zgane ta veličastna, ta biblijska, oslovska goba?«

»Da, brkač,« je rekel Malić resno. »Na besede Svetovna revolucija, komunizem, enakost, kakor tudi na pesem Rdeča sta Vzhod in Zahod, mi stopi kot nor!«

»Meni pa ravno na te besede pade,« je rekel Bonnefous, zadovoljen s posnetimi totali jezera in planin, ki so se ogledovale v vodi. »Bogami, rajši bi bil osel!«

»Veselite se, osvajavci in fukači!« je rekel Sergej Ivanovič, ko je odkril stezo, po kateri so lahko neovirano napredovali. »Ženevo, zaokroženo in tolikokrat teptano, smo čudovito obšli. Zdaj smo za njenim hrbtom, neopazno smo se nagnetli sem.« Trobil je, medtem ko se je Georges krohotal. »Glejte tudi Francijo, deželo vina, pesmi in oslov! Vzdrži, Taliano, kmalu bo tudi zate mesa! Osvajavci in fukači, brez krvi smo prispeli na mejo države, ki nas edina lahko razume in sprejme!«

»Bratje, ne omenjajte pred Talianom Svetovne revolucije, ljubezni in Francije, spet mu je stopil!« je cmeravo rekel Peppe, klecajoč in grozeč želvi. »Če boste še naprej izgovarjali te čudovite besede, bomo morali počakati, da mu pade in da ga potegne vase kakor polž rogove.«

»Prečudovito, tudi meni je stopil!« je rekel Bonnefous, ko je zlezal iz z vejevjem in praprotjo zamaskiranega džipa. »Nemara zato, ker je na drugi strani Francija!«

»Vprašanje je, kako dolgo bo zdržal,« je rekel Sergej Ivanovič s polnimi očmi Francije in meje kopnega. »Lažje ga je vzdigniti, kakor pa obdržati v položaju mirno. Vsaj meni.«

»Sram me je priznati, ampak tudi moj pulzira,« je šepnil Peduto in zardel. »Vive la France!« Objemal je užaloščenega Peppina, ki ni imel česa prijavljati in ga tolažil. »Lep dan, ali ne, fantje? Moški dan, na meji!«

Skriti v gozdičku, zleknjeni po azbestnih pelerinah in še nekakšnih dekah, so gledali proti neosvojeni deželi. Georges ni smel niti prižgati, bal se je, da mu bo padel in je s trepetom gledal proti Zahodu. Tudi Sergej Ivanovič je že stotič sporočil, da je srečen s petelinom v levi hlačnici. Primerjal se je z oslom, pri čemer je temu zavidal iz globine svojega rusko-srbskega srca.

Taliano je poslušal besede, ki jih je ljubil, vohal zemljo in zrak z one strani, nategoval kito. Antonio Peduto je primerjal njegov živi količek, s katerim se je bičal po trebuhu, s pisano rampo na mejnem prehodu, ki je bil oddaljen kakšnih sto metrov od njihove sence. Zleknjen na bok in z rokami med nogami je zanesenega osla še z največ občudovanja in žalosti gledal Giuseppe Bonaccia.

Topla in mehka in navadnemu človeškemu očesu v celoti nedojemljiva se je v nedogled in kakor na hrbtu razgrinjala Francija. Žuborela je voda, nemara reka: prava ženska!

2.

»Predaj se, kurbirska dežela velikega Napoleona!« je zaklical Malič in se približal s kredo potegnjeni črti, ki je predstavljala švicarsko-francosko mejo. »France, septal te bom, odgovori!« je kričal, stopil iz goste praproti, vzdigoval glavo in globus. »Francija, ženska, sedem dni je, kar smo ti napovedali vojno! Če do sobote ne odgovoriš, vas bomo vsi imeli za strahopetce in vedeli bomo, da niste dostojni Napoleona, ki smo ga premagali in katerega nam je bilo žal, ker ni bil naš!«

»Francoske divizije in armade!« je klical Peduto, ko je zamenjal Maliča in gledal, kako se onkrat meje kakor kakšna velikanska ameba premika vojska vseh rodov. »Vojaki, veliki strateg Gruban Malič, tisti ki je nabral toliko zmag, porisal ves svoj globus, vas poziva k častni predaji, k predaji brez prelivanja krvi, brez mesarjenja! Če ste ljudje, če ste še Francozi, vzdignite roke in dovolite, da vas potepta človek, čigar ime bo ostalo v zgodovini in v legendah, v legendah posebno!

Me slišite, ali pa vam je res toliko do petja, ki nam že sedmi dan polni ušesa?!«

»Francozi!« se je pognal iz trave in sence Sergej Ivanovič. »Ko se že enkrat morate predati, storite to čim prej, na primer danes! Kajti za to, kar morate enkrat storiti, se vam ponuja najidealnejša priložnost! Da vržete orožje, vas poziva človek, čigar ime se že leta in povsod piše z velikimi in obvezno rdečimi črkami! Poženite od sebe te preklete in okužene kurbe, s katerih ne zlezete, odkar smo padli sem, in posvetite vsaj malo pozornosti pravim junakom, posebno pa angelu, ki mu sledimo, opiti in malodane slepi!«

»Dekleta!« je zabrundal Georges Bonnefous ležeč po strani in s steklenico vina v naročju. »Dekleta in kurbe, ki jahate te golobrade in nesrečne dečke in jim ne dopustite, da bi nas priznali za močnejše in se nam predali, izgubite se, odidite! Če nam pridete v pest, vas bomo raztrgali s kitami! Ali ni tako, Peppino, naša moč?«

»Gorel sem!« je po steklenici rekel Bonaccia, a tako glasno, da ga je tista stotina prostitutk lahko slišala. »Gorel sem, dekleta moja, najprej po gorah Balkana in Črne gore in potem po Italiji, tako vas prosim, da odidete, da bi jih polovili žive!«

»Počakali bomo na odgovor do sobote!« je zaklical Malić in potipal medalje, kupljene v palermškem muzeju. »Do sobote, do sobote!«

Tedaj pa so Malić in drugi videli, kako je iz praproti zrasla ženska štiridesetih let. Njene oči so bile temne in polne hrepenjenja, tiste prave želje po moškem, ustnice je imela zatekle in razpokane, bose noge pa je imela kosmate še nad koleni. Lasje so ji pokrivali vrat, ki je že nekoliko ovel, a je bil še dolg in prožen.

Pomislili so, da je pastirica, in počakali, da se jim je približala. Skromno oblečena in svobodna ženska iz ljudstva je stopila naravnost k Maliću, obstala je na meji, narisani s kredo, se izprсила in malodane dosegla z bogatimi prsmi njegov globus.

»Do sobote,« je ušlo Maliću, ko je začutil vonj njenega znoja in žlez. »Do sobote, najdlje do nedelje.«

Gledala ga je zvrha in noro. Nosnice so se ji raztezale. Od njene bližine in vonja se mu je meglilo v glavi:

»Tako torej, do sobote ali nedelje. V ponedeljek že morate biti naši.«

»Zame je dolgo do sobote,« je rekla ženska in se prislonila obenj. »Ne morem čakati,« je dodala in ga objela okrog pasu in suknje; tudi njo je njegov moški vonj po zasmojenem, po jarcih in repih švicarskih telet nezadržno dražil in širil njene zenice. »Ime mi je France-Claire. Ne morem čakati do sobote, nesrečna sem. Ne morem čakati, nočem čakati!«

»Razumem jo, toda kaj pravi?« je vprašal zmedeni Malić Pedutija in položil roke na njena vroča, široka pleča. »Da ne govori kaj o političnih ali vsaj vojaških stvareh? Antonio, hitro prevajaj, me že grabi, ven mi ga vleče. Kakor je pričela, se bo še nataknila, a moram vsaj vedeti, kaj je hotela.«

»Pravi, da je ona Francija, ona osebno, in da je nesrečna,« je rekel Antonio in porumenel od sramu; njegov glas je vzdrtel, ves je oživel. »A se še naprej natika? Če želiš, jo bom porinil, pomagal ji bom. Videti je vdova. Vse so takšne.«

»Imenujem se France, kar pomeni, da sem Francija in predam se brezpogojno,« je rekla ženska, medtem ko so se njene oči in ustnice vlažile. »Predaje so najdražji trenutki mojega življenja. Princ iz daljave, princ z dvema medaljama moje države!«

»Malić, pravi, da so se navadili na predaje, da imajo to najrajši,« je rekel rumeni Peduto princu z Jutrovega. »Zaradi tega te prosi, da ji daš celega in da vzameš vse kot popolni poraz, kot pravo polaganje orožja.«

»Dal ji ga bom, kaj bi drugega,« je rekel Malić, medtem ko je ščegetala in mečkala njegove hlačnice in mošnjo. »A rajši bi videl, ko bi se oni predali ali vsaj sprejeli boj.« Sključil se je in spet vzravnal, pokazal je na pešadijske čete in motorizirane enote. »Antonio, ugotovi, ali nas je vojska opazila in ali se res umikajo pred nami?«

»France, rdeči vitez te vprašuje, zakaj se armade umikajo pred soboto?« Nagnil se je Peduto in začutil vonj njenih žlez, lukenj in vojaških parfumov. »Bežijo brez besed, brez belih zastav na puškah! Ali to pomeni, da so Francozi pizde?«

»Manevri so zaključeni,« je rekla ženska, zaposlena z Malićevimi hlačami. »Trajali so tri mesece in pol. To je bilo pravo življenje, življenje z vojsko, s temi brezbriznimi in poštenimi otroki. Zdaj odhajajo, zato sem tudi žalostna. Kdo ve, kdaj jih bo spet hudič naplavil!«

»France, slovanski kraljevič te vprašuje, ali ga boš posilila ravno tu, na meji?« Antoniju se je tresel glas; spominjal se je Črne gore, vojščakov in deklet. »Ga hočeš podreti prav tu . . . pred soboto? Bodi bolj nežna, zbolelo ga bo, ne nateguj toliko. France, ali pred nami in sredi dne? France, on te prosi, da bodi pazljivejša. Iztrgala mu ga boš, pravi. Brez njega mu še na misel ne bi prišle ne vojne ne tolikšna osvajanja!«

»To vedno počnem tukaj na meji,« reče zamolklo ženska in so se zaradi njenega strastnega francoskega »r« Maliću vzdigovali lasje. »Na tej beli črti, ki deli dve bratski deželi. Ravno mar mi je za patrole z obeh strani, za pse in graničarje in za živino, ki se ponavadi pase okrog mene . . . medtem ko jaham!«

»Ali to pomeni, da mora leči on, ne pa ti?« je nežno in z nezaupanjem rekel Antonio. »Sicer pa, rdeči je na vse pripravljen. Prihaja od daleč in ve marsikaj, ti vidiš le dve francoski in desetine ostalih medalj. Rdeči je k sreči zelo močan, dasi ni bogve kako grajen. O njegovi sili in močeh vejo vse dežele, ki jih je prekrizaril oziroma poteptal.«

»Tukaj bova, na meji,« je rekla ženska, zavijala je z očmi in se pričela odkrivati. »Vitez, upam, da ne priznavaš meja, da jih sovražiš in da pljuješ nanje. Tu bova. Zemlja danes diši po vlagi, po tebi!«

In preden se je nagnila naprej in se z rokami dotaknila tal, sta Sergej Ivanovič in Georges Bonnefous videla, kako so njene noge porasle z dlakami. Filmala sta jo iz praproti, medtem ko se je ona umikala nazaj in pomolila rdečemu vitezmu okroglo in še trdo zadnjico.

»Že dolgo nisem videl kaj takega,« je rekel Antonio Peduto v strahu, da jim bo France-Claire zmlela prijatelja. »Poglejte, kako se pomika nazaj, kako se kot mačka vzdiguje na prstih, kako za luknje išče rog!«

»Pa ja, napela se je, tako da je njen spol podoben oteklim mačjim jajcem,« je rekel sramežljivo Giuseppe Bonaccia in začutil, kako njegovi očesni duplini zalivata mrak in strah. »Prava, zatekla mačja jajca.«

Peppe je pokrtil obraz z dlanmi in ga pomazal s smrdljivim sirom:

»Antonio, bolj kosmate ženske nisem videl niti na fotografijah. Med nogami, ali ne vidiš, ima mačja jajca in črno, alpsko jagnje!«

»Lahko bi se vmešal, Peppino,« je rekel Peduto, ko je vdova našla rog in se pričela natikati. »Zaprosili jo bomo. Rekli ji bomo, da ljubiš živino, da si tudi sam jagnje.«

»Preveč sem gorel, da bi mu mogel pomagati,« je rekel Bonaccia, ko je gledal, kako je vdova, spominjajoč na živi most, izvajala kretnje, podobne premikom mlinskega kamna, ki lovi zamah. »Ubila ga bo tako, zlomila mu bo vrat. Ubogi naš Malić! Bo zdržal, ali bo poginil... poleg drugega še zaradi neznanja jezika in njihovih narodnih šeg. Ubogi Malić! Ali ga je tudi tebi žal, Antonio?«

Kakor da sta resnično v nevarnosti, se je Antonio stisnil k Peppinu in želvi, ki ji je rekel, da so srečali vdovo, skoraj tako nesrečno kakor Gigia iz Via Maledetta. Opomnil jo je, ker je gledala iz vreče, ker se obira pri kosu kmečkega kruha in zelenega sira, s katerim sta jih že dneve gostila in hranila Sergej Ivanovič in Georges Bonnefous. Želva se je premaknila, zasedla nov prostor in pričela gristi in glodati zeljni list. In preden se je umirila, je pot oblil njen obraz in zgrbančeni vrat.

Neki ljudje, kmetje ali cariniki, so strmeli iz praproti in skoraj oslepeli od boja, ki je trajal več kakor uro, in gledali, kako princ iz daljine še stoji na nogah in briše čelo z robom njenega krila.

Vdova je poljubljala krzneno rusko čepico, se drgnila z njo, zdaj od zgoraj navzdol, pod popkom in okrog mokrih prepon, zdaj z zunanje strani in po kobiljem križu. Stokala je, kakor da ji je kdo segel v samo drobovje ali kakor da so se ji zapletla čreva. Še celo padala je, se ujela na prste, se spet vzdignila in napravila most.

»Kdo si in od kod, rdeči?« je šepetala. Čutila je, da ji bo njegov rog segel do sapnika. »Iz katere dežele prihajaš, vojskovodja?« Njen glas je bil raztrgan, ker je udarjal in udarjal, skoraj v ritmu in s silino, kakršne kmetje in cariniki tega kraja že zdavnaj niso videli. »Povej, zaupaj se mi: kje je dežela, ki te je takšnega odhranila? V katerem jeziku govoriš?«

Sklanjal se je čeznjo, porival, grizljal njeno kožo in meso ob hrbtenici, vse do vratu in babje jame. V ustih je imel polno njenih las in kosov ženskega perila.

»Princ, princ, princ!« je pričela klicati na pomoč in se plaziti po s kredo omejenem prostoru, po meji; približevala se je globusu, gledala ga je z vrha, ne da bi se vpraševala, ali ji bojo rebra in hrbtenica ostala cela. »Iz katere dežele prihajaš in ali so tudi ostali takšni? O, kako mora biti srečno ljudstvo, ki mu vladaš... če vladaš tako... o princ, joj meni!«

»Malić, vprašuje, če znaš nehati?« je šepnil Antonio, bled in prestrašen. »Pripominja, da ji je dvakrat ali trikrat zastalo srce.«

»Povej ji, da želim črnim kapitalistom najstrašnejšo smrt,« je rekel Malić, ki ni okrog sebe videl ničesar razen gnilega Zapada in je čutil, kako sta njegov obraz in vse telo oblita z znojem. »Smrt, neizprosno smrt! Najprej tako, potem pa v oboje možgane!«

»Ponavljja, da jim tudi ona želi propad, Gruban,« je dodal Antonio, ko je gledal, kako jo Malić znova grabi za lakotnice in jo vleče k sebi. »Izjavlja, da jih posebno od danes sovraži in da bo storila vse, kar je v njeni moči, da bo njihov konec sramoten in beden. Dovoljuje si nam sporočiti, kot pričam, da ji boš, če tako nadaljuješ, odtrgal obe ledvici.«

»Hočem predajo!« je rekel v zanosu Malić, ko jo je čutil napol mrtvo pod sabo. »Hočem brezpogojno predajo, na vseh frontah!«

»Toda njena ledvica... in čreva,« je zajokal Peppino z rokami v hlačah in na opečeni in zgrbančeni koži. »Ledvica in rebra. Ali ne slišiš, kako kliče Kristusa, da se predaja... kakor se nikdar do zdaj ni predala?«

»Hočem padec naroda!« se je režal Malić in jo v mislih prebijal do žrela, do malih možgan, do atlantske obale na globusu. »Kapitalisti, z zobmi vam bom odiral kožo!«

»Armade odhajajo, umikajo se,« je s strahom rekel Antonio plazeč se zraven njega in gledajoč, kako jo preganja po nikogaršni zemlji. »Bežijo, sram naj jih bo, brez besed!«

Gruban Malić je šklepetal. Bil je čisto bel. Omenjal je smrt in znoj. Ni slišal Peppa:

»Odstopajo, a niti z roko niso mignili. Bog! Ko vidijo, kakšni smo in na kaj smo pripravljeni, odhitijo, da bi dosegli široke ceste in središča dežele. Glejte, tovariši: za prestrašenimi četami se vlečejo borna vozila in tanki, guma smrdi! Hej, da vas ni sram, ko bežite brez pozdrava, brez nasmeha? Ustrana vojska, strahopetci in mehkužci, počastite nas vsaj s pogledom!

»Princ, v imenu velikodušne dežele, katere vojska se umika, in v imenu Jezusa Kristusa, te prosim, da mi ne zdrobiš hrbtenice. Mi smo vsi nežni in pokvarjeni in že zdavnaj se nismo srečevali s takšnimi bogovi...«

»Pustil te bom le, če pred vsemi izjaviš in podpišeš, da je Francija moja!« je zaječal Malić, prepričan, da se mu bo še upirala. »Ce se mi izročijo ključi!«

»Izročim ti zemljo in vse njene ključe,« je od zgoraj rekla ženska, ko se ji je zdelo, da se tla pod njo majejo in upogibljejo in se francosko nebo kali in meša s švicarskim. »Izročam ti deželo, Francijo, in vse njene armade, ki se, videl si, umikajo v paničnem strahu pred tabo. Dajem ti jo vso, samo ohrani mojo hrbtenico in lobanjo... lakotnice si mi predrl z nohti. Pusti... pusti me, angel!«

»Francija je padla!« je vzkliknil Antonio, v upanju, da bo Malić s tem zadovoljen. »Francija je... na trebuhu, poražena in ponižana!« Antonijeve in Peppinove oči so bile polne oblakov in solz:

»Francija je zdaj tvoja in naša! Končno, o bog, končno! O bog, kako si velikodušen, ker si nam dal še eno državo... ki ji zdaj preštavamo krhka rebra in gnetemo alpsko črno jagnje! O bog, čudoviti naš bog, zaprosi ga tudi ti, da jo izpusti!«

»Predala se je, rdeči!« je rekel iz praproti Sergej Ivanovič v Malićevem jeziku. »Tolikšno deželo ti je dala, novi vitez, ključi bojo vsak čas tu!«

»Prosi ga, Serge, naj je ne ubije, naj je ne prikuje k zemlji,« je skoraj zajokal Georges Bonnefous in snemal Malićevo torpediranje. »Kmalu bo noč, mogoče ima sirota otroke.«

Bonnefous ju je še nekaj časa snemal. Valjala sta se po meji, varujoč se kakor po dogovoru tako enega kakor drugega ozemlja. Bila sta bela in pomečkana. Za njima je bilo videti travo, praprot in mejni prehod z dvojnima rampama, cariniki in psi. Težko je bilo razločevati, kdo od njiju je bil lepši in kdo bolj nor v teh smrtnih ljubezenskih mukah.

O mraku je Sergej Ivanovič pripeljal neke ljudi, po vsej verjetnosti gasilce. Rekel je, da so generali, ki so prišli, da bi se kolikor mogoče hitro predali. Ivanovič jim je dal znak. Padli so na kolena, zažvenketali z epoletami, medaljami in s pločevinastimi okraski:

»Rdeči, na, vzemi!« so rekli enoglasno in vrgli zraven Malićevega globusa kup starih in zares ogromnih ključev. »Princ, ni mesta, ki ga z njimi ne bi odprl!«

»Antonio, največji ključ je od Pariza!« je v zanosu rekel Malić in stiskal k sebi skoraj onesveščeno žensko. »Vprašaj jih, zakaj se prej

niso predali. Rdečelasi, ne morem več, v glavi se mi vrtil in edino, kar vidim pred očmi, je mlaka njihove kurbirske in kapitalistične krvi. Antonio, te države ni bilo lahko zasesti. To si dobro zapomni. Vode!»

Giuseppe Bonaccia je pobral ključe in jih vtaknil v vrečo z želvo. Sergej Ivanovič je zaprosil svojega snemalca, naj se spočije in naj varčuje s trakom. Potem so se privlekli do džipa. Čakali so. Spodaj, na prehodu, so se prižigale luči. Lajali so psi in cariniki.

»Zaspala sta objeta!« je rekel Peduto. »Na sami meji. Cisto bela!«

Antonio ju je pobožal. Rekel jima je nekaj nežnega. Potem ju je zelo pazljivo prevrnil, odrinil od belega prostora. Nista se prebudila. Le še bolj sta se stisnila drug ob drugega. Eden od gasivcev je vrgel nanju azbestno pelerino in rekel:

»Zdaj sta v Franciji.« Obrnil se je na uniformiranega mrhovinarja poleg sebe: »Mislim, da šele zdaj podlegata carinskim in davčnim predpisom. Ali mislite tudi vi na tisto, kar sta ta dva malo prej počela?«

»Zdaj sta pri nas, plačala bosta,« je rekla uniformirana davčna hižena in pogledala Antonija in Peppeja. »Zdaj sta pri nas, kar pomeni, da sta naša toliko kakor vaša.«

»Ta dva pripadata zgodovini in revoluciji, gospoda,« jim je rekel Peduto. »Ta dva pripadata vsem. Poglejte, kako se nasmihata v snu: prava zaročenca!«

»Ko bi jo hotel peljati s sabo v Pariz!« je vzdihnil najbolj dekorirani gasilec. »Težave imamo z njo, a ji nič ne moremo — vso to nečistost počne na nikogaršni zemlji.«

»Ne verjamem, da jo bo lahko odpeljal,« je rekel Peduto. »On misli samo na globus, na Svetovno revolucijo in na končno zmago rdeče barve.«

»Imenovali ste ga princ,« je začel najstarejši gasilec in odrinil davkarje. »Čigav princ je! Iz katere dežele, katerim krajem vlada? Da ni Španec?«

»Črnogorec je,« je s ponosom rekel Peduto. »Črnogorec, kakor sem tudi jaz. Torej, Slave. Vsi smo iz Bijelega polja. Ni ga še na globusu. Mogoče je videti reko, bistri in hitri Lim!«

»Rekel sem ti, da so od tam,« je rekel gasivec mlajšemu, tistemu, ki je porival davčno hiženo. »Tako j sem pomislil, da so od tam.«

»Pritiskal je pod pazduhami kakor žrebe,« je rekel mlajši gasilec, ko si je spet zamišljal pred sabo strahotno podobo in poskušal, da bi to izvedel z davkarjem. »Odril ji je kožo, polomil par reber.« Stiskal je davkarja, škripal z zobmi. »Tudi jaz bi rad tako. A kaj mi pomaga, ko nisem od tam!«

Sergej Ivanovič in Georges Bonnefous sta porinila džip in ga odpeljala po ledini. Bili so v Franciji. Legla sta zraven pokritih ljubimcev in se pokrila s pelerinami in dekami.

Tudi Antonio in Peppe sta se zleknila po tleh. Okrog njih so se smukali graničarji, psi in davkarji. Bile so, kot se jim je zdelo, tudi druge zveri.

Veter je odnašal poletne oblake, da so bile zvezde nad njimi spet čiste in lepe. Dolgo v noč so gledali, kako se proti Zahodu umikajo prestrašene francoske armade.

Potem so, eden prej in drugi pozneje, zatisnili oči. Sanjali so o ljubezni. Govorili so drug drugemu, kako je čudovito, da je svet končno njihov.

Prevedel Franci Zagoričnik

Jaroslav Skrušny:

VPRAŠANJE ČUTNOSTI V PROUSTOVEM ROMANU ISKANJE IZGUBLJENEGA ČASA

Dvajseta leta našega stoletja pomenijo za književno zvrst, ki je znotraj svoje forme doživela nemara največji razmah in se je najizraziteje in najučinkoviteje uveljavila med bralstvom — beseda je kajpak o romanu — prav posebno važno in odločilno obdobje. To je namreč čas, ko se začne veliki realistični roman XIX. stoletja znotraj sebe krhati in razpadati, ko se tradicionalna romaneskna struktura z vsemi svojimi konstitutivnimi atributi v skrajni konsekvenci izkaže za neustrezno, čas, ko se prično uveljavljati dela, ki sicer vsa v izhodišču temeljijo na razkroju tradicionalnega modela, vendar pa vsa na svoj specifičen način poskušajo rekonstruirati roman v novih dimenzijah. Romani, kakršne so ustvarili Joyce, Kafka, Musil, Gide, Huxley in ki jih literarna zgodovina zavoljo omenjene skupne značilnosti šteje med takoimenovane začetnike modernega romana, zavzemajo potemtakem zares ključno mesto v razvoju evropskega romanopisja; prav v njih se namreč dogodi temeljni preobrat v evropski misli, ki se mu pravi tudi konec metafizike ali, z drugimi besedami, razkritje nihilistične resnice metafizičnega modela mišljenja. In prav zato, ker dela omenjenih piscev izgovarjajo resnico tega usodnega dogajanja in so sama dogajanje konca metafizike, stoje v središču pozornosti sodobne literarne vede in je njihov pomen čutiti v književnem ustvarjanju tudi najmlajših pisateljskih generacij.

Prav nič naključnega in samovoljnega ni tedaj, če si je tudi pričujoče razpravljanje zastavilo nalogo, da se z analizo nekaterih temeljnih sestavin in pomenskih sklopov Proustovega romana **Iskanje izgubljenega časa**¹ približa tem strukturalnim premikom v romaneskni prozi, razišče njih vzroke v tradicionalni zasnovi romana in po možnosti odgovori na vprašanje o pomenu tega dogajanja za sam Proustov roman in za moderno romanopisje v celoti. Takšen namen raziskave pa hkrati narekuje tudi njen potek: gibati se bo morala v dveh smereh, z ene strani bo njen interes veljal strukturi tradicionalnega romana in njenim temeljnimi komponentam, kakor sta predvsem junak in svet romana, na drugi strani pa se bo morala nenehno spraševati, kaj se s tradicionalnimi romanesknimi kategorijami godi v Proustovem besedilu, kako se konstituirata njegov svet in njegov junak in kakšna je tista njuna posebna usoda, ki ju določa za konstitutivna elementa moderne romaneskne strukture. Okvir raziskave je potemtakem jasno začrtan: gre za način, kako **Iskanje izgubljenega časa**

¹ PROUST, Marcel: *A la recherche du Temps perdu*, I—III; Ed. de la Pléiade, Gallimard, 1968;

participira na dogajanju evropske pripovedne proze, po čem je njen zakoniti sestavni del in vreden naslednik, zlasti pa za način, kako iz evropske romaneskne tradicije izstopa, kdaj in kje jo presega in eo ipso tudi problematizira in ruši. Zdi se, da bo tako najeksplicitneje stopila v ospredje resnica dogajanja, za katero mi vseskozi gre, resnica načela, po katerem je utemeljen Proustov roman in ki jo **Iskanje izgubljenega časa** kot besedna umetnina izgovarja in razodeva.

Velja pa že uvodoma poudariti, da v okvirih pričujočega razmišljanja ni mogoča kompleksna analiza vseh prenovitvenih procesov, ki se uveljavljajo v **Iskanju**, še zlasti bo morala ostati ob robu celotna problematika odnosov v tradicionalni sferi romana, posebna usoda temeljnih romanesknih kategorij (sistem in notranji ustroj transcendentálnih vrednot, uresničevanje Smisla na način akcije, junak kot subjekt smiselne akcije ipd.) se nam bo razkrivala le v luči Proustovih inovacijskih posegov v strukturo romana, predvsem s stališča rekonstrukcije subjekta po razpadu tradicionalnih utemeljitvenih principov, ki so konstituirali romanesknega junaka. V središču mojega zanimanja bodo potemtakem predvsem tiste razsežnosti Proustovega junaka, ki se razpirajo onkraj akcije in aktivizma, ki ga omogočajo kot nosilca romanesknega dogajanja tudi potem, ko je izgubil večino tistih atributov, ki so odlikovali in utemeljevali junake velike realistične proze XIX. stoletja, razsežnosti na drugem polu razumskega bistva in smiselne akcije — v čutnosti in poeziji. V ta namen pa je potrebno vsaj v skopih obrisih opozoriti na nekatere bistvene značilnosti dogajanja, ki v **Iskanju izgubljenega časa** poteka še na tradicionalnem nivoju, v sferi akcije, s katero hoče junak spremeniti svet, da bo le-ta v skladu s svojim odtujenim bistvom, da se bosta vrnila identiteta in avtentično bivanje izgubljenih combrayskih dni. Ta hip se torej sprajujem po tistih sestavinah, s katerimi Proustovo besedilo utemeljeno pripada tistemu tipu pripovedne proze, kakršnega pozna Evropa od **Don Kihota** dalje, sestavinah, ki roman o iskanju izgubljenega časa konstituirajo kot eno temeljnih del romaneskne literature.

Zasnova in ustroj **Iskanja** po svojih notranje-kompozicijskih razsežnostih pravzaprav ustrezata strukturi in zgradbi kateregakoli tradicionalnega romana: tu je svet in v njem junak, njuni medsebojni odnosi pa so opredeljeni po temeljni nezadostnosti in neustreznosti sveta na eni in junakovi volji po smiselni preureditvi in uskladitvi tega deviantnega položaja na drugi strani. Kot tretja in odločilna kategorija kajpak nastopa vrednostni sistem, tisti vrhovni, smisla polni princip, po katerem junak uravnava svojo vizijo sveta in v čigar imenu zasnuje svojo spreminjevalsko akcijo in ima zato značaj transcendentálnega bistva, ki neuresničeno biva nekje onkraj nesmiselne eksistence. Svet, kjer sta bistvo in bivanje identična, varni dom človekovega avtentičnega bivanja, ki si ga junak Proustovega (pa tudi junak slednjega tradicionalnega romana) besedila tako vroče želi, nastopa v **Iskanju** kot Combray, mestece srečnega otroštva in neskaljene harmonije, mitični otok Delos, kjer je človek na vsakem koraku v neposrednem stiku z Resnico, kjer je vsaka stvar že po tem, da je, tudi smiselna, kjer je bistvo uresničeno in neposredno navzoče v eksistenci. Vendar pa Combray že od vsega začetka biva le kot spomin, kot nekaj minulega in izgubljenega, kar je treba znova najti in vzpostaviti, za kar je treba na pot in v akcijo. Junak-iskalec izgubljenega časa se potemtakem poda na pot in v akcijo, da bi se v svetu videza, prevare in laži znova naselili bistvo, smisel in resnica, da bi Imena verificiral in identificiral v Stvareh; do tod **Iskanje izgubljenega časa**

povsem ustreza modelu tradicionalnega romana. Razložek se torej ne uveljavlja v strukturi in naravnosti akcije, pač pa v njenem poteku in razsežnosti. Pripovedovalčevo dejanje je namreč dodobra blokirana in minimizirana akcija, je skorajda brez vsakih socialno-historičnih dimenzij, dogaja se na nivoju intimne, kot zadovoljitev junakovih erotičnih potreb, kar z drugimi besedami pomeni, da je akcija potisnjena v čutnost, da se dogaja v čutnem, da je pravzaprav čutnost tisto, kar blokira akcijo in se uveljavlja na račun redukcije junakove aktivistične razsežnosti. Priče smo torej procesu, ki je na delu že vseskozi v razvoju evropskega romana, saj se družbeno-metafizična dimenzija junakov in vrednot, v imenu katerih stopajo v boj, od Don Kihota, ki je hotel docela predrugačiti svet, do Zolajeve Nane, ki sledi le še fiziološkimi zakonom svojega temperamenta, nenehno zmanjšuje, vzporedno pa konstantno naraščata vloga in pomen čutnosti, ki sta tako v obratnem sorazmerju z močjo in prisotnostjo racionalnega aktivizma in večne Ideje. In rečemo lahko, da stoji Proustov roman prav na koncu tega dogajanja, saj v njem akcija doživi dokončen in nepreklicen polom, ki je tako radikalen, da romanesknega junaka ni več moč zasnovati in utemeljiti na principu aktivitete, hkrati pa se čutnost uveljavi kot dominantna kategorija sveta in junaka **Iskanja izgubljenega časa**. Ker na tem mestu ni možna obširnejša in izčrpnjša razlaga vzrokov, ki so pripovedovalčevo akcijo privedli do tako katastrofičnega poloma, naj za zdaj zadostuje ugotovitev (ki pa temelji na konkretnem gradivu Proustovega teksta), da je akcija v **Iskanju** dosledno svoji zasnovi in svojemu ustroju primerno izvedena in do skrajnih konsekvenc pritirana akcija, kakršno so vsi po vrsti začenjali tudi junaki tradicionalnih romanov, ki je realizirala pač to, kar je bilo že od vsega začetka položeno v njene temelje, a se v tradicionalnem romanu ni moglo do kraja uresničiti in je ostajalo netematizirano ter zato za roman sam in njegovega junaka nezavezujoče; to pa je njeno nihilistično bistvo, ki je prihajalo na dan kot uničevanje in samouničevanje romaneskni junakov ter naposled — pri Proustu — kot avtodestrukcija akcije same. Ta hip se že odpre vprašanje, kako da prav **Iskanje izgubljenega časa** vzdrži v sebi razkritje nihilistične resnice aktivističnega principa, kako da pripovedovalec lahko reflektira resnico, ki se je njegovim predhodnikom prikrivala, kaj ga omogoča za resnico in na kakšen način ga resnica »doleti«. Zdi se, da se najzanesljivejši odgovor na gornja vprašanja ponuja prav iz omenjene specifične usode aktivizma v Proustovem romanu, ki sem jo definiral kot potisnjeno v območje čutnosti, kot redukcija socialno-metafizične dimenzije junaka na račun poudarjene intimno-čutne sfere. S tem stopa v središče moje pozornosti čutnost in vse, kar je z njo v zvezi. Na ta način smo se približali centralnemu problemu pričujoče razprave, ki se glasi: Kaj pomeni prodor in prevlada čutnosti v strukturi Proustovega romana **Iskanje izgubljenega časa** za obravnavano besedilo samo in za evropsko romanopisje v celoti?

Da ima čutnost v **Iskanju** zares poseben pomen in odločilno vlogo, bi bilo odveč dokazovati, omenim naj le dvojje dejstev, ki zgovorno kažeta na to, kako važna in pomembna sta bila za Prousta čutnost in čutno razmerje do sveta. Za prvi primer naj velja način, kako stopi junak pred bralca, kako se konstituira, po čem se daje svetu, avtorju in bralcu; zanima me torej sam začetek romana, tisti del, kjer je bralec v tradicionalnem romanu navadno zvedel vse o junaku, o svetu, v katerem živi in deluje, in običajno tudi o odnosih, ki vladajo med njima. V **Iskanju** nič takega. Prêcej zbode v oči dejstvo,

da roman poteka kot pripoved v prvi osebi, da je torej avtor identificiran s svojim junakom, ga v ničemer tako rekoč ne presega in se giblje na isti ravnini kot junak sam. Pred bralca stopi nedefinirani Jaz, o katerem ne zve ničesar, niti tega, kako mu je ime, kje se nahaja in od kod se je vzel. A kar je najzanimivejše, tega spočetka ne ve niti junak sam, ta brezimni pripovedovalec, ki se pač prebujata v neki sobi, ne da bi vedel, v katerem času in prostoru se nahaja, ne da bi sploh vedel, kdo pravzaprav je. Kar privlači mojo pozornost, je način, kako se junak ove samega sebe, kako se konstituira v času in prostoru, kaj ga omogoča za koherentno osebnost in zavestno bitje, kakršno pač mora biti, če naj bo pravi junak evropskega romana. Ta čudežna moč, ki brez zavestnemu bitju podarja konsistentnost, je spomin, a ne običajni spomin razuma in zavesti, temveč telesni spomin, spomin bokov in ramen, spomin, ki se hrani s podatki čutil; po čutni zaznavi se torej junak **Iskanja** konstituira kot romaneskni subjekt, v bivanje ga določa čutnost, kar z drugimi besedami pomeni, da je čutnost konstitutivna razsežnost Proustovega junaka.

Drugi primer je nemara še pomembnejši, dokazuje namreč, da biti junak na način čutnosti ni le naključna pisateljeva domisljica oziroma zgolj formalna novotarija, s katero Proust na svoj način posega v dogajanje evropskega romana, pač pa edino možni način junakove eksistence po koncu akcije in avtodestrukciji aktivizma. Odlomek, ki ga bom navedel, je vzet iz sklepnega prizora v romanu, ko se junak po polomu svoje akcije za nekaj časa povsem umakne iz sveta, po vrnitvi pa se konstituira na novo, odkrije izgubljeni čas, to odkritje pa se dogaja kot odprtost za čutni vtis, za čutno-nazorno sfero bivajočega, kot pristanek na čutnost. Izgubljeni čas vstane iz minulosti, ko se pripovedovalec na dvorišču guermanteškega dvorca spotakne ob neraven tlak in pri tem znova zazna senzacijo, kakršno je bil skusil, ko se je bil spotaknil v krstilnici sv. Marka v Benetkah, kar ga navda s posebno naslodo in srečo, ki ju še stopnjujejo podobna sovpadanja preteklih in sedanjih čutnih zaznav v knjižnici pri Guermentesovih, kjer prične razmišljati o viru neznanе sreče:

»Ali kadar na novo zaslišimo že slišani glas, zaduhamo že ovonjano vonjavo, ju zaznamo hkrati v sedanji in minuli podobi, ju prepoznamo za resnična, čeprav nista od zdaj in od tukaj, za domišljjska, čeprav nista izmišljena, že se iz običajne zakritosti osvobodijo neminljivo bistvo stvari in naš resnični jaz, ki smo ga že davno imeli za mrtvega, ki pa je nekdanj vendarle bival v nas, takrat se ta naš resnični jaz prebudi in zaživi ob nebeškem zalogaju, ki ga je bil pravkar zaužil.«²

Junakova sreča izvira od tod, da se je osvobodilo trajno bistvo stvari, njihova zunajčasna esenca, da je ujel košček časa v stanju prvinske čistosti, to bistvo stvari in ta esenca časa pa se osvobajata ob sovpadanju pretekle in aktualne čutne zaznave, kar z drugimi besedami pomeni, da ima odkritje časa pomen vrnitve k čutni zaznavi, rehabilitacije čutno-nazorne dimenzije sveta; resnični človekov jaz zaživi le ob nebeškem zalogaju, ki ga pripravljajo čutila, in je zatorej pravi, avtentični način junakove eksistence le še odprtost za čutno, biti na način čutnosti. Junaku je vrnitev v izgubljeni combrayski čas identitete mogoča le kot vrnitev k čutnemu vtisu, kot zvestoba prvemu dražljaju čutil, identiteta je možna kot identiteta v čutnem.

² Odkritje časa, III/872, 873;

Očitno je torej, da je junak Proustovega **Iskanja izgubljenega časa** v celoti zavezan čutnosti, da je čutnost zares temeljna konstituenta tega junaka, saj ga opredeljuje že v času njegovega nastanka in konstituiranja kot romanesknega junaka, k njej pa se povrne tudi ob koncu svoje poti, vanjo se vrne kot v edini avtentični prostor eksistence, kjer je mogoča identiteta, kjer je možno najti izgubljeni čas. Junakovo dejanje in nehanje v svetu se potemtakem giblje med tema mejnima točkama, iz česar se kar sam po sebi ponuja sklep, da je čutno razmerje do sveta ustrezní način bivanja, medtem ko pomeni akcijsko poseganje v svet odstopanje, odmik od avtentičnosti in skladnosti ter se zato pripovedovalec po polomu svoje akcije, ki mu razkrije zmotnost njegovega ravnanja, povrne k čutnemu dožemanju, čutnemu odnosu do sveta, kakršén je bil značilen za njegovo combraysko mladost. Vse to je sicer na nek način res, vendar pa si mora pričujoče razmišljanje zastaviti vprašanje, kaj vse to pomeni, kaj pomeni, da dobi izročénost čutnosti v Proustovem romanu pomen izvorne identitete in adekvatnega bivanja, da velja čutnost za nekaj tako pozitivnega in v tolikšni meri vrednega in popolnega, da lahko nadomesti kompromitirano Idejo (Smisel, Bistvo), ki je v njej sami zasnovano in utemeljeno akcijo privedla do izničenja in se torej izkazala za nekaj izdajalskega, goljufivega in negativnega, kar mora s prestola vrhovnega bivajočega, na njeno mesto pa sede čutnost; kaj pomeni, da lahko odprtost za čutnost nadomesti akcijo in predstavlja zanesljivo pot nazaj v srečne combrayske čase. Sprašujem se torej po pomenu kategorij, kakor so čutnost, zavezanost čutnosti, odprtost za čutnost v kontekstu **Iskanja**, v kakšno romaneskno strukturo ga uvrščajo in kakšno je mesto te strukture v tradicionalnem evropskem modelu romana.

Za natančnejšo opredelitev vloge in pomena, ki ju zavzema čutni element v rekonstrukciji subjekta na način odprtosti za čutno-nazorno v **Odkritju časa**,³ se velja še nekoliko pomuditi pri definicijah odkritega časa, ki jih nudi besedilo romana:

»... Zares, bitje, ki se je tisti hip v meni predajalo blaženemu vtisu, je iz njega črpalo le tisto, kar ga je hkrati vezalo na minule dni in na današnji dan, okušalo, kar je bilo v vtisu zunajčasnega; to bitje je zaživelo v meni le takrat, kadar je v sovpadanju preteklosti s sedanostjo našlo svoj edini možni življenjski prostor, kadar je lahko zajemalo iz same srčike sveta, se pravi, kadar je bivalo onkraj časovnih razsežnosti. Tako se je razjasnilo, čemu so vse moje skrbi zastran smrti izginile tisti trenutek, ko sem bil podzavestno prepoznal okus magdalenice, zakaj tistikrat sem postal zunajčasno bitje, ki mu ni mar muhavosti prihodnosti. To bitje se je naselilo in zaživelo v meni le onstran vsakršnega dejanja, onkraj minljivih užitkov, le takrat, kadar me je čudež sovpadanja prestavil ven iz sedanosti. Le to bitje mi je lahko priklicalo minule dni, obudilo izgubljeni čas, česar se vsem naporom mojega spomina in razuma ni nikoli posrečilo.«⁴

In še:

»... trenutno vzburjenje mojih čutil, ki sta ga povzročila hrup in neposredni dotik, (je) obogatilo sanjarije domišljije s tistim, za kar so navadno prikrajšane, se pravi z otipljivo stvarnostjo, in prav ta zvijača mi je omogočila, da sem ujel, osamil in zaustavil — vsaj za kratek utrinek — košček časa v stanju prvinske čistosti.«⁵

³ *Le Temps retrouvé*, zadnji roman celote *Iskanja*;

⁴ *Odkritje časa*, stran 871;

⁵ *Ibid.*, str. 872, 873;

Iz navedenih odlomkov se jasno kaže najprej struktura odkritega časa, pa tudi posledice, ki izvirajo iz tako koncipirane vrnitve v izgubljeno identiteto za zasnovno postaktivističnega junaka. Znova ujeti Čas (le Temps retrouvé) je definiran kot zlitje neke minule zaznave z aktualno senzacijo, je spojitev dveh različnih nivojev bivanja: v enem se družita realno bivajoče (kar se nudi neposredni čutni percepciji) in čisti korelat imaginativne intencije (kar biva na način domišljije, kvazirealnosti). Očitno je, da gre za razumsko konstrukcijo transcendentalnega značaja in pomena, za esencialno kategorijo z vsemi značilnostmi metafizične biti, kar je še zlasti poudarjeno s pojmi, kot so zunajčasnost, srčika sveta, košček časa v stanju prvinske čistosti, vir sveta, neminljivo bistvo stvari, nebeški zalogaj in podobni. In prav od te metafizične biti prejema junak svoj novi smisel, kompas za nadaljnje ravnanje, v skladnosti s to bitjo je zares resničen, avtentičen in utemeljen ali, z drugimi besedami, če se utemeljuje v neki absolutni, esencialni, metafizični substanci, je tudi sam nekaj absolutnega, večnega in neminljivega, zato se mu ni bati prihodnosti in smrti, zato je nad lastno preteklostjo in osvobojen sedanosti, skratka, opremljen je z vsemi atributi božanskega.

Odkriti čas ima potemtakem pomen transcendentalnega bistva, metafizične biti, njegova vsebina je čutnost, kateri izroča junak svojo usodo, kakor jo je bil nekdanj prepustil racionalnemu bistvu aktivizma, njegova funkcija pa je utemeljevanje junaka, ki se je po razkritju nihilistične resnice bistva, akcije in aktivizma znašel brez utemeljitve, tuj in zavržen v tujem svetu. Zdaj si je pripovedovalec svoje novo bistvo našel v čutnosti, ves se je predal čutnemu, znova je postal glasnik bistva in izvrševalec božje volje, svoj modus vivendi je ponovno odkril v službi metafizični biti, le da ima ta tokrat drugačen obraz, kar pomeni, da predstavlja **Iskanje izgubljenega časa** poizkus prenovitve metafizičnega modela sveta, potem ko je le-ta na nivoju akcije in razuma že doživel svoj konec. Rekonstrukcija metafizike poteka v Proustovem romanu kot rehabilitacija, kot povzdignjenje čutnosti na pedestal metafizične, esencialne kategorije.

Razpravljanje o Proustovem romanu **Iskanje izgubljenega časa** se je nenadoma znašlo pred paradoksom, da ta roman obenem ruši in obnavlja metafizični model, da je destrukcija in rekonstrukcija metafizike hkrati, da pri enih vratih izstopa iz tradicionalne romaneskne strukture, pri drugih pa se vanjo znova vrača. Naloga pričujoče razprave je potemtakem, da ta paradoks osvetli, ga skuša pojasniti in po možnosti tudi razrešiti. Da bo svoj namen dosegla, se mora nekoliko podrobneje pomuditi prav pri tisti razsežnosti besedila, v kateri se dogaja obnovev metafizike, to pa je dimenzija čutnosti.

Že v začetku sem ugotovil, da je Proustov junak na prav poseben način zavezan čutnemu dožemanju sveta, da je čutno prostor njegovega konstituiranja, da se njegova akcija dogaja v čutnem, da je, skratka, celotno dogajanje romana zaznamovano s čutnostjo. Po eni strani je to posledica dejstva, da je **Iskanje** zadnje dejanje aktivizma v zahodnoevropskem romanu, po drugi strani pa je rezultat Proustovega načelnega stališča, ki ga je mimo tega, da ga je vgradil kot temeljni kamen svoje romaneskne konstrukcije v besedilo **Iskanja**, tudi večkrat ekspliciral v svojih teoretičnih razmišljanjih o umetnosti, zlasti še v eseju Zoper Sainte-Beuva, stališča, ki definira čutnost kot privilegirani prostor človekovega komuniciranja s svetom, kot hierarhično vrednejši antipod razumu, kot *conditio sine qua non* umetnine.

Glavni junak-pripovedovalec je zavezan čutnosti, njegova akcija poteka v čutnem, pa tudi vse ostale osebe romana pripadajo čutnosti, od Swanna, ki je ves zapisan vnanjim užitkom in telesnemu ugodju, vojvodinje Guermanteške, zastopnice najbolj uživaškega družbenega sloja, Gilberte, ki junaku prizna svojo erotično naravnost že v mladih letih, tja do najeminentnejših predstavnikov čutnosti, ki so ji izročeni na najbolj radikalen in usoden način, do homoseksualcev obeh spolov, kakršni so Saint-Loup, baron de Charlus, Odette, Albertina in še vrsta drugih iz prekletega rodu Sodome in Gomore. Posebna vloga v tem neprebojnem oklepu čutnosti, ki se ji nihče ne more izogniti, ne osebe, ne junak, ne roman, pa tudi sam avtor ne, pripada umetnikom, zastopnikom različnih umetnostnih panog (Elstir-slikar, Vinteuil-glasbenik, Bergotte-pisatelj, Berma-dramska igralka), vendar pa bo o tej vlogi govor kasneje, ko bom obravnaval junakovo zapisanost umetnosti, kdaj je mogoča in kaj pomeni zanj, ter v zvezi s tem skušal definirati posebno naravo odnosov, ki vežejo umetnost in čutnost. Zdaj si velja približe ogledati, kakšne so karakteristike čutnosti izročeni junakov, saj se zdi, da bo prav iz analize posebnega ustroja junaka, ki pripada čutnosti, prišla na dan tudi njena resnica, preko nje pa tudi resnica metafizičnega načela, kakršno ji je dodeljeno v okviru Proustovega teksta.

Pripovedovalčeva zavezanost čutnosti se v **Iskanju** uveljavlja na več načinov (kot bolehnost, ki ga onemogoča za akcijo, kot pomanjkanje vsakršne volje, kar znova blokira njegovo aktivistično razsežnost, veselje do intenzivnih čutnih dražljajev in čustvenih pretresov), zlasti pomembna pa je tista razsežnost čutnega junaka, kjer se uveljavlja njegova zaslužjenost neposrednemu čutnemu užitku, sedanjemu trenutku in aktualni senzaciji. Vse te karakteristike so še posebej plastično opisane v prizoru, ko se junak vrača z enega izmed pogostih pijančevanj v Saint-Loupovi družbi na počitnicah v Rivebellu:

»... alkohol, ki je še prav posebej napel moje živce, je podaril takratnim trenutkom prav posebno veljavo in čas, vendar pa jih zato še nisem bil bolj voljan braniti, zakaj moja vznesenost, ki je te kratke hipe kovala visoko nad ostalo življenje, jih je obenem tudi iztrgala iz njega; vklenjen sem bil v sedanost kakor heroj ali pijanec; preteklost je za hip izginila v pozabo in ni več metala predme svoje sence, ki ji pravimo prihodnost, zato tudi smotra svojega življenja nisem več polagal v uresničenje sanj te preteklosti, marveč v srečo sedanjega trenutka in sem bil zato slep za vse zunaj njega. V trenutku, ko sem se vdajal izjemni nasladi, ko sem čutil, da bi bilo moje življenje lahko srečno in bi torej moralo dobiti v mojih očeh večjo veljavo, v tistem trenutku sem ga po čudnem, a le navideznem protislovju brez pomišljanja izročil naključju morebitne nezgode, saj sem bil rešen skrbi, ki mi jih je nalagalo doslej. (...) Ko bi ob večerih, ko smo se zasedeli v kaki rivebelski restavraciji in sem le še kot v nestvarni daljavi slutil babico, svoje prihodnje življenje, knjige, ki naj bi jih napisal, ko sem se ves predal vonju ženske, ki je sedela za sosednjo mizo, vljudnosti hotelskega osebja, obrisom valčka, ki so ga pravkar igrali, ko sem se prepustil trenutnemu občutju, se ves zlil z njim in je bil moj edini cilj, da bi se nikdar ne ločil od njega, ko bi takrat kdo prišel z namero, da me ubije, bi brez odpora umrl s tem občutjem, voljno bi se pustil razsekati na kosce...«⁶

⁶ V senci razcvelih mladenk (*A l'ombre des jeunes filles en fleurs*), I/815, 816;

Pred bralca stopa junak, ki je ves potopljen v sedanjost, priklenjen na trenutno občutje, kot tak brez preteklosti in brez prihodnosti, brez prave konsistentnosti in lastnega jaza, izročen vsakršnim naključjem, vsakršnemu tujemu nasilju, na milost in nemilost prepuščen tuji volji in moči. Tak je kot Charlus, ki se nič hudega sluteč pušča slepariti Verdurinovim in Morelu, ki je nemočna žrtev tuje akcije, ki se prepušča ponižujočemu ravnanju zadnjega hlapca v Jupienovem bordelu za homoseksualce. Čutnost nenadoma pokaže drugačen obraz, nič več ne pomeni esencialne kategorije in apriorne vrednote, iz katere bi junak črpal za svojo resničnost in trdnost, namesto v smisel junaka izroča uničevanju, v čutnosti je nek nihil, ki se uveljavlja kot razpoložljivost čutnega človeka za tujo voljo in moč, kot omogočanje pollaščevalske volje po moči.

Vendar pa junak ni le na razpolago tuji volji in tuji moči, tudi sam je pollaščevalska volja, tudi on posega v svet in ga kroji po svoji podobi (pripovedovalec si želi popolne polastitve Albertine, Charlus vedri in oblači na nebu saintgermainske aristokracije, žene v nemilost marsikatero damo, ki ni po njegovem okusu, v rokah hoče imeti vse niti Morelovega življenja), kar z drugimi besedami pomeni, da je tudi čutnost sama volja po moči in je na nek način uničevanje šibkejše volje in moči, da se hoče univerzalizirati, uveljaviti na način akcije, da pa slejkoprej ostaja neuresničena volja, neizkoriščena moč, ponesrečena akcija. Čutnost potemtakem participira na nihilistični resnici akcije in volje po moči, v čutnosti se uveljavlja tudi tisti nihil, ki je uničevanje drugega, čutnost je zavezana ničū kot izročanje uničevanju in kot uničevanje sámo.

Čutnost je kot volja do moči in kakor akcija izročena nihilizmu, v njej je prisoten nek nič, ki se mu nikakor ne more izogniti, vendar pa ga ne reflektira, ostaja ji prikrit tako kot volji in akciji, za čutnega junaka je nerazpoznaven in nezavezujoč, dokler se le-ta izroča manipulaciji (Guermantesovi so ga sprejeli medse le zato, da so mu dokazali svojo superiornost, da so sami sebe uveljavili kot moč) in dokler nezavedno manipulira z drugimi (izkorišča materino ljubezen za to, da uveljavlja svojo subjektivno voljo, ko naravnost izsili od nje poljub za lahko noč, Albertino z zvijačo privabi v svoje stanovanje, da bi se je tako zares do kraja polastil, Albertina pa, kot ravno tako čutnosti zavezano bitje, zvijači nasede in se tako izroči použivanju tuje volje). V takem položaju nobenega svojega dejanja ne vzame zares in dokončno nase, nikdar ne prevzame posledic za svoje ravnanje, zato mu tudi nobeno dejanje zares ne pripada, v nobenem se ne more utemeljevati, brez teže je, brez pravega smisla:

»Ker v novih pokrajinah, ki so se širile pred menoj in ki jih še nisem prehodil, ne bo za mojo ljubeznijo do Albertine ostalo nobene sledi, kakor tudi v izgubljenem času, ki sem ga že bil premeril, ni ostala nobena sled za ljubeznijo do babice (v izgubljenem času, ki je bil le zaporedje obdobj, ki druga v drugem niso puščala niti sence opore, na kateri bi se lahko zasnovo naslednje), se mi je življenje zazdelo prav tako oropano vsakršne opore v kakem vseskozi istovetnem in trajno individualnem jazu, tako nepotrebno v prihodnosti, kakor je bilo dolgovozno v preteklosti, kot nekaj, kar bi smrt lahko prekinila v kateremkoli trenutku, ne da bi mu mogla dati tudi ustrezen zaključek.«⁷

⁷ Ubežnica (La Fugitive), III/594;

Tu je pred bralcem pravo nasprotje junaka, kakršnega smo spoznali v **Odkritju časa**, pa vendar je tudi to čutnosti izročeni junak, le da je v tem primeru čutnost pokazala svoje temno lice, svojo nemoč, da bi junaka napajala s smislom, razkrila je svoj nič, ki se skriva očem, a je v njej nenehno prisoten, na nič, ki iz svoje prikritosti omogoča metafizično konstrukcijo odkritega Časa, nič, ki se ne more razkriti, dokler je čutnost omogočanje akcije in izročanje použivanju tuje volje in moči, dokler je sama uničevalska volja in akcija; vendar pa se nam je razodel v pravkar navedenih stavkih, kar kaže na to, da se v toku romana nihilistična dimenzija čutnosti na impliciten način javlja že pred zasnutjem odkritega Časa, da je junak na nek način že vseskozi v območju te resnice, da se nihilistična resnica čutnosti v njem dogaja že ves čas.

Vse pa kaže, da tudi nihil čutnosti ne more ostati le na implicitnem nivoju, saj gornji citat razločno govori o tem, da je junak nihilistično dimenzijo lastne čutne naravnosti že skušal, da je že postala del njegove eksistencialne skušnje, kot predmet refleksije pa se pojavi šele po polomu akcije, kar pomeni, da kaže premisliti prav ta polom in njegovo zvezo z razkritjem nihilistične resnice čutnosti.

Ko je pripovedovalec Albertino kot jetnico odvedel na svoj dom, je bilo to dejanje v interesu njegove čutnosti, čutnost se je v njem uveljavila kot volja po posedovanju, po nadoblasti nad šibkejšo čutnostjo, zato mora pomeniti neuspeh njegove akcije (Albertina se mu še bolj odtuji in naposled celo pobegne) neuspeh čutnosti kot volje po moči, znamenje neke izvirne nezadostnosti, ki čutnosti onemogoča, da bi se zares dokončno realizirala kot volja po moči, kot definitivna oblast nad svetom. Od kod čutnosti ta nezadostnost in kako se kaže v **Iskanju**? Čutnost je vsa obrnjena navzven, njena meja in mera je telesnost, ranljiva je in občutljiva na najmanjši dražljaj ali motnjo, ki prizadeneta njen življenjski prostor, ki je prostor telesa, čustev, vsega senzibilnega in senzitivnega, zato imajo razočaranje, ljubosumje, trpljenje ob izgubi ljubljene bitja ali pa nemožnost svobodnega razmaha njenih aktivnosti zanjo precej usoden pomen in težo, pomenijo njeno ogrožanje ali pa že kar uničenje. In prav vse to doleti junaka, ko Albertino odvede na svoj dom, potem pa brž ugotovi, da dekleta vleče drugam, da ne more nuditi njegovim erotičnim zahtevam ustreznega dopolnila, da se torej izmika potrebam njegove čutnosti, da ji ne nudi možnosti svobodne uveljavitve, za nameček pa si je še kot ječar tuje čutnosti zaprl pot v svobodno izživiljanje svoje lastne, da je torej lastni čutnosti nataknil okove, ki si jih je bil skoval pravzaprav sam. In ker je vse to storil v interesu svoje čutnosti, je več kot očitno, da je njegova čutnost blokirala samo sebe, da je postala sama svoj rabelj, da je vse njeno delovanje pravzaprav vodilo h končnemu cilju, ki se izkaže za samo onemogočanje čutnosti, da je bil zadnji namen njenega aktiviranja ukinitve same sebe, samouničenje. Ko pa Albertina iz ujetništva zbeži, pripovedovalčeva bolečina in trpljenje dosežeta vrhunec, v bolečini in trpljenju pa se mu pričinja razkrivati nihilistična resnica čutnosti, to pa je tisti trenutek, ki ga je iz romana iztrgal prej navedeni odlomek. Bolečina in trpljenje sta znamenji, da je čutnost usodno ogrožena, ta ogroženost pa prihaja od nje same, kar z drugimi besedami govori o tem, da je v bolečini in trpljenju čutnost odprta za lastno resnico, za resnico svojega nihilizma, ki se ji razkriva šele v fazi, ko postane čutnost samopouživanje, ko sama nad seboj vrši svoje uničevalsko početje. Nihil, na katerem je čutnost ves čas participirala, ki mu je bila vseskozi zavezana, se potemtakem

iz prikritosti preseli v razkritost le tedaj, kadar je čutnost v dimenziji avtodestrukcije, kadar uničuje samo sebe.

V samouničujoči se čutnosti kot ponesrečeni volji po moči se potemtakem razkriva nihilistična resnica volje do moči, akcije in akcijskega subjekta; na tej podlagi pa je že možno napraviti prvi sklep, formulirati odgovor na vprašanje, ki si ga je razprava zastavila v začetku in ki se je glasilo, kaj omogoča ravno Proustovega junaka za ugledanje in vzdržanje v nihilistični resnici akcije in aktivizma, po čem je določen, da lahko reflektira resnico principa, na katerem so se utemeljevali junaki evropskega romanopisja od Don Kihota naprej. Če se v samouničujoči se čutnosti dogaja razkrivanje nihilistične resnice akcije in volje po moči, potem je najbrž jasno, da je prav zavezanost čutnosti in njenemu dogajanju tista značilna razsežnost Proustovega junaka, ki mu omogoča sestop v resnico lastne subjektivitete kot aktivitete, ki ga omogoča za refleksijo nihilistične resnice načel, na katerih so se utemeljevali junaki tradicionalne evropske proze in deloma še tudi junak **Iskanja** sam.

Da je čutnost res prostor razkrivanja nihilistične resnice metafizičnih temeljev, na katerih se konstituirajo junaki romaneskne proze, in sicer takrat, kadar je samouničevanje, samopouživajoča se čutnost, na moč zgovorno priča usoda barona Charlusa, ki je čutnosti najradikalnejše izroččen. Charlus pripada najvišjemu sloju francoskega plemstva, velja za arbitra plemiške omike, za najvišji zakon, ki se mu podrejajo še tolikokrat kronane glave. Mimo odličnega rodu, natančnosti v etiki in vplivnega položaja mu poseben ugled med prebivalci saint-germainskih salonov dviguje tudi nenavadna bistrina in široka razgledanost, z eno besedo, Charlus je pojem francoskega aristokrata par excellence. Vendar pa je baron tudi homoseksualec, pripadnik zavržene rase sodomcev in gomorjancev, in prav ta pripadnost ga z vrha družbene lestvice vleče na dno, v najnižje brezno zavržene in preklete čutnosti, čutnost ga vpija vase, trga ga iz visokorodnega miljeja in ga izroča uničevanju in samouničevanju, ta pritisk čutnosti pa je tako močan, da baron polagoma izgublja svoj privilegirani položaj v družbi, po drugi strani pa ga tira v samopouživanje, v mazohizem, ki v sklepnih prizorih dobi že naravnost grozljive razsežnosti in se izteče v dokončnem fizičnem in moralnem razkroju, ko je baron le še nebogljen bolnik, izroččen skrbi in negi nekdanjega ljubezenskega tovariša, lastnika bordela za homoseksualce Jupiena. A Charlus ni le gola razpoložljivost za tujo voljo in moč, ni le igračka v rokah Verdurinovih in Morela, kot samopouživajoča se čutnost je odprt svoji nihilistični resnici, sprejema jo nase kot svojo edino avtentično resnico, kot edini prostor identitete, zato si tudi želi, da bi Pariz doletela usoda Sodome in Gomore, da bi tako v totalnem uničenju zavladala resnica čutnosti, ki je resnica nič, nihilistična resnica.

Analiza nekaterih sestavin Proustovega junaka kot čutnosti zavezanega in na način čutnosti eksistirajočega subjekta je razkrila, da je tudi čutnost (tako kot akcija) izročena nič, da je v njej nič nenehno prisoten in da je prav samopouživajoča se čutnost omogočila junaku sestop v resnico lastnega aktivizma, kar z drugimi besedami pomeni, da je čutnost privilegirani prostor stopanja resnice v razkritost, da čutnost izgovarja resnico sveta metafizike, v katerem ji je dodeljeno mesto antipoda razumu in akciji. Izrekanje resnice, prinašanje resnice v svetlobo pa pripada tudi umetnosti, kar ne more pomeniti nič drugega, kot da sta čutnost in umetnost med seboj tesno in na usoden način povezani, da umetnost kot izrekanje resnice o sami sebi in o

svetu, v katerem ji je dodeljena vloga čutnega izžarevanja ideje, po svojem ontološkem statusu pripada čutnosti. Da tudi Proustov roman participira na takšnem pojmovanju umetnosti, govori v besedilu kopica elementov, od usod posameznih umetnikov do pomena, ki ga imajo njih umotvori za junaka **Iskanja**.

Vsi umetniki po vrsti, ki nastopajo v Proustovem romanu, so na usoden način vezani na čutnost: najprej je tu glasbenik Vinteuil, ki ga je za življenje onesrečila hčerkinina spolna iztirjenost, a doživi njegovo delo posthumno rehabilitacijo in nesmrtno slavo prav po zaslugi hčerkinih lezbičnih odnosov, poleg tega pa je prodor njegove sonate vezan tudi na homoseksualno ljubezen med Charlusom in Morelom. Sledi slikar Elstir, ki se iztrga iz plitkega meščanskega okolja Verdurinovih in se v divjem in strastnem življenju z bohotno ženo razvije v vrhunskega umetnika. Nato je tu še pisatelj Bergotte, uživaški starček, ki je ves predan čutnim užitkom, in naposled Berma, velika interpretka tragedijskih vlog, ki pa učka žalosten konec, zapuščena, bolna, le s spomini na burne popremierske noči, ko je njeno telo še cvetelo v bujni rasti mladosti.

Še pomembnejši od posameznih usod umetnikov pa je za status umetnosti pomen, ki ga imajo za pripovedovalca posamezne umetnine, zlasti še način, kako prihaja resnica umetniškega dela na dan, in katera je tista resnica, ki jo izgovarjajo umetniška dela. Z natančnejšo analizo bi bilo moč ugotoviti za vse umetniške zvrsti, ki se pojavljajo v romanu, na kakšen način participirajo na izrekanju resnice, ki sta ji zavezani umetnost in čutnost, vendar pa bi pričujoče razmišljanje s tem prestopilo okvire, ki si jih je zastavilo v naslovu, zato naj za ilustracijo služi le primer Elstirjevega slikarstva, ki se mi zdi, da je po svoje še najbolj ekspliciten in v sebi združuje glavne komponente tudi ostalih umetnostnih panog, o katerih je tekla beseda. Gre za opis Elstirjevega platna, ki ga junak občuduje pri Guermantesovih:

»Ta veselica ob vodi je vsebovala nekaj čarobnega. Reka, ženske obleke, jadra čolničev, neštevilni odsevi enih in drugih so si delali družbo sredi tega poslikanega četverkotnika, ki ga je Elstir ujel v nekem čudovitem popoldnevu. Nekaj očarljivega v obleki dekleta, ki je za hip prekinilo ples, da si oddahne od zadušljive vročine, je na isti način sevalo tudi iz belega platna zasidrane jadrnice, iz vode v pristanu, iz lesenega mostiča, iz listja in iz neba. (...) Prav (slikarjev pogled) je znal v nesmrtnost vkovati in zaustaviti tek časa v tem svetlečem hipu, ko je gospe postalo vroče in je zaustavila svoj plesni korak, ko je drevo zagrnil senčnati objem, ko so jadrnice polzele po navidez zlatem lošču. A prav zato, ker je trenutek s tolikšno silo pritiskal na nas, je to nezganljivo platno vzbujalo nadvse begoten vtis, človek je čutil, da se bo gospa vsak hip zavrtela, da bodo čolničji odpluli, da se bo senca preselila, da bo padla noč, da ima vsaka radost svoj konec, da življenje odteka in da se trenutki, ki so se vsi hkrati znašli v soju razkošne luči, ne bodo nikdar več vrnili.«⁸

Umetnikov pogled torej v nesmrtnost vkuje hipno čutno zaznavo, prvi in trenutni čutni vtis, tek časa zaustavi zato, da bi vanj ujel čarobnost stvari, ujel tisto očarljivost, ki pripada dekletovim oblačilom, jadrovini, mostiču, listju in nebu na isti način, kar jih družijo, je njihova hkratna prisotnost v določenem hipu, njihova bivajočnost, kar z drugimi besedami pomeni, da umetnost izgovarja bivajoč-

⁸ Guermanteški svet (Le côté de Guermantes), II/420, 421;

nost, bit bivajočega, da je odprta svetu v njegovi biti, da je odprta skrivnosti, ki jo je bil junak srečeval v prvotnem combrayskem času, pa je kasneje od nje odpadel in je Combray utonil v minulost, v izgubljeni čas. Pot za vrnitev v svet biti je potemtakem pot umetnosti, vrnitev v identiteto je poezija kot izrekanje resnice bivajočega, kot privajanje v svetlobo bivanja, kot privajanje v navzočnost. Tisto, kar izreka poezija, kar prinaša v svetlobo bivanja in v navzočnost, pa je neposredni čutni vtis, je čutna dimenzija, tisto, kar se daje čutni zaznavi, kar je dostopno čutnosti. In prav zato, ker izreka čutnosti dostopno resnico, je poezija (umetnost) vezana na čutnost, je izrekanje tiste resnice, ki se razkriva čutnosti, je izrekanje minljivosti čutnega vtisa, kratkotrajnosti človekove sreče, odtekanja časa v nepreklicno minulost. Za kratek hip na način umetnosti zaustavljeni čas, trenutek človekovega opoja, da se nahaja v zunajčasni esenci trajanja, da je odkril izgubljeni Čas, je res lahko le hipec, kratek utrinek sredi neustavljivega odtekanja časa, trenutek, ki pade v minulost in nič tisti hip, ko se je rodil.

Po nekoliko daljšem ekskurzu v čutnost so se mi znova vrnile kategorije odkritega Časa, s katerimi je Proust skušal osmisлити svojega junaka, potem ko se je aktivistični model izkazal za dokončno preseženega in izpraznjenega, kategorije metafizičnega mišljenja, ki pa jih je sedaj obsijala v novi luči poezija (umetnost) in so v tej novi luči pokazale precej drugačno podobo. Resnici poezije (pesniške besede, likovnega izraza, glasbene fraze, teatarske geste) namreč ne gre za to, da bi bila skladna s čimerkoli, kar ni ona sama, da bi se prilegala takšnemu ali drugačnemu transcendentalnemu bistvu ali metafizični biti, resnica poezije je vselej le privajanje iz teme ne-biti v svetlobo bivanja, je razkrivanje prikritega, je izgovarjanje resnice, pa čeprav o sami sebi, o načelih, ki jo omogočajo in utemeljujejo.

Zdi se, da je na tej točki že tudi možen odgovor na protislovje, ki se je postavilo pred pričujočo razpravo, ko je morala ugotoviti, da Proust sicer res konsekventno in sami zasnovi primerno izpelje dopolnitev in avtodestrukcijo metafizike na nivoju aktivizma, da pa kljub temu še ohranja metafizični model, v katerem namesto Ideje kot vrhovno bit vzpostavlja princip čutnega, vendar prav zato metafizike same še ne presega. Razrešitev paradoksa se ponudi premisleku o razsežnostih čutnosti, kakor se uveljavljajo v romanesknem gradivu, v zvestobi resnici, ki je resnica romana kot umetniškega besedila, v literarni realizaciji metafizičnega načela, ki je čutni princip povzdignilo na raven vrhovne biti in odkriti čas opredelilo kot esencialno kategorijo, samo umetnost pa kot edino pravo pot za uresničenje tega bistva, za vrnitev v izgubljeni čas. Umetniška beseda kot dogajanje resnice svojega lastnega izvora mi je omogočila sestop v resnico metafizične misli, ki je metafizika sama ne misli, ki metafiziki ostaja prikrita in jo iz prikritosti šele omogoča. V luči tega premisleka se pokaže, da **Iskanje izgubljenega časa** po tem, ko po samorazdejanju akcije in aktivizma restituira čutnost kot večnostni in transcendentni princip in vrhovni kriterij bivajočega, še ohranja dualistični model sveta, še participira na razpolovljenosti kot na resnici metafizičnega mišljenja, ki se metafiziki prikriva in iz prikritosti omogoča zamenjavo enega pola razpolovljenega sveta z drugim v vlogi vrhovne biti, da pripada času, ko je na mesto razuma stopila čutnost, na mesto akcije pa poezija (to je čas poznega simbolizma, Nietzschejevega dionizičnega opoja in Bergsonove intuicije), vendar pa vse te menjave potekajo znotraj enega in istega sveta novoveške evropske metafizike,

ki se mu resnica lastne razpolovljenosti prikriva, ostaja zato netematizirana in nezavezujoča. A to, kar ni dostopno metafiziki, česar ne zmore metafizika, je dostopno poeziji in zmore poezija, zato Proustov roman kot umetniško besedilo že izgovarja resnico prikritosti, izgovarja resnico sveta, kateremu pripada, in potemtakem reflektira resnico lastne metafizične naravnosti, lastnega metafizičnega izhodišča, ki je Proustu kot mislecu in Bergsonovemu učencu ostajala prikrita, a jo je kot pisatelj upodabljal in ji bil kot umetnik zvest in zavezan.

In če se sedaj, po razrešitvi navideznega paradoksa, v katerem se nahaja **Iskanje**, še zadnjič vrnem k besedilu samemu, moram ugotoviti, da je protislovje pravzaprav razrešil že pripovedovalec sam, saj se je po odkritju časa konstituiral kot pisatelj in se mu je morala razkriti resnica odkritega Časa in resnica čutnosti v takšnih razsežnostih, da je hkrati že razveljavljala transcendentalni pomen odkritega Časa in uveljavljala nihilistično dimenzijo čutnosti. To pa pomeni, da se je moral kot pisatelj soočiti z ničem lastne metafizične konstrukcije, z nemočjo, da bi se izmaknil niču, v katerega je strmoglavil po samorazdejanju akcije, da je torej ostal v območju niča, izroččen lastni nihilistični resnici. Takšno zrenje v obraz niču seveda ne more biti nič prijetnega, povezano je z grozo in tesnobo, ta groza in tesnoba pa sta tokrat še bolj boleči, saj je junak po polomu akcije moral doživeti še en krah, krah tiste poslednje rešilne bilke, za katero se je prijel, ko je bil potonil kot akcijski subjekt, pa se je razblinila v nič v istem hipu, ko jo je iznašel in se z njeno pomočjo skušal dvigniti nad valovanje časa, soočiti se je moral z ničem čutnosti kot metafizične kategorije, ki naj bi zavladovala svetu po detronizaciji akcije in razumskega bistva. In res, groza, ki ga spreleti, ko se kot umetnik, ki se je konstituiral iz zavezanosti čutnemu, ozre po lastni konstrukciji odkritega časa, je predsmrtna groza, svet se mu razpre kot pošastna maškerada postaranih, smrti zapisanih spak, nekdanji čudoviti svet Imen guermanteške družine je le še umirajoč kadaver, pa tudi sam na sebi začuti pezo časa, tudi njega, ki se je hranil iz nadčasne esence Časa, je že zaznamoval pečat minevajočega časa s slutnjo skorajšnje smrti, odkritje Časa je pravzaprav spoznanje, da je Čas izgubljeni čas:

»Obšel me je občutek utrujenosti in groze, ko sem zaznal, da sem bil ves ta dolgi čas ne le brez prekinitve preživel, premislil in prebavil, da je bil pravzaprav moje življenje, moj pravi jaz, pač pa tudi, da sem bil sleherni trenutek priklenjen nanj, da me je ves čas nosil in sem gnezdil na njegovem vrtoglavem vrhu, da se nisem mogel ganiti, ne da bi hkrati premaknil tudi njega. (...) Kar zvirtelo se mi je, če sem pogledal podse, podse, a obenem tudi vase, zvirtelo, kakor da bi meril milje in milje visoko, nič koliko let.«⁹

Zdaj je krog sklenjen, s to definicijo Časa se je junak pridružil Elstirjevemu trenutku okamenelega časa, ki pa se prav zato, ker je le trenutek čutnega opoja, že isti hip razblini v nič. Kot umetnik se je odprl resnici čutnosti in odkritega Časa, odprl se je niču in ga vzel nase kot strašni pečat Časa, ki je zaznamoval njegovo delo,¹⁰ pa tudi roman **Iskanje izgubljenega časa**.

Svojemu sklepu pa se je približalo tudi razpravljanje o vlogi in pomenu dominacije čutnosti v Proustovem romanu, o mestu, ki ga prevladujoča čutna dimenzija določa **Iskanju** v kontekstu evropskega

⁹ Odkritje časa, III/1047;

¹⁰ Glej zaključek romana, kjer se pripovedovalec odloči, da bo svoj roman napisal v znamenju Časa (Odkritje časa, III/1048).

romanopisja. Pokazalo se je, da je naraščajoči pomen čutnosti v neposredni zvezi z upadanjem in redukcijo aktivistične in metafizične dimenzije romanesknega junaka, da pomeni zmagoslavje čutnega relativizacije in problematizacije tradicionalnih implicitnih vrednot, da zasnutje v čutnem utemeljene transcendence odkritega Časa sovpada z dokončnim razkrojem smiselne in v nekem racionalnem bistvu (Ideji) utemeljene akcije. Hkrati pa je odkritje Časa razkrilo resnico same čutnosti, v fazi samopouživanja (v trpljenju in bolečini, ki si ju je nalagala sama) in samouničevanja se je čutnosti odprla lastna nihilistična dimenzija, razkril se je nič odkritega Časa (staranje in smrt) kot metafizične kategorije, dogodil se je konec metafizike same; vse to se zgodi v poeziji in na način poezije (kot umetnosti), saj je prav poezija kot izgovarjanje resnice čutnosti razkrivanje temeljev in načel, ki se metafiziki sami prikrivajo in jo iz svoje prikritosti šele omogočajo. Prav s temi sestavinami in lastnostmi, ki usodno problematizirajo temelje tradicionalne romaneskne strukture, pa se Proustov roman **Iskanje izgubljenega časa** uvršča med dela, ki pomenijo zadnje dejanje tradicionalnega evropskega romana in napoved ter prodor v področja moderne romanopisne literature.

Jožef Paganel:

KERUBINI

Tretje poglavje

Skozi zlepljene veke je videl omaro, na preseku oreha je čepel žalosten možic, okno — ni mogel napovedati prihoda nobene snežinke, čeprav so venomer prihajale od nekod, se tiho spuščale vanj, izginjale. Oh ko bi lahko še spal. Ob nogah so se mu toplo prepletale rjuhe, mehke od njegovega telesa. Pred njim so bile dolžnosti, velevale so, da mora čimprej vstati. Zvijajača, ki jo je imenoval jutranji skok. Odeja je padla na tla, bos je šel v hlad umivalnika. Njegove roke so bile bolj dlakave kot poleti, seveda, poleti so bele in jih je navidez manj, teh dlak. Dlake. A če človek presodi, bi moral imeti pozimi več dlak, pogledj: žival dobi kožušček! Mihajlo, Mihajlo. Do Mihajla je imel vedno pravi odnos, ki ga je določil že z imenom Mihajlo. To ime lahko daš samo sočloveku, na Mihajla je gledal kot na sobitje, danes se ne bo obril. Zobje lasje. Imel je kiselkast občutek, da bo še dolgo snežilo, samo sranje. Danes bo še nosil včerajšnje perilo, preveč se mu mudi, da bi iskal sveže spodnjice, sploh vse te stvari, ki se perejo.

Najhuje je bilo, da ni mogel iz sobe.

Hodil je naokrog, počel najrazličnejše reči. Tako je prijel za pero, ga dvakrat obrnil med prsti in ga postavil na mizo. Kaj mu je treba

prijemati za pero. Ali pa mizica, na katero se je naslanjal. Lahko bi ugriznil blazino.

Če gre zdajle ven, bo prišel na stanovanjski urad čez petnajst minut. To ti je življenje. »Aj, ej, ej.« Gremo gremo fantje. Usedel se je na posteljo in začel delati iz odeje vulkan. Če bo vulkan dober, bo točno dve minuti po zgraditvi odšel iz sobe. No ja, vznožje je kar dobro zmečkal skupaj, vendar si je moral priznati, da bi bila zadeva opravljena že, če bi vzdignil odejo, to res ni nobena umetnost. Zanimivo je, kako se človeško razpoloženje spreminja; ko je včeraj odhajal od Pirihovala, je bil zelo zadovoljen... Se misliti si ne bi mogel, da bo danes tak. Začelo ga je zanimati, kakšna je barva njegovih oči. Pipan mu je večkrat rekel: »Tovariš komisar, vsi vam pravijo Jastreb, ker imate zelene oči.« Napačno, jastreb ima sive oči. V ogledalu je lahko videl zelene oči, ali so bile pa res sive, to je tako težko določiti, na vsak način bo moral povprašati pri kakem tepcu.

Razboršku bo rekel, da je tepec, to ga že nekaj časa čaka, kajpak. Poklical ga bo predse in mu rekel: »Razboršek, kaj sem vam rekel o kartoteki? Ali nisem rekel, da mora biti kartoteka tako dobro urejena, kot jo ima Državna varnost?«

Zaprli je oči. Brez vida. Ugibal je, kje je kakšna reč, skušal hoditi med stoli, kdo bi si mislil, da je to tako težavno. Srakar, ta ima res jastrebove oči. »Gremo,« se je nenadoma zdramil iz otrplega telesa, »gremooooo!« — z donenjem je zgrabil aktovko, še skok med podboje in bil je v predsobi. Samo še plašč in klobuk je moral najti; plašč je imel tako rekoč pri roki, klobuk — tega pa ni. In vendar je dobro vedel, da ga je včeraj postavil sem. Ali naj odide kar brez klobuka, če zdaj odide, bo čez petnajst minut prispel natanko ob pol devetih na stanovanjski urad.

Hodnik ga je sprejel z ropotanjem posode iz Pirihovala stanovanja, stene so dišale po rumeni barvi — muka, sama muka...

Čudno pravzaprav: dan je bil svetel, pomladen. Pirihi je spadal zraven, s kanglico v roki in čopičem na zidu, živahno je žvižgal in poskakoval po levi nogi.

»Pridni, pridni,« ga je pohvalil Valenta. »Ta zid je bil res že preveč popisan.«

»O, gospod Valenta,« Pirihi je odložil pribor in šel k njemu. »Tako tiho hodite, da vas sploh nisem slišal. Gotovo so vas izvežbali v šoli.«

»Dada,« je rekel Valenta, »vi pa belite, kaj? Čistite.«

»Ja, sem se pa res spravil k delu.« S pogledom je zajel stopnišče, ki je strmo zavijalo okoli popleskanega vogala. »Je bil že čas.«

»Čas, čas.« Čutil je potrebo, da se pogovori, trenutek se mu je zdel tak. »Dosti delate, kaj? Je že tako, da ima vsak svoje delo... Vsak doprinese k skupnosti.« Pirihi bi ga lahko napačno razumel: Vsakdo prinese... »Vsi prispevamo, vsak po svoje. Je že tako.« Pirihi se je nasmehnil. Pogledal je vstran. Začel je pomakati čopič v vedrico. Spet ga je pogledal z nagubanim čelom. »Hja...« je rekel.

»Dada, tako je. No ja.« Valenta je prišel bliže k zidu, da si ogleda barvni odtенок, izredno močan vonj nekje med bencinom in vanilijo. Kje je dobil barvo? »No ja, jaz ne vem. Vsakdo pač dela po svoje, vsaj po mojem. To je ta skupnost, če zamižite, boste lahko videli ogromno število ljudi, ki delajo vsak nekaj.« Pirihi se je zamislil, ampak, če se Valenta ni motil, je bilo na njegovem obrazu nasprotovanje. Verjetno mu ni do govorjenja in ker mi ne more kratkomalo obrniti hrbta, se tu zvija in pretvarja. »Pač tako je, Pirihi, tako je in nič dru-

gače. Nič ne moremo pomagati, samo nekaj bi rad vedel. Ali ste me sploh poslušali, ali ste samo poskakovali tu pred menoj?»

»Poslušal, poslušal,« se je mačje prilizoval Pirihi, »hehe.«

»Da, dragi moj, to je že dokazano,« je z vzdihom ugotovil Valenta.

»Belili bomo stanovanja in vse, za začetek pa stopnišče. Senzal je dal denar, priskrbel barvo in dovoljenje.«

Valenta ga je zelo dobro razumel. Natančno je vedel, kaj se dogaja v hiši. Senzal ni bil muhast bogataš, ki ne ve, kaj bi počel, z z njim je bilo nekaj drugega. Bil je upokojenec z vplivnimi zvezami, očitno ima vstop v Drmo, to je že dokazano, sam je rekel tako. Da, to sledi že iz vsega, kar je govoril in kar je nosil v hišo. Upokojenec torej, ki ga hoče spodriniti s položaja predsednika hišnega sveta. Spletkaril bi torej rad... Zvit nasmeh mu je švignil čez obraz: »Dobro, dobro, Pirihi. Bomo že videli.« Tega ne bo dovolil, ne zaradi sebe, ne zato, ker bi si tako želel biti predsednik, ampak zaradi vrtca. Če bo senzal predsednik, ne bodo nikoli dobili pravde z vrtcem, medtem ko Valenta pozna Majcna. Toda postavljalo se je vprašanje, kako ukrepati: kar prepovedati razmnoževanje in beljenje bi bilo proti dobrobiti hišne skupnosti, tega res ni mogel storiti. Senzala je treba drugače naučiti, kdo je kdo.

»Poslušajte, Pirihi,« je rekel temno, »da vas nikoli več ne slišim govoriti o beljenju. Sramotno za vas je, da ste tako pod vplivom tega človeka. Jaz bom odločal, kdaj in kaj bomo belili, dejansko je to stvar hišnega sveta. Dasi je senzalova namera dobrohotna in gledamo nanjo z naklonjenostjo, se mu mora prepovedati tako grobo vmešavanje v upravne zadeve hišne skupnosti. Barve bom priskrbel jaz, senzalove lahko prodamo ali zamenjamo za bone, tako lahko pridemo na morje v smislu hišne skupnosti.«

»Da, to je nenavadno krasno,« je rekel senzal razburjeno, prišel je iz Pirihiovega stanovanja s fotografskim aparatom in svetlomerom. »O tem sem se že pogovarjal z gospodom Goričarjem, tega človeka res moramo spraviti na morje — krasen človek, pošten — škoda ga je tu.«

Valenta je naredil zelo miren obraz, senzal nikakor ne sme opaziti česa na njem. Seveda je senzal prisluškoval vsaki besedi, kdove koliko je slišal, lahko da so se mu nekatere izmuznile, ampak gotovo je razumel pomen tega pogovora. Obotavljanje ali zadrega bi vse poslabšala. Senzalu je treba naravnost v obraz povedati, naj odnese barve tja, odkoder jih je bil dobil — njegovemu prisluškovanju bo odvzel smisel, če ponovi, kar je govoril. Na žalost — tega se ni mogel spomniti. O presneto presneto. Kljub temu bo nekaj povedal, približno takole... Vi senzal in vaš način — ah, nekaj se bo že spomnil. Predvsem bi mu lahko kaj zabrusil, mogoče kar: poberite svoje barve, zaradi mene jih lahko odnesete nazaj. No, to ne bi ravno spadalo zraven, saj senzal ni govoril o barvah, ampak o morju. No ja, najbolj še bi bilo po ovinkih — najprej malo o morju, kar naenkrat pa: vaših barv pri nas ne potrebujemo, hvala lepa.

Senzal je prestavljal Pirihi, obračal je njegovo glavo k steni. Nekajkrat je pogledal Valento z razprtimi očmi, kot da išče pomoči, pravzaprav bolj nasveta. »Neko prošnjo imam, tovariš komisar. Rad bi vas fotografiral, ne samo vas, temveč vse stanovalce. Po mojem je to dobra misel — v zvezi z novoletno zabavo, saj razumete.«

Valenta ni razumel, bil pa je že vnaprej pripravljen zavrčiti vsako prošnjo. Dobro bi bilo, ko bi se še prezirljivo zasmel — ne, to je že preveč, samo hladen, rahel nasmeh. »Prosim vas,« je rekel z na-

menom, da senzala osmeši, kajti bil je popolnoma prepričan, da senzal nima filma v aparatu, »fotografirajte me.«

»Seveda vas fotografiram, saj sem vas ravno hotel prositi za dovoljenje.«

Valenta je zamahnil z roko — kaj se je sploh spustil v to! »Saj, me boste že fotografirali, kar naj bo ...«

»Saj, saj, seveda, razumem,« je posmrkaval senzal, »pa pustimo to. Govorimo raje o novoletni proslavi. Zanj je tudi tale aparat.« Po težkal ga je v levici.

Vsi trije so se zazrli v aparat, kot da bi čakali, da se pokaže ptič in kaj stori.

»To je zelo dober aparat,« je rekel Valenta in se ga narahlo dotaknil, »na komisariatu uporabljamo prav take.«

»Da fotografirate kaznjence,« je vprašal Pirih in se zasmel, zraven pa še tako neobičajno dvignil desno nogo.

»Kaznjence, tudi mrtvece.« Čudno, da je senzal že lep čas tiho. Prej je nekaj govoril o novoletni zabavi in o fotografiranju, zdaj molči ... Kakšna neki je ta zveza med fotografskim aparatom in novoletno proslavo.

»Imam možnost, da z neke kmetije po tajnem kanalu dobivam mleko,« je spet začel govoriti senzal, »za celo hišo. Seveda proti plačilu in le v strogi tajnosti; saj veste, da morajo kmetje oddajati vse mleko zbirnim zadrugam. Ampak spleča pa se — v mestu se dostikrat zgodi, da ni mleka za dojenčke. No prosim vas, gospod predsednik hišnega sveta, nikaar me ne glejte tako postrani.«

Valenta ga je pogledal s sovraštvom v očeh.

»Prosim, jaz sem samo — niti ne predlagal — samo povedal, da imam tako možnost. Omenil sem.«

»Vam se mogoče zdi, tovariš Zadnikar, da so to malenkostni prekrški. Verjemite mi, da tovariš komisar že ve, kaj je prav,« je Pirih poskušal zgladiti razpoloženje. »Pozabimo to čimprej.«

Valenta je z odporom spoznal, da malone drhti od ugodja zaradi hišnikovih besed.

»Če dovolite, bi vas zdaj fotografiral!« Senzal je pritisnil na neko sklopko, dvignil svetlomer k očem in začel krožiti okoli njiju. »Stopita malo nazaj!«

Še preden sta se prav znašla, ju je postavil ob steno, trikrat pritisnil na sprožilec in se zasmel vsakokrat iz drugega zornega kota: z vrha stopnic, s tal in čisto od blizu.

»Jutranja rapsodija,« se je šalil.

»Če dovolite zdaj vi meni, da enkrat kaj predlagam ali povem,« ga je zbodel Valenta, ki se je počutil, kot da bi bil prišel izpod prhe — bilo mu je mučno, ko se je spominjal, kako ga je objemal Pirih — »glede novoletne proslave. Jaz mislim, da moramo letos, ko se nam je odprla možnost praznovanja v krogu svoje družine in nam ni obvezna udeležba na Krajevni skupnosti, razmisliti o obliki praznovanja. Mislim, da bi bilo najboljšo praznovati v okrilju hišnega sveta. In sicer tako, da proslava ne bi bila omejena, ampak bi imeli na razpolago celo hišo. Seveda je treba še premisliti, kako jo bomo izpeljali, potreben je nekakšen program. Jaz sem si takole predstavljal: otroci bi nekaj recitali, odrasli pa bi se zabavali po svoje potem, ko bi spravili otroke v posteljo. Na vsak način pa otroci morajo imeti svojega dedka Mraza — to je ukaz, tovariša!«

»Kaj vi mogoče znate brati misli?« se je začudil senzal. »To je neverjetno, jaz sem mislil prav isto.«

»To je ukaz,« je ponovil Valenta.

»Imam še cel kup drugih predlogov: fotografije hišanov — vseh hišanov! Povečane fotografije po vseh stenah! To je zamisel!« Kar na lepem je začel govoriti v spakedranščini. »Kuščje nagiždje, dober dan, otroka, debra dan iz Biždij, so vsi hišani zbrani? Dedek Mraz je prišel iz Biždij.«

Valenta je rekel: »Kaj govorite, Zadnikar?« Skrajno poparjen, brez volje in moči je stal in gledal vanj.

»Vem, vem,« senzal je vzletaval z rokami, »ne razumeta me in vendar je vse tako preprosto. Jaz bom dedek Mraz. Tu pred vama se nahaja dedek Mraz iz Biždij. Jaz oklicujem svojo kandidaturo. To je potrebno, da spodbudimo otrokovo domišljijo. Zakaj neki bi imeli običajnega, nezanimivega dedka Mraza? Kaj pravite?«

Valenta je zaprl oči: »Otroci bodo kvečjemu slabe volje, če boste take počeli. Vi ste tepec. Res si mislim to. Čimdlje vas gledam, bolj se mi zdi, da ste strašen tepec. Kakšen dedek Mraz! Prav, ne rečem, če si želite, bodite Mraz, nihče vam ne brani! Ampak dokler sem jaz v hiši, ne boste takole skakali naokrog!«

»Ugovarjati vam moram,« senzal se je menda razjezil. »Vi ne morete vedeti, kaj otroku pomeni takle dedek Mraz, ker jih nimate. Že zdajle vam povem, preoblekel se bom v ptiča!«

»Ne vem, ne vem,« je Pirihi majal z glavo in pomakal čopič v vdrico. »Meni se zdi to dobro, s tem ptičem, ampak ne vem, kaj bo rekel gospod Valenta.«

Njemu se je zazdel trenutek primeren za odhod. Bil je res že skrajni čas, sicer bo zadeva z vrtom propadla. Prav na kratko je razložil, da se mu mudi na urad za stanovanjske zadeve, in se skušal čimprej pobrati stran. S kotičkom očesa je še videl Piriha, ki je s čopičem previdno nanašal barvo na belilo, in senzala, kako se vrača v Pirihovo stanovanje.

Doli je pri kiosku stari Goričar v družbi dveh upokojencev bral jutranjik. Valenta je zanalašč zavil na drugo stran ceste, da ga Goričar ne bi opazil, vendar je ta še isti hip zaklical: »Ali ste videli, da imajo tovarne trideset odstotkov izgube!« Zmagoslavno je mahal s časnikom. »To je zato,« je kričal Valenta skozi sneg, »ker se investicije še niso pokrile! Boste videli čez pet let!«

Medtem ko je hodil po uličicah starega mesta, je premišljal o senzalu. Dobro je vedel, da ga je polomil, ker mu ni že v začetku prepovedal nastopiti na letoletni proslavi. Saj je bilo jasno, da se to ne bo dobro končalo. Toda kljub vsemu se mu je senzal zdel sposoben ustvariti prijetno vzdušje; sklenil je, da ga bo krotil in njegove domisleke usmerjal v pravo strugo.

Sirena je zatulila: začel se je delovni dan, istočasno so se z minaretov oglasili tožeči glasovi muzeinov. Ura je udarila sedmo.

Valenta je pomislil, katero pot bi ubral čez Ljubljano, da bi bil čimprej na Debelini. Odločil se je za pot čez Mali trg, kjer so redno čistili ulice.

Pločniki so se osvobodili: ljudje so odšli na svoja delovna mesta. Tu in tam: ženica s cekarjem se vrača s trga, upokojenec, mladi ljudje na poti v šolo, drugače so bile ceste prazne. Na trgu so ga dohitele mladinske brigade, ki so šle odstranjevat sneg — verjetno na železniško postajo, kjer so imeli težave z zameti.

»... prav pod Peco zrasle so nam Jesenice,« so peli mladinci, »železarna, ki jih je dostojna, sredi Notranjske prelepa je Postojna...«

Mraz jih mora žgati do kosti, je pomislil, revčke bi raje pošiljali v šole, da bi se pripravili za drugačno delo.

Sto lopat se je zibalo mimo. »Sredi je Ljubljana bela, danes je naš praznik dela...«

Voditelj brigade je dvignil lopato: »Pozdrav vsem delovnim ljudem Plameneče republike Slovenije! V boj za državo — !«

» — Z Murnovo glavo!« je zadonelo iz stotih grl.

Valenta se je nasmehnil in dvignil pest v pozdrav.

Mladino je njegova kretnja navdušila. »Pozdrav možu v sivem plašču,« je predlagal vodja: »V boj za čisto Plamenico — «

»S krepko Murnovo levico!«

Kmalu zatem je prispel na Debelino, urad za stanovanjske zadeve je mrgolel, ljudje so gomazeli po oknih in vratih, vpili so: »Dajte nam izkaznice.« Valenta je šel skozi sosednjo hišo na notranje dvorišče, v polegli tišini je prestopil zid in se vzpel po požarnih stopnicah mimo nemih prizorov med cvetličnimi lončki: nekdo je šival, nekje so jedli, molče, vsak obraz gleda v svoj krožnik...

»Zdravo, stara sablja,« je vzkliknil Majcen, ki je ravno kadir na balkonu, mu pomolil dlan in ga potegnil čez ograjo, »stopiva noter, jaz sem se zraka že nasrkal, usedi se!«

»Prišel sem zaradi vrta,« mu je povedal Valenta, ko sta sedala. »Ti te žalostne štorije še ne poznaš, ko sem zadnjič prišel, je bil načelnik stari Perger, in on mi je seveda odklonil.«

»Da, da, bil sem v tujini.«

»Gre za nek vrt — za naš vrt. Hudournikova 15,« je pristavil, ko je Majcen segel po telefonu. »Nasprotna stranka je vrtec Petnajsti maj.«

»Tako, tako uredim.« Majcen je nestrpno trkal s svinčnikom po slušalki, še nekajkrat je zavrtel ročico. »Imamo čudnega referenta,« se je opravičeval, »sploh ga ne dobiš pri telefonu! Pokličem, njega nikjer. A, tukaj je! Da, tovariš referent?« Tačas so se odprla vrata in vstopil je suh, črn mož, ki je takoj začel govoriti in se zaradi nečesa pritoževati.

Načelnik je prišleka presenečeno pogledal: »Tu ste? Kdo je potem na telefonu?« je zdaj vprašal v slušalko. »Halo? Halo?« Končno jo je odložil, razširil roke in rekel: »Nič ne vem!«

Suhi, ki je medtem še vedno govoril, je postajal vse bolj razumljiv: »Tega ne prenesem več! Reberščak se je naselil v moji sobi in noče stran. Sedi za mizo, piše, odgovarja na telefonske pozive — pravi, da zato, ker v svoji nima telefona. Tovariš načelnik, postavljam vas pred alternativo: jaz ali pa Reberščak.« Udaril je z roko po mizi.

Majcnu je bilo opazno nerodno zaradi tega dogodka. »Tovariš referent, obnašajte se kot človek! Tu ste pred menoj — saj niste otrok. Reberščaka bomo že kako spravili ven. Zdaj je pred vami bolj pomembna naloga. Poročajte mi vse o sporu med vrtcem '15. maj' in hišnim svetom Hudournikova 15! Ta zadeva bi morala biti že zdavnaj rešena!«

Referent je bil dober uslužbenec: mahoma je pozabil na svoje težave, malce pomislil z nagubanim čelom in takoj ugotovil dejansko stanje: »Hišni svet Hudournikove 15 je pravilno ukrepal s pritožbo. Vrt se mu ne odvzame. Otroškemu vrtcu se odvzame lokacija zaradi nepravilne registracije zemljišča.«

Zdaj je bilo Valenti že nerodno: »Čakajte no, saj tega nismo zahtevali. Samo vrt nam pustite.«

»Pusti, pusti,« je dejal Majcen. »To bomo že mi uredili, to je naša stvar. Nič ne govori!«

»Zemljišče se dodeli mestnemu podjetju Mesprom kot skladišče mesnih izdelkov!« je nadaljeval referent.

»Ups!« je skočil Valenta pokonci. »To je še slabše! To smrdi!«

»Res, res, drži,« je kimal Majcen, referent je dopolnil: »Zato se Mespromu odvzame pravica do skladiščenja, dokler ne sezidajo primernih objektov, ki bodo preprečevali smrad! Ker je gradnja zaradi sestave zemljišča dobesedno nemogoča, se podeli cel hektar na voljo in neomejeno uporabo —.«

»Omejeno uporabo!« ga je popravil Majcen.

» — in omejeno uporabo podeli hišnemu svetu Hudournikove 15.«

»To ne bi bilo dobro,« je ugotovil načelnik.

»Tega hišni svet res ne potrebuje,« je pripomnil Valenta. »Ker navsezadnje res ne potrebujemo.« Mislil je še nekaj razpresti, a ga je referent preglasil: »Tega hišni svet res ne potrebuje, zato se mu dodeljuje en ar zemljišča na uporabo do globine pet metrov za dobo desetih let. Ostalo zemljišče skupaj z vzgojnim objektom se dodeli stanovanjskemu uradu v smislu rekreacijskega centra.«

Skočil je po listine, nastala je tišina.

Majcen je sedel, širok in nekoliko votel, kot zmeraj je bahaško izkoriščal svoj doneči bas, Valenta se je spominjal. Majcen je natakal konjak: »To je francoski konjak, pridi popoldne k meni, dobiš steklenico.«

»A, si bil v Franciji?«

»Megève, dragi komisar Valenta, Megève. Pomisli, smučal sem — prvič v življenju.«

»Dobro se ti gode, Janko...« se je smejal Valenta. »Pa kako je zdaj tam?«

»V Franciji? Ah, sranje kot vedno. Ti, veš kaj, oprosti zaradi tega, še sreča, da se poznavata in ti lahko razložim, kdo drug bi si lahko mislil, da je bilo kaj narobe, saj veš, kako je, po dolgem času se vrneš in najdeš vse v neredu, saj si videl, kakšne razmere so tu. Perger je vpeljal izrazito neplameničarske postopke, ta referent, ki si ga videl, je njegov glavni sluga. Malo ščuvam Rebersčaka, mogoče bo kaj... Sicer ga bom pa sam vrgel ven. Gotovo si opazil, kako je govoril.«

Valenta je rekel, da se je tudi njemu čudno zdelo, kako tu kar na hitro opravijo z vsem, a da je bil raje tiho, ker je tako ali tako pričakoval Majcnovo razlago. »Pa kaj, Perger ima kritje?«

»Mhm...« Pogledal mu je čez glavo, Valenta je obmolknil, na tilniku je začutil referentove korake — prišel je s potrjenimi odločbami, Majcen se je podpisal na levi, Valenta na desni, referent pa je na vsako odločbo pritisnil pečat s Pergerjevim podpisom.

»Pridi še kaj,« je vabil Majcen, »pridi v klub.«

»Kar za menoj,« je rekel referent, »imamo dvigalo.«

Na cesti je stal pred vrati urada, s konice je zaplahutala zastava, počutil se je izpraznjenega. Pripeljal je tramvaj. Stekli so k stopnicam. Prostega sedeža ni.

Četrto poglavje

Stroj je zacvilil, gosta kaša ljudi se je stresla, sunek jih je vrgel naprej, potem so se razlezli, prilepljeni na ročaje so oblikovali prostor, drugi so sedeli v ravnih črtah. Mimo je teklo zastekljeno mesto, pritisnalo je k njim, nekaj z debelimi hišami, nekaj s svojim sivim...

V vdolbini je prodajalna otrpnila v trepetanju svetlobe, svetloba je vrela iz nje, padala na kup snega, ljudje so se izogibali — zdaj je bil nov kup bledega snega, lisastega. Na njegovem ramenu sloni brada človeka, dotiki po vsem telesu so ga dražili, prosim vas,« je rekel sprevednikov glas; temni človek-možiček z umazanimi nohti, če je to njegova roka, je zahreščal: »Prej ste delali v tovarni ribjih konzerv, kaj, tovariš sprevednik?« Obrazi so padali, od daleč krohot, vse se je premaknilo, vzvalovilo. Smejali so se, prsi na hrbtu so poskakovale; dva sta vstala in se rinila — postaja, s cingljanjem je voz naglo zavrl, da je vse odneslo k nekakšnim držajem, vse se je gnetlo, plazilo se je, gnusni možiček ga je prijel za prsi s koščeno roko, mali umazanec... Zadaž so planili novi, v hlastanju so se združevali v roke in stegna. Nad glavami v tramvaju nenadna bibavica dežnikov na cesti, snežilo je, na drogovih visijo usnjene kaplje, na vsaki dlani: različni nohti. Pri oknu je sedela gospa Gnjilova... kot da ima lasnice pod ruto... To je nekaj čisto novega, prej jo je poznal kot urejeno žensko, peljali so mimo hriba s spomenikom. Gospa Gnjilova ga je opazila, sklanjala se je izza košare z bolščečim nasmehom: »Gospod Valenta?« Stegnil je vrat, ušel je iz ovratnika, da bi ga lažje videla; zakrival ga je širok hrbet, več kot pol obraza. »O gospa Gnjilova,« je rekel pridušeno, nekaj jih je trznilo. Ženska je prisluškovala, hrbet je pokazal profil, oster nos. »O ne ne!« je zavpila gospa, »tako me pa ne smete več klicati,« obkročila je ves tramvaj. »Nisem več Gnjilova, zdaj sem Sesljeva.« »OOooOOooOOohala,« Valenta je z vzkliki zakrival naraščajočo zadrego, »tovariša Seslja soproga ste?« »Kaj ga ne vidite,« se je čudila, »tule zraven sedi.« Iz temnega kota se je spustila glava v svetlobo, kapljice na obrazu so se zaiskrile. »Tu sem,« je rekel in silil s čelom v gabardenasto rit. »Tudi otroka že imava,« za hip se je izgubil, Valenta je prikimal gospe Gnjilovi in se začel prebijati k vratom v daljavi. »Lepo, lepo,« je še rekel, »ampak da me ne odnese,« nasmehnil se je umikajočim; med njimi je stala srednješolka. Voznik se je pogovarjal, rokave je imel zavihane čez kosmate komolce na krmilu, človek ob njem je bil znanec, Valenta je slišal imeni. Tu se je dalo lažje dihati. »Ali izstopite?« Umaknil se je, zdaj sta stala skupaj s človekom, ki so mu iz nosnic sršele dlake. »Ali niste vi delali v tovarni čevljev? Če se me spomnite, Fajdiga, Peter Fajdiga, Fajfa ste mi pravili. Pa tudi Najdiga, se spomniš.« Valenta je zanikal, da bi se poznala. Rekel je, da se dogaja, človek mimogrede zameša obraze. »Drži, drži,« je rekel tisti, »ampak ti si tako podoben fantu, ki dela v tovarni čevljev.« Brez odgovora je v skupini prišel pod kamnito nebo na trgu. Na drugi strani beli komisariat. Sneg mu je padal na plešo in se z zbodljaji topil, stražarja pred vhodom sta ga spoštljivo pozdravila, odkimal je z občutkom, da nekaj velja, na hodniku so ga pozdravljali gospod komisar, tovariš komisar, v očeh je videl jutro in predanost. Pred stenčasom se je ustavil.

Predavanje prof. Schumpetra »Balistika in frenologija« odpade oz. je preloženo na 6. 1. 1960.

Izpiti: 3 c v petek, 20. 12. ob 13. uri,

3 b v petek, 30. 12. ob 17. uri, oboje v sobi 22.

Rezultate pregleduje tov. inšpektor 2 c Babič. Pištole in copate prinesite s seboj!

Družinski izlet v München z ogledom Kriminalmuseum in zbirke Braunau od 30. 12. do 3. 1. 1960. Rok prijave do 26. 12.

Enotna cena 60.— murnov. Odhod z ljublj. železniške postaje ob 2.15.

V sredo bo v Kristalni dvorani tov. Razboršek promoviran v višjega nadzornika 1 b. Prisoten bo tovariš komisar Valenta in pomočnik svetnika za notranje zadeve Kolariča ter pomočnik svetnika za pravosodje Varlja (ne ve se še, kateri pomočniki).

Šaljivi kotichek: Kljun otresa inšpektor 2 c Golob.

Pamtičeva žena se boji, da bo njen mož izgubil še pamet, ko je prejšnjo soboto prišel domov brez hlač — Oče in mati inšpektorja Razborška (ki je včeraj doktoriral) že pečeta potice, ne ve se, ali zaradi sina ali zaradi Božiča — Slišali smo, da ima inšpektor Kosovel najraje omlete: ali mu bo to kaj pomagalo pri njegovem vzponu, ko vsi vemo, da ima tovariš višji inšpektor 2 a Fistič, ki je njegov predstojnik, najraje osličje? —

Epigram, na vrh poslan:

Ko si enkrat vrh planine,
d'nar in slava ti ne gine,
toda pomni: ker skomine
opravljiv'c ima, te ošine
iz abotne globočine,
te umazane doline,
kjer vse zgine, kjer vse mine!

Mimo je prišel Razboršek z akti, Valenta ga je prijel pod roko in ga odpeljal v pisarno. »Kaj pa vi, ste brali tole?« Razboršek je zlomljeno pogledoval iz vdrtega naslanjača, išče znamenja na obrazu — Valenta je zasukal brado na rame, da je bilo pred njim okno in Razboršek za njim. Na trgu so vzleteli golobi gor nad glavo barona, razprostrli so se po očiščenih ploskvah pred gostilno, človek je prihajal. Bližal se je gostilni, gostilničar se je priklanjal med golobi, čepe je upogibal vrat pred ljudmi, ki so ves čas hodili mimo. V vratih je stala gruča pivcev, obrazi so se oddaljeno smejali, oblaki so se premikali v beli svetlobi je Razboršek vstal, imel je neke nove razsežnosti: plašč, glava, njegov pogovor z Marijo, ki je prinesla kavo. »Dobro jutro, Marija,« je pozdravil Valenta prisrčno, moral se je obrniti, da Razboršek ne bi zagledal njegovega smeha. Bilo je smešno, kako se vsi potegujejo za naklonjenost te ostarele device, haha, on edini je vedel, kako je z njo, enkrat jo je potipal, pa nikoli več, hvala lepa. »Lepo pričesko imate,« je rekel Razboršek prepričevalno, zavite ustnice in stisnjene blazne oči — ves obraz je krožil, se zvijal in namigoval na moškost. »Bliža se Novo leto,« vrgla je očesi s pladnja v Valento, padli sta ji nazaj v žuboreči kavni curek, »vsi se pripravljamo, lišpamo za to čudovito noč, ki se povzdiguje nad vse druge.« »Povzdiguje povzdiguje,« je zamrmral Valenta, ti bom jaz že dal povzdigovanje. Babnica misli, da bo šla z mano na praznovanje, zelo verjetno. To je tako, če se človek zaplete. Ponudiš ji en prst, trapi, pa te zgrabi za komolec. Ne ampak res bi bilo izredno, če bi jo peljal k Murnu, opolnoči pa ji potisnem prst v anus in zavpijem: »Dvanajsta bije, gospodična!« To bi bilo dobro. Cepec. Kakšen dan, to je vse zaradi gospe Gnjilove. Take reči vržejo človeka s tira, ponori. »No dobro,« je odpeljal pogovor, »kaj je zdaj, Razboršek, ali ste brali ali niste? Kaj pravite, kako se vam zdi?« V zamorskih ustnicah je Razboršek pokazal odobravanje, še bolj jih je izbočil na nasmeh Marije, ki je odhajala in poskušala

migati z ritjo. »Dobra stvar je to, kar posrečena,« je govoril, »ne, v bistvu ne.« Valenta se je na glas zakrohotal: »Vi ste moje ogledalo, gospod doktor; če bi skočil skozi okno, bi mi gotovo sledili. Zdaj ste se pokazali: zanikali ste prejšnjo trditev samo zaradi tega, ker sem se nakremžil.« »Vedel sem, da boste to rekli.« Razboršek je poskočil kot na pletenem stolu. »Nalašč sem upošteval vaš obraz, vedel sem, da se pačite prav zato, da bi jaz zanikal prvo trditev.« Valenta se je komaj premagal, da ni storil česa, za kar niti ni vedel, kaj naj bi bilo. »No vidite:« je nadaljeval Razboršek, »da je stenčas odlična zamisel, sem rekel, da vam dam priložnost za pačenje.« »Tako torej, za pačenje. Lepo, lepo. Ne vem, Razboršek, kaj si vi mislite o meni. Mislite, da bom dovolil take predrznosti? Takole se ne boste igračkali z mano, jaz nisem lutka, ki bi jo lahko napihovali po svoji volji. Te vaše težnje po prijateljstvu, po zaupnosti in nekakšnem razkazovanju duše, ki me spominja na otroško igro zdravniki, ne bom dopustil. Lahko da ste doktorirali iz psihopatologije, Razboršek, to je čisto mogoče, in pravzaprav tako tudi je, nekaj pa velja — človek je mnogo bolj zapleten, kot si predstavljate vi, in jaz vam lahko povem, da se z vami ne bom mogel nikoli zblížati. Pa tudi vi se ne boste z nikomer nikoli, ker je to, kar počnete, narobe. Zdravo, na svidenje, ven.«

Razboršek je vljudno vstal, kri mu je padla z obraza kot omet ali kakor da je pri dviganju pomolil glavo nad njeno gladino, bledica se je razlezla do ovratnika, pospravil je svoje telo in šel k vratom. »Pridite nazaj,« je rekel Valenta, »nisem mislil tako ostro, ampak morate vedeti: vznejevoljilo me je, kljub vsemu je bilo precej neumno. No, zdaj pa kar povejte, če je kaj novega pri Tominšku. Ta primer je precej bolj pomemben, kot si vi predstavljate, povem vam, da ima neko ozadje.«

Razboršek je začel hvaležno pripovedovati, drugega Valenta niti ni pričakoval. Kako more biti človek tako brez ponosa! Če bi mene kdo nadrl... bi popolnoma hladen vstal in odšel, pri ponovnem srečanju bi ga z istim hladnim obrazom samo pogledal. Razboršek pa se je pricedil nazaj, vesel kot psiček, gnida je, gnida. Eh, kdo bi vedel... ne vem kako ponižan tudi ni videti, čisto prijazno me gleda, v resnici sem bil jaz surov. On se je izkazal kolikor toliko za človeka, jaz pa: ven. Saj je res, da je neumno govoril, a lahko bi ga tudi bolj obzirno zavrnil. Rekel bi mu, kaj neki govorite, saj, pogovarjati se, ne rečem, ampak psiha sem psiha tja... Ja no, ne da se kar priti v sobo in reči nekemu, da se je pačil in zakaj se je. V redu, priznam, po drugi strani je dobro, da se ljudje skušajo razumeti, toda prosim vas, človek je bolj zapleteno bitje, kot si predstavljamo. Dada. Kar takole naravnost ne gre.

»Tominšek še vedno trdi, da ni zažgal skednja zato, da bi uničil skrivališče. Pravi, da se je peljal z avtom vse do skednja, tam se je zaletel — to krivdo priznava — v avtu so bili še njegova žena, oče in znanec Bizjak.«

»O, to je pa novo? Bizjaka prej ni omenil. Kaj pravi žena?«

Razboršek je vneto prikimal: »Jaja, saj to je najbolj zanimivo. Ona pravi, da je sploh ni bilo v avtu. Niti nje niti Bizjaka.«

»Kako ve, da ni bilo Bizjaka? Je bila z njim?«

»Pravi, da sta prav takrat imela zmenek. Kje? Pri Jerebu v sobi 12. Druga stvar — oče je izpovedal, da so bili v avtu dejansko Bizjak, žena, sin in on. Žena, kakšna žena? Bizjakova ljubica. Dadane, ne mislim Tominškove žene, pač pa očetovo svakinjo. Zdajle sem se pa ujel, dovolite, da se spomnim. Ne, vsekakor mislim Tominškovo ženo,

se pravi mlajšo. Oče trdi, da so se po nesreči vsi štirje vrnili domov, kjer sta se Tominšek in žena sprla. Priznal je tudi, da je bil pijan, zaradi česar se ne more natančno spomniti, kdo je prvi streljal, Tominšek ali Bizjak. Vsekakor je poslednje, česar se spominja, krvava Bizjakova glava in strašen krik: aaaaaa. Čakajte malo, Bizjaka sploh ni, saj ste mi pripovedovali, da ga nimajo vpisanega v nobenih knjigah. Pa tudi trupla ni nikjer. Kri je sicer bila, najbrž so ubili koga drugega, pa valijo krivdo na Bizjaka, ki ga sploh ni. To je tisto, kar je najbolj čudno. Kri je sicer bila, a je je bilo tako malo, da močno sumim: nekdo se je urezal v palec ali kam drugam. Res smo na Tominšku našli vrez noža, vendar trdi, da je to posledica nesreče z avtom, imel da ga je za pasom, pa se mu je zapičil.«

»Veste kaj,« je rekel Valenta, »precjéj jasno mi je, kaj se je tu zgodilo. Očitno je, da je to pesek v oči preiskovalcem: pomemben je skedenj in ostanki tihotapskega blaga v njem. Družina je obdolžena prekupčevanja in ne umora; kakor vidite, poskušajo spraviti preiskavo v slepo ulico. Bizjaka nikoli ni bilo, ni ga in ga ne bo. To so same izmišljotine. Kdo vodi preiskavo?«

»Horvat.« Oba sta se namuznila. »Dajte jo raje kakemu 2 a,« je rekel Valenta, »Horvat je zmešanec. Dejansko postaja tihotapljenje družbeno zlo. Tu je treba zatirati. Dobro je, je še kaj posebnega?«

»Nene.«

»Je kaj, česar ne bi zmogli? Dam kakšno pooblastilo?«

»Hvala lepa, ni treba. Vse je v redu.«

»Vem, zadovoljen sem z vami, Razboršek, sposobni ste in človeško srce imate.« Zasmejala sta se, Razboršek je iz opravičujočih gibov zgradil svoj odhod. Valenta se je v skoku vrgel v naslanjač, premetaval se je po njem, zunaj je bil tako lep dan. Nekaj obetajočega je bilo v bleščanju na trgu, tu in tam so med hišami vihrala drevesa, tudi ljudje so bili pripravljeni. Prišli so na trg iz Ulice Bakrenih, prvi trenutek so se ozirali za nekom, potem so počasi stopali z roko na kloboku mimo trgovine z glasbili. Pokajeno cigareto so vrgli v oddaljeni koš. Tedaj so se ustavili in pomahali z roko, šli so jim nasproti, objeli so se. Kasneje med ogledovanjem so jih šaljivo pokarali s kazalcem, a ne za dolgo — morali so se umakniti k zidu, ker so prihajali z velikim vozom zimske povrtine, sede na kozlu. Valenta bi lahko telefoniral Piriho. To je prav dobra misel, ob sedmih bi lahko šla v kino v Mostah, tam ju nihče ne pozna. Po predstavi — na večerjo ob Ljubljani. Škoda, da ni pri nas gostiln s separeji. Sedeti z njo v dimu in krohotu ... nene. Premišljevanje ga je vznemirilo, da je začel hoditi po sobi z menjajočim se korakom, mogoče je sploh ne bi mogel peljati ven, kaj se ve, navsezadnje bi se izkazalo, da mu sploh ni do tega, pa še Pirihi. No, recimo, da bi jo res povabil v gostilno, kaj bi se zgodilo? Prva stvar: obleke nima, drugič bi prišel natak, midva bi naročila oziroma jaz bi naročil, še prej bi jo vprašal, kasneje bi se kaj pogovarjala. V redu. Gledala bi druge, gotovo bi bila med njimi kakšna, ki bi se s prsti gladila po vratu, opozoril bi jo na to podobnost, sploh bi se veliko smejala — to je tudi v redu. Torej če pa ne bi šla ven, bi prišel k njej z vinom, ta fant se bo gotovo potikal naokrog, nekam bi ga moral spraviti, v kino. Tudi to je v redu. Čudno vse skupaj. Še najboljše bo, če ne gre več k njej.

Njegova pisarna ga je presenečala, usedel se je na mizo in poklical Božičnika. Pri tej stvari ga je jezilo, ker ni vedel, kaj naj bi s predlogom sploh počel, bil je tiste vrste, pri katerem ne moreš drugega, kot da pohvališ ali pograjaš predlagatelja, četudi nisi vesel ali jezen

zaradi predloga. Odločitev bo odvisna od Božičnika. »Vi Božičnik ste včeraj vrgli v moj predalček nek predlog. Zdaj bi rad vedel, kaj natančno mislite s tistimi kaveljčki.«

»Tako vam bom razložil.« Po glasu je spoznal, da se bo Božičnik na vse kriplje bojeval za predlog. »Moj predlog izhaja iz dejstva, da so v prejšnjem letu začasno onesposobili deset redarjev Narodne Zaščite z udarcem po glavi, po vrhu glave. Ne bom našteval, koliko izgubljenih delovnih ur je to povzročilo — povem vam, da jih je bilo dvestoštirideset. Kaj to pomeni, mi ni treba razlagati: to je en delovni mesec.«

»V redu,« je rekel Valenta po votlem premolku, polnem povsem brezbriznega brenčanja v nekih drugih prostorih. »Se pravi, da imamo na leto zaradi teh desetih izgubo ene mesečne plače, to je devetdeset murnov. Zdaj me poslušajte: ne vem natanko, koliko redarjev imamo, ampak gotovo enega na tristo prebivalcev, s preprostim računom jih tako dobimo natančno dvaintrideset tisoč in pol. Da bi preuredili čepice — kajti lopovi gotovo ne udarjajo vsako leto iste deseterice — bi potrebovali dva krat dvaintrideset tisoč in pol, to je okroglo petinšestdeset tisoč murnov. Enkrat se pozabavajte, Božičnik, in zdelite petinšestdeset tisoč z devetdeset, pa boste videli, v koliko letih bi se stroški izenačili.« Bilo je grozno, skoraj grozno, da je od nekod slišal Božičnika, obenem pa videl vrata, mizo, stene, oblake, dvojno slušalko, razcepljeni polovici nosa. Lahko je gledal tudi drugače: samo en nos, slušalko, dvoje oken; ali pa kljuko med nosovoma; če bi podaljšal kote vrat, bi bil zajet v kvader s pepelnikom, mizo in telefonom; ko je zaprl oči, je bil v različni rdečini mesene svetlobe plavajočih ploskev, po katerih je polzela slepa pega. Božičnik je bil vedno samo na ušesu: »Ampak tovariš komisar, prosim vas... S tem izumom, lepo vas prosim, lahko ujamemo deset zločincev na leto. Saj sem napisal: na gumo v podlogi čepice se pritrdijo kaveljčki, v trenutku, ko kdo priteče in udari po takem pokrivalu, se preprosto ulovi nanj kot riba. Čepice pa ne bi mogel vzeti s seboj, kajti na redarjevo glavo bi bila pritrdjena z opasico.«

Valenti se je po eni strani zdelo krivično, da bi kar zavrnil Božičnika, a v tem predlogu je bilo nekaj smešnega, neresnega, celo nezdravo grobega: ogromna riba s porcelanastimi očmi, poleg tega on ni za telefoniranje: vse je ukradeno, vse se izgubi na poti do drugega ušesa, vse telo — in še glas je drugačen. »Poglejte, čepice se, prizanesljivo ocenjeno, obrabijo v desetih letih. Torej bi za sto lopovov porabili petinšestdeset tisoč murnov, torej šeststopeneset murnov za enega — sedemmesečno plačo. Se vam ne zdi, da je to preveč? Komu bi plačevali, da v sedmih mesecih ulovi enega samega, dajte no, Božičnik, saj vidite, da to ne gre.«

Božičniku je glas šinil v višave: »Ja kaj pa mislite, prosim lepo? Ravno za to gre, ta lov pride še poleg, je takorekoč posreden. Medtem, ko redar lovi redno, po službeni dolžnosti, se na njegovo kapo ulovi zlikovec, ne da bi redar s prstom mignil. To je velik dobiček.«

»To je res zanimivo, Valenta,« je rekel na glas, »da se takole pogovarjaš.« Božičnik je umolknil. »Res zanimivo. Zdaj je Božičnik tiho,« se je smejal Valenta. »Oprostite,« je rekel Božičnik, »da se takole vsiljujem, vendar moram reči, da se je za predlog navdušilo že dosti uslužbencev: Peričnik, Gaber, Babič, Fistič...« Vsakdo drug bi takoj odnehal, če bi mu rekel v slušalko to je res zanimivo Valenta, tale misli iti do konca. »Vsekakor čimprej končajte ta utrujajoči pogovor,« je rekel. »Seveda,« je odvrnil Božičnik, »jutri pokličem.« Ti kar kliči.

Prihajajte, kadar vas je volja. Pripovedujte mi o kaveljčkih in Tominšku, jaz nimam nič proti. Aha, vrata se odpirajo, prišla bo Marija z nekakšnim za lase privlečenim razgovorom. Obenem je žalostno, kako se trudi, ne samo pričeska, tudi obleka je nova: cenen kostim z vtaknimi rožicami. »Kaj je, Marija, kaj spet hočete od mene?« Njen obraz se je skrčil, kot slepec je začela otipavati — segala je v zrak, delala korake, rdeča kot kameleon. Blazno grda ženska je to, noge je imela poraščene s kocinami, pa si jih je mazala z kdo ve čim, z mastmi. Človeka je sram samega sebe.

»Torej tako, Marija,« mu je prihajalo iz ust, »vidite, v tej sobi jaz lahko delam, kar hočem.«

Zaradi nečesa je bil njegov stavek določljiv, v njem je našla neko svojo vsebino, sicer se ne bi usedla in rekla: »O veste kaj, tega pa že ne morete, drugače bi si jaz ne upala v sobo.« Presedla se je in vrgla eno nogo na drugo.

»Aha!« Videti je bilo, da si je nekoč prižgal cigareto, puhnil je dim skozi ustnici. Lahko bi kaj počel, v načrtu je imel ogled izpitov 3 c, ampak to je popoldne.

Iz žepa je potegnila listnico, dolgo časa jo je vlekla. »Dada,« je rekel in slišal ropot snežnega pluga, tisto sikanje čistilca snega. Napol je vstal, Marija se je prijazno nasmehnila, menda razumevajoče.

»Tu jaz lahko delam, kar hočem,« je rekel bahaško, v bistvu pa neprizadeto, pravzaprav se sploh ni bahal, ker so bile stvari v tem trenutku strašno mirne, ležale so tam — niti ne ležale, ampak so bile brez pridevnikov. Nenadoma je opazil, da mu Marija meče listnico, ki je letela, prihaja. Je že tu, zaprl je oči — najprej jo je začutil na licu, šele potem je zaslišal trtrat in oh, je Marija padla nanj. Od blizu je videl, kako se mu njena roka, dotaknila se ga je po licu. »Oprostite, oprostite,« je rekla in skočila nazaj v zeleni obleki.

Pa zakaj. In zakaj se dela nejevoljnega, če v bistvu ni ničesar. »Marija, delo imam,« mogoče je sam presenečen nad sabo, od kod je dobil te besede moči, kajpada je takoj odšla. V takih pogojih je seveda nemogoče delati, stavi sto proti ena, da bi, tudi če bi začel, že naslednji trenutek kdo prišel. Nemogoče je v poklicu uživati, če prihajajo s kaveljčki in ti mečejo denarnice v glavo, Marijo bo treba spraviti nekam drugam, ali nikakor ne k Razboršku. To bo težko, srečavati Marijo na hodniku, prestrezati njen idiotski pogled. Nič, kar pustil jo bom pri sebi, priznati si moram, da me tisto z listnico ni prizadelo. No, prizadelo, ni se me dotaknilo, pravzaprav se me je, a to se še da prenesti. Nemogoče, da bi bile vse besede most med duhovnim in telesnim, seveda: konj, hiša, hlev. Pretežno so glagoli, dada, ampak zaradi dotakniti in prenesti se še ne da reči, zakaj je vrgla denarnico. Kar se je zgodilo, se je zgodilo v tej sobi pred tremi minutami, več se ni zgodilo.

Telefon se je oglasil; ko ga je Valenta pogledal, je videl, da nepremično stoji na mizi, čepe je pobrenčaval in nato vznemirjeno rekel: »Ti, zdravo! A si to ti, Oton?«

»O, zdravo, Janko,« je rekel Valenta in s kazalcem bobnal po telefonu, »torej se še spominjaš moje skrivne številke, haha?«

»Da, zapomnil sem si jo, ja, takih števil se je dobro spominjati, mhehe. Prej ko si odhajal, mi je bilo grozno nerodno, imel sem občutek, kot da sem prozoren, nene, kar tiho bodi, še dober si, da nisi nič rekel, jaz bi tako stvar takoj prijavil. Rad bi ti povedal, da res nimam nič zraven, vsega sta kriva Perger in njegov referent. Že način, kako je govoril, kar odvzame se in se dodeli drugemu, upam,

da me razumeš, ne? Vem, moral bi ga takoj odstaviti v bistvu, kajne, ampak . . . Res je bilo videti, kot da popolnoma krivično odvezemamo hišo vrtcu, po enem primeru bi sklepal, da je to pri nas že v navadi.«

»Veš kaj je, Janko, jaz bi že ukrepal, in to takoj, a na srečo vrtec dejansko ne zasluži našega vrta, ki smo ga obdelovali, prosim te, vsi stanovalci tri leta, preden je sploh kaj obrodilo. Odstranjevali smo skale, kamenje, urejevali, delali, jaz sem moral hoditi po gnoj, strahota. Takih žuljev še nisem imel. Če pa prideš spomladi k meni na obisk: paradižnik, kumare, endivija, pridi kaj k meni, Janko. Postopek sam je pa tako napačen, da se čudim. Ne vem, kako lahko dovoljuješ kaj takega, Janko, koliko časa te ni bilo?«

»Tri mesece me ni bilo, pomisli, kako je človek prasica po navari.«

»V treh mesecih že vse narobe? Ts, ts. Prva stvar, ki je narobe, je to, da ste dodelili zemljišče sebi v smislu — kakšna slovenščina je to, prosim te, Janko — počitniškega centra. In ti si še zraven« — »nene, jaz sem« — »in ti si, Janko,« — »potem kasneje« — »ti si sedel zraven in kimal, Janko, plameničar z medaljo Zasluga dela.«

»Poslušaj me, samo poslušaj me, takoj, ko si odšel, sem vse spremenil, vso listino sem spremenil. Vrtca ne bomo mi zasegli, kako bi mogli poditi otroke iz vrtca. Vrtec smo pustili pri miru. Vi dobite vrt, vrtec bo dobil pa nek drug vrt, ki ga imam že ogledanega.«

»To je ravno po tvoje, eno napako z drugo krpaš. Jaz ti povem, Janko, letel boš iz Plamenice, to ne pelje nikamor. Pusti zdaj osebne koristi drugih, ti ne znaš reči ne. To te bo še pokopalo. Odslej govori ne ne, pa četudi samemu Murnu, razumeš ti mene, Janko?«

»Ne, ne vem, če me razumeš, Oton. Jaz sem vse popravil, zdaj je vse po pravilih. Tisti novi vrt je star in opustel, nihče ga ne ureja, gotovo bodo lastniki veseli, če ga bodo otroci uredili.«

»Dobro je, če je tako, sem vsaj miren. Janko, Pergerja v rit. Razumeš? Vsaj pokaži, da nisi z njim v zvezi.« Prostor se je določal s telesom; roka na kljuki. Pod nagnjeno glavo je pripeto zeleno. V bistvu zelena obleka, Marija. Majcen je govoril, da je pokazal, rekel je . . . Z očmi je lovil plasti — hip zatem je že vedel, da je praznina med Marijinim telesom in telefonom nastala, ker je bila Marija brez vsebine, obenem se je že vse pripravljalo. To samo približno . . . Da, da, zdaj je bila že boljša, čeprav še vedno kot na fotografiji, lahko je videl njen nasmeh, nekaj bo rekla. Ne morem se deliti. »Zdaj ne morem več, Janko, zdravo.« Prišel je Srakar.

Z Marijo sta se lovila v vratih, umikala drug drugemu, ko je odhajala. Bil je oblečen v debel gubast pulover: spodaj se je, ko je sedel, pokazala modra črtasta srajca? pižama, na nogah čudno nizki čevlji, ali so bili copati, imeli so kovinske sponke — že so se skrili pod mizo.

Izkazalo se je, da Srakar ni hotel skrivati svojih oblačil, nasprotno, vse je razkazal, vsega se je dotikal s prsti. »Ta naglica,« je rekel blede, »to je razumljivo, bil sem še v postelji, ko so mi javili. Skočil sem hitro k vam, in —« razširil roke.

»Kaj pa je, kaj pa je.« Valento je takoj zgrabila mrzlica, stresal je vrat in mihal.

»Kaj vi še ne veste,« je rekel Srakar bolj turobno. Iz pižaminega žepa je potegnil siv tulec. »Tega pa ne razumem, da ne veste.« Iz tulca je vzel očala iz belega srebra, »no ja, če pa ne veste —« nasadil si jih je s pojemajočim gibom, ampak zanesljivo.

Saj to so očala, je spreletelo Valento. Ni pričakoval ne vem kaj, a vseeno — mislil je, da bo kaj bolj oprijemljivega. Listek, fotografija, podoba.

Srakar je gladil in gladil okvirje. »To je res čudno,« je rekel, »jaz sem pričakoval, da mi boste vse razjasnili.« Valenta je zaslutil. Zgodilo se je nekaj pomembnega in Srakar mu ne bo povedal, kaj je to. Ustrelili so Murna.

»To je nerodna stvar,« je rekel Srakar. »Vi verjetno veste, da vas predsednik ceni.«

»Hvala.«

Srakar se je zdrznil. »No ja, saj vas tudi jaz cenim,« je rekel.

»Hvala lepa.«

Srakar se je zazrl v okno in bil lep čas tiho, kot da je izgubil nit. »Torej prav zato gre,« končno, »vi nič ne veste o rečeh, ki bi jih morali poznati. Kaj vas Varnost ni obvestila?«

»Ne, to sploh ne,« je rekel Valenta in vstal. Srakar je prišel k njemu in šepnil: »Mikrofone so odkrili pri Murnu, povsod — v kabinetu, povsod. Pobesnel je.«

Valenta je spoznal, da je stvar zelo resna, mikrofoni v kabinetu, prasec Pipanov ga ni obvestil. To se zdaj redno dogaja, boj med njima je že odkrit, joj je to neokusno. Dobro dobro, jim bom že povrnil, Pipanu bo za tole še žal.

»Pipan ima dokaze, da so to storili Kerubini,« Srakar je stal pri oknu, roki na hrbtu sta se igrali, »in jaz mu dam v marsičem prav.«

»No, čakajte no,« je rekel Valenta, »kakšni Kerubini.« Srakarju se je lahko celo posmejal. »Kerubine sem jaz lastnoročno dobesedno iztrebil, to vam zagotovem, tovariš sekretar, še preden je bila Državna Varnost ustanovljena. Kerubinov ni več, to je eno, drugo pa je, da nekateri naši ljudje še vedno nasedajo turški propagandi. Jasno je, da bodo Turki pisali, da imajo svoje ljudi še zmeraj pri nas. Jaz se takim poročilom krohotam.« Srakar se je začel umikati: »Saj jaz ne rečem, jaz niti najmanj ne vem, ampak to, da vi niste bili obveščeni, Varnost pa, to govori, da je tudi Murn takega mnenja,« prijel je za naslonjalo in se počasi naslonil na komolce. Da bi ljudje, kot je Goričar, hodili po Narodni zbornici, se plazili po kabinetu in pritrjevali mikrofone, to ne pride v poštev, drugih pa dejansko ni, vsi, ki so kaj pomenili, so ustreljeni, sam sem podpisal.

»Ne, veste, to bo nekdo drug,« je rekel. Srakar se je nedoločno nakremžil: »Verjamem, ampak kdo bo to?« Točno med njima je pozvonilo, zahlastal je: »Pazite, pazite, to je on. Besen je, ne govorite naglas.«

»Kaj delate, norci zagamani!« je zavpil Murn, Valento je srbelo v ušesu, kamor je tesno prižeti sekretar spuščal vročo sapo — zdajle bi se moral zbrati — »preden bi vi prišli, bi mene že zdavnaj lahko pretepli ali ubili. Ne vem, zakaj vas ni sram. Vi ste tudi policaj. Na mesto take policije bi lahko postavil lutke.« Srakar je, mogoče zato, da ne bi izdal svoje prisotnosti, prilagodil dihanje Valentovemu. Stala sta, predsednik je vpil.

»Saj jaz sem že poslal svoje ljudi, samo nisem vedel, če lahko pridemo k vam, drugače pa delujemo. Vendar je tu nekaj, kar bi vam rad povedal.«

»Vi boste en drek povedali.«

»Oprostite, oprostite, tovariš Murn,« Valenta si je prizadeval, Murn bi vsak čas lahko zavpil drek, on bi takrat moral utihniti, potem bi spet kaj rekel, oni pa kričal. »Oprostite, a jaz nisem mnenja, da bi to

Witold Gombrowicz:

PORNOGRAFIJA

Drugo poglavje

Grude dreves med ljubkimi zavoji steza, vrt se je lahko nagibal proti lipam, za katerimi se je videla skrita gladina ribnika — oh! vse to zelenje v lesketu rose! In ko sva po zajtrku šla ven na dvorišče — hiša, bela, z enim nadstropjem in s svojo mansardno streho, obkrožena z jelkami in kleki, gradicami in stezami, ki naju je osupnila kakor privid iz preteklosti, iz daljnih predvojnih dni . . . in prav v svoji trajnosti je bila videti bolj resnična kot vojna . . . toda ob istem času jo je občutek, da ni resnična, da je v sporu z resničnostjo, preoblikoval v gledališko dekoracijo . . . končno so hiša, park, nebo in polja postali obenem igra ni in resnični. A tu je prihajal najin gostitelj, v vsej svoji ogromnosti, z zelenim jopičem na svojem nabreklem telesu, in približal se nama je po svoji navadi, že od daleč nama je mahal in spraševal, ali sva dobro spala. V lahkotnem kramljanju smo šli skozi vrtna vrata na polja in gledali čez raztezanje dežele, valujoče v vetru, in Hipo je govoril Frederiku o letini in o dobičkih, tu pa tam je steptal kako grudico prsti s svojo nogo. Obrnili smo se nazaj proti hiši. Hipojeva žena se je prikazala na balkonu in nam zaklicala dobro jutro, ko je majhen deček stekel čez trato, sin kuharice mogoče. Tako smo počasi šli skozi jutro — ponovitev drugih juter — vendar ni bilo tako preprosto — kajti pokrajina je bila nenadoma videti nekako ovenela in ponovno me je prešinilo, da je vse, čeprav je ostalo isto, drugačno. Kako nesmiseln občutek, kako moreče prikrita misel! Frederik je hodil ob meni, osvetljen s svetlo dnevno lučjo, tako da si lahko opazil dlake, štrleče iz njegovih ušes, in vse pore njegove blede, nagubane kože, Frederik, ponavljam, upog-njen, oslabil in z oblimi rameni, s ščipalnikom, živčna usta mu trzajo, roke drži v žepih — značilen mestni izobraženec na podeželju . . . A vendar, v tem nasprotju pokrajina ni več zmagovala, drevesa so izgubila gotovost, nebo je bilo videti spremenjeno, trava se ni več vnaprej upirala, kot je bilo pričakovati, večnost pokrajine je bila zdaj zgubana, negotova, vznemirjena . . . In Frederik, da, Frederik se je zdaj zdel resničnejši od trave. Bolj resničen? Utrujajoča, vznemirjujoča, grda misel, celo nekoliko histerična, celo izzivalna, nasilna, uničujoča . . . in nisem vedel, ali mi je to misel dal Frederik, ali vojna, revolucija, zasedba . . . ali oboje? In vendar se je vedel brezhibno, spraševal Hipolita o kmetovanju, govoril stvari, ki jih je človek pričakoval — in nenadoma sva videla Henjo, kako prihaja čez trato. Sonce je žgalo najino kožo. Najine oči so bile suhe in najine ustnice razpokane. Rekla je:

»Mama je pripravljena. Dala sem zapreči konje.«

»Da gremo v cerkev, k maši, nedelja je,« je razložil Hipolit. In zase je tiho dejal:

»Da gremo v cerkev, k maši.«

In glasno:

»Če se nam hočeta pridružiti, bomo presrečni, toda ni vama treba. Jaz verujem v strpnost, mar ne? Jaz pojdem, in dokler bom tu, bom

hodil! Dokler je cerkev, bom hodil v cerkev! Še več, s svojo ženo in hčerjo, in v kočiji — meni se ni treba skrivati — Naj me ljudje vidijo — Naj se me do sita nagledajo, naj me fotografirajo!»

In zamrmral je:

»Naj me fotografirajo!«

Toda Frederik je že poudarjal najino željo, da greva k maši. Peljali smo se v kočiji, z njenimi škripajočimi kolesi, ko so se pogrezala v peščene kolesnice — in ko smo prišli na vrh hriba, smo zagledali neizmerno površino nizkih polj, nizkih pod nenavadno visokim nebom, čepečih v zaustavljenem valu. Tam, v daljavi, je bila železniška proga. Šlo mi je na smeh. Kočija, konji, voznik, pekoči vonj znoja in firneža, prah, sonce, muha na mojem obrazu in škripanje koles v pesku — Vse je bilo stoletja staro, in nič, niti ena sama stvar, se ni bilo spremenilo! Toda na hribu smo prišli do sape v hladnem dihu prostora, prostora, ki se je končeval v migljajočem obzorju Gora Svetega Križa, in od sprevrženosti te vožnje sem se skorajda zdrznil, kajti bilo je, kot da smo stopili iz oljnega tiska — mrtve fotografije iz starega družinskega albuma — in zastarelo vozilo na hribu je bilo vidno milje naokrog ter tako delalo pokrajino posebno ironično, okrutno zaničljivo. Sprevrženost tega zamorjenega potovanja se je širila v modrikasto pokrajino z obrati in neopaznimi spremembami, ko smo postopoma napredovali. Frederik je sedel na zadnjem sedežu poleg Marije, gledal naokrog v vse smeri in občudoval razporeditev barv, kakor da bi bil resnično namenjen v cerkev. Nikoli, mislim, ga nisem videl tako družabnega in vljudnega! Peljali smo se okoli ovinka navzdol v globel, kjer se je pričlenjala vas, in blato ...

Spominjam se (in to ni brez pomena za dogodke, ki bodo povedani kasneje), da je v meni prevladoval občutek praznote, in spet, kakor prejšnjo noč, me je obšlo, da bi se nagnil ven in pogledal vozniku v obraz ... Toda to je bilo nemogoče, to se ni spodobilo ... tako smo ostali za njegovim nepredirnim hrbtom in naše potovanje se je nadaljevalo za njegovim hrbtom. Pripeljali smo se v vas Groholice, na naši levi potok in na naši desni raztresene hiše in ograje, kokoš in gos, korito in ribnik, moški ali ženska v svoji nedeljski obleki, hiteča proti cerkvi ... zaspana vedrost vasi v nedeljo. A bilo je, kot da bi naša smrt, sklonjena nad lokvijo, predstavljala svojo lastno podobo, tako popolno je zastarela starosvetnost našega vstopa odsevala v pradavnem bivanju vasi in tako glasno je odzvanjala v tej norosti — ki je bila vrh tega le maska, uporabljena, da bi se nekaj prikrilo ... Toda kaj? Katerikoli pomen, vsak pomen ... vojne, revolucije, nasilja, razbrzdanosti, bede, stradeža, obupa, prekletstvo ali blagoslov ... vsak pomen, ponavljam, bi bil prešibak, da bi prebodel kristal te idile, tako da je podoba, ki smo jo dajali, že dolgo zastarela in brez vsebine, ostala nespremenjena.

Frederik se je vljudno pogovarjal z Marijo — toda ali se ni spuščal v ta plehki pogovor preprosto zato, da mu ni bilo treba reči nečesa drugega? Končno smo dosegli nizki zid okoli cerkve in začeli smo stopati iz kočije, a jaz nisem več vedel, kaj je kaj — ali so bile stopnice, ki so vodile k trgu, običajne stopnice, ali pa ...? Frederik je, potem ko je snel klobuk, ponudil Mariji roko in jo slovesno povedel v cerkev, pred očmi radovednih opazovalcev — toda morda je to storil, da mu ne bi bilo treba narediti česa drugega? — in za njima je Hipo, ki se mu je posrečilo splezati iz voza in pognati svoje neznansko ogrodje skozi množico, odločen in neuklonljiv, zavedajoč se, da ga lahko na-

slednji dan zakoljejo kot prašiča, šel naprej, da kljubuje sovraštvu, gledaje mračno in vdano. Plemič! Toda mogoče je bil plemič samo zato, da mu ni bilo treba biti kdo drug?

Toda, takoj ko nas je požrl somrak, kjer so prižgane sveče tičale kot žebli, kjer je rezgetajoča cerkvena pesem privrela iz grobega, izmučenega grla . . . je izginila vsa prikrita nejasnost — kakor da bi bila nevidna roka, močnejša od naših, vzpostavila posvečeni red maše. Hipolit, ki je do tega trenutka goreče in strastno igral vlogo plemiča, da ga ne bi pogoltnilo, se je usedel, nenadoma resen in plemenit, na družinsko cerkveno klop, in pokimal družini upravitelja Ikanije, ki je sedela nasproti. Maša se še ni začela, duhovnik se še ni prikazal ob vzhodnem oltarju, verniki so bili prepuščeni svoji ponižni, nežni, cvileči, okorni pesmi, ki jih je dobro nadzorovala in jih delala tako nenevarne, kot je pes na vrvici. Kakšna vedrina, končno, kakšno olajšanje: tu, v tem kamnitem svetišču, je kmet postal kmet, gospodar gospodar, maša maša, kamen kamen in vse se je povrnilo k sebi.

In vendar je Frederik, ki si je bil vzel prostor zraven Hipolita, pokleknil . . . in to me je nekoliko vznemirilo, kajti zdelo se je mogoče rahlo pretirano . . . in nisem si mogel kaj, mislil sem, da je pokleknil zato, da mu ne bi bilo treba delati karkoli drugega kot klečati . . . a zvon je zazvonil, prišel je duhovnik, noseč kelih, in se, potem ko ga je postavil na oltar, priklonil pred njim. Zvon je spet zazvonil. In nenadoma sem se začutil tako ginjenega, tako globoko ginjenega, da sem padel na kolena in, v svojem divjem čustvu, skorajda molil . . . Ampak Frederik! Zdelo se mi je, in sumil sem, da Frederik, na svojih kolenih, tudi »moli« — bil sem celo prepričan, da, zavedajoč se njegovega pomanjkanja celosti, sem si bil gotov, da se ne pretvarja, temveč v resnici »moli« za blagor drugih in za svoj blagor, toda njegova molitev ni bila nič več kot zaslon, ki naj zakrije ogromnost njegove »nemolitve« . . . bilo je dejanje izгона, »ekscentričnosti«, ki nas je vrglo iz cerkve v neskončni prostor popolne nevere, zanikujoče dejanje, zanikanje samo. In kaj je bilo to? Kaj se je dogajalo? Nikoli nisem videl česa temu podobnega, in nikoli nisem verjel, da bi se to lahko zgodilo. Kaj se je pravzaprav zgodilo? Natančno rečeno: nič, natančno rečeno je bilo, kot da bi roka umaknila snov in vsebino iz maše — in duhovnik je nadaljeval — in duhovnik se je še naprej premikal, klečal, hodil z enega konca oltarja do drugega, in ministranta sta pozvanjala z zvončki in dim iz kadilnice se je dvigal v vibah, ali cela vsebina je hlapela kot plin iz balona in maša se je sesedala v svoji zastrašujoči nemoči — mlahava in pogrezajoča se — nezmožna spočeti! In ta izguba vsebine je bil umor, izvršen v zelo nevarnem položaju, zunaj nas, zunaj maše, z nemim, toda smrtonosnim komentarjem člana cerkvenega shoda. In proti temu ni imela maša nobenega načina obrambe, kajti zgodilo se je bilo zaradi nekega dodatnega tolmačenja; pravzaprav bi se nihče v cerkvi ne mogel upirati maši in celo Frederik je sodeloval tako pravilno, kot je bilo mogoče . . . in ko jo je ubil, je bilo le v podobi, bi skoraj lahko rekli. Toda ta komentar, ta morilska kritika je bila dejanje krutosti — dejanje ostre, mrzle, predirne, neusmiljene zavesti . . . in nenadoma sem razumel, da je bilo nespametno pripeljati tega moža v cerkev, za božjo voljo, temu bi se bilo treba izogniti za vsako ceno! Zanj je bila cerkev najslabši prostor na svetu!

Toda bilo je prepozno! Kar se je dogajalo pred mojimi očmi, je razkrivalo resničnost in **crudo** . . . začelo se je z uničenjem zveličanja in tako ni bilo mogoče upati, da bi kaj rešilo te ostudne kmečke obraze, ki niso imeli nobenega sloga in so se kazali goli, kot kosi mesa na

mesarjevi stojnici. Niso bili več »ljudstvo«, niso bili več »kmetje«, ali celo »možje«, bili so preprosti stvori, v vsem kar so bili, in njihova naravna umazanija je bila nenadoma odrezana od miline. Toda divja anarhija te mnogoglave, rjavo rumene množice, je ustrezala nič manj predrzni brezsravnosti naših obrazov, ki so prenehali biti »razumni« ali »omikani« ali »rahločutni« in so postali taki kot karikature brez modela, karikature, ki so prenehale karkoli predstavljati in so bile tako gole kot zadnjice! In ti dve eksploziji pošastnosti, gosposka in neotesana, sta se spojili v kretnji duhovnika, ki je slavil... kaj? Kaj? Nič... A to še vedno ni vse.

Cerkev ni bila več cerkev. Prostor je vdrl, a bil je to kozmičen, črn prostor, in ni se več dogajalo na zemlji, ali bolje — zemlja se je spreminjala v planet, obešen v praznini vesolja, kozmos je bil prisoten, bili smo v njegovem središču. Dokler nista migljajoči plamen sveč in celo dnevna luč, ki se je cedila skozi barvasta stekla oken, postala črna kot črnilo. Nismo bili več v cerkvi, niti v tej vasi, niti na zemlji, ampak v skladu z resničnostjo — obešeni nekje v kozmosu z našimi svečami in lučjo, in tam, v neskončnosti, smo igrali naše čudne igre drug z drugim, kot opice, spakujoče se proti vesolju. Bila je zelo posebna igra, tam, nekje v galaksiji, človeški izziv v temi, izvršitev čudnih gibov v zakrivljenem prepadu. In vendar je to utapljanje v prostor spremljal nenavaden vzpon stvarnega, bili smo v kozmosu, ali kakor da bi bili v nečem strašno opredeljenem, določenem v vsaki podrobnosti.

Zvonovi so zazvonili k povzdigovanju. Frederik je pokleknil.

Tokrat je s spuščanjem na kolena odpravil mašo kakor kdo zavije vrat piščancu, in maša se je nadaljevala, zdaj že smrtno ranjena in omahujoča kot pijanec. **Ite, misa est.** In, ah, kakšno zmagoslavje! Kakšna zmaga nad mašo! Kakšen ponos! Kot da je likvidacija predstavljala dolgo pričakovani konec: sam, naposled, ves sam, z nikomer in ničimer razen s seboj, sam v popolni temi... Dosegel sem bil svojo mejo, dosegel sem bil temo. Trpek konec, trpek okus po zmagi in trpek cilj! Toda bilo je ponosno in omotično, zaznamovano z neusmiljeno nezrelostjo končno samostojnega uma. Bilo je grozljivo, tudi, in brez podpore sem se čutil v sebi kot v rokah pošasti, sposobne, da z mano naredi vse, da naredi karkoli, karkoli z menoj! Neobčutljivost ponosa. Ledena končnost. Strogost in praznina. In potem? In potem? Maša se je končevala, zaspano sem pogledal naokrog, oh, morali smo iti ven, se vrniti domov, v Poworno, po tisti peščeni poti... toda v nekem trenutku moj pogled... moje oči... Zbegane in težke... Da, nekaj jih je pritegnilo... moje oči... Nasilno in zapeljivo... Da. Kaj? Kaj me je privlačilo? Kaj me je skušalo? Tisto čudežno, kot neke zastrte točke v naših sanjah, ki jih njihova nedosežnost naredi še bolj zaželene, in okoli katerih krožimo z nemim krikom, v zmedi trpečega hrepenenja.

Tako sem krožil okoli tega, še poln strahu in negotov... a že v slasti prepuščen sladkemu nasilju, ki se me je polastilo — me očaralo — me zapeljalo — me uročilo — me skušalo in me podjarmilo... In nasprotje med kozmičnim ledom te noči in tem izvirom, prekipevajočim v veselju, je bilo takšno, da sem se ujel v megleni misli, da je to Bog in čudež, Bog in čudež...

Toda kaj je bilo?

Bilo je... delček lica in kos vratu... pripadajoče nekemu med verniki, nekaj korakov od nas...

Oh, ni bilo mogoče verjeti! Bilo je ...

(deček)

(deček).

In ko sem doumel, da je le (deček), sem začel okrevati iz zamaknjenja. Pravzaprav sem ga bil komajda videl! Videl sem bil le drobce navadne kože — na licu in vratu. Zdaj se je nenadoma premaknil in ta nepomembna kretnja se je zasekala naravnost skozme. Kakšna neverjetna privlačnost!

A bilo je (deček).

Nič več kot (deček).

Kako čudno! Šestnajstleten vrat, na kratko postrženi lasje in običajna koža (dečka) z nekaj majhnimi razpokami, in (mladostno) vedenje — popolnoma običajno — zakaj sem se torej tresel? Ah ... zdaj sem lahko videl obris nosa, kajti rahlo je bil nagnil svojo glavo v levo — še vedno popolnoma običajen, in iz kota sem lahko videl običajni obraz (dečka) — ampak običajen do popolnosti! Ni bil kmet. Dijak? Novic? Nič posebnega ni bilo v tem (mladem) obrazu, nevznemirjenem, rahlo kljubovalnem, obraz, ki bi lahko žvečil konce svinčnikov, igral nogomet ali biljard, in ovratnik njegovega jopiča je zakrival ovratnik njegove srajce, njegov vrat je bil zagorel. In vendar je moje srce udarjalo zelo hitro. In izžareval je božanskost, čudovito osvajalsko in zapeljivo v neskončni praznini te noči, vir toplote in žive luči. Čar. Zaman sem ugibal zakaj. Zakaj je njegova nepomembnost nenadoma postala tako pomembna?

Frederik? Ali je vedel, ali je bil videl, ali je bil tudi on to zanimal? ... A nenadoma so se verniki premaknili, maše je bilo konec, počasi so pritiskali k vratom. In jaz sem bil med njimi. Henja je bila pred mano s svojim hrbtom in šolarsko malim vratom, in ta je prišel predme in, ko je bil enkrat tam, se je vtisnil tako globoko — in se tako skladno, tako dovršeno spojil s tistim drugim vratom ... In nenadoma sem spoznal, bilo je lahko in ni terjalo nobenega navora, da: ta vrat in drugi vrat. Ta dva vratova. Ta vratova sta bila ...

Kaj? Kaj je bilo? Bilo je, kakor da je njen (dekličin) vrat pobegnil, da bi se pridružil temu drugemu (dečkovemu) vratu, ta vrat, odvlčen za vrat, in vlekoč drugi vrat za vrat! Prosim, oprostite okornosti teh primer. Ni mi tako lahko razpravljati o njih (in nekega dne bom moral razložiti, zakaj dajem besedi (deček) in (deklica) v oklepaje, da, tudi to bo treba še pojasniti). Njene kretnje so se, ko so šle pred menoj v vroči, hiteči množici, zdele, kot da »se ga tičejo«, na nek način, in bile so kot strastna, počasna dopolnitev njegovih kretenj v isti množici, blizu. Resnično? Sem se motil? Nenadoma sem videl njeno dlan viseti ob njenem telesu, stlačeno v meso od pritiska množice, in ta stlačena roka mu je prepuščala njeno meso v zaupnosti in stiskanju vseh teh nagnetenih teles. Resnica je, vse njeno je bilo »zanj«. In on se je, potem, mirno stopaje z verniki, prebijal k njej, zanjo. Ta ljubezen, ta divja želja je naraščala tako hladno z množico in s hlinjeno neprizadetostjo! Ah, to je bilo! — zdaj sem vedel, katera skrivnost me je pritegnila k njemu že prvi hip.

Stopili smo iz cerkve na sončni trg, in ljudje so se razpršili — a onadva — on in ona — sta se mi prikazala v celoti. Ona, oblečena v svetlo bluzo, mornariško modro krilo, bel ovratnik, stoječa ob strani, je pripenjala sponko na svojem molitveniku. On ... je šel nekaj korakov proti zidu okoli cerkve, in, stoje na prstih, pogledal čez na drugo stran — ne vem zakaj. Ali sta se poznala? Čeprav sta bila vsak zase, je bila videti njuna strastna skladnost še bolj očitna: bila sta ustvar-

jena drug za drugega. Pomežiknil sem — mali trg je bil bel, zelen, moder, vroč — pomežiknil sem. On zanjo, in ona zanj, daleč drug od drugega, ne da bi kazala kakršnokoli zanimanje drug za drugega, in vtis je bil tako močan, da se (dečkove) ustnice niso zdele ustvarjene le za njene ustnice, temveč za njeno celo telo — in njeno telo je bilo videti podprto z njegovimi nogami!

Pa vendar mislim, da sem šel v zadnjem stavku predaleč... Kaj ne bi bilo bolje preprosto reči, da sta se izjemno ujemala... in ne le spolno? Včasih se primeri, da vidimo par in rečemo: »Zelo se ujemata,« toda v tem primeru je bilo videti njuno ujemanje, lahko mu tako pravim, toliko bolj ustrezno zaradi svoje nezrelosti... Res ne vem, ali sem razumljiv... in vendar je imela ta dozorevajoča čutnost nenavaden blesk, kot nadnaravni zaklad, kajti drug drugemu sta predstavljala največjo srečo, najdragocenejšo in najvažnejšo posest. In tam, na tistem trgu, pod tistim soncem, omamljen in zbeغان nisem mogel razumeti, zakaj ne pokažeta večjega zanimanja drug za drugega, ne poletita drug k drugemu! Ona je stala sama zase in on je stal sam zase!

Nedelja, dežela, vročina, zaspana neskrbnost, cerkev, nikomur se ne mudi domov, majhne skupine so zbrane. Marija se je dotaknila svojega obraza s konico prsta, kakor da bi preizkušala ustroj kože. Hipolit je razpravljal o deležih z upraviteljem Ikanije, poleg njiju, Frederik, vljuden, roko drži v žepu svojega jopiča, gost... ah, ta podoba je izbrisala črni prepad, v katerem se je bil ravno pokazal ta bolesten svetli plamen... samo ena misel me je vznemirjala: ali je bil Frederik opazil? Ali je vedel?

Frederik?

Hipolit je vprašal upravitelja:

»Kaj je s krompirjem?«

»No, vedno lahko dostavimo pol stota.«

(Deček) je prišel k nam.

»To je moj sin Karol,« je rekel upravitelj, potiskaje ga k Frederiku, ki se je zatem z njim rokoval. Pozdravil je vsakogar, enega za drugim. Henja je rekla svoji materi:

»Poglej! Gospe Galecki je boljše!«

»Torej, ali bomo obiskali duhovnika?« je vprašal Hipolit, in nemudoma je zamrmral: »Kaj bi s tem?« in zagrmel: »Pojdimo, gospoda, čas je, da se vrnemo!«

Rokeyali smo se z upraviteljem in šli v kočijo skupaj s Karolom (no, kaj to pomeni?), ki se je usedel ob voznika. Krenili smo, osi gumijastih koles škripajo v kolovozih; peščena pot v tresočem se in uspavajočem zraku, pozlačena muha brenči — in, z vrha hriba, neravne zaplate polj in železniška proga v daljavi, tam, kjer se je začel gozd. Peljali smo se naprej. Frederik, sede ob Henji, je na dolgo govoril o zlato modrem lesketu v ozračju, ki je tako značilen za ta predel in ki nastaja zaradi drobcev obrečnega prahu. Peljali smo se naprej.

Iz angleščine B. G.

Andrej Inkret:

SPOLNO ŽIVLJENJE MARIJE MAGDALENE IN NJENE HČERE BARBARE

— Tako je to, me je pogledala. Mizerija, brž ko si kakega spola. (Marija Magdalena, 61. stran)

Ne poznam te. Erotika ne sme biti sama sebi namen, ali veš to. Odnosi, če so, potegnejo za sabo častne in nečastne posledice. (Tumor, 172. stran)

Dvoje romanov Pavleta Zidarja, **Marija Magdalena** (1968) in njeno (kakor so besedilo reklamirali) nadaljevanje, **Tumor** (1970), pomeni, po vsem videzu, osvobojenje in hkrati svojevrstno intenzifikacijo »erotične teme« v slovenski proizvodnji proze. V obeh romanih je tema erotike in spolnosti tako rekoč na privilegiranem položaju: **Mariji Magdaleni** gre za transkripcijo ljubezenskih razmerij med zakoncema; ta razmerja so kljub nekaterim antagonizmom med junakoma (vzajemna nezvestoba, medsebojno bojevanje ljubimcev-zakoncev za premoč) naravnana tako, da restituirajo družino kot tisto najvišjo vrednoto, ki jo lahko rodi ljubezen kot seksualno-socialna zveza in zaveza; seveda pa je to »moderna« družina, katere temeljni interes je — poleg ljubezni in uspešnega seksualnega sodelovanja, ženske samo-osvoboditve, njene enakopravnosti in spolne sproščenosti — predvsem materialno blagostanje. **Marija Magdalena** je namreč bolj ali manj natančen psihološko-sociološki zaris erotičnih razmerij med zakoncema znotraj tako imenovane neoburžoazne familije, kakor so se pač bile formirale v desetletjih po revoluciji: v njihovem prizadevanju za »višjim« življenjskim slogom, ki je, docela brez rafinmaja, agresivno ter v neprenehni ekspanziji, brez elitističnih predsodkov in brez lastne kulture, a z mnogo energije, gre potemtakem Pavletu Zidarju predvsem še za »globlje«, »biološke« boje med partnerjema in z njimi se je mogla v romanu zelo intenzivno uveljaviti predvsem problematika erotike in spolnosti. To so, kajpada, boji med žensko in moškim (ro-

man je, kot tudi **Tumor**, napisan v ženski optiki): v njih se zelo slikovito preskušajo možnosti za senzualno sožitje znotraj divjega dogajanja na socialnem nivoju, ženskino prizadevanje za takšnim eksistencialnim prostorom, v katerem bo mogla izživeti tiste svoje »sestavine«, ki so zunaj agresivnega socialnega konteksta, ki pa s svojimi zmerom neizogibnimi in neubranljivimi senzualno-seksualnimi razsežnostmi predstavljajo pravzaprav dejanski temelj njene eksistence. Ženskin apetit po moškem je v **Mariji Magdaleni** neposredni pendant moškemu apetitu po socialnem prestižu, denarju, oblasti, moči. In narobe: moška želja po uživanju pri ženski je zmerom le bežna ter se mora vedno zaustaviti ob ženski zahtevnosti: erotično in spolno razmerje je za Zidarjevo junakinjo znamenje totalitete: užitek je zanjo zmerom tudi že zaveza. In ker je roman napisan, kakor že rečeno, z vidika ženske, je neizogibno, da je tema spolnosti in erotike — kljub svojemu socialnemu (oziroma sociološkemu) kontekstu, iz katerega ne more izstopiti — pomaknjena prav v ospredje njegovega literarnega interesa.

Drugi roman Pavleta Zidarja, ki smo ga prebrali s posebno pozornostjo glede na položaj erosa in seksusa v njem in ki je, kakor mislimo, ravno tako reprezentativnega pomena v aktualni produkciji slovenske proze, **Tumor**, se dogaja v obratni smeri kot njegov »začetek«, **Marija Magdalena**: tu gre za kritično destrukcijo tistih socialnih okvirov, v katerih se je dogajalo spolno življenje poglavitve junakinje iz prvega romana. Barbara, hči Marije Magdalene, zasnuje svoje spolno življenje tako rekoč programsko zoper neoburžoazne okvire svoje družine, proti njenim »malomeščanskim« mejam in meram, proti njemu parvenijstvu, v imenu čiste in neobremenjene sproščenosti, kajpada, v vseh, predvsem spolnih pogledih. Pri tem pa ne vé, da je konec koncev

zmerom prisiljena v reprodukcijo enega ter istega konteksta; ko postane striptizeta, ne ve, da se aktivno udeležuje sveta, v katerem uživata njen oče in mati; ko pride v nekakšno seksualno svetišče, v »gandolfo«, ter se udeleži tamkajšnje skupinske spolnosti, izve, da sta tja hodila tudi njena roditelja; in ko nazadnje radikalno izpelje svojo sproščenost in nezvezanost ter svojega dojenčka pusti zmrzniti, sama pa postane profesionalna počepa, jo mora nazadnje obiti kes in ista milost odpuščanja: kakor njeno mater, Marijo Magdaleno, na koncu prvega romana. Isti, neizbežni krog vrednot se povrne, izstopiti ni mogoče, spolnost kot projekt popolne sproščenosti in neobveznosti ni uresničljiva: ženska jo pri Pavletu Zidarju zmerom dobi po glavi. **Življenje — to je rak! V življenju samo izgubljaš; najprej devištvo, potem sledi goljufija s pravicami in resnicami; ko pa se potegne v zrelost, še otroka, zapusti te še on. Nazadnje padeš še sam.** Tako je končno spoznanje Marije Magdalene. Tu se odpirajo vrata v milost; na vprašanje: **Ja, pa je Bog?** si Zidarjeve ženske zmerom odgovarjajo pritrdilno. Molila je že mati Marije Magdalene, moli Marija Magdalena in moli, slednjič, tudi njena hči: **Stopila sem nazaj v samoto in takoj začela s kopeljo, ki je ne bo — vidim, čutim — nikoli konec.** Kljub vsem užitek, ki jih tem ženskam prinašajo moški, se vendarle zmerom izkaže, da so Zidarjeve junakinje žrtve vseh tistih apetitov, ki jih v razmerju do njih razvijajo moški-polaščevalci: ženska je zmerom **žrtev, objekt** in kljub vsej svoji moči, ki jo more in zna pred moškim neprenehoma dokazovati in izpričevati s svojim telesom, je to zmerom moč le nad moškim užitek; moški pa žensko zavrže, ko jo je bil užil, ali pa se zavrže sama, ker je obsojena na to, da rojeva otroke. To je meja, ki je ni mogoče prebiti. Ženska ostaja zmerom obsojena le sama nase. Na koncu zmerom ostane sama, ona je tista, ki mora iskati **milosti in odpuščanja**. Spolno življenje se tem Zidarjevim ženskam na koncu zmerom razkrije kot grešno, užitek, ki ga prinašata postelja in falos, pa varljiv, začasen, hipen, neprenehoma sprevrčajoč se v svoje nasprotje, v gnus, moralnega mačka...

Že iz zgornjega bežnega zarisa tiste eksistencialne in sociološke problematike, ki predstavlja širše ozadje in temelj obeh romanov Pavleta Zidarja, **Marije Magdalene in Tumorja**, po vsem videzu dovolj jasno sledi, da so odkritje, osvobojenje ter intenzifi-

kacija »erotične« teme v teh knjigah pravzaprav izrazito dvorezni in problematični. Na prvi strani gre res za premik erotične in seksualne problematike v prvi plan romana; v tem pogledu sta obe besedili tudi dovolj »prelomni«, vsaj v okvirih slovenske proze, ter ju je mogoče brez posebne zadrege postaviti, na primer, ob nekatere tekste Dušana Jovanoviča (**Cirila in Metoda, Enonožec, Don Juan na psu**), ki pravzaprav pomenijo tisti skrajni rob, do katerega je aktualna slovenska proizvodnja proze doslej prišla v akribiji erotičnega in spolnega »motiva«. V tem pogledu oba Zidarjeva romana tudi prebijata tisto avtocenzurno mejo, ki si jo je v transkripciji erotike zmerom postavljala (in si jo še postavlja) slovenska proza in ki je po vsem videzu neposreden delež katoliških elementov v slovenski tradiciji. (Seveda ne more biti naš namen, da bi ta delež in te elemente na tem mestu posebej raziskovali: **Marijo Magdaleno in Tumor** smo prebrali predvsem kot »erotično« prozo **par excellence** v romaneskni tradiciji na Slovenskem sploh, zategadelj nas seveda bolj od njunih zvez s tradicijo — usodo »erotičnega motiva« v slovenski literaturi — zanimajo njune specifične razsežnosti.) Na drugi strani pa nas Zidarjeva teksta tudi neposredno in izredno nazorno soočata z blokadami, ki svojemu osrednjemu »motivu«, erotiki, predvsem v njeni telesni, čutni ali seksualni razsežnosti, onemogočajo širši literarni razmah in dejansko »osvobojenje«, predvsem pa avtorja neprenehoma varujejo tudi pred morebitnim vdorom »čistega« erotizma v njegovo romaneskno pisavo. To so seveda blokade, ki po vsem videzu ne izvirajo toliko iz avtocenzure ali samo-blokade avtorjeve literarne pisave, kot so posledica tistega posebnega »svetovnega nazora«, apriorne »eksistencialne orientacije« in tudi, nazadnje, tistega ideološkega interesa, ki sta mu oba romana tako rekoč v celoti pri-rejena, saj sta v svoji neposredni literarni (čutno-nazorni) razsežnosti pravzaprav le njuna »živa«, »plastična« ali »veristična« eksplikacija; ta nazor, orientacijo in interes smo poskušali omeniti zgoraj, vanj pa se seveda posebej razvidno vključuje še pisateljev kriticism v posameznih nadrobnošth (romana sta na nekaterih mestih prav žurnalistična) ter aktualizem; tako so seveda vprašanja erotike ter tudi nekatere žive uprizoritve seksualnih situacij postavljene v neposredno »službo« avtorjevi ideologiji. Zategadelj v zvezi z **Marijo Magdaleno in Tumorjem** nikakor ni mogoče govoriti, na pri-

mer, o avtentični ali »čisti« erotistični literaturi, ki bi ji erotična tema pomenila začetek in konec njenega interesa. Zategadelj je tudi spolno življenje obeh Zidarjevih žensk, Marije Magdalene in njene hčere Barbare, v odločilni meri frustrirano. Frustrirano pa je seveda tako, da je kljub temu, da predstavlja nedvomno središče in temelj njune eksistence, romanu neprenehoma važnejše vse tisto, kar se vrti in dogaja **krög** tega središča in zbira **na tem temelju**: spolno življenje pa je, ne nazadnje, le izhodišče, ki avtorju omogoča razviti njegov literarni, ideološko-eksistencialni sistem. Kljub temu, da je potemtakem prebujenje in osvobodjenje erotike ter spolnosti v Zidarjevi literaturi le delno in seveda sploh ne radikalno ter sta romana vnaprej zavarovana pred nevarnostjo erotizma, pa sta pričujoča romana posebej značilna, izrazita in zanimiva v tem, da svojega »skrivanja« erotizma nikakor ne skrivata: skupaj z intenzifikacijo erotične teme prihaja v **Mariji Magdaleni in Tumorju** do intenzivnega samo-razkritja blokade, ki onemogoča njeno literarno radikalizacijo. Prebijanje tradicionalne avtocenzure se najbrž prav zato pri Pavlu Zidarju vseskozi dogaja kot njeno neprenehno skrito-odkrito izpostavljanje, izzivanje in ironiziranje: če, na primer, Pavle Zidar zapiše besedo **fukanje** (v obeh tekstih samo na enem mestu), je to očitno predvsem le zategadelj, da bi, na eni strani, pokazal na neprenehno sprevrnjenost in problematičnost seksa v zavesti svoje literarne ženske (seks je hkrati užitek in greh), na drugi strani pa razvidno in manifestativno opozoril na svojo literarno nesramežljivost. A le-ta je sama v sebi neprenehoma tudi že zavrtja: Pavle Zidar piše, na primer, **Ko sva se začela tipati, naju je prišlo, da sva oba zaječala. Imel je zelo plodnega. Vrgla sem ga vase. Potem sem ga otipala z vseh strani, da je imel občutek, ko da ga ima v precepu**: nobenega erotizma, nobenega odvečnega detajla: **Oh... Potem... Potem sem bila njegova. V meni se je prebujala lava, žareča ko kri. Jezik je po vsem videzu do kraja premišljen. Spolni akt zmerom vzpostavlja mejno situacijo, ekstatičen stik z absolutnim. Najprej je potrebno omeniti lavo, žarečo ko kri, uporabiti izbran, metaforičen slovar, šele nato pojasniti kratko in stvarno, »neliterarno«: **Prihajalo mi je tako, da ni moč povedati**. Dualiteta med izbranim in banalnim, »literarnim« in »neposrednim«, tako rekoč med **grotesque** in **sublime** je pravilo Zidar-**

jeve literarne pisave. — **Usedla sem se prav na vrh, on pa me je ujel za noge. Slišala sem, kako se odpenja. Eden ali dva gumba sta mu odpadla. Potem pa mi ga je približal in ga zasadil, ko da je hlastnil po vimenu. Dolgo je polzel vame. Do sitega. Opis je sprva neposreden, besede do kraja direktne in opisne: **usedla, odpenja, gumba, približal, zasadil**. Marija Magdalena pripoveduje, pojasnjuje potek svojega doživljanja, nobene »literature«, fakt na fakt. Potem ta jezik zmerom manj zadošča: **zasadil ga je, ko da je hlastnil po vimenu**. Potrebna je intervencija prisposodbe. Spolno dejanje ne more biti samo fakt, dejstvo, vsakdanji specifični opravek. Ne more biti banalno, kaj šele vulgarno: Zidarjeva junakinja sama nikoli ne reče **kurc, pizda, fukati**, to je pod spodnjo mejo njenega seksualnega interesa. Marija Magdalena zaključí svojo pripoved lepo in izbrano: **Jaz pa sem se širila kakor drevo v sveži zemlji**. In potem steče literatura naprej, bolj ko se ženska z moškimi približuje orgiastični kulminaciji, zmeraj bolj preciozno, vzneseno:**

— Oh, oh! sem začela jokati, ker mi je prihajalo.

— Kaj je? je vprašal mirno, zroč me kot gladino vode. Dam ven?

— Nee, nee, sem prosila. Pusti! In je usul. In zalilo me je sonce, svetlo, toplo in dišeče sonce.

— Še, še! sem prosila.

— Veš da! je rekel in se zarival in butal vame.

In sonce se je začelo kotaliti in me s svojim toplim zlatom napolnjevalo, da sem postajala težka in počasi utrujena.

Spolni akt pripada literaturi predvsem v svoji vzvišenosti in svetosti. Toliko, kot je sam v sebi **toplo in dišeče sonce, drevo v sveži zemlji**. Nič »umazanega«, banalnega ali vulgarnega ni v njem: strast, osvoboditev, sprostitvev, presvetljenje. Tudi, ko Marija Magdalena vara svojega moža (o tem pripoveduje zgornji odlomek), ni v tem ničesar zares zakonolomnega. Doživetje spola je na tej ali oni strani, med aktom, v svojem bistvu enako po svojih temeljnih sestavinah. Moralističnih intervencij ni. Med moškimi v bistvu — med koitiranjem — ni razlike: ženska jih vse posrka na enak način, falos je na svetu en sam.

Podobno izhodišče je najbrž omogočilo tudi **Tumor**. Barbara, potomka Marije Magdalene, ko pride v roman, še ne pozna moškega. Prvo spolno igro odigra s prijateljico: **Priplazila se je s sapo in me toplo poljubljala med prsi**.

— Razširila sem se ji. Vstopila je v prostor prepustitve in se približala z nekakšnim mehkočnim jezičkom, ki je bil oster in neizprosno ritmičen.

— Bilo je ... lepo. Bilo je ...

— Vsaka ženska steče v orgazem. Vsa, kar te je. Tudi medve sva stekli in se divje poljubljali.

Potem pride prvi moški. Prihajal je vame s svojo bolečino in prebudil mojo. Napel je jadro in ga pretrgal. Zdaj sem zagledala resnico: kdo je ta, ki živi in umre.

— Spregledala sem. Himen je bila slepota, sleparija za cinizem, ki nas použiva.

— Zagrela sva telesi.

— ... On se je ves zresnil in odlagal se v dolgih amplitudah ritma, ki se ga je naučil v milijonih let od oceanov.

Potem dva Italijana, Davido in Carlo: ... potem pa sem se od mehkobe, ki je bila vsa slajša, prepustila rokam, ki jih je bilo več, zmeraj več; same roke nad mano, roke, roke, roke, ki so se me dotikale kakor krila ptičev.

Nobenih dejstev več, erotizem je tako rekoč do kraja izgnan iz teksta. Spolnosti same ni več, Barbara jo neposredno prevaja v višji pomen, koitus se zmerom bolj spreminja v simbol in daritev, katere sakralni pomen junakinja sama neprenehoma formulira: jadra, bolečina, roke, mehkoba, krila ptičev. Spolnost se spreminja v ritual, ki v svojem materialnem poteku sploh ni pomemben: z vsem je usmerjen le še onkraj. Tako se celo uprizoritve skupinskega koitiranja, ki se same po sebi spreminjajo v molitev, v transkripciji prav nič ne razlikujejo od očiščujoče, milostne kopeli v morju, ki obredu sledi. Potem otrok, detomor, erotika izginja, Barbara se z vsem razpoložljivim tolče samo še zase: sleherni moški bi jo zaslužnil, če bi ga do kraja, za zmerom pripustila v posteljo. Potem osvoboditev: otrok je mrtev, Barbara docela »prazna«, do kraja grešna.

Na koncu tega križevega pota, ki vodi iz silovite in absolutne seksualne nadutosti (Barbara hoče s svobodnim ravnanjem s svojim telesom razkrojiti vsakršen normativni sistem) v popolno ponižnost in izpraznjenost, manjka pravzaprav samo še zadnji, definitivni seksualni doživljaj, ki bo Zidarjevo junakinjo iz neprenehne spolne ekstaze in greha, iz užitka in od enega samega falosa, ki je na svetu, dokončno vrnil milosti in spokojnosti. Iz ekstatičnega seksualnega trošenja kot rituala in hkrati neposred-

ne proizvodnje poezije (Barbara pripoveduje, preden začne koitirati s prijateljico Darjo: **Prišla sem in legla, čakaje njega, ki mu je Bog dal dar pesnikovanja. Ker pesništvo je stvarništvo, stvarništvo pa izrazita moškost.** Ko se zabava z Italijanoma, so zanjo, kakor že rečeno, njune roke **kakor krila ptičev...**), iz tega magičnega in totalnega koitusa mora s svojim zadnjim, najbolj intenzivnim seksualnim ritualom, ki bo v sebi povzel vse prejšnje, vso njihovo grešnost in užitek, stopiti na pot kesanja in odrešitve. Svet namreč ni falos in človek ne more biti čista samovolja: ženska ima poleg mednožja še druge čute, norme in še drugo pamet. Med njimi je njena materinska mislija tista, ki prinaša prekletstvo nad užitek, postavlja senzusu mejo in blokira njegovo samovoljo in sproščenost (razpuščenost) ter hkrati predstavlja njegovo samopoveličanje. Kar zadeva literarno pisavo: materinstvo je obrambni zid pred erotizmom.

Ta zadnji, najbolj radikalni doživljaj dá Pavle Zidar preživeti Barbari v Trstu s pomočjo zamorskega prijatelja, mornarja: **Pred mano je nastajalo črno božanstvo moškega spola...**

— Njegov črni ud, resnica tega človeka, je silil navzgor kakor pendrek. Bil je čudovit, z eno besedo. Njegova glavica se je svetila kakor dojenčkov obrazek. Da: to je bil začetek tiste kače, ki nas je speljala stran od Boga ...

— Mmmm ... Potopil se je z obrazom v moj trebuh. Drsel je z usti in sekajočimi zobmi niže in niže. Razmaknil noge in se bližal gnezdu moje duše. Ujedel v sredino z velikimi ustnicami in potipal z jezikom.

— O bog, o bog, sem rekla in začutila toploto kače, ki se je prebujala na soncu najinih teles ...

— O, o ... Barbara! Jaz moram vate. Tja ... — Šel je počasi, tako sem mu bila naročila, ker to niso italijanski udki. To so pendreki za črnce.

— In zdaj?

— Poženiva bicikl življenja! sem rekla.

— Začela se je komedija in hkrati tragedija človeštva: fukanje.

To je globina, ki jo Zidarjeva ženska doživi samo enkrat. Zavest greha se umakne, preteklost izgine, Barbarineta detomora nikoli ni bilo, vse se umakne — ostane le še čista sproščenost, sublimiran seksualni užitek, meja erotizma. Ta meja pa se vzpostavi kajpada le zategadelj, da bi se bilo mogoče toliko zanesljiveje in razvidneje, kasneje, ko orgazem spet zoži svet, umakniti od nje, da bi Barbarina

preteklost spet zasijala v vsej svoji temi, z mračnimi, ciparskimi in detomorsilskimi dejanji, da bi se zavest greha vrnila toliko ostreje in toliko bolj neizprosno. In tudi literarno: magija spolnosti se v tem zadnjem Barbarinem doživljaju strne z empirijo. Smo na začetku, tako rekoč pri **Mariji Magdaleni**, pri uživanju brez moralističnih intervencij, pri telesu in hkrati v ekstazi, vrnilo smo se v materialno jedro simbola, ne da bi izgubili njegove magične razsežnosti. V tem pa je prekletstvo in greh, kakor nas učijo neprenehno polaščane in žrtvovane in zmerom le na pol uživajoče Zidarjeve ženske: v tem, da morajo zmerom same v molitev, na pot kesanja. Barbarin užitek z zamorcem in njena praznosta zjutraj v parku, kesanje in milost, korak od telesa k duhu, od falosa v milost: ta absolutni korak je zadnje dejanje v spolnem življenju Barbare, hčere Marije Magdalene: spoved, molitev.

V njenem zveličanju je po vsem videzu tudi **credo** Zidarjevega romana: **Mizerija, brž ko si kakega spola**. Njegovo anti-moralistično zavračanje erotizma. Njegova formulacija literarnega junaka, ki je z nogami in spolovilo v blatu, z glavo (duhom) pa nekje na nebu, in ki mu je telo konec koncev zmerom, na poseben način, odveč. Odveč pa mu je zategadelj, ker je bil že skusil vse tiste užitke, ki so z njim mogoči in ki nazadnje zmerom pripeljejo v izpraznjenje, v nič, v blato. Koitus je Pavletu Zidarju **komedija in hkrati tragedija človeštva**. Čeprav je falos tista os, krog katere se neprenehoma in strastno vrtijo vse ženske tega sveta, visi vendarle nad njihovim uživanjem in pozeledenjem zmerom tudi kruta zapoved, s katero so ženske zmerom, na koncu, ko vstanejo od moškega, mehke in prestrašene, pognane v spovednico: **Erotika ne sme biti sama sebi namen, ali veš to**.

Marko Slodnjak:

»KO GLEDAM MOČNA, GOLA BEDRA, POLNA STEGNA, ČRNO OBRAŠČENO TELO POD TREBUHOM«

(Tone Seliškar, Tržaška cesta, SKZ Ljubljana, 1947)

Resnično je mnogo načinov branja istega dela in bi bilo izredno težko vse opisati. Zaradi enostavnosti bom zato upošteval samo tisti primer, ko se določeno delo bere prvič od začetka do konca, brez prekinitev in zato brez ponavljanj že prebranih odlomkov. Jasno pa je, da je to mogoče, če imamo opravka z relativno »kratkimi« deli. R. I.

Človekova seksualna dejavnost ni nujno erotična. G. B.

UVOD

Govorjenje in z njim ne končno tudi pisanje o erotičnem v literaturi

se pri nas še vedno z velikim veseljem premetava v sterilnem trializmu med erotičnim, seksualnim in pornografskim. Te tri čednosti se izkazujejo kot najokretnejše lastnosti, ki jih lahko uporabljamo pri tradicionalnem opazovanju in razlaganju literarnega dela. Mnogo prikladneje in pravičneje bi bilo govoriti o literarnih delih, ki bi bila v svoji erotičnosti vsaj tako dosledna, kot so znani vrhunski dosežki pornografske zvrsti v svoji pornografskosti, a ker nosi erotičnost s seboj vrednote, ki jih pornografiji nismo pripravljene priznati, si bo, kot vse kaže, v kratkem, površnem in pragmatičnem sprehajanju med (v slovenski literaturi izbranimi) odlom-

ki pač treba poiskati tisto veselje, ki me je navdajalo ob že malce meglenih spominih na tista — za nadaljnje življenje literarnih del v bralčevi zavesti — tako pomembna **prva branja**. Če estetskemu doživljaju odrečem njegovo trenutnost in če se odločim, da pripišem erotičnemu v literarnem delu **odliko estetskega**, se moram torej opozoriti, da se tudi erotično v literarnem delu, ki ga berem (prvič in še kdaj pozneje), pojavlja v moji zavesti — v med seboj različno močnih in različno dolgih fazah. In če prištem srednjeevropska, kriva in večkrat branjena kot priporočena pota v pokrajine erotičnosti (za tiste, ki hočejo delati težave, pa — v pokrajine seksualnosti in pornografije), lahko rečem, da je naloga razmišljati (pa ne preveč naporno), kako se kažejo moji zavesti erotični paberki iz nekaterih slovenskih literarnih del, precej zabavna, a zaradi splošne neprizanesljivosti do takega ukvarjanja z literaturo vendarle nekam neprijetna naloga.

Preden z vso zbranstvo naskočim svoja izbrana primerka, bi veljalo z obžalovanjem pripomniti, da skorajda ni »erotičnega« v slovenskih literarnih delih, ki ne bi bilo odgovor na seksualne prepovedi dobro znanih preteklih stoletij. Pa bi bilo tako verjetno nespametno govoriti o erotičnem v jeziku in z mislijo modernega antropološkega ukvarjanja s tem pojavom. In še to. Ker moram priznati, da prepoznavam tisto, kar bom v nadaljevanju zapisa spravljaj v predal »EROTIČNO«, tako, da združujem tisto, kar sem nekoč imel za erotično, s tistim, za kar mi je bilo zatrjevano, da z erotičnostjo (eros — ljubezen) nima prav nobene zveze, mora postajati tudi zadnjemu jasno, da tole pisanje ne odkriva, osvetljuje ali morebiti celo ustvarja — ampak samo z ne-povsem-iztegnjenim prstom kaže na nekaj spominov.

PRVI

Prihaja iz — v naslovu — omenjenega romana **Tržaška cesta** in popisuje le dva drobna dogodka iz življenja Karlišnikovega Tineta. Dogodka ločijo med seboj strani in notranji čas literarnega dela — povezuje pa ju v celoto (erotično, čutno) Klobasarjeva Tereza. V prvem odlomku, ki ga imam v mislih, je v barjanski pokrajini pred radovednimi Tinetovimi očmi pisatelj do golega slekel Terezo, da bi čez približno osemdeset strani in nekaj let ne imeli slabega občutka, ko Tine nekje v predmestni ljubljanski javni hiški izgubi nedolžnost s

prav isto Terezo, ki jo je na barju lahko samo od daleč opazoval. Če je barjanski prizor povzročil, da »je (bil) ves moker od prečudne sladke groze in ves omamljen, ko je gledal . . .«, pa čez leta Tine pije »slast z njenih ustnic. Vse je izginilo okoli njega. Bil je pijan prebujene krvi, zanj ni bila več Tereza, ne ničesar znanega, zajel ga je vrtnec lastne sle in dal se je voditi v svet čudežnih razodetij, da sam ni vedel, kako tone v tolmun silnih strasti.« Tinetovo srečanje s Terezo se konča: »In v smehu in solzah si ga je vzela.« Če odmislimo izpričano avtorjevo družinsko povezanost s figuro glavnega junaka, pa je vendarle v obeh navedenih odlomkih skrito pomembno sporočilo o erotičnosti, ki še na dovolj avtentičen način izkazuje avtorjevo zanesljivo razumevanje erotičnega v **poslanstvu slovenske literature**. Na hitro prižgana duhovna in telesna afiniteta med Klobasarjevo Terezo in Karlišnikovim Tinetom mora biti ustrezna nagrada za beg pred goloto na barju, ko se mladi Tine še ni zavedal samega sebe. Resnično erotično doživetje je, sklepaje po avtorjevem pisanju, tisti občutek emocionalne naklonjenosti in gotovosti (spomini na mladost, na otroške igre, s slamo krite hiške, prelest barjanskih steza, lastovice in jastrebe), ki se zlije z . . .? Tu se nenadoma znajdemo v zadregi. Če smo se pri prvem odlomku iz tega Seliškarjevega romana, ki ga navajam, še znašli in skušali razumeti tistega fanta, ki ga je Tine opazoval, kako je zaljubljeno in tako divje grabil po Terezinih prsih, pa si z lastovicami in jastrebimi, ki hodijo Tinetu po glavi med obiskom pri Terezi, ne moremo mnogo pomagati. Vse kaže, da (pokončnemu, jasnemu, poštemu, pridnemu in zdravemu) junaku nekaterih slovenskih literarnih del ne pristoji tisto veselje samo po sebi. Tine je še vedno močno in bistveno povezan z vsem, kar je **vrednejše** — pa četudi s takimi transcencencami, kot so »**znamenaja ob poti in s slamo krite hišice . . .**«, in to ravno v trenutku, ko se je Tereza »**polakomnila (. . .) njegove nedolžnosti**.« Po razlaganem odlomku sklepaje — gre junak slovenskega literarnega dela (po avtorjevi volji seveda) vedno zaradi višjih vrednot (mladostni spomini ali pa vonjave trav) v vso erotičnost, tako da skromnosti občutkov, ki jih tista Američanka Susan Sontagova navaja kot imanentne lastnosti pornografije (v razpravi *Pornografska imaginacija*), sploh ne poznamo. Slavna avtorica namreč pravi da »**pornografija uporablja le majhen in neobdelan slovar občutkov, ki pa se ves nanaša na pri-**

čakovanje dogodka: občutek nekoga, ki želi delovati (pohota); in občutek nekoga, ki ne želi delovati (sram, strah, odvrtnost).« Torej je v prvem spominu (Seliškar — Tržaška cesta) glavna lastnost tistega, kar hočem imenovati erotično, pripravljena, na vseh nivojih doživeta skušnja, ki se seveda mora vsaj nekajkrat oddaljiti od seksualnega, da bi jo lahko branili pred očitki, da je pornografija. In prav ti očitki peljejo k drugemu spominu.

DRUGI

»Pripovedovala je o svoji prejšnji prijateljici, Mariji. Ni ji povedala, kam so se preselili, zato da ne bi prišla v goste. Marija je bila starejša, imela je že dvajset let, prsi velike in polne, boke kakor omožena ženska, in moški so gledali za njo. Lucija je hodila v goste k njim in kadar sta bili sami doma, jo je Marija pestovala, slačila jo je in ji je ponujala gole prsi, kakor majhnemu otroku. Lepo je bilo od začetka — je pripovedovala Lucija — in zelo sta se smejala, ali naposled se je naveličala, ker ji je bila Marija tako divja in grda. Polt je imela na stegnih rumeno in Luciji, ki je bila vsa bleščeča in bela, se je to gnusilo.« Cankarjeva Hiša Marije Pomočnice že iz najpreprostejšega razloga ne more biti pornografija, kot so ji skušali očitati, saj nima tiste najjasnejše, najvidnejše lastnosti pornografske knjige — njenega neprekinjenega ukvarjanja s seksualnimi željami in njihovimi uresničitvami. Če zavržemo povezavo pojmov »pornografske« in »pri Cankarju« in če odmislimo, da bi marsikdo — niti ne bolj obdelano situacijo med dvema dekletoma (kot je v Cankarjevem primeru) razglasil za pornografijo, ali še huje — celo očital veselje do perversnosti, moramo poiskati tisto razpoznavno situacijo, ki bi nam omogočila tudi citirani odlomek pripeljati v vode erotičnega — torej po skušnji, ki jo imamo s Seliškarjem, vendarle k dobremu in lepemu. Položaji v VI. in VIII. poglavju, ki jih morajo prestajati Cankarjeve junakinje, dokazujejo, da je občutek »erotičnosti« prenosljiv do tiste mere, da dekleta, ki so zbrana v isti sobi bolnišnice za neozdravljivo bolne otroke, celo dopuščajo, da se duhovnost in spolnost odmakne njihovemu občutenju, da se »erotično« preseli na njihove izkoriščevalce (lezbijke, pijane pohotneže). Ni važno, če smo prispeli v območja morbidnega, le odločiti se je treba, v čem nasilneži nad dekleti iz »Hiše Marije Pomočnice« še ostajajo v začrtanih

mejah EROTIČNOSTI, ki smo jo spoznali pri Tinetu Karlišniku. Če bi položajev, v katerih se je znašel Seliškarjev Tine, z malo potrpljenja ne mogli imenovati prepovedane, pa si kljub razumevanju za **bolne rože** človeškega erosa ne bi smeli dovoliti, da bi nasilnike nad Cankarjevimi junakinjami imeli za skoraj ali povsem normalne.

Če je D. H. Lawrence, ko je še imel kaj braniti, zapisal, da je tema prave pornografije »poniževanje človeškega telesa in življenjskega odnosa med moškim in žensko« in da »taki prikazi delajo človeško goloto grdo in ceneno, a spolni akt...«, me znova obhaja zadrega. Zavarovan z uvidom, ki lahko prenese marsikaj in prikrije mnogotero pomanjkljivost, sem vendarle prisiljen naenkrat priznati, da zapuščam področja erotičnega in moram uporabljati vedno več pojmov, kot so spolno in pornografsko. Morebiti je to posledica opazovanja literarnega dela (Hiše M. P.) z različnih strani, ki jih pri Seliškarjevem romanu ni bilo na voljo. Tako se dogaja, da kvalitete erotičnega (čutnega) dela predmetne plasti Cankarjeve Hiše Marije Pomočnice spreminjajoče delujejo ena na drugo, da erotično razočaranje (nedoživetje) pomembno deluje pri nadaljevanju branja na našo zavest, a se ne razlaga in ne pripelje do svojega predvidljivega (kot pri Seliškarju) zaključka, ampak propade tako, kot po vsem literarnem delu napoveduje njegova znakovno jezikovna plast, ki je v tem Cankarjevem literarnem delu verjetno manj kot običajno značilna za pisatelja in bolj podrejena sporočanju počasnega uničevanja. Kljub vsemu pa se je še vedno treba odločiti, ali se to, kar lahko beremo v VI. in VIII. poglavju, vrača v območja erotično sprejemljivih delov naše zavesti, kjer je pravzaprav nekoč tudi nastalo. S tem morda opozarjam, da imata ravno pri sprejemanju erotično polnih (ali vsaj — v najslabšem primeru — z erotičnostjo okrašenih) literarnih del naša pripravljenost in namera prepoznati erotičnost kot kvaliteto važno vlogo. Ni vseeno, da v odnosih med čistimi (nezahtevnimi in nepripravljenimi) dušami z bolnimi telesi ter med pokvarjenimi (tistimi, ki nekaj hočejo) dušami z zdravimi telesi (vse to v že omenjenih poglavjih Cankarjeve Hiše Marije Pomočnice) ne moremo prepoznati niti tistih nevtralnih (nespoznavnih) zametkov erotičnega.

Če pri prvem literarnem delu, o katerem sem pisal, tkiva erotičnega v tekstu — kljub svoji dobri vidnosti — ne znajo igrati pomembnejše vloge

(kot je dekorativna), pa se zamenjave erotičnega pri Cankarju vedejo povsem drugače, so nekako v predmetni plasti literarnega dela nepredvidljive in po prebranju neopazne, da bi svojo nalogo pri organiziranju enotnega literarnega dela čim ustrežneje opravile.

Ti možnosti, ki seveda veljata za tista dela, kjer je erotičnost le del predmetnosti literarnega dela, se zdi,

Jernej Novak:

O ROMANU, KI JE Z EROTIKO DOPLESAL

Vsceno pa ni, na kakšna tla seješ in si le misliš, da ta že utegnejo biti vsaj obetavna, saj ti vse, kar si po večjih jezikih v pomnenje nasledil, namiguje, da more te dame roka prav zagotovo ustvariti tudi kak prostorček zate in za nečedne misli, ki jih, tihotapec, nosiš s seboj. Drsiš po parketu, iščeš teme težko zavešenih kotov, da te ne ujame svetloba velikih francoskih oken, ne izda utripajoči plamen v kaminu; nato v budoar, ah budoar!

Nepotešen v slasti na vrt trepetat za drobno Tanjo, strast jo žene prek balkonskih ograj...

A vendar je, kolikor nesramno dejanje le terja opravičilo, za izbor teksta Ogenj in pepel avtorice Mire Mihelič, na voljo le to, kar sledi.

Dovolimo si ta rez iz pomisleka, koliko to prevladujoče prazno, penasto minljivo romaneskno tkivo dejansko konstituira to, kar se med branjem prvih strani razpira v oblikovanje in hkratno preseganje sveta tradicionalnega evropskega romana. Nenehnemu soočanju z mislijo na tako imenovani meščanski roman se ob branju teksta Ogenj in pepel ni mogoče izogniti in dogaja se, da se tako branje hkrati oblikuje v preverjanje teksta samega, kar pomeni, da sledim in preverjam predvsem tiste »kvalitete«, ki naj bi tekst konstituira-

da se v slovenski literaturi neprestano ponavljata. Erotično kot okrasek, lahko razberljivo tkivo, ki svojo funkcijo išče šele v fazah prihajanja v bralčevo zavest, in erotično — hierarhiji literarnega dela do neopaznosti (kot erotičnost nesprejemljivo) podrejeno predmetno tkivo.

Ne prvo ne drugo pa ne zadovoljuje tako kot ne politično v družbenih dramah.

le v razsežnost romanesknega tkiva. V odsotnosti le-teh pa se mi v luči tradicionalnega evropskega romana osvetljeni tekst razpira v resnično dolgočasno blođenje v popolnoma pregledni praznini.

Te svetlobe pa ni mogoče zastreti, ni se ji mogoče izogniti vse dotlej, dokler smo v prostoru tradicionalnega evropskega romana. Zato je seveda nujno in edino smiselno izbrati edino, kar še nejasnega preostane, to pa je vprašanje, ali je najnovejši roman Mire Mihelič v tak svet res tako negibno potopljen.

In ta pot ni nezanimiva, tem bolj, če vemo, da je romaneskni tekst v nekem smislu varianta leta 1949 izšle drame z istim naslovom. Zanimivo je, da roman kot svojo fabulativno osnovo ohranja skoro celotni dramski tekst in to do mere, da mestoma vključuje kar cele dramske dialoge. Že samo to dejstvo pa današnjemu kritičnemu bralcu na nek način odmika pozornost od zgodbe k zgradbi romana, saj je očitno, da temelji aktualizacija teksta predvsem v razmerju prevzete fabulistike do novega teksta.

Uvodne strani so pravzaprav dokaj moderno izpeljana konstrukcija, ki trga stari tekst v spoj z novim kontekstom in ga tako dviga v raz-

sežnost aktualnega branja. Tej konstrukciji ni mogoče odrekati spretnosti in poznavanja romaneskne tehnike, saj gre v bistvu za neko navidezno razpuščanje tradicionalnega pripovednega postopka »dvojne optike«, te po mnenju mnogih, ene temeljnih komponent strukture tradicionalnega, v devetnajstem stoletju razcvetelega se romana. Navidezno zato, ker ostaja ta vsevedni in vseobvladujoči pripovedovalec ves čas prisoten, čeprav morda nem v trenutkih, ko prenese pripoved v konkretni govor enega od menjajočih in dopolnjujočih se polov »notranjega« pripovedovalca. Ta zanimiva in neradikalno izpeljana rešitev (saj ostaja vsevedni pripovedovalec — avtor še naprej prisoten in, umaknjen iz teksta samega, kar neprijetno vsiljiv oblikovalec romana) pa seveda ni sama sebi namen, temveč prevzema vlogo povezovalca obeh delov teksta, ki sta dovolj jasno prisotna in razvidna v dveh pripovednih tehnikah: retrospektivnem govoru ter dramsko živem dialogu. Rešitev, ki jo morda terjata tudi zanimivo izpeljan problem časa, ki se spretno razkosan skoro razmehča v neko amorfno, vseoblivajočo gmoto (potopitev v preteklost) in se nato v nadaljevanju znova razsloji v okvire pripovedno ostro začrtanih meja (v kritični distanci podoživljano življenje).

Prav dejstvo, da se ta skonstruirani tekst razpira v podoživljanju neke življenjske usode, pa opozarja, da tako zasnovana in izpeljana konstrukcija hkrati s svojo čisto tehnično funkcijo že nosi elemente neke čisto določene naravnosti. Tako zasnovana struktura namreč že v svoji osnovi predpostavlja, še več, celo terjata aktualiziranje matičnega dramskega teksta. Ta zahteva pa je tem pomembnejša, ker se ne naseljuje v prazen in povsem poljuben prostor, v katerem je še mogoče vzpostavljati poljubno, še neopredeljeno in neusmerjeno pomenskost, temveč so meje, predvsem pa funkcija možnih rešitev popolnoma jasno začrtane z zahtevo po aktualnem soočenju današnjega trenutka z nekimi sicer mrtvim in minulim svetom, ki pa je v vsej svoji odsotnosti očitvidno še vedno tako živo prisoten, da neodloljivo načenanja vprašanje soocenja z možnostjo ne le našega esencialnega, temveč celo eksistenčnega prebivanja v tem včerajšnje-današnjem svetu.

»Ne več puščati za seboj prstnih odtisov, biti tujec v domači deželi, neviden in neulovljiv. Ali pa se zdaj, odkar tako bežim od nečesa, kar je bilo kljub vsemu moja, čeprav samo zunanja resničnost, ne razkrajam še

bolj? Da, čedalje revnejša postajam, prazna in mrzla, dušim se med zidovi, s katerimi sem se sama obdala. Prebiti jih moram in se vrniti, čeprav bi tvegala, da me bodo sile, ki sem se jim umaknila, spet pognale nekam, od koder ni drugega izhoda kakor v blaznost ali smrt.«

S tem pa je na nek način že povedano, da aktualnega kontakta ni mogoče vzpostaviti na nivoju tistega fabulativnega jedra dramskega teksta, ki se razpre v neko neizrečeno agitko, izzvenci v zdravo odločitev za novo, revoluciji predano življenje, temveč je združujočo razsežnost celotnega konteksta mogoče iskati le v plasti dramskega teksta, ki nazorno govori o trhlubi, ohlapnosti, pokvarjenosti in bestialnosti propadajočega meščanstva. Hkrati pa je že razvidno, da v tem novem kontekstu stara fabulativna osnova ne zadošča, da je treba tudi v njo samo vnesti neka »dopolnila« in jo tako na določen način prestrukturirati, saj se bo le tako lahko razprla novim pomenskim razsežnostim ter se organsko zliila v enoten, sodobni misli odprt svet.

Seveda pa tudi ta dopolnila ne morejo biti neki popolnoma svobodni elementi, temveč se mora prav v njih naseliti tista fabulativna razsežnost, ki skladno s strukturo kompozicijskih zasnov povezuje oba dela teksta v trdno fabulativno jedro. Treba je tako rekoč iz maternice daljnega časa, iz katerega se je izvil sedanji brezup, potegniti tisto moč, ki tako usodno veže in opredeljuje neko popolnoma individualno življenje.

»In zakaj ne v smrt? Če je tvoj plamen samo še spomin spomina, ugaslega pod pepelom, če od vseh glasov ni ostalo drugega kot šelest dokončno sklenjenih peruti, tako neslišen, kot je šepet mrtvih ust, kje naj še iščeš iskro? Zmotiti tišino z besedami, ki je vsaka izmed njih preveč trda in obenem preveč nebogljena — ali res moraš, ali res misliš, da lahko s tem karkoli spremeniš? Rajši reci z Macbethom: Le ugasni, ugasni, kratka luč.

Če je ljubezen izraz človekove volje do življenja, če je ljubiti nekoga uresničenje in zbranost te volje do tistega, kar je zate utelešenje vseh človeških čarov in vrlin, potem pomeni ljubiti nekoga ljubiti človeštvo. Izgubiti to ljubezen je popolna noč, je tema. Ampak morda le iz teme lahko dojameš svetlobo v vsem njenem sijaju.«

Ljubezen, ljubezen, a seveda ne več tista neskončno hrepenenjska sla; ta je osmešena, uničena, poteptana,

izgubljena, v preziru zatrta. Saj so tu neizbrisni prizori iz mladosti, doživetja, usodno opredeljujoča medčloveške odnose, pobalinski bratranec Savo, mati hotnica, razkošno vabljava in predrzno uživaška sestrična Iris, edini in izgubljeni ljubljani, in ona, Tanja, oropana vsega, najbolj pa oblin, erosa. Prezirana in prezirajoča v tem — s spotakljivo erotiko naphanem ozračju. Iztirjenost, perverznost, propad vsepovsod naokoli od trenutka, ko uzre »nekaj malemu rožnate-mu polžu podobnega«, do izleta »med zmeraj vlažne rjuhe, rezko dišeče po zaobljubljenem devištvu, ki pa ga je včasih v nočnih urah premotil satan, da je zatajevano obilje mlade moškosti privrelo kot greh med te zidove...«

Kam Tanji v tem svetu, kam ubežati z mislijo, vzbujeno ob spominu na razdajajočo se, a nikoli ljubljeno ne ljubečo mater? In kaj v pribežališču, v objemu okrvavljenih rok, tako rekoč v naročju smrti? Zahtevati, doseči ljubezen zase, potrditev in darovanje lastnega telesa, sebe.

Taras Kermauner:

ZA DINAMIČNI PLURALIZEM KRITIČNIH METOD

Mislim, da osebno intonirana kritika zaenkrat še ne more storiti konca; vprašanje je, kdaj ga sploh bo. Najbrž je kritiko mogoče predvsem dvojje: ali z neko znanstveno metodo skušati inteligibilizirati nek segment obravnavanega teksta, njegovo strukturo, nastanek, stil, svetovni nazor, kontekst, literarno-historične zveze itn., ali pa soočati tekst s kritikovim življenjskim izkustvom, svetovnimazorom, okusom, nagnjenji, političnim ali estetskim ali kulturnim stališčem. Oboje je koristno in potrebno. Zato po mojem mišljenju nima pomena preganjati nobenega tipa kritike, treba je samo zahtevati, da imajo znan-

A tega tekst Mire Miheličeve seveda ne more izreči. Nemogoče je, da bi sproščena, predajajoča se čutnost v tem tekstu tudi izbruhnila v čisto erotično doživetje. Nemogoče, da bi se dejansko dopolnila, iztekla v svojo vseskozi neizrečeno prisotno dovršitev — v smrt, ki neutajljivo uokvirja in napolnjuje ljubezensko avanturo, ki pa seveda ne sme izveneti v avanturo, temveč v tragično »izkušnjo«, opremljeno z vsem potrebnim kvaziromantičnim besednjakom.

Rekonstrukcija je popolna, prikritost dovršena in eros ostaja še naprej »pregledno« razvrščen v obsojanja vredni propadajoči, v perverznost in zločine padajoči buržoazni svet in v tisto blago, v upanju in hrepenenju lebdečo ter v mejah dopustnega dopolnjujočo se čutnost, to dobrodošlo prebivalko boljše polovice istega sveta. Tistega sveta, v okvirih katerega ne erotika, ne roman, ne katerikoli govor ne moreta dlje od izrekanja lastnih meja. Tekst Mire Mihelič pa dosledno vztraja na začetku te dolge poti.

stvene kritike svoj profesionalni nivo, osebno intonirane pa da izvirajo od ljudi, ki so resnične osebnosti in njihove skušnje, nazori, okus ipd. zares nekaj veljajo (pa čeprav so njihove sodbe še tako »krivične«, »subjektivne«). Vemo, da so se mnogokrat kritike ohranile dlje od del, o katerih so bile napisane — vendar se je to redno zgodilo le takrat, ko so jih pisale »velike osebnosti«. Kritika govori zmerom deloma o tekstu, deloma — ali celo predvsem — pa o avtorju kritike, o metodi, ki jo uporablja, in horizontu, svetu, v katerem kritik živi. »Izčrpati« tekst, to je iluzorna želja. Kritika je srečanje teksta z

bralcem; kar nastane, je branje, se pravi nekaj tretjega. Čudovito je brati impresionistično kritiko, katere avtor je »umetnik« in zna slikati barvito, nazorno, zanimivo, »literarno«; s tem vzbudi zanimanje za tekst, ker zbudi zanimanje za svojo kritiko, zase. Takšno kritiko beremo skorajda neodvisno od analiziranega teksta; če pove še kaj o tekstu, tem bolje. Obenem pa ni groznejšega kakor brati impresionistično kritiko nenadrajene-ga, pustega, nezanimivega, »slučajnega« človeka. Pri nas se sicer precej govori o impresionistični kritiki, vendar menim — to velja za slovenske kulturne razmere, da prave impresionistične kritike sploh ni. Zanj je treba biti izjemno pogumen. Kritiku ni treba navajati nobenih dokazov ali razlogov, za njegovo sodbo govori sam njegov stil (izvedba misli). Pri nas so kritiki preveč previdni, da bi se tako izpostavili. Zmerom potrebujejo svetovnonazorske, politične, moralne in druge alibije. Ni jim zado-sti, da govori izpostavljajoči se človek sam, v vsej svoji samovolji in svobodi.

Kar imamo, je precej eklektičnega značaja. S polomom vidmarjanske kri-tike (ta polom je praktične narave: Vidmarjeva kritika odklanja vse, kar — realno — je, v imenu Idej, Okusa, Vrednot, ki so samo kot ideje, zamisli, merila, norme; Vidmar je prečrta skoraj vso slovensko sodobno literarno in celo kulturno produkcijo v imenu zaželenega in neobstoječega: s tem radikalnim — praktičnim — nihilizmom se je njegova kritika popolnoma diskvalificirala, podpirana je le še politično) so mladi ljudje začeli manj soditi in več analizirati, kar je odličen pojav. S tem smo že rekli, da tudi biografske kritike skorajda ni, saj to pravzaprav ni kritika, temveč ena od potrebnih znanstvenih disciplin, ki pa jo danes (recimo glede na najvišji tovrstni domet, na Sartrov spis o Flaubertu) ni mogoče gojiti več preprosto kot nekdanj, temveč zahteva izjemne znanstvene napore. Sociološke kritike je več, saj je ta ponava-di povezana s politično ali svetovno-nazorsko, pa naj bo ta politika takšna ali ravno obratno koncipirana. Sam mislim, da je moderna sociološka kri-tika (tudi tu glej Sartrovo knjigo) iz-jemno potrebna in pomembna, po-sebno če je čisto izvajana. Kot kritika pa običajno ni čista; v takšnih — ne-čistih — primerih je njena moč ali zanimivost odvisna od tega, kaj za-stopa, s kakšnega vidika analizira in seveda koliko v tekstu vidi — se pravi, koliko vidi globoko v obsti druž-be, ne samo — in niti ne predvsem

— teksta. Tu že prehaja v politično kritiko, ki jo najbrž gojimo premalo; socialistični realizem jo je preveč dis-kreditiral, vendar bi nam moralo biti danes jasno, da stalinizem ali pa po-navljanje splošnih državotvornih fraz ni edino mogoče politično ocenjeva-nje. Politična kritika je ponavadi pre-cej površna, je pa zelo aktualna, bo-jevita, vroča in vnaša, če je plurali-stična, v kulturni prostor sijajno di-namikno.

Torej; nobena od omenjenih kri-tičnih metod ni presežena, kajti zme-rom znova se vrača in obnavlja ena-ko; važno je le, da bi bile presežene njihove konkretne izvedbe. Čim več bo različnih, zanimivih, bogatih, inte-ligentnih kritik, tem bolj poln bo naš kulturno in literarno miselni prostor, tem več raznolikoga bo navzoče, tem bolj ustrezno bo misel prevajala naša dejansko — metodološko, politično, socialno, filozofsko, ideološko, čutno itn. — zelo različna stališča in življe-nja. Takšna dinamična polnost pa je — vsaj zame in vsaj danes — edini pragmatični ideal, ki se bi mu bilo treba približevati. Sleherno obnav-ljanje v istosmerjanja in ponovne po-stavitve edino pravilne misli je za kulturo — in za današnjega človeka, kakor vidim jaz — nasilna smrt.

Sam skušam zadnje čase napisati vrsto čim bolj osebnih, »subjektiv-nih«, svobodnih, »impresionističnih« kritik ali pa, natančneje rečeno, kri-tik, kjer bi soočal svojo eksistenco s tisto, ki jo odkrivam v obravnavan-ih tekstih. Te in takšne kritike bi rad intoniral tudi kulturno politično, socialno bojno, »pristransko« in celo »grupaško«; treba se je izpostaviti in se postaviti v jasno določen prostor tega sveta. Seveda so ti poskusi le dopolnilo — in notranje nasprotje — moji kritični metodi, s katero se že vrsto let trudim, da bi konstruiral ne-kakšno »znanstveno« analizo pomens-kih struktur. Se pravi, da raziskujem tekste predvsem v tem, kaj govore — signatum, ta »kaj« skušam pre-vesti v jezik teorije (seveda to ni pre-prosti »kaj« avtorjeve intencije ali eksplicitne povedanosti, temveč tudi podzavedni, predvsem pa takšen, ki ga je treba brati »med« tekstom) in ga primerjam z drugimi »kaji«, z dru-gimi pomeni (ki pa morajo biti strogo strukturirani, ne le naključne, empirične povesti). Tako dobivam širše strukture, nekakšno zgodovino pomenskih struktur. A kje je v takš-nem postopku kritika? Sodba? S tem vprašanjem se precej mučim, pravega odgovora pa še nimam. Nekaj časa se mi je zdelo, da je pomembnejša tista pomenska struktura — tekst,

ki je bolj vplival na druge, ki inovira, v katerega horizontu stojijo drugi teksti. Potem je spet možen kriterij čim večje izdelanosti, popolnosti nekoga teksta; a kaj je ta popolnost? Tu se odpira zveza z stilno strukturo, ki pa jo šele začenjam analizirati; prepričan sem, da vzrok za to zaostajanje ni le v meni, v mojih osebnih nagnjenjih, ampak predvsem v objektu, v tem, da je bila slovenska literatura v vsej svoji zgodovini pretežno ideološka, povedna, pomenška in da ji je bil problem stila drugorazreden. Tako je bila pisana in tako so jo brali. Zato je pomenška analiza ustrežnejša. Šele z nastajanjem sodobnih del se mora ta pomenška analiza umikati formalni, ker postajajo teksti bistveno bolj formalne narave. Takšna — bolj formalna — kritika je recimo moja analiza nove Zagoričnikove pesniške zbirke. Primer za pomensko analizo je moj spis — knjiga — **Strukture v poeziji**, ki je lani izšla pri mariborskih Obzorjih in analitično komparira vrsto sodobnih in poldsodobnih slovenskih poezij. Primer za bolj impresionistično ali osebno kritiko sta moji kritiki Šalamuna in Snoja ter Iva Svetine (te zadnje recimo ljubljansko Delo ni hotelo objaviti zaradi njenega estetskega stališča, češ da sodim o Svetinovi poeziji — gre za prvenec mladega pesnika — mnogo predobro; v ozadju ostaja — kot razlog zavrnitve — najbrž tudi dejstvo, da je Svetinova poezija »larpurlartistična«, uradna kulturna politika pa bi rada obnovila umetnost, ki »nekaž pove« in je to ne-

kaj »človeško dragoceno«). Primer polemične kritike je moja študija o zadnji Kocbekovi zbirki, kjer sem v nasprotju z vsemi ostalimi kritiki, ki so Kocbekovo novo — neohumanistično — fazo podvzdigovali v nebo, menil, da gre za občutno regresijo glede na prejšnjo Kocbekovo poezijo.

Rad bi uporabljal več metod in bi tudi jih, če bi bil osebno bolj zmožen. Človek se ne sme zapisati nemu samemu hudiču, vstopati mora v različne svetove-metode, jih »mojstriti«. Vem, da se nobene metode ne da »uporabiti«, kajti metoda je gospodar, ona me opredeljuje, jaz sem njen služabnik (človek ni njen lastnik, kot meni neohumanizem; ta je namreč prepričan, da so instrumenti sveta sami na sebi nevtralni in da jim dajo »resnico«, »pozitivnost ali negativnost« šele ljudje in »uporaba«; takim iluzijam sem se že davno odpovedal). »Mojstrenje« in »uporaba« metod je le v tem, da lahko to metodo, ki jo dobro razumem in izvajam, izigram zoper drugo, v metode vstopam in jih zapuščam. To je moja edina svoboda: biti neskončno nezvest ena sami zavezi, a obenem neskončno zvest samemu življenju. Zato je moj nasvet sebi kot kritiku — pa tudi drugim kritikom: biti kar se da svoboden, odprt in celo tudi »samovoljen« — vendar »samovoljen« na strogo, izpostavljen, ekspliciten in tvegan način. Mislim, da je v čim boljsem izvajanju tega paradoksa najbolj urgentna naloga današnje kritike.

Taras Kermauner:

ZA ČISTOST METODOLOGIJE

(Andrej Inkret o literarni zgodovini, literarni kritiki in literaturi)

Knjiga Andreja Inkreta **Jovan Vesel Koseski (vprašanje literarne zgodovine)** je učinkovala name izjemno osvobajajoče. V nji je radikalno do-

mišljenih nekaj stališč, mimo katerih ne bosta mogli ne sodobna literarna zgodovina ne literarna kritika. Če že takoj v začetku dodamo, da je knjiga napisana kar se da jasno, pedagoško, da je lepo grajena, da je njen stil umirjen, ritem skoraj počasen, a

hkrati nepopustljivo enakomeren, zrel, potem lahko sklenem, da gre za zelo pomembno delo sodobne slovenske misli.

Temeljno avtorjevo zanimanje ne velja poeziji Jovana Vesela Koseskega, temveč vprašanjem literarne zgodovine; analiza Koseskega je pravzaprav dodatek — aplikacija tez in metode, ki jih je Inkret razvil v prvih dveh delih knjige (a povsem adekvatne in koherentne, iz metodoloških premis čisto izhajajoče aplikacije). Slovenski literarni zgodovini zastavi več vprašanj, na katera pa sam tudi odgovarja. Knjiga je komponirana tako, da poskuša najprej najti, izdelati vprašanje; odgovor nanj je šele drugoten. Izdelava vprašanja pa pomeni odkrivanje odločilne problematike vede, ki je bila nekoč na Slovenskem na najvišjem klinu vrednostne lestvice, a je danes, kolikor jo znanstveniki še gojijo na tradicionalen način, na precej kruljavih nogah, glede na sodobne znanstvene kriterije hudo povprečna. Inkret sodi med tiste slovenske literarne zgodovinarje oziroma mislece o literarni zgodovini, ki se današnje krute usode te panoge prav dobro zavedajo, in bi jo radi, ker so zainteresirani za predmet, ki ga obravnava, posodobili, ponovno premislili njena izhodišča, metode in cilje, izdelali nov metodološki model in ta model tudi konkretno aplicirali.

Inkretova prva ugotovitev: »Slovenska literarno-zgodovinska znanost se namreč nikoli ni eksplicitneje ukvarjala s temeljnimi problemi svoje stroke in metodologije ter je seveda puščala »pozabljeno« tudi vprašanje o tem, kaj v okvirih literarno-zgodovinskega raziskovanja sploh je poezija in kaj pomeni, če je literatura predmet zgodovinske znanosti.« Prvi odgovor: »Če je namreč interes literarne zgodovine usmerjen v deskripcijo preteklosti in položajev literature v tej preteklosti (poezije-v-času), potem mora biti aktualna pesniška vrednost oziroma poetična funkcionalnost posameznih verbalnih struktur zanj neogibno irelevantna.« To je zelo jasna zahteva, ki se je tradicionalna slovenska literarna zgodovina nikakor ni držala, ne držijo pa se je niti današnje zgodovine, kolikor so delane po tradicionalnem načelu (Slodnjakova, Legiševa, Zdravčeva itn.). Inkret nadaljuje: »Na prvem mestu je vprašanje o temeljnem, izhodiščnem, metodološkem razmerju literarno-zgodovinske znanosti do svojega predmeta, zgodovine poezije. To vprašanje se sprašuje o dveh relacijah. O prvi smo že čisto na začetku napisali, da poezija 'sama v se-

bi', v svoji poetični razsežnosti sploh ne pozna zgodovine, ker je pač — kot tekst z ambigvitetnim pomenom — zmerom le potencialna vrednost, ki jo je šele potrebno aktualizirati, tako da se poezija konstituira kot poezija 'še'le' neposredno v toku aktualizacije, ki je potemtakem glede na njeno ambigvitetno jedro edino legitimno znamenje tega, da poezija je in kako je.« In: »V toku aktualizacije je potencialna vrednost poezije postala aktualna, poezija kot tekst nekaj eno-smiselnega in s tem kot poezija nazadnje 'še'le' konstituirana. Aktualizacija je torej tisto dogajanje s poezijo, ki edino kaže na njeno navzočnost v času in v tem seveda omogoča 'rekonstruirati' njeno zgodovino. To pomeni, da potekajo zgodovinske razsežnosti poezije mimo njenih specifičnih poetičnih razsežnosti, to je, mimo njenega ambigvitetnega jedra; zgodovina poezije je identična z diahrono vrsto njenih aktualizacij. Zgodovina poezije je potemtakem tisto, kar se s poezijo in njenimi pomenskimi potenciali dogaja v času.« In še: »Ambigviteta kot jedro poezije sama po sebi ne more poznati nikakršne zgodovine: vse intervencije v smeri nedvoumnosti in enosmiselnosti poezije so s tem jedrom neogibno zmerom sinhrono... Poezija je torej v svojem jedru nezgodovinska, a v svoji potencialnosti odprta času. Zgodovinskost prihaja vanjo 'od zunaj', je 'stvar' tistega, kar se dogaja z njenim jedrom, akcije, ki njegovo potencialno vrednost spreminja v aktualno, ambigviteto razrešuje v smisel. S to akcijo, ki seveda izvorno pripada času, se poezija realizira v razviden, jasen, berljiv tekst — postavlja v čas. Zgodovinskost poezije pripada tej akciji. Zgodovina poezije je 'zgodovina' mobilizacij (aktualizacij) njenega poetičnega bistva-jedra, zgodovina branj.« Lahko rečemo, da je literarna zgodovina zgodovina branj; zgodovina kritika o poezijah (ne pa poezij). Literarna kritika pa je za razliko od literarne zgodovine tista dejavnost, »ki izvorno in aktualno konstituira poezijo, da bi v tem neposredno zanikala njeno zgodovinskost, v svojem imenu pozabljala vsa druga, že dokončana branja. Poezija je zanj a priori ena sama možnost in to je seveda možnost, ki jo v njej odkrije in realizira lastno branje. Poezija je zanj identiteta teksta in branja; branje v celoti posrka tekst. Kritika v nenehnem adaptiranju poezije na svoj model (branja, aktualizacije itn.) potemtakem realizira njeno razpoložljivost, a pri tem na razpoložljivost tudi že pozablja: vse, kar v poeziji odkrije, re-

ducira na svoje branje. Kritika je torej eksploatacija poezije... Poezija je potemtakem v razmerju, ki ga s svojim branjem konstruira kritika, nekaj enoznačnega, zaprtega, nedvoumnega.« In še o naravi literarne zgodovine: »Vprašanje, kaj je poezija neposredno v svoji ambigviteti (umetniškosti, poetičnosti itn.), pušča torej odprto, da bi mogla (v njegovi odprtosti) prisluhniti odgovorom, ki jih je to vprašanje iniciralo v času in ki sami po sebi, v diahroni vrsti, edini predstavljajo bistvo poezije v njegovi zgodovinski realiziranosti. Sama potemtakem ne odgovarja, da bi mogla skusiti druge odgovore, v njih pa tudi možnosti za novo, drugačno spraševanje.« In še: »To seveda pomeni, da historične rekonstrukcije vlog in položajev poezije-v-času same po sebi de facto vključujejo vrednostne implikacije, seveda pa te implikacije izvirno pripadajo določenim kritičkim ideologijam, stadijem v času in šele nato poeziji sami... Poezija je v svojem bistvu zmerom neogibno 'samo' poezija-za, se pravi, poezija za določen stadij, vrednostni sistem, za določeno misel o poeziji.«

Nadejam se, da so ti navedki dovolj obsežni in da dovolj natančno prevajajo temeljno strukturo Inkretove knjige, njeno osrednjo misel. Ker pa je knjiga namenjena branju, branje pa pomeni soočanje knjige z bralčevim svetom, njeno podaljševanje, razumevanje, predelovanje, oživiljanje v svetu aktivnega interpreta, naj mi bo dovoljeno, da ravnam tako tudi jaz.

Stavek, ki sem ga zapisal takoj v začetku — priznanje o osvobajajoči moči te Inkretove knjige, pomeni zame predvsem eno: radikalno, metodološko čisto in tako za literarno zgodovino kot za literarno kritiko izjemno spodbudno ločevanje obeh metod, področij, aktivnosti. Naj bom povsem konkreten in govorim o lastni skušnji, vedoč, da je veljavna tudi za prenekaterega drugega. V želji, da bi pisanje o poetičnih tekstih metodološko očistil, sem se, tega je že več kot deset let, od spisa o poeziji Daneta Zajca (*Svet krvnikov in žrtev*, *Perspektive* 1960) neizmerno trudil, da bi zadržal zase sleherno vrednotenje, ki se mi je zdelo, in ne neupravičeno, povsem samovoljno. Poskušal sem izdelati filozofsko in znanstveno interpretacijo poetičnih tekstov, ker pa je moj filozofski nazor v temelju zahteval zgodovinski pogled na svet, sem se kaj kmalu znašel v bližini literarne zgodovine. Moj ideal je bila torej prenovitev literarne zgodovine. Da ne bi padel v sinkretizem slovenske tra-

dicionalne literarne zgodovine, ki ga Inkret zelo nazorno popisuje in ki je dosegel svoj skrajno temperamenti, a kar se da motni vrh ravno v Slodnjakovem narodo-estetiko-zgodovinopisju, sem se ogibal literarne kritike kot hudič križa; varoval sem se, da ne bi zapisal niti ene vrednostne oznake. Vendar po svojem interesu nisem samo zgodovinsko usmerjen pisec; narobe, vse me žene v aktualno konfrontacijo s svetom in sodobno literaturo. Že od svojega delovanja v uredniških odborih različnih revij, od *Besede*, posebno pa od *Revije 57* in *Perspektiv do Problemov*, sem se ves čas nahajal sredi kulturnih in literarnih bojev, se zavzemal za določene poezije, druge pa zikal; ko je bila še vsa javnost — pa tudi še dobršen del lastne generacije — uperjena zoper Zajčovo poezijo, sem jo forsiral, podobno je bilo s Smoletom, Božičem, Kozakom, Tauferjem, pozneje s Strnišo, Šeligovo literaturo sem branil v času, ko skorajda ni imela zagovornika, še kasneje sem se vnel za Šalamuna, Rotarja, Zagoričnika, Geistra, Rupla itn.; kot intimni prijatelj teh in drugih slovenskih pisateljev sem s svojimi »privatnimi« kritiki sodeloval pri njihovi rasti in določanju smeri itn. Verjetno sem bil bolj navzoč pri formiranju novih slovenskih literarnih smeri kot marsikdo, ki je pisal javne kritike, čeprav sam nisem objavil nobene. Dejansko sem nenehoma vrednotil, ko sem se ideološko in estetsko boril zoper literaturo Miška Kranjca, Mateja Bora, Marta Ognarja in številnih drugih. Počel sem torej eno in drugo, literarno zgodovino in kritiko, moj problem pa se je začel, ko me je pisanje zgodovine blokiral, da nisem mogel pisati kritik. Ves čas sem, pod presijo javnih kritikov-interpretov mojega zgodovinarskega in teoretskega dela — pa tudi privatnih, odlašal s pisanjem kritik, saj sem nameraval prej izdelati znanstveni sistem, na osnovi katerega bi bilo pisanje kritik — seveda na »nivoju«, ne tako samoumevno, kot to dela večina tekoče slovenske literarne kritike — šele mogoče in uspešno. Skušal sem vzpostaviti pomenske strukture, ki imajo svoje norme, posamezne tekste pa vrednotiti glede na to, koliko se tem normam približajo. Takšen načrt sem zapisal v uvodu s svojo knjigo *Trojni ples smrti*, pa tudi še pozneje, bolj izdelan se nahaja tudi v knjigi *Dileme sodobnega slovenskega pesništva*. A dalje od načrta nisem prišel; njegovo realizacijo sem odlagal, deloma zato, ker še nisem izdelal diferencirane zgodovinske tabele vseh povojnih

slovenskih literarnih pomenskih struktur, deloma pa tudi zato, ker sem čutil v tem načrtu vrsto temeljnih metodoloških problemov, ki jih nisem znal — ali hotel — rešiti, nisem pa jih bil zmožen rešiti, ker sem vztrajal v iluzorni, naivni, nekritični, tradicionalistični predpostavki — v pred sodku, da je mogoče opisati, izanalizirati, doseči sintetično, totalno strukturo, ki bi bila hkrati zgodovinska in estetsko-vrednostna. Inkretova študija me je tega odrešila.

Še dobro se spominjam, kako sem se jezil na svoje kritike, ki so, recimo v **Trojnem plesu smrti**, prebrali in razumeli le uvod, ki je bil napisan kasneje, ki je bistvu dodan in govori o stvareh, ki jih v sami knjigi nisem delal, same knjige, njene metode pa niso analizirali. Če danes gledam nazaj, lahko ugotavljam, da je v nji problematičen uvod — načrt za vrednotenje literature, ne pa sama knjiga, narobe, v nji sem delal natančno tisto, kar Inkret zahteva od literarne zgodovine. V teku nekaj let sem izdelal dva zgodovinarska pristopa: prvega, ki ga Inkret predvsem poudarja, sem podal recimo v **Naturi in intimi**, kjer sem bral Menartovo, Borovo, Kosmačevo, Levčevo, Udovičevo itn. poezijo v kontekstu z esejističnimi, literarno teoretskimi, estetsko publicističnimi spisi obravnavanega obdobja, Kosovimi, Grabnarjevimi, Kalanovimi, Zupančičevimi, Barbaričevimi, Kranjcjevimi, Logarjevimi itn. Poezijo sem skušal situirati konkretno v estetsko-idejne konflikte časa in jo razlagati kot odgovor na te konflikte in probleme, ki so iz teh konfliktov izhajali. Zavedam se, da je to relativno ozka sociološka metoda, ki je uspešna le v določenih obdobjih, tedaj recimo, ko je literatura predvsem — ali celo izključno — odgovor na vprašanja časa (politike, ideologije, eksistence itn. — vendar vseh teh samorazumljenih — razumljenih od pesnikov samih — iz časa); to pa je v letih okrog 1950 res bila. Za poezijo drugih obdobji je bilo potrebno najti širšo, globljo metodo; to sem uporabljal deloma tudi v **Naturi in intimi**, pa v drugih svojih spisih, morda najbolj jasno v knjigah **Struktura in zgodovina pa Od eksistence do vloge**. Literaturo sem pojmoval kot pomensko strukturo, ki pravzaprav ni nekaj avtonomnega, izvirno pripadajočega biti literature (umetnosti), temveč nastaja v kontekstu literarnih del, ki pa ni socialni kontekst (politika, ekonomija, različne ideologije, literarne kritike itn.), temveč strogo literarni kontekst: kontekst (konotacija) drugih literarnih del. Se pravi: poetsko delo

dobiva svojo pomensko strukturo v času — diahrono — in v prostoru — sinhrono — tako, da se nanaša na druga poetska dela. Enotnosti in razlike so na najrazličnejših nivojih, od mikrostrukture, to je posamezne pesmi, pa do megastrukture, to je strukture obdobja sto ali dvesto let, preko makrostrukture, to je struktur posameznih nekajletnih obdobji, struktur literarnih smeri, gibanj (s temi sem se ukvarjal največ, kar je tudi razumljivo, saj se v njih nahaja ravno presečišče mikro in megaplana: polje enotnosti in razlik). Te enotnosti in razlike nastajajo v primerjanju. Vendar ne primerjam samo jaz kot opazovalec in zgodovinar-znanstvenik. Če literaturo pojmujem kot enoten prostor z nekimi temeljnimi enotnimi zakonitostmi ali pa vsaj sorodnostmi, ki omogočajo notranjo komunikacijo med poetskimi teksti, potem moram predpostavljati, da je sleherni poetski tekst sam na sebi že branje slehernega drugega poetskega teksta, pa naj gre za neposredno branje ali za posredno, prek mediacij vmes nahajajočih se tekstov. Podoba, ki jo na ta način dobim, mi pravi, da je vse povezano, da ni noben tekst avtonomen v tem smislu, da bi bil nevplivan od drugih in da bi lahko proizvedel nekaj, kar ni v takšni ali drugačni notranji zvezi z drugimi teksti, da so torej teksti na eni strani sicer produkcija (in s tem tudi ter predvsem svoboda), na drugi strani pa branje (in s tem tudi ter predvsem neogibnost, zakonitost). Logični red, ki ga v zgodovini literature iščemo (in ta zgodovina naj obstoji seveda le znotraj logocentričnega sveta), je mogoč samo tedaj, če obstoji med teksti te literature notranja zveza; logika je zveza in pomen (ali pomeni) literature; brez logičnega reda literatura izgubi sleherni pomen in postane — se pokaže kot — nekaj drugega. Moj temeljni namen je bil ves čas seveda odkritje tega pomena (in sem pri tem prišel v nasprotje z reisti, ki pomen vsaj takšen, kot sem ga razumel jaz: zgodovinskega — povsem odpravljajo).

Nikoli torej nisem govoril o tekstu samem na sebi, o tekstu kot takem ali pa o tekstu, neposredno so očenem z estetskimi kriteriji oziroma bravčevim teoretskim sistemom. Moj sistem me je silil, da sem nenehoma kompariral: ko sem pisal o določenem tekstu, sem pisal že o drugih, saj sem v zvezi z njim brez prestanka analiziral druge: iskal, kaj je med temi drugimi in analiziranim tekstom enotnega, kaj dispartnega. V razliki med enotnostjo in razliko sem skušal

najti specifično diferenco analiziranega teksta, se pravi njegovo pomensko strukturo, seveda, ponavljam, predpostavlja, da je sleherni poetski tekst odgovor na vprašanja, ki jih zastavljajo drugi teksti, ob tem pa tudi sam zastavlja nova vprašanja, na katera drugi teksti odgovarjajo. Pri tem sem šel celo tako daleč, da sem predpostavljaj reverzibilnost literature, torej časa, in poskušal dognati, kako poetski teksti, ki so nastali prej, odgovarjajo na vprašanja, ki so se porodila pozneje in ki so torej nastala šele na osnovi odgovorov, ki so odgovarjali na vprašanja teh prejšnjih tekstov. Brez dvoma sta obe časovni vrsti nekoliko — strukturalno — različni, prepričan pa sem, da obstajata obe. Z eno besedo, literaturo sem pojmoval kot branje poetskih tekstov, poetski teksti so mi bili branje poetskih tekstov. Do poetskih tekstov kot takih sploh ni mogoče priti, zmerom jih je mogoče le brati glede na določen sistem, tu pa bifurkirata dve možnosti: ali brati glede na estetski vrednostni sistem (kot Vidmar itn. — možnost tradicionalne slovenske literarne kritike) ali glede na sodbe-stališča drugih avtorjev (možnost enega tipa in metode sodobne literarne zgodovine) ali pa glede na druge poetske tekste, ki v odnosu do teh tekstov nastopajo kot bralci-branje — ter inverzno, tako da obravnavani teksti postanejo branje drugih, ki so branje (to je možnost drugega tipa in metode sodobne literarne zgodovine); prvi tip je bližji tistemu, čemur rečemo zgodovina književnega življenja, drugi izdeluje »avtonomni« sistem literature, ki je promiskuiteta medsebojnega branja in s tem formiranja pomenskih struktur (ta tip sem izdelal predvsem v knjigah *Izročilo in razkroj*, 1970, in *Strukture v poeziji*, 1971).

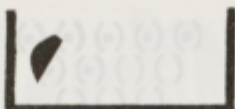
Tu seveda nastopa vrsta novih vprašanj. Recimo: prvi poetski tekst bere drugega. Vendar ga mora brati glede na nekaj, na nek sistem. Ta sistem je prvi poetski tekst sam. Vendar: če je vsak poetski tekst le branje drugega, odkod pride sistem prvega — pa tudi vseh ostalih — poetskih tekstov? Iz analize poetskega teksta samega, neodvisno od branja drugih, ga ne moremo dobiti. Branje je treba torej povezati z nečim, kar je sploh zunaj poetskih tekstov. S tem pa pridemo do literarne kritike oziroma početja, ki analizira in sodi literaturo glede na določene principe-kriterije, ki so zunaj literature same. Odkod so ti principi? Iz politike, ideologije, eksistencialne in psihološke skušnje kritika? Iz časa-družbe? Iz določene-

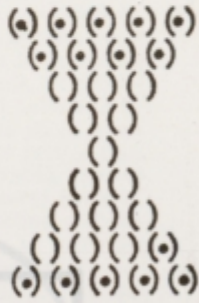
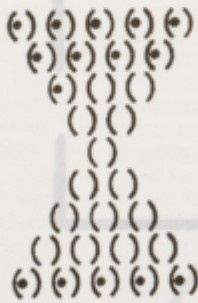
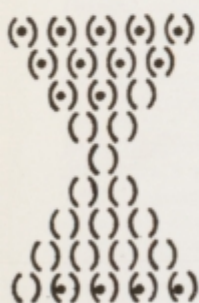
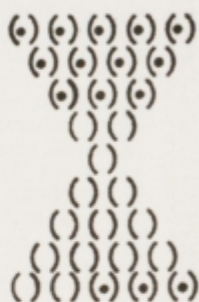
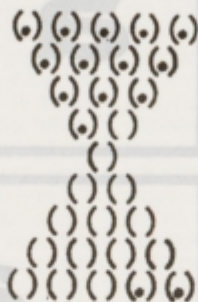
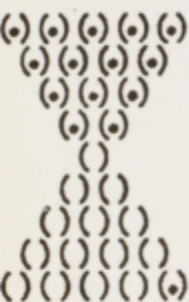
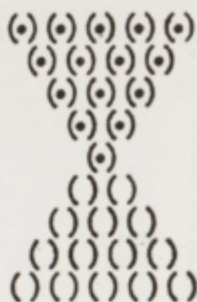
ga segmenta časa, ki mu pravimo recimo določena episteme, pomenski sistem? A če je tudi ta pomenski sistem le branje drugih, ne more imeti lastne imanentne zakonitosti, ki bi bila inherentna sistemu ne glede na kakršno koli branje. Ne more imeti torej tistega, čemur pravimo danes bit ali bog, se pravi temelja, ki vse opredeljuje: prvega označenega. Potemtakem smo v nevarnosti, da se znajdemo v popolnem relativizmu, ki nas uči, da ni nobene trdne točke, da je vse le relativno glede na drugo, prve in nerelativne — torej absolutne, Arhimedove — točke pa ni. Ali pa je razrešitev problema v aplikaciji derridajevske metode, ki vse relacionalizira in vse pojmuje samo kot sistem-za, kot bistvo-za, kot bit-za, torej kot odnos? In je mogoče sisteme le popisati, jih generirati iz drugih sistemov, nikoli pa iskati — in najti — prvega sistema? Vendar — ali ne pomeni vse to situiranje pomenskih struktur (ter njihovega branja) v zmerom današnji čas, v resnico današnjega časa? In je torej tudi takšen — drugi — tip literarne zgodovine v bistvu le skrita kritika? Vendar — ali ni skrita — še bolj skrita — kritika tudi prvi tip, ki sicer trdi, da raziskuje kot pravi Inkret, samo »sled« literature, ki jo ta pusti v mnenjih-stališčih o literaturi v različnih časih, očitno pa nam mora biti, da teh sledi ni mogoče razumeti, če jih ne brem z današnjega stališča, glede na svoj sistem (branja), da jih ne morem povezati, če ne izhajam iz predpostavke Celote in časa, ki združujeta, »osmišljata« vsa ta posamezna — v zgodovini nahajajoča se in iz zgodovine potegnjena — branja, ki jim — kot zveza — šele dajeta pomen in tisto naravo, zaradi katere jih je sploh mogoče razumeti. Trditev prvega tipa, da sam ne konstruira stališč, temveč da jih zgolj navaja, je torej netočna, saj konstruira tisto temeljno stališče-gledišče, brez katerega je nemožno tako navajanje kot razumevanje navajanja (ne glede na to, da tudi pri navajanju nujno izbira, s tem eno podčrta, drugo zamolči — kot nebitveno — se pravi, da po svoje kljub vsemu sodi). Tisti, ki bi se hotel radikalno izogniti sodbi-stališču, bi navsezadnje padel v popolni sinkretizem, v katerem bi bilo polno — netematiziranih — sodb; bil bi torej ravno tako sodnik, vendar zmešan, nečist, poljuben. Je torej mogoče doseči najvišjo znanstvenost le s tem, da postavimo kriterije, iz katerih izhajamo in sodimo, jih tematiziramo in problematiziramo, a se jih držimo, ker se je nečesa pač treba držati; da jas-

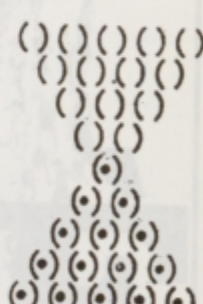
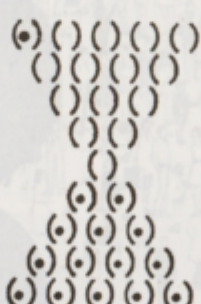
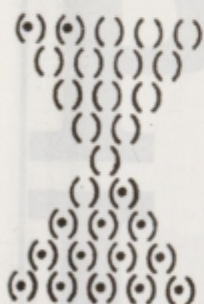
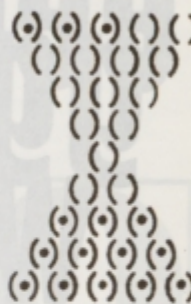
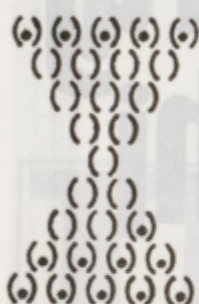
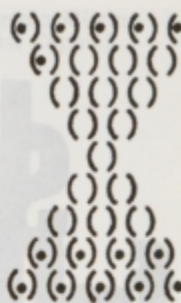
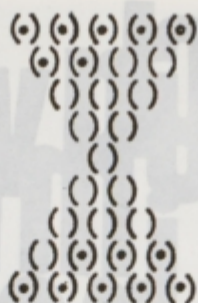
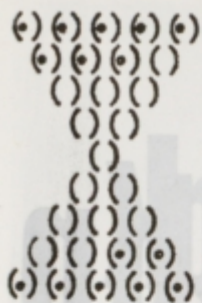
no oddelimo metode ter območja, se pravi tipe branj, preciziramo postopke ter navsezadnje konfrontiramo izsledke, da bi na osnovi premisleka teh izsledkov izdelali nova vprašanja in iznašli nove metode?

Sta si literarna zgodovina in literarna kritika vendarle bližji, kot pa se je zdelo na prvi pogled? Najbrž, vendar je do te bližine in sorodnosti mogoče priti šele po ovinku, šele po tem, ko ju metodološko radikalno ločimo. Poziv k tej ločitvi pa je gotovo ena največjih zaslug Inkretove knjige; prav tako ji moramo šteti v dobro, da precizno formulira vprašanja ter s tem omogoča jasne odgovore nanje in zastavljanje novih vprašanj. Še po-

sebej sproščujoče pa deluje bralčev občutek: ni treba, da literarna kritika blokira literarno zgodovino. Vsakdo lahko počne oboje, le da oboje med sabo jasno loči in pove, kdaj dela eno in kdaj drugo. S tem je literarna kritika osvobodjena in morda bo tudi Inkretova knjiga pripomogla, da bo doživela nov razcvet: da bo ostala kritika, se pravi ostra, odločna, bojevita eksistencialno-ideološka sodba, a hkrati postala tudi več, kar je bila: sodba na osnovi samotematiziranega in čim večjega razumevanja, ki pa bo navsezadnje že spet le v službi pristranosti, a bistvene živosti in eksistencialne odločilnosti današnjega časa.

q u G h v t
f p h i n o b k p
e e a r o b d g
y a r u s s s h i
w m j e v y b

Eugenio Miccini
Giulio Coppini

IL PO PO LO FORTE

...di contributi e di altri. ... di ...

Pojasnilo

V dodatku odstopamo prostor glasilu SZDLS, dnevniku Delo. Z objavo teh člankov skušamo premostiti konceptualno nezadostnost omenjenega časopisa, ne pa kakorkoli zanikati našo temeljno delovno usmeritev, ki smo jo razložili v prvi letošnji številki.

Uredništvo

KULTURA IN NACIONALIZEM

(K pismu ljubljanskih koroških študentov)

Enaindvajseta seja jugoslovanskega političnega vodstva je politično obračunala z nacionalizmom; značilno je, da jih ni malo, ki so po tej seji začutili potrebo, da nekaj postore tudi v Sloveniji. Ti iskavci sovražnika pa niso našli nacionalistov, ki jih v zadnjih letih pravzaprav ni bilo kaj preveč — in še ti so bili šibki (zdi se, da ima za to nekaj zasluge ravno antinacionalistična ideologija potentnega dela slovenske kulture), temveč njihove nasprotnike; tako smo se danes znašli v paradoksalnem položaju, da so v Sloveniji po enaindvajseti seji začeli na veliko napadati ravno antinacionaliste. Obuja se deloma speči, deloma že premagani slovenski nacionalizem.

Bojim se, da bi se s tem nacionalizmom povezali tudi nekateri politiki, ki bi sklepali kratkovidno in preprosto: v Jugoslaviji so navzoče tendence k razkroju države: poiščimo tudi pri nas doma ljudi, ki propagirajo »razkroj«, pa bomo ujeli prave krivce. Ne pomislijo, da je bilo morda še do nedavnega najmanj nacionalizma ravno v Sloveniji in da so bili tisti ideologi, ki jim nacionalisti, tradicionalisti in konservativci pripisujejo »razkroj«, de facto najintenzivnejše — delovno — povezani z drugimi jugoslovanskimi narodi in republikami. Zase si upam trditi, da je izšlo v zadnjih letih več mojih člankov v revijah po vsej Jugoslaviji kot prispevkov vseh drugih članov

Društva slovenskih pisateljev skupaj, da skoraj vsak mesec predavam ali v Beogradu ali Zagrebu ali Novem Sadu ali Sarajevu ali v Makedoniji ali v Hercegovnem itn., da so moji stiki z mnogimi jugoslovanskimi kulturnimi delavci različnih orientacij izjemno tesni (peto leto že vsak prvi petek v mesecu III. program beograjskega radia prinaša moje prispevke; v ljubljanskem radiu sem nastopil — a ne po svoji krivdi — le nekajkrat); isto velja za Pirjevca in še za koga. Upam si trditi, da so prav ti »razkrojevalci« tisti, ki so vzpostavili dozdej najbolj intenzivno, plodno in enakopravno sodelovanje slovenske kulture s kulturami drugih jugoslovanskih narodov (seveda na delovnem, ne na manifestativnem področju); to bi se morda posrečilo že generaciji Perspektiv. Če upoštevamo ta dejstva (kdor ne verjame, naj vpraša srbske ali hrvaške kulturne delavce, koga poznajo iz Slovenije, kdo zanje predstavlja sodobno slovensko kulturo in misel, kdo torej delovno povezuje jugoslovanske kulture in vzpostavlja med njimi vsebinsko komunikacijo: kdo torej pri njih in zanje »propagira« slovenski narod, pa mu bojo zagotovo povedali), potem je seveda skrajno neprimerno govoriti o Pirjevcu, meni itn. kot o nosivcih »razkroja«, s čimer se seveda misli na politični in državni razkroj. (Neki »dobronamerni« mojster iz mariborskega Večera me je v so-

boto obtožil meni nič tebi nič kar tega, da kličem Nemce v deželo, najbrž zato, ker se borim zoper nacionalistično izolacijo in za našo kulturno pripadnost Evropi; zapisal je, da se moja stališča skladajo z nacističnimi, s tistimi nemškimi, ki hočejo ponovno dominacijo nad slovensko Štajersko; ali je res potreben takšen nivo debate?)

Rečeno pa je, in tako beremo recimo v pismu ljubljanskih tostranjskih koroških študentov, da razkrajamo tudi — slovenski — narod. To tezo že nekaj časa širi del naše zamejske kulturne elite. (Pahor, Messner itn.), začeli so se ji pridruževati še nekateri Štajerci. S to stvarjo je podobno kot s tisto prej. Sam se — delovno in z vsemi silami trudim, da bi pomagal slovenski kulturi na novo stopnjo, na tisto, ki jo zahteva današnji čas. Slovenska kultura ne more biti več tradicionalna v tem smislu, da je predvsem — ali izključno — narodotvorna in družbotvorna; to bi danes pomenilo njeno degradiranje in regrediranje v otroški status kulture in družbe in naroda. Kultura ne sme biti več totalitarna v tem smislu, da je predvsem kritika negativnih socialnih in nacionalnih pojavov, srčika nacije, njena vest, njen voditelj (kar bi radi nekateri starejši kulturniki, ki si želijo spet postati — kar so nekoč bili — narodova elita, prognozer in oče; o tem sem že večkrat pisal), temveč se mora ukvarjati s stvarmi, ki so kulturnega značaja; zato se že dolgo časa zavzemam za avtonomijo kulture, obenem pa za diferencirano, pluralno, heterogeno družbo, v kateri so različna območja sicer med sabo povezana, ne pa podrejena druga drugim v vrednostnem smislu; kultura ne more biti več izpolnjevalka nacionalnega programa in nacionalnih — beri socialnih in političnih — potreb (kot že dolgo ni več v Franciji, Nemčiji, Angliji itn.). Vračanje kulture v njeno nekdanjo funkcijo pa je vzporeden pojav tistega, čemur upravičeno rečemo nacionalizem.

Zamejske Korošce in Primorce razumem. So v nezavidljivem položaju. A strahota je, da te potrebe zamejcev najbolj vidno zastopajo zamejski kulturniki, ne pa njihovi politiki (čeprav bi bili ravno ti za to zadolženi, to je njihova temeljna funkcija); in grozno je, da se ti kulturniki obračajo skoraj izključno (razen Pahorja) na slovenske kulturnike in slovensko kulturo, ne pa na tostranjske politike, ki imajo realno moč. Prihajajo

na napačen naslov. Kultura more v nacionalno-socialnem smislu relativno malo, ne živimo več v devetnajstem stoletju, ko so usodo narodov soupravnavale kulturne elite, danes so odločilni faktorji politika, ekonomija, znanost, denar, tehnologija, materialna moč. Če teh ni in če se začinjamo spet zanašati na duhovno kulturno moralno moč, potem je to direktna pot v ideologijo nacionalizma, se pravi v silovito in fanatično zastopanje duhovnih vrednot, morale, Pravičice, Resnice itn. nad materialno realiteto; te vrednote so seveda vrednote Nacije. Če nekateri zamejski kulturniki — del elite — prenašajo probleme naroda v sfero kulture, potem to pomeni, da so materialno politično nemočni nasproti večinskemu, »zatiravskemu« narodu, čutijo pa se dovolj močne, da napadajo kulturnike iz matice, kot da bi bili oni krivi njihove nemoči in slabega položaja Slovencev v zamejstvu, kot da bi se položaj spremenil, če bojo ti matičarji znova kulturi vzeli diferenciacijo in vse svoje delo podredili temeljni potrebi nacije, da se rodoljubarsko ohrani do zadnjega končka sklenjenega slovenskega ozemlja: še se bojo obnašali tako, kot se je bilo treba med vojno. Kdor je tedaj delal doktorat iz ekonomije, ne pa se boril z okupatorjem, je bil izdajavec; to shemo skušajo zamejski nacionalisti prenesti v današnji čas in tako tudi ravnajo; vsakega antinacionalista, ki mu ni do kulture — služkinje nacionalistični Ideji, zmerjajo z izdajavcem. A večkrat sem že zapisal, slediti njihovim zahtevam bi pomenilo nacionalno katastrofo in ne le v političnem smislu, kar se je skazalo pri Hrvatih, temveč v dolgoročno socialnem, saj bi še bolj izgubljali tekmo z razvitimi in prav nič več nacionalistično usmerjeni narodi (s tistimi, ki imajo svojo moč ne v morali in vrednotah, ampak v ekonomiji in sploh diferenciranih, avtomatiziranih panogah človeške dejavnosti).

Zanimivo je, da zahteva retotalizacijo in regradiranje v staro tisti del slovenske zamejske elite, ki je vezan na tradicionalno odlikovani tip — slovenske in sploh — kulture (Pahor, Rebula, Messner — pisatelji), medtem ko ravna drugi del te elite precej drugače; mislim na znanstvenike. Kdor je primerjal obe tržaški reviji (Zaliv z Mostom), je opazil ogromno razliko. Lokarja ali Vremca prav nič ne moti konfrontacija z Italijani (prvi je profesor na italijanski univerzi, zdaj predava v Ame-

riki), narobe, prepričana sta, da se je treba odpirati, sodelovati in na ta način oplajati italijansko kulturo s slovenskimi elementi ter narobe; to je zame potentna, uspešna pot, ki je navsezadnje tudi najkoristnejša za uveljavljanje Slovencev kot naroda v Evropi (in to je naš namen — uvoz in izvoz, gospodarski in kulturni). Pisatelji ravnaajo drugače: zapirajo se v geto, nasproti večinskemu narodu so sezidali zid, čez katerega nočejo pogledati; vsa njihova pozornost je usmerjena v matico, deloma zato, da jim ta tiska spise in jih s tem uveljavlja kot pisatelje in kritike nje same, deloma zato, da jo napadajo, ker ni storila tistega, kar bi morali sami. Pahor bi napravil bistveno več za slovenski narod, če bi bil znan pisatelj, ki bi ga prevajali Italijani (na ta način so širili slavo, moč, samozavest in spodbujali notranji »razkroj«, »malodušje« Mnačko in Hlasko in Solženic in Gombrowicz in celo dekadentni ter denacionalizirani Nabokov pa armada podobnih). Slovenski kulturniki bi se danes morali strniti v ekspanzijo, navzven, v tisti prostor, s katerim moramo odprto sodelovati, ne pa se zapirati z visokimi carinskimi pregradami in uveljavljati domača nacionalistična merila (ta pa so: tisti je boljši, v katerem je več rodoljuba; o Cankar . . .); jaz, ki sem srednje sposoben, sistematično gojim ta prodor v Jugoslavijo, drugi, zmožnejši, pa naj poskusijo tudi v Italiji in Nemčiji; naši zamejski kulturniki bi bili zato najprimernejši, živijo v komunikacijskih dotikalščih med narodi ipd.

Prebujanje zaspale nacional(istič)ne zavesti na Slovenskem v letu 1972 je za slovenski narod dejansko nekoristno; treba pa je dodati, da je tudi škodljivo in pogubno. Opuščanje realnih možnosti za uveljavitev zamejskih Slovencev (brali smo — v Delu — da po mnenju znanega avstrijskega specialista za manjšinjska vprašanja koroški Slovenci še zdaleč niso izrabili vseh možnosti, ki jih imajo s pritožbami na mednarodne organizacije ipd.; vsaka njihova realna akcija na lastnem terenu mi je simpatična — zato sem vzradoščen spremljal dejavnost koroških Kladivarjev, ko so uveljavili nacionalno prakso tam, kjer je še realna in potrebna: zoper tiste, ki jih nacionalno — v imenu nekega drugega nacionalizma — gazijo in pobijajo; takšnim akcijam bi bilo treba na ta ali oni način pomagati, vendar z jasno vednostjo, kaj delamo: politiko, ne

pa kulturo), opuščanje prodora v večinski narod, spopada z njim pa, brez česar ne gre in je danes pomembnejše, prodora vanj (uveljavljanja na njihovem tržišču, zainteresiranja večinskega naroda s proizvodi lastnega kulturnega dela) vodi direktno v prenos energije, pozornosti, strasti, interesa od konfrontacije z matico. Tu se pojavlja stara bolezen vseh majhnih narodov, za katero se mi je zadnji čas zdelo, da smo jo Slovenci že premagali (je pa ostala silno značilna za Hrvate); nagnjenje k avtodestrukciji. Ko analiziram to avtodestrukcijo v slovenski literaturi, je ne zato, ker bi mi bila všeč in ker bi jo rad propagiral (moj življenjski nazor je vse drugačen: vitalističen), temveč zato, da bi po psihoanalitični poti razkril to temeljno slovensko tradicionalno potezo-travmo. Na tem mestu seveda o nji ni mogoče govoriti izčrpno, treba je le reči, da je uveljavljanje nacionalizma danes tipično slovenska avtodestrukcija, ker pomeni brutalno napadanje vseh, ki se jim zdi nacionalizem nekoristen in škodljiv, razglašanje teh nestrinjačih se za izdajavce, usmerjanje zamejske pa tudi materialne akcije zoper člane lastnega naroda, ne pa zoper dejanske zatiravce.

Ljubljanski koroški študenti so recimo v svojem pismu posvetili več prostora napadu na »razkrojevavce« slovenskega naroda — Slovence kot na zasužnjujoči narod. Ravno v tem pa je neprijetni totalitarizem nacionalizma, ki se v razmerah majhne moči celotnega naroda preusmeri vase in se kar najbolj strastno pregraja. Ne dopušča, da bi kulturniki in znanstveniki študirali ritme, izotope ali se ukvarjali s filozofijo, pač pa zahteva da se ukvarjamo z zamejci; in to ukvarjanje bi bilo le takšno, da bi vsi v en glas nenehoma kričali, kakšna krivica se godi slovenskim zamejcem, naredili pa nič, ker skraj nič narediti ne moremo; kajti kaj so dejansko, vsebinsko naredili vsi tisti mali kulturniški nacionalisti na Slovenskem, ki že nekaj let jamrajo zaradi odhoda naših delavcev v tujino, zaradi neugodnega položaja naših zamejcev ipd.? Nič. Se pravi: za zamejce nič; edino mesto, kjer bi bili lahko uspešni — in morda še bojo, bo v pobijanju antinacionalistov in »Jugoslovanov« ali »Evropejcev«. Takšno jamranje je le klavrn moralni alibi, njegova edina možnost je, da se spremeni v nasilje zoper drugače misleče, zoper takšne, ki se jim jamranje upira in štejejo za svo-

jo glavno nalogo analizirati preteklo in sodobno slovensko zgodovino, njene arhetipe, njene mite in potegniti iz takšne analize realni pouk.

Na koncu samo še nekaj: ne bilo bi zdravo, če bi se preveč razpasla praksa, opazna v zadnjem mesecu. Ob vseh socialnih in političnih previranjih je zmerom nekaj zmede in zmerom se izza voglov oglasijo nekakšne »zdrave narodne ali socialne sile«. Rad bi, da bi jih ne bilo preveč in da ne bi v našem kulturnem življenju spet zavladalo pisanje brez argumentov, etiketiranje, politično ovađstvo, neznanje, gola površnost, gonja. Pismo ljubljanskih koroških študentov recimo kaže, da niso prebrali niti enega mojega članka o narodu (dam roko v ogenj), pa me kljub temu napadajo kot »sovražnika slovenske tradicije« (kar je izmišljotina in grdo obrekovanje; borim se zoper »slabo« tradicijo, zoper nekatere mitske arhetipe, ne pa zoper preteklost kot tako; tej pripada vsa moja ljubezen). Sklicujejo se na Mesnerjeve in Pahorjeve ovađbe po časopisju. Nimajo pojma, kaj je bilo na Štatenbergu; če bi prebrali moj referat od tod — objavljen je v Dialogih — bi vedeli, kako prekleto sentimentalni sem celo do humanističnih vrednot, kako me mučijo zadeve, kot so upanje, vera, ljubezen ipd. S slepo gonjo — ki je bila zmerom direkten izraz nacionalizma, ta pa mora biti slep do vsega diferentnega — ne bomo, posebej pa še danes, ničesar rešili in nič naredili, nič razen

velike škode (avtodestrukcije). Pozivanje na to, da bi moralo v zvezi z mano in drugimi antinacionalisti ukrepati Društvo slovenskih pisateljev, je grozljiv dokument nacionalističnega totalitarizma; če bi se namreč društvo vmešalo v sleherno diferentno mišljenje, društva že zdavnaj ne bi več bilo, kajti vsak njegov član misli po svoje (hvala bogu); torej bi bilo društvo le transmisija nečesa ali nekoga drugega, ki bi predstavljal »narod«, »višjo«, »pravo resnico«. Potem bi postalo spet to, kar je bilo še do ukinitve Perspektiv (ko je pisatelje, ki jih je obsodila oblast, izključevalo ipd.). Če sem zoper kaj, potem sem zoper prakso kakršnega koli totalitarizma. In totalitarizmu nič ne pomaga, da nastopa v imenu vrednot zoper »cinike« in »razkrajavce«, kajti naj mi kdo pove, katero nasilje je nastopalo v imenu nasilja in ne v imenu najboljšega in najlepšega in najbolj poštenega, kar svet premore?

Zavzemam se za dialog, potekajoč z vso argumentacijo, nasprotujem logiki ulice in streljanju izza vogla.

(Oddano Delu januarja letos)

TARAS KERMAUNER

ZAVRNJENO

RESNICA V SVETU RAZLIK

K našemu trenutku Josipa Vidmarja

Če se s tem spisom vtikam v razpravo, ki jo je začel Josip Vidmar v svojem članku »K našemu trenutku« dne 22. januarja 1972 v dnevniku Delo, to počenjam predvsem zaradi nekaterih njegovih ugotovitev, za katere se mi zdi, da so potrebne posebne pozornosti in osvetlitve tudi s strani tistih, ki jih neposredno

prizadevajo. Če sem med njimi tudi sam, to seveda ne more biti zgolj naključje, marveč logična posledica takšnega razumevanja literature in kulture, ki ga Vidmar razglašja za simptom »sodobne evropske decadence« in »idejne demoralizacije«, kakršna se med drugim po njegovem mnenju manifestira tudi v reviji

ji Problemi, pri kateri sodelujem kot pisec in urednik.

Vsekakor bo slej ko prej potrebno opraviti podrobno analizo in eksplikacijo celotnega Vidmarjevega kritiškega in publicističnega dela, treba bo opisati genezo in razvoj njegovega kritičnega mišljenja, poiskati bo treba v tem delu odnosnice z njegovo kulturno politično dejavnostjo, skratka postopati bo treba z njim tako, kakor se postopa z vsemi slovenskimi klasiki bližnje in daljne preteklosti. Tedaj bodo seveda postala razvidnejša tudi historična in ideološka izhodišča, na katerih temelji Vidmarjevo sedanje oglašanje »k našemu trenutku«.

Moj zapis se seveda ne more podajati v takšno raziskavo, njegov namen je, kot že rečeno, spregovoriti o tem, kako se omenjeno Vidmarjevo oglašanje reflektira v eni izmed zavesti »našega trenutka«.

V vrsti svojih izjav in seveda tudi v poslednjem zapisku v Delu Vidmar za eno pglavitnih pomanjkljivosti »mladega sveta« oziroma mlade filozofsko usmerjene inteligence razglša njeno nekritičnost, ki jo povezuje z njenim afirmativnim odnosom do sodobne zapadne filozofije in sociologije, v zvezi s katero ve naštetih imena, kot so Heidegger, Lévi-Strauss, J. P. Sartre, Marcuse in McLuhan, kot vrhovno avtoriteto »zlasti starejših mladoletnikov« pa omenja tudi Hegla. Potem ko na ta način opiše miselni diapazon »mladega sveta«, se loti samega jedra očitane pomanjkljivosti, saj pravi: »Vse, kar govore in pišejo imenovani in njim podobni misleci, je za ta rod nič manj kot resnica, in to dokončna, ki ji je treba podrediti vse; nima pa nobenega ne neobveznega, še manj pa obveznega odnosa do resnice tega, kar živimo in kar to naše življenje vodi.«

Pričujoča Vidmarjeva ugotovitev nam torej govori o tem, da mladi rod slovenske inteligence — iz katere izvzema vse tiste, »ki so resno zaposleni s solidnim znanstvenim delom matematičnega ali prirodoslovnega značaja«, torej mlado tehnično inteligenco — manifestira svojo »nekritičnost« s tem, da ni v nikakršnem odnosu do »resnice tega, kar živimo in kar to naše življenje vodi.«

Seveda se takoj zastavi vprašanje, kaj je ta resnica? Kaj je torej tisto, kar živimo in kar nas vodi? Ali smo sploh lahko bodisi v obveznem bodisi v neobveznem odnosu do resnice, ki jo živimo? Mar ni naša temeljna

resnica ravno to, da smo? Šele v trenutku, ko zanemarimo in prezremo to resnico, smo prisiljeni, da prižgemo laterno in jo začnemo na žive in mrtve iskati po vseh kotih in azilih. Vendar pa to, kar iščemo, zdaj ne more biti več resnica tega, da smo, marveč resnica kot moralni imperativ, ki se nahaja zunaj biti, torej zunaj samega dejstva, da smo. Resnica v teli optiki ni imanenca življenja, marveč nastopa kot njegov transcendentni postulat, v imenu katerega je tudi mogoče postavljati življenju ali bitju zahteve, da postane drugačno, kakršno je. Brž ko pa je tako, seveda ni več pomembno to, da nekaj je, torej resnica biti, marveč se kot bistveno zastavlja vprašanje o tem, »kar živimo in kar to naše življenje vodi.« Temu vprašanju je podrejena tudi resnica tega, da smo.

Če pa se začnemo spraševati o tem, kaj je tisto, kar živimo in kar nas vodi, pomeni, da se ne sprašujemo o resnici tega, da smo, marveč o tem, kako smo in kaj smo, sprašujemo se torej o smislu ali bistvu svojega bivanja. Vidmarjev spis, kot bomo še videli, resnico in smisel istoveti, iz česar izvirajo tudi vsi temeljni nesporazumi, ki tako značilno zaznamujejo njegovo pisanje.

Čeprav Vidmarjeva refleksija govori o odnosu do resnice tega, kar živimo in kar nas vodi, le-ta ni nikjer opisana, kar nas navdaja z domnevo, da nemara tudi piscu samemu ta resnica ni docela dostopna in razvidna. V nadaljevanju njegovega razpravljanja se nam ta domneva tudi res potrdi. Avtor se namreč začne spraševati o tem, »kje naj današnji mlad človek išče orientacije in smeri iz svojih misel o literaturi in kulturi«, pri čemer se najprej obrne na preteklost, saj pokliče na pomoč Prešerna, Levstika, Cankarja in Zupančiča, vendar pa brž pristavlja, da so ti »zahtevam današnjega časa le deloma še kos.« Ko zavrne tudi možnost, da bi bila smisel ali resnica dostopna preko filozofije, nas seznanj s spoznanjem, da se je treba na poti k njima ravnati po naslednjem receptu: »Predvsem jasno in naravno misliti s svojo glavo in ne dopuščati čezmernega vpliva od nobene strani. Zanesti se pri tem na svoj čut, gojiti svoj okus in zametavati vse mode, pa tudi vsi preproščino v samem sebi in v svoji okolici. Priznavati zlahtnejše vzgone v lastni zavesti in jih razvijati, preverjati vsako tujo misel in trdno stati na svojem.«

Iz citata je razvidno, da nam Vidmar opisuje takšno resnico, ki je v realnosti ni, zato bi morali to realnost tako spremeniti, da bi postala skladna z njo. Spremeniti bi torej morali svet in sebe v imenu nečesa, česar ni, a bi moralo biti. Šele tedaj bi zares dosegli identiteto s svojo resnico, ki je zdaj očitno ločena od nas. Takšno stališče pa seveda pomeni radikalno zanikanje tega, kar je, pomeni v skrajni posledici, da je to, kar živimo in da sploh živimo, le videz in ne prava podoba življenja — spomnimo se na znamenito prispevke o votlini in sencah v njej, ki jo je uporabil Platon v sedmi knjigi svoje Države, da bi z njo ponazoril to navideznost, saj bi morali takšno življenje šele vzpostaviti, in sicer tako, da bi zavrgli in izbrisali s sveta resnico, da smo, ne glede na to, kako smo, in jo nadomestili s tistim, kar naj bi bili, a nismo, torej z nekakšno višjo resnico ali smislom.

Tovrstno pojmovanje pa izvira prav iz dejstva, da Vidmar ne razločuje med resnico biti in smislom, med tem, da vse, kar je, najprej je in je zato tudi resnično, medtem ko je smisel, kot že beseda sama pove, proizvod misli, spekulacije, hotenja, torej imperativ mišljenja.

Samo v primeru, ko nam določen smisel velja za resnico biti, je tudi mogoče to, kar je, diskvalificirati, zanikati in mu celo odreči pravico do življenja, ker pač ni v skladu z našo platonistično zamisljo, smislom ali resnico. Takšno ravnanje pa seveda predstavlja tiste vrste kritičnost, ki pozna — o tem nam pripoveduje vsa zgodovina evropskega subjektivizma — preklicano malo spoštovanja do življenja. Bistvena lastnost takšnega iracionalnega subjektivizma je namreč prav to, da za temelj svoje aktivnosti razglaša določeno vrednoto, višji smisel ali resnico, ki jo je treba uresničiti v praksi; ker pa gre za resnico, je seveda temu prizadevanju treba nujno podrediti prav vse, za njeno realizacijo v praksi se je treba nenehno žrtvovati, kar seveda pomeni, da se to samožrtvovanje podaljšuje v neskončnost, ker je takšna resnica kakor sleherna idealna, metafizična substanca zmerom neskončno oddaljena od nas.

Ker se torej resnica biti v tej optiki kaže kot nekaj idealnega in smiselnega, a hkrati realno odsotnega, je seveda vse, kar je, pomanjkljivo in nezadostno. Šele v strnitvi z njo se bo človek zares uresničil kot subjekt, torej kot tisti temelj, ki bo

zagotavljal, da ne bo na svetu več ne pomanjkljivosti, ne nezadostnosti, ne sovraštva, ne jeze, marveč ena sama sebi zadostna, od ničesar odvisna harmonija in blaženost. Vprašanje pa je, ali se to kje na vsem širnem svetu zares zgodi. Če pa se resnica ne godi, pri nas, kot Vidmar ugotavlja, se prav gotovo ne, ali je tedaj sploh lahko resnica biti, razen seveda v prej opisanem idealističnem pojmovanju te besede? Vendar pa je treba potem priznati, da je ta resnica zares metafizična in nedostopna realnemu bitju, tako kot mu je eksistencialno nedostopna platonistična Ideja, Bog ali eshatološka Bit.

Vidmarjev spis, kot smo ugotovili, resnice tega, kar živimo in kar nas vodi, ne more opisovati drugače kakor kondicionalno, saj govori o njej kot o cilju, h kateremu nekateri najdejo pot, drugi ne. Brž ko pa se nam resnica kaže kot cilj, ne pa kot danost, je seveda tudi že relativizirana.

Da je to res, dokazuje tudi Vidmarjevo razmišljanje, saj nam pripoveduje o tem, kako »nekateri naši misleci« delajo »vse mogoče vratomne preskoke... iz sistema v sistem, od resnice do resnice«, ker pač to lahko počne le tisti, »ki nima v ničemer nobene svoje misli«, nikakor pa ne more biti to lastnost tistega, »ki je navajen misliti — ne po logičnih krivuljah drugih — temveč s svojo glavo in po imperativih svoje narave.« Vse to pa ima seveda posledice, ki jih Vidmarjev spis opisuje takole: »Nekritičnost, zaradi katere se vse to dogaja, kakor se, je prava notranja potreba ljudi, ki sami v sebi nikjer ne stojijo in ki so sami v sebi prazni. In ker jo zahteva njihova narava, jo goje, priporočajo, utemeljujejo na vse mogoče načine.«

Citirane besede nam torej opisujejo določeno način mišljenja, ki naj bi se dandanes uveljavljal pri mladih generacijah slovenskih piscev, in sicer takšen način mišljenja, katerega bistvena značilnost je, da je zunaj »resnice tega, kar živimo in kar naše življenje vodi.« Ali z drugimi besedami rečeno: ta način mišljenja ni avtohton, marveč privzet z različnih vetrov, zato nima z resnico tega, kar živimo, nobene zveze, je prazna intelektualistična akrobacija, ki se ne ravna po imperativih prave človekove oziroma slovenske narave, marveč očitno po zahtevah neke druge narave, katere temeljna značilnost je nekritičnost. Upravičeno se zdaj zastavlja vprašanje, kaj je tista prava

narava, ki ji opisani način mišljenja ni zadostil? Kje se razodeva?

Odgovor na to vprašanje najdemo v tisti že citirani Vidmarjevi misli, ki pravi, da moramo »jasno in naravno misliti s svojo glavo«, da se moramo zanašati »na svoj čut, gojiti svoj okus... priznavati zlahknejše vzgone v lastni zavesti« in »trdno stati na svojem.«

Iz vsega tega torej sledi, da se bo naša prava narava polno razodela šele tedaj, če bomo v mišljenju in življenju upoštevali in razvijali vse našete sestavine, ki so zdaj zane-marjene in prezrte. Kaj to pomeni? Bistvena lastnost prave narave, kot je mogoče razbrati iz Vidmarjevih besed, je ta, da je samo-svoja. Vendar pa avtor sam ugotavlja, da je ta prava, samo-svoja narava odsotna, sicer ne bi mogel zahtevati od nas, da jo moramo uresničevati, če nam je kaj do originalne in prave literature in kulture. Tisto, česar ni, se pravi samo-svoja naravo prave literature in kulture, pa bomo očitno uresničili le tedaj, če bomo imeli voljo in moč za to. Voditi nas mora misel, da je ta samo-svoja narava ali natura zunaj nas in naše prakse, torej zunaj tistega, kar smo po svoji naturi ali naravi. Vendar pa nam izkustvo resnice in logika stvari govori, da smo to, kar smo, samo preko nature ali rojstva, ki nas je spravilo iz nebitja v bitje. Resnica biti je torej vdihnjena v nas tisti trenutek, ko se rodimo. Zato seveda tudi ne more biti prave ali nepravice narave, tako kot tudi ni pravega ali nepravice rojstva.

Docela na dlani je, da ima Vidmar v mislih drugačno naravo in drugačno resnico biti od te, ki smo jo pravkar opisali. Človek je namreč do njegove resnice in narave, kot nam daje sam vedeti, lahko v obveznem ali neobveznem, pravem ali nepravem odnosu, medtem ko do rojstva ali resnice biti v eksistencialnem pomenu besede ni mogoče biti v nepravem ali neobveznem odnosu.

Brž ko pa lahko govorimo o obveznem ali neobveznem odnosu do resnice biti, smo seveda v vladavini popolne poljubnosti. V območju te poljubnosti se po vsem videzu suče tudi Vidmarjeva misel, saj je zanjo značilno, da pojmuje naravo kot tisti temeljni imperativ, ki ga je treba šele uresničiti, da se bo skazalo, kdo in kaj smo Slovenci v resnici. Za dosego tega cilja pa je potrebno takšno ravnanje, v katerem bo prišla do izraza naša jasna in naravna

misel, naš čut, naš okus, naši zlahknejši vzgoni v zavesti, skratka določene iracionalne lastnosti, katerim smo se po Vidmarjevem mnenju izneverili. Očitno je torej, da se Vidmarju narava ali natura ne prikazuje v obliki dejstva, da smo, marveč v luči vprašanj o tem, kaj in kako smo, torej kot moralna kvaliteta, vrednota, višji smisel ali resnica, ki se ji je, kot trdi, mogoče približati preko povsem določenega načina socialnega vedenja.

Brž ko pa gre za to, da se moramo svoji pravi naravi šele približati, je seveda jasno, da ta narava ni tista, ki nas je oblekla v našo kožo, marveč takšna, ki bi rada, da bi nam zrasla nova, bolj prava in resničnejša koža od te, ki jo nosimo. Ta narava pa je, kot smo ugotovili, samo-svoja narava, saj je zunaj nas in se moramo s trudom in muko dokopavati do nje, če hočemo, da se uresniči v nas, da torej tudi mi sami postanemo samo-svoji. Ker pa to nikoli ni do kraja mogoče, saj smo v celoti zavezani tej naravi, po kateri smo to, kar smo, pomeni, da tudi ni mogoča takšna dokončna osamosvojitve ali subjektivizacija. Temeljna lastnost slehernega subjektivizma, tudi nacionalnega, je prav hotenje biti samo-svoj. Ker pa se to hotenje ali volja do samega sebe ne more definitivno realizirati v nobeni grupaciji, družbi ali naciji, saj ni utemeljeno v resnici biti, marveč v resnici nečesa, kar naj bi bilo, a ni, tudi opisano hotenje in volja nenehno ostajata le to, kar sta, namreč samo-hotenje in samo-volja. Kaj v luči tega spoznanja potemtakem pomenijo besede »trdno stati na svojem«? Kje je tista Arhimedova točka, na katero naj se postavimo? Vidmar nam ponuja samo-svojest, našo pravo naravo, resnico, ki nas kliče na pot, da jo odkrijemo in spoznamo, temelj, ki ni to, da smo, kakor že smo, marveč to, da nismo to, kar smo. Ponuja nam torej vse tisto, za kar meni, da je vrednejše in boljše od tega, kar je, se pravi od realitete. To pa pomeni, da razglaša za temelj nekaj, kar je zunaj realitete in v imenu česar realiteti tudi sodi. Zunaj tega, kar je, pa je lahko samo tisto, česar ni, torej nič, nihil. Samo v izničenju in smrti je človek lahko zares samo-svoj; seveda pa smrt hkrati pomeni že tudi njegovo samonegacijo, se pravi negacijo narave in resnice biti. Zgodovina in tudi literatura nam lahko postrežeta s celo vrsto primerov takšnega totalnega, katastrofičnega

subjektivizma, katerega končna posledica je uničenje in samoizničenje. Kam bi nas Slovence na primer pripeljala samo-volja in samo-svojost, če bi ju hoteli, mogli in skušali uresničiti? Do gospodarske, kulturne in politične izolacije, ki bi nas v kaj kratkem času spremenila v mrtev narod, v nebogljjen nacionalni atol.

Prepričan sem, da Vidmar ni imel v mislih česa takega, saj v svojem spisu govori le zoper čezmerni tuji vpliv na nas in naše življenje, kar je seveda mogoče razumeti v tem smislu, da dopušča vsakršne zmerne vplive. Seveda se takoj zastavi vprašanje, kje je meja, ki ločuje zmerno od nezmerne; isto vprašanje velja tudi za tisto Vidmarjevo ugotovitev, ki govori o vrsti današnjih slovenskih mislecev, ki nimajo »v ničimer nobene svoje misli«, »ki sami v sebi nikjer ne stoje in ki so sami v sebi prazni? Kje je torej tisto grezilo, s katerim je mogoče tako zanesljivo in nedvoumno izmeriti opisano praznino?

Tudi na to vprašanje nam Vidmar ne ostane dolžan odgovora; najdemo ga v že citiranem stavku, ki pravi, da se je treba zanesti na svoj čut in gojiti svoj okus ter da je treba preverjati vsako tujo misel in trdno stati na svojem.

Merilo, na katerega se Vidmar sklicuje, je torej takšen čut in takšen okus, ki bo »svoje«, se pravi, da ne bo odvisen od ničesar, kar bi bilo zunaj njega, saj bo le tako lahko slovenski misleči človek trdno stal na svojem in se konstituiral kot subjekt. Vse je tedaj odvisno od čuta in okusa, od žlahtnejših vzgonov v lastni zavesti. Brž ko pa je tako, se moramo vprašati, v čem se kaže ta samo-svojost čuta in okusa, preko katerih naj se očitno razodeva in uveljavlja naša prava narava?

Rekli smo že, da je ta prava narava nekaj odsotnega, a prav zato boljša, vrednejša in plemenitejša od naše dane narave, ki jo je treba spreminiti. Pri tem pa si pač lahko pomagamo s svojim čutom in okusom, kar seveda pomeni, da se preko njiju uveljavlja v tem, kar živimo, opisana prava, a odsotna narava. Čut in okus se potemtakem opirata na nekaj, česar ni, zato morata, če se hočeta vzpostaviti kot funkcija takomenovane prave narave ali nič, zanikati dano naravo, s tem pa seveda tudi resnico in pomen tega, kar je. Vidmar to že vrsto let v območju kulture in literature zares vztrajno počne. Vendar pa bi bilo pretirano

reči, da je pri tem tudi dosleden, saj bi iz tega sledilo, da zanikuje in nič vso današnjo kulturo in literaturo, česar pa ne počne.

Kaj torej?

Sleherni čut, okus in zavest se v realiteti lahko izkazujejo le na ta način, da so v odnosu do nečesa eksistentnega. Zavest je, kot nam govori fenomenologija, pa tudi naša logična krivulja, vselej zavest o nečem, zato je ne more biti nikoli docela samo-svoja, nekakšna tabula rasa, ker bi je v tem primeru ne bilo. Vendar pa je za subjektivistično zavest temeljno prav to, kot je razvidno tudi iz Vidmarjevih besed, da hoče biti samo-svoja. Takšna pa seveda ne more biti drugače, kakor v obliki volje, da bi to bila, iz česar sledi samo po sebi, da se hotenje biti samo-svoj nenehno izraža na način samo-volje. Instrumenta, preko katerih se ta samo-volja socialno-kulturno uresničuje, pa sta čut in okus, ki nas seveda vodita v območje tistega relativizma, v kakršnega sili sleherna subjektivistična redukcija. Zakaj?

Glede na to, da se Vidmarjeva misel utemeljuje v odsotni resnici biti, v višjem smislu ali idealu, ga seveda privlači in potrjuje v realiteti ne prisotna resnica biti, ki se razodeva v tem, da neka stvar ali fenomen je, marveč le tisto, o čemer mu čut in okus govorita, da je v skladu z opisano višjo resnico. Ker pa zavest registrira tudi vse tisto, kar je, a po informacijah čuta in okusa ni v skladu z višjo resnico ali smislom oziroma z mislijo o tem, česar ni, a naj bi bilo, se mora ta zavest vesti tako, kot da je vse tisto, kar sta čut in okus izločila, prazno, tuje, neresnično.

Dokaz za to, da Vidmar resnico biti pojmuje kot nekaj, s čimer se da poljubno in po mili volji manipulirati, najdemo tudi v njegovi trditvi, ki pravi, da nekateri naši misleci skačejo »iz sistema v sistem, od resnice do resnice«, da se torej vedejo do resnice na isti način kot do glinstih golobov v cirkuškem strelišču. Takšno sklepanje pa je mogoče samo v primeru, če nam resnica zares predstavlja nekaj poljubnega, neobveznega, če jo torej mečemo v isti koš kot ideje, smisle, vrednote. Iz dejstva, da Vidmar ne razlikuje med idejo, smislom, vrednoto na eni in resnico biti na drugi strani, izvira tudi njegov očitek na račun takomenovane nekritičnosti »mladega sveta«.

Avtor te teze sam priznava, da je mladi svet »znatiželjen in v mnogočem obveščen«, kar lahko pomeni le to, da pač intenzivno sodeluje pri pretakanju informacij, ki jih spreminja v svojo vednost. Jasno je, da ta vednost ne more biti nenehno sama sebi enaka, marveč se širi, dopolnjuje, producira, saj je značilnost mladega sveta ne samo to, da je v mnogočem obveščen, marveč je pomembna zanj tudi znatiželjnost, to je želja po še večji informiranosti in vednosti, po sodelovanju in procesu informiranja, v komunikaciji, ki se prav zato, ker je proces in komunikacija, ne more zaustaviti in se zakoličiti v vsevednost.

Iz teorije informacij pa vemo, da je sleherna informacija tudi inovacija, torej novum glede na prejšnjo vednost, sicer sploh ne bi bila informacija, ker se od tega, kar že vemo, ne bi v ničemer razlikovala. »Trdno stati na svojem« bi se v luči informacijske teorije torej reklo vztrajati pri določeni stopnji pridobljene vednosti in se ne premakniti od nje niti za ped. Kaj takšnega pa je mogoče izpeljati samo v primeru, če nam resnica pomeni glinastega goloba, ki ga pobašemo v svojo malho in nam je v tistem trenutku jasno vse. To pa seveda vodi v konec komunikacije in v prakso ekskomunikacije. Ali z drugimi besedami povedano: samo tedaj, kadar nam resnica biti pomeni vednost, ne pa danost, se je mogoče vesti do nje manipulativno, selektivno itd., torej na isti način, kot se na primer vedemo do kakovosti idej, sistemov, smislov, informacij, ljudi. Brž ko pa uvidimo, da je resnica idej, sistemov, informacij, ljudi to, da so, ne pa to, kaj so, torej njihova kakšnost ali kvaliteta, jih seveda ni mogoče sortirati glede na njihovo resničnost ali ničnost, marveč samo glede na njihovo kvaliteto, intenziteto itd. Vse to se v območju mišljenja lahko kaže samo na nivoju njegove večje ali manjše informativnosti in inovativnosti, ne more pa se izražati v luči vprašanja o njegovi resničnosti ali neresničnosti oziroma praznine. Če torej participiramo v kroženju informacij in s tem v njihovi produkciji — tudi kadar določeno idejo, sistem ali informacijo iz okolja, v katerem je nastala, prenesemo v naš prostor, ni to le reprodukcija, marveč inovativna aplikacija na našo vednost, prav gotovo spreminjamo in preurejamo sam način in vsebino mišljenja. To pa seveda ne pomeni nekritičnosti,

marveč nenehno kritiko tega mišljenja, ali z drugimi besedami povedano: avtorefleksijo. Če namreč pojmuje mo kritiko, ki izvira iz grške besede *krisis*, v njenem izvornem pomenu, torej kot sprožanje in trajanje v krizi, kot nenehno preverjanje svoje vednosti v luči novih informacij, zaradi česar je ta naša vednost tako rekoč v stalnem kriznem, znatiželjnem stanju, to nikakor ni simptom niti nekritičnosti niti dekadence niti idejne demoralizacije, kot to imenuje Josip Vidmar, marveč je temeljna potreba takšnega kritičnega mišljenja, ki je sposobno, da se upira nihilizmu samo-svojesti in samo-volje, saj je zmorno biti ne samo zavest o drugih, marveč tudi zavest o samem sebi. To pa mu je omogočeno prav zategadelj, ker se zaveda, da ne more »trdno stati na svojem«, da torej ni samozadostna, to je sama v sebi utemeljena in ustaljena zavest, ampak je zavest v komunikaciji, v nenehnem oblikovanju, produkciji, procesu, ki v trenutku, ko se ustavi, ne more ničesar več proizvajati, marveč se lahko samo še do onemoglosti reproducira kot kakšna pokvarjena gramofonska plošča. To pa seveda pomeni konec sleherne inovativnosti, kreacije in razvoja.

Če nam torej Vidmar že vrsto let govori eno in isto stvar, to v luči zgornjih ugotovitev ne more pomeniti nič drugega kot znamenje, da se je inovativni tok informacij, idej itd. ustavil na določeni stopnji njegove vednosti, ki se obrača okoli svoje osi v očitnem prepričanju, da »trdno stoji na svojem.« Ponavljanje enega in istega, reprodukcija, je torej krog, iz katerega ni izhoda, lik, ki ni z ničemer v razliki, zavest, ki je sama sebi enaka, glasba brez resonance.

S stališča subjektivistične misli bo seveda pričujoče pisanje ocenjeno kot negacija slehernih načelnih stališč, ravnanj in prizadevanj; označeno bo kot zanikanje človekove morale, pokončnosti in avtohtonosti. Zato moram takoj izjaviti, da v svojem spisu ničesar ne zanikam, marveč samo iz svojega miselnega kota izpeljujem določene konsekvence, ki jih po logiki mojega mišljenja vsebujejo posamezna Vidmarjeva opažanja. Moje ugotovitve o določenih pojavih, ki jih oba obravnava, pa so, kolikor se mi je to posrečilo prikazati, precej različne od Vidmarjevih, kar pomeni, da hoče biti spis v prvi vrsti informacija, ki se uveljavlja preko razlike z drugo informacijo. Misel, ki je tu prisotna, naposled nikomur ne od-

jemlje pravice do omenjene pokončnosti in načelnosti, marveč skuša predvsem ohranjati samo sebe in svojo pravico do tega, da je.

Poslano Delu januarja t. l.

NIKO GRAFENAUER

NEKAJ MALEGA O FILOZOFIJI IN O JOSIPU VIDMARJU

Moram se javno oglasiti tudi ob zadnjem Vidmarjevem sestavku v sobotni prilogi **Delo**. Avtor na začetku negoduje zaradi tako imenovane nekritičnega sprejemanja tujih, večinoma filozofskih misli in končuje: »Toliko slabše za nastajajoče kulturne delavce, če iščejo pomoči pri filozofiji.« Toliko slabše pa je takšno početje, ker po Vidmarjevo danes skoraj ni filozofije, ki bi še bila »mentalni izraz globlje zavesti neke dobe«. Zato priporoča drugo pot, ki jo opiše najprej kot »misliti s svojo glavo in po imperativih svoje narave«, nato pa še takole: »Predvsem jasno in naravno misliti s svojo glavo in ne dopuščati čezmernega vpliva od nobene strani.«

Za nekoliko strožje in zlasti za bolj izkušeno oko je že na prvi pogled očitno, da je misel »o svoji glavi« in o »imperativih svoje narave« docela nekritičen povzetek nekaterih važnih sestavin evropske filozofske tradicije, tako da je ni težko »prevesti« v tradicionalno filozofsko terminologijo. Naj mi bralci ne zamerijo, če tvegam tak »prevod«.

Človek, ki misli, tako pravi Vidmar, misli s svojo glavo in hkrati misli tako ter to, kar mu pač nalaga njegova narava. Tak človek, kakor berem v zadnjem odstavku njegovega zadnjega spisa, »trdno« stoji »na

* Mišljen je Vidmarjev članek z dne 22. 2. 1972.

Pričujoči odgovor je v nekoliko spremenjeni obliki izšel v zagrebškem Telegramu.

ZAVRNJENO

svojem«, kar pomeni, da je dosledno sam svoj; vse je v njem in iz njega — za takega človeka uporabljajo filozofija izraz **subjekt**. Ta beseda nam je vsem dobro znana, čeravno se manj zavedamo, da ji je naš današnji pomen dodelila šele evropska filozofija na začetku 17. stoletja.

V subjektu, kakršnega uprizarjajo v skladu z današnjo splošno rabo Vidmarjeve besede, pa delujejo tudi nekakšni ukazi ali imperativi, ki prihajajo od njegove **narave**. Kakor je razvidno iz množice drugih Vidmarjevih spisov, gre tu za **apriorno naravo**, tedaj za lastnosti, ki so človeku dane kratko in malo mimo njegove volje. Ta apriorna narava je pravzaprav »vsebina« subjekta, je to, kar je treba misliti s svojo glavo, saj ta »svoja glava« misli ravno po imperativih te narave. »Vsebina« subjekta se v filozofiji imenuje **subjektiviteta**.

Iz apriorne narave, tako govore Vidmarjeve besede, prihajajo ukazi ali imperativi, kar pomeni, da ta narava subjekt prav temeljno določa. Zato je očitno, da je subjektovo »ravnanje« utemeljeno v naravi, ta pa mu je, kakor nas prepričuje Vidmar, apriori dana in tako subjekt nad njo ne more imeti nikakršne »oblasti« — zato je očitno, da tak subjekt nikakor ne stoji na **svojem**, marveč na apriorni naravi, ki ni nič resnično njegovega, ko pa sam o njej sploh ne more odločiti. Subjekt bi sicer po svojih najvišjih določilih moral »trdno« stati »na svojem«, vendar pa tega ne zmore in zato stoji na nečem »tujem«.

Vidmarjeve opredelitve človeka so v sebi protislovne, a tako, da pojem apriorne narave prikriva resnico, da je subjekt le sam svoj in da stoji le na svojem. Jasno je, da Vidmarjeva misel pripada širši usodno zgodovinski »strukturi«, ki se imenuje metafizika subjektivitete — in pripada ji seveda ne glede na to, ali avtor za to ve ali ne.

Vprašanje je le, zakaj je treba takšne splošno razumljive misli, kakršne so Vidmarjeve, sploh »prevajati« v težje razumljivi jezik filozofije. Filozofija je namreč vse to, kar pripovedujejo te splošno razumljive misli, natančno premislila že zdavnaj pred njimi, tako da takšna »prevajanja« razkrijejo bistveno nezadostnost vseh takšnih zelo splošno razumljivih misli. Splošno razumljive misli so glede na filozofski premislek ne le vedno v zamudi, marveč tudi notranje nezanesljive.

Razliko med splošno razumljivo mislijo in strogim filozofskim premislekom je skušil tudi Vidmar sam, kakor je to jasno razvidno iz **Predgovora**, ki ga je napisal v svoji knjigi **Srečanje z zgodovino**. Tu med drugim opisuje položaj ob propadu in razkosanju stare Jugoslavije in Slovenije. Takole piše: »Kljub temu, da je ostala moja prijateljska družba vsa zbrana v Ljubljani, sem v teh tesnobnih urah, polnih usode in neke grozeče napetosti, nenadoma začutil, da mi manjka nekaj važnega... Naposled sem se določno zavedel, da mi manjkajo predvsem tovariši komunisti, zlasti zdaj, ko sem ugibal in premišljal, kaj nam prinaša prihodnost, kaj nam je storiti v položaju, v katerega smo padli... Bil sem nekako izgubljen in moje premišljevanje me ni privedlo ne do jasne predstave o bodočnosti ne do kakršnegakoli sklepa. Oni, sem si govoril, vedo za pravo stvar, povedali nam bodo, kaj storiti. Povedali nam bodo nekaj, kar bo v skladu s častjo in življenjskimi interesi Slovencev. Takega napotka dejansko nisem pričakoval od nikogar drugega razen od njih.«

Ta izpoved omogoča, da vsaj od daleč ugledamo tisto višjo in pomembnejšo zadevo, ki zanjo kljub vsej sedanji polemični silovitosti v resnici gre. Zato ni treba posebej poudarjati, kako ta izpoved dokazuje, da razmišljanje, ki je skoraj gotovo potekalo v skladu z načeli, kakršna danes poznamo pod imeni »svoja glava« in »imperativi svoje narave«, ni privedlo ne do jasne predstave o bodočnosti in ne do ka-

kršnegakoli sklepa o tem, kaj storiti. Poudarek je na »intervenciji« komunistov. Samo komunisti so v tistem času lahko dali to, kar je bilo temu razmišljanju nekako dostopno: dali so lahko jasen in veljaven »napotek«. Prav v tem pa se skriva nekaj, o čemer velja posebej razmisliti prav v trenutku, ko gre za vprašanje o filozofiji.

Komunisti takrat namreč niso bili le preprosti politični aktivisti niti ne nekakšna udarna organizacija, marveč predvsem in najprej marksisti, ki so si posebej prizadevali za zvestobo Marxovemu nauku — in to prizadevanje ni bilo prav nič kritično. Brez marksizma in brez marksistične filozofske tradicije ne bi bilo slovenskih komunistov in leta 1941 ne bi bilo tistega odločilnega »napotka«. Iz filozofije je potemtakem prišlo tisto, kar je v usodnih trenutkih leta 1941 manjkalo. In prav to je prvi razlog, da je treba bistveno drugače gledati tudi na to, kar je danes za Vidmarja samo nekakšno nepotrebno in neplodno iskanje »pomoči pri filozofiji«.

Vsekakor je res, kar je Vidmar zapisal o »vlogi« marksistov-komunistov leta 1941. Zato pa je res še nekaj drugega: ko se je bilo treba po osvoboditvi orientirati v novih razmerah, v usodnih vprašanjih novega sveta, zlasti pa še v silovitem spopadu s Stalinom in stalinizmom, je bilo nujno iti spet nazaj k Marxu in njegovi filozofiji. Brž ko se je to zgodilo, je bil potreben, še en korak, in sicer od Marxa k Heglu, to pa zaradi tiste zgodovinsko filozofske logike, ki jo je že zdavnaj izrekel Lenin, ko je povedal, da marksisti ne morejo razumeti Marxa, če ne razumejo Hegla. Pri nas se je torej dogodil nekaj leninski preobrat, z njim pa še nekaj drugega: »dogodila« se je odprtost za filozofijo kot filozofijo, ali če uporabim Vidmarjev izraz, za filozofijo kot »mentalni izraz globlje zavesti neke dobe.«

Kakor priča **Srečanje z zgodovino**, je bila v naši revoluciji filozofija prav usodno udeležena. V tej udeležbi je utemeljeno tudi to, kar Vidmar pavšalno in nedokazano zavrača kot iskanje »pomoči pri filozofiji«. Revolucija se je pri nas gotovo potrdila kot sprememba oblasti in družbenega reda, vendar pa hkrati tudi še kot nekaj drugega, kot neka posebna in nova možnost duha. Ta nova možnost je danes glavna stvar filozofije, zato je ne morem na tem mestu po-

drobno opisati, samo od daleč lahko pokažem nanjo.

V revoluciji se je neki zgodovinski svet pognal v svoj vrhunec, uresničil se je in razkril svojo resnico. V luči tega razkritja je vse: preteklost, sedanjost in prihodnost, dobilo novo podobo. Ali če povem z izrazi, ki jih je bilo treba uporabiti ob Vidmarjevi misli o človeku, ki misli s svojo glavo: revolucija je »odpravila« apriorno naravo in njene imperitive, zato je subjekt res trdno stopil na svoje, postal je zares subjekt, s tem pa se je vprašanje subjekta šele odkrilo v vsej svoji boleče jasni čistosti. Zavesa se je enkrat za vselej pretrgala od vrha do tal. Tisto, za kar zdaj gre, se najbrž imenuje: duhovna

možnost revolucije. Naše revolucije in našega partizanstva.

Vprašanja, ki so na dnu trenutnih polemik, potemtakem niso niti kulturno-politične, še manj čisto politične narave. To so duhovno-zgodovinska vprašanja. Sedanja oblika polemike jim ni primerna posoda. To se pozna, žal, tudi pričujočemu članku.

DUŠAN PIRJEVEC

ZAVRNJENO

NEPRAVI DON KIHOT

ali: Josip Vidmar — ideolog politične eshatologije in tradicionalnega razumništva

Josip Vidmar prav rad navaja Cervantesovega Don Kihota. Tisti dan mi je prišlo na misel: kaj pa če čuti med tem junakom in sabo kakšno globljo sorodnost? Morda meni, vsaj tako izhaja iz njegovih zapiskov **K našemu trenutku**, da je sam, da je neskončno vztrajen v obrambi časti svojih idealov, brezkompromisen, zavzet za drugačen svet? Morda. Vendar bi bilo treba takoj pokazati tudi na lastnosti, ki oba junaka ločijo. Don Kihot je bil socialno zares sam; pomoč dobrega Sanče mu je bila le v človeško oporo, prav nič mu ni pomenila v socialnem konfliktu z okoljem. Don Kihot si take pomoči sploh ni želel. Bil je sam, ker je hotel biti sam. Odšel je od doma, zapustil esteblišment, položaj v hierarhiji družbe, vse institucije in se podal na pot boja, v katerem je nameraval realizirati določene ideale; sam, se pravi: na eni strani je bilo vse zlo sveta, vsi, na drugi človek časti s svojim idealom in neskončno voljo po Pravem. Vidmar ravna povsem drugače. Ze vsaj trideset let je priključen vladajoči organizaciji kot

njen ne povsem stranski član, nemalo časa je izvajal v njenem imenu kulturno politiko, niti najmanjše želje ne kaže, da bi to organizacijo zapustil in se znašel sam ob nji ali celo, sporadično, nasproti nji kot organizaciji, niti enkrat nismo opazili njegove želje, da bi se odrekel socialnih časti, da bi lahko tem bolj čist — in sam — obranil človeško absolutno, da bi zavrnil vodična mesta v družbeni hierarhiji, da bi sploh storil kaj takšnega, kar bi ga moglo pripeljati v temeljno sorodnost z Don Kihotom. Vidmar je spreten borec znotraj institucij in družbe. Čuti se osamljenega, ker meni, da tiste socialne sile, ki jih hvali in, po lastnem prepričanju, brani, ne razumejo dovolj ali skoraj nič njegove borbe, da ga puščajo na cedilu, da so se v svoji praksi, to je vsebini, ne formi, nekoliko korumpirale in niso več načelne, da sklepajo kompromis s slabo realiteto in dovoljujejo, da grejo stvari, kakor grejo, se pravi po zlu. Ne napada jih, ker bi sam hotel biti — in ostati — zunaj njih, ker bi jih imel zavoljo njihove narave za pro-

blematične ali odvečne, ampak narobe: ker so premalo angažirane v istem boju kot on, ker mu premalo pomagajo, ker ne opravljajo svojih dolžnosti. Že ko se je pred tridesetimi leti srečal z zgodovino, se je odločil in ta njegova odločitev velja še danes: osamljeni človek ne pomeni nič, zgodovinske sile ga zmerom pregazijo — kot so Don Kihota. Zgodovinske sile pa so, tako meni, socialno-politične sile, organizacije in institucije, ki imajo praktično socialno moč, ki družbo organizirajo, vodijo in usmerjajo. Človek duha mora med več takšnimi silami le izbirati, najti prave ali najbolj prave, se jim pridružiti, potem pa igrati na njihovo karto, po njihovi temeljni logiki, kot njihov eksponent, v primeru pa, da zatajijo in niso več na nivoju lastne zgodovinske naloge, programa in projekta, postati celo njihov kritik, prerok, ki jih lasa in opozarja, naj se spet vrnejo na pravo pot.

Struktura, kakršno smo opisali, je zares povsem različna od Don Kihotove; sorodnosti obeh junakov so le navidezne. Vidmar hoče imeti zaščiten hrbet, njegova naloga je skrb za javno varnost, za zaščito družbe. Don Kihot velikih idealov, za katere se je boril, ni videl uresničenih v družbi, hotel jih je uresničiti sam; njegova pot ni peljala skozi institucije. Vidmar teh — svojih seveda — idealov sicer prav tako ne vidi do kraja uresničenih v družbi, vendar mu je to le pomota, začasno stanje, položaj, za katerega je kriva prejemajna odločnost družbeno-političnih organov, ki niso pripravljene črtati iz »našega knjigovodstva« hudobnega Merlina, zlih sil, vnašajočih v naš socialni svet zmedo, nered in moralni razkroj. Vidmar se pravzaprav ne bori sam: z Merlinom se ne spopada v viteškem duelu, na viteškem turnirju, kopje zoper kopje. Njegovi zapiski **K našemu trenutku** so opozorilna sirena, kriki gozdne živali, ki opozarjajo na nevarnost, zahteva, vsakih štirinajst dni znova postavljena besna zahteva, naj socialno-politične sile posežejo vmes in Merlina — nihiliste — likvidirajo. Vidmar, ki je razumen mož, ve, da z zlobneži ne bo mogel opraviti sam, zato mu njegova logika narekuje: s **Problemi** naj se zgodi enako, kot se je s **Perspektivami**, kužno jedro je treba izločiti, to pa lahko stori samo družbena moč; ta vzame denar — ker ga da, ta prepove izhajanje revij in knjig — ker jih dovoli. Obstoji samo tisto, kar je dovoljeno. Obstajati sme

samo tisto, kar je dovoljeno — kar je dovolila socialno-politična sila, ki je na oblasti, se pravi oblast sama. Ideali so nič, če niso realizirani v konkretni družbi, če se ne kažejo v institucijah. Samo za takšno realiteto se splača boriti, Don Kihotove sanje so iluzija in — pragmatična — ne-moč. Da, tu je temeljna razlika med Vidmarjem in Don Kihotom. Prvi verjame samo v konkretno, brutalno, telesno socialno moč, idealov brez te moči ni ali so farsa pesnikov-sanjačev, Vidmar ne pozna sanj, ne pozna tveganja, ko gre nekdo samotni iskat tega, česar ni v družbi, a je v njegovem srcu, srce pa mu pomeni največ: silo, ki ga ne izpusti iz rok in mu narekuje, kam naj stopi njegova noga, pa čeprav v močvirje, med gade in galjote in v praznino. Tako je ravnal veliki don Kihot, ki je verjel, ker je sanjal: ker je verjel v sanje, Vidmar pa verjame samo v kol in uzdo in predpis in cenzuro in avtoriteto in v vse običajne pripomočke državne politike.

Vendar mi ta hip ni do tega, da bi protestiral zoper te pripomočke. Vem, da so neogibni, da jih bo socialna moč uporabljala še dolgo časa, dokler bo človek tak, kakršen je. Ne delam si iluzij, da bi se dalo živeti brez njih. Računam z njimi. In nisem prav nič alergičen nanje, ker jih čutim kot usodo. Alergičen pa sem, to priznam, na ideologe, ki te pripomočke skrivajo, preinterpretirajo, prebarvajo: ki govorijo, kako so ta nelepa sredstva v službi Pravega, Dobrega, Človeškega. Upira se mi Vidmar, ki je z neko relativno ugodno kulturno situacijo — recimo na Slovenskem v zadnjih petih letih — skrajno nezadovoljen, ker po njegovem ni v skladu z nekimi ideali, in zategadelj zahteva, da jo je treba z omenjenimi pripomočki, to je s silo, s terorjem, spremeniti. Rekel bi: naj živijo sanjači, blagor jim in blagor nam, če so in če jih je več, dodajam celo: naj živijo oblastniki, opravljajo grd in težak posel, roke so jim umazane, a držijo nekakšen red; ne, ni jim lahko, ko morajo nedolžno-nevarne sanjače v imenu tega reda ubijati. Pravi pa: dol z ideologi, ki to ubijanje zahtevajo in ga razglašajo za realiziranje pravih sanj, dol torej s sanjači, ki ne sanjajo sami, v samotnem sedlu samotne La Manche, ampak skušajo — svoje — sanje udejaniti v družbi, v instituciji, jih prikleniti na tla, prisiliti vse ljudi, da živijo po njihovi meri, pa čeprav imajo sami morda — in prav verjet-

no — drugačne sanje. To je zloraba sanj, vzklikam. Najhujše, kar se človestvu lahko primeri, so sanjači na prestolu, Kaligule, Neroni, Stalini; sanjači, ki sanjajo z orožjem in merijo uspešnost sanj po prelitih krvi in zatiranju vsega, kar se od teh sanj loči. Vidmar ni Neron, seveda ne; ni Smoletov Kreon, še malo ne; je pa Teiresias, hujskač in ideolog. Ne verjamem, da se mu bo ta hip posrečilo Kreona nahujskati; Kreon sodi po drugačnih kriterijih, njemu je do reda in miru v državi, ta red vzdrževati je njegova prva naloga. Kreon je funkcionalist, na Antigono položi svojo kruto roko šele takrat, ko je ta red ogrožen, ne pa, ko so ogrožene Teirezijeve sanje. Ni pa seveda rečeno, da v določenem trenutku Teirezijevi razlogi Kreonu ne pridejo prav — tedaj namreč, ko se sam odloči za nasilje in potrebuje pesniško-ideološko opravičilo zanj. Tu pa tiči tisto, kar se mi najbolj upira. Pristajam na logiko: politik naj se opravičuje sam, njegova nasilja bomo cenili in mrzili glede na realne socialne uspehe družbe, ki jo vodi, ne pa glede na ideale; a mučno in odvratno je, kadar se pride kulturni delavec ponujati, da bi oblastnikovo nasilje že vnaprej opravičil, ga povsem odvezal krivde, če je le pripravljen, ta politik, nekaj nasilja usmeriti tako, kot je to kulturnemu delavcu pogodu.

Prišli smo do druge točke tega razpravljanja. Vidmar, ki ni, kot smo ugotovili, nikakršen samotnež, nikakršen sanjač, individualist, anarhist, pesnik, ampak nekdo, ki skrbi za socialno uresničenje idealov, torej nekdo, ki mu gre predvsem za družbo (in ne za ideale), je v skladu s tem človek, ki zastopa — in eo ipso mora zastopati — določene socialne interese. Prešeren in Cankar, oba velikana, na katera se Vidmar tako rad sklicuje, a prav po nemarnem, sta sicer želela uresničitev idealov, sanj, človečanskih želja v družbi, vendar sta sanjala o prihodnji družbi, o čisto drugačni: to uresničenje sta postavljala v (daljnjo) prihodnost, v čas in svet, ki ga (še) ni; nikoli jima ni prišlo na misel, da bi zahtevala uresničenje od Metternicha, Franca Jožefa, Bleiweisa ali Šušteršiča. Prešernov slovenski narod in Cankarjev slovenski delavski razred sta bili stvari v nastajanju, še zelo negotovi, še neinstitucionalizirani, skoraj sanji. Oba sta branila prihodnost teh sanj, v zdajšnosti pa sta bila hudo sprta z realnimi socialno-političnimi silami

z elitami, ki so vladale in se za — svoje — sanje borile. Bila sta zares sama, bohema, anarhista, deklasiranca, izvržena iz socialne fakticite v prihodnost, ki pa ni bila nikaka trdna, jasna, zagotovljena, temveč kar se da negotova, pesniška, sanjska prihodnost. Nista se vezala niti na kmeta — tega sta zapustila in izdala — niti na meščanstvo, v to se nista zmogla vključiti, Cankar je celo od proletariatu, ki ni bil še nič, stal tako kot Jerman ob Kalandru; simpatiziral je z njim kot z razredom, ki je potisnjen vstran, brez posesti, soroden vagabundom in sanjačem. Še manj pa sta se vezala na Cerkev ali na avstrijsko državo. — Vidmar ravna povsem drugače. Če mu je kaj tuje, potem mu je vagabundstvo, deklasiranost, bohemstvo (s tem pa seveda tudi osamljenost: stanje »vmes«). Anarhično pozicijo ima za izdajavstvo: za izdajo tega, kar je edino pravo: ne idealov, ampak konkretne družbe in družbenosti. In ima prav: deklasiranost osamljencev je metodično izdajavstvo glede na kakršnokoli obliko esteblišmenta. Prešeren in Cankar sta bila odgovorna samo svojemu delu, svojemu srcu, se pravi svojim sanjam, a nobeni obliki fakticite. To sta sicer uporabljala, se v nji gibala, a tako, da sta jo nenehoma devalvirala, in nič, prav nič jima ni bilo do nje. Vidmar pa je realen, konkreten zastopnik realnih, konkretnih socialnih slojev in njihovih interesov.

Na tem mestu ne bi ponavljal, o čemer sem že večkrat pisal. Lahko samo dodam in konkretiziram: Vidmar predstavlja ideološko sintezo dveh tradicionalnih elit, kulturniške in politične. Obe sta bili (in v svojih ostankih ali naslednikih sta še) ne le eshatološki, temveč je bilo zanju značilno, da sta se trudili ideale realizirati v socialni realiteti. Za politično je to razumljivo; ideali so program neke politike, njena ideologija, moralno-zgodovinska, globlja utemeljitev vsakdanje prakse. Bistvo politike je v socialnem življenju, ideali so lahko navzoči le tako, da nastopajo kot cilji ali sredstva v znotrajsocialnem agiranju. Manj razumljivo je to za kulturniško elito. Zdi pa se, in vrsta analiz to potrjuje (glej tudi zelo zanimivo knjigo Renata Poggolija *Teorija avantgarde*, 1968), da je ravnala plast tako imenovane inteligence v vzhodnih evropskih deželah precej drugače kot v zahodnih (to veleva seveda za devetnajsto stoletje, v katerem je ta inteligenca šele nastala

la). Tudi v Sloveniji se je inteligenca postavila v službo nastajajoče, razvijajoče se, kot narod oblikujoče se družbe, še več, poleg politične je bila glavna elita in motor tega formiranja. To funkcijo je morala prevzeti zaradi odsotnosti — nerazvitosti — drugih slojev, tistih, ki so glede na svojo naravo neprimerno bolj poklicani, da družbo formirajo (industriji, trgovci, uradniki, državni ideologi s celotnim šolskovzgojnim sistemom vred itn.). Ker se slovenska družba ni oblikovala na »naravne«, se pravi zahodnoevropski način, spontano, glede na razvoj in diferenciacijo gospodarstva, ampak »nenaravno«, glede na eshatološki plan, glede na ideale, ki naj bi jim gospodarstvo — fakticiteta — le služilo, je bilo razumljivo, da mora v takšnem položaju pomeniti inteligenca mnogo več kot bi sicer. Če je nastajanje naroda predvsem ustrežanje ideji naroda, ki jo pozna elita že vnaprej in jo mora socialno-ekonomsko-politična stvarnost šele dohiteti (kar je bistveno različno od zahodnoevropskega razvoja, kjer se je pojem narod rojeval šele z realnim nastajanjem naroda), potem so v družbi najpomembnejši tisti sloji, ki se ukvarjajo ravno s to idejo. Kajti ideja mora ostati trdna, jasna, kot svetilnik, da stvarnost ne bi zašla. (Bistvo življenja postane opredeljevanje za idejo naroda in zoper njo; zlo kot tako se realizira v narodnem izdajavcu.) Inteligenca kot sloj pomeni kompromis, zlepek med specializiranimi kulturnimi proizvajavci, kot so pisatelji, glasbeniki, filozofi, igralci, knjigotržci, uredniki ipd. na eni in politiki na drugi strani. Kulturni proizvajavci sicer opravljajo svoj posel (pišejo pesmi, drame, urejajo revije in zalagajo knjige), ta posel pa ni avtonomen, ni zaprt v krog profesionalnih vrednosti, ki so kulturne vrednosti, temveč je ves čas odprt nasprotni politiki in družbi, bodisi kot njena kritika — kritika konkretne politike, ki ne realizira dovolj idealov kot biti družbe in naroda — bodisi, in to je vsaj enako pomembno, kot ustvarjanje ideologije, razčlenjevanje, propagiranje, zastopanje idealov vseh vrst, varovanje in obramba idej, ki jih mora družba s svojo politiko realizirati. Narod namreč ne more biti uspešen ideal, če bi bil le faktičen, »normalen« narod — kot so »drugi«; dodati mu je treba vrsto idealnih lastnosti: Moralno, Lepoto, Zdravje, Dušo, Kri, Smisel itn., lastnosti, deloma in pretežno sposedene iz religije in Cerkve. Kot so du-

hovniki ideologi Cerkve, tako je inteligenca ideolog Naroda.

Očitno je, da so se znašli kulturni proizvajavci v dvojnem položaju: na eni strani kot proizvajavci avtonomnih kulturnih vrednot, kot so literatura, glasba, slikarstvo ipd., na drugi kot proizvajavci, a še bolj propagatorji, branivci, uresničevalci eshatoloških, zgodovinsko odrešeniških, religioznih vrednot Naroda, s tem torej posebne vrste politiki (posvečeni politiki, politiki Svetega). Dogodi se še huje: njihova avtonomna kulturna produkcija postane le sestavni del eshatološkega načrta, avtonomne kulturne vrednote se morajo ravnati po mesijanski predeksistentni strukturi eshatološke politike-odreševanja. Če se ne in kadar se ne, jih preostala inteligenca ter družbene elite razglasijo za nihilistične, larpurlartistične, prizemne, materialistične, kvantaške; tako so obravnavali celo Prešerna, ker je bil — v primeri s Koseskim — dosti slabši politični eshatolog, propagandist Naroda in mnogo bolj avtonomni producent kulturnih vrednot (poezije) ter hkrati, kar je v tesni notranji zvezi, deklasiranec (medtem, ko so bili Koseski in Toman, Gangl in Sardenko meščani — tudi Vidmar in Bor sodita v današnjo elitno družbeno plast). Kulturni proizvajavec postane razdvojen tako v svojem delu kot v svojem socialnem statusu. V delu se podreja obči nacionalno-odrešeniški ideologiji — edino ta ga dela v obdobju nacionalnega formiranja za pozitivnega, smiselnega, koristnega, upravičenega — v družbenem življenju pa se mora vezati na vladajoče ali prihajajoče elite, torej na socialne strate, katerih naloga je urejanje, razvijanje naroda — družbe. Na ta način postane narodni umetnik družbeno koristni član sveta; če pa se odloči — in v kakršni meri se odloči — za avtonomno produkcijo kulturnih vrednot, za inoviranje znotraj svojega profesionalnega medija (primerov je nešteto: Kogoj, Osterc, Kosovel, Cankar, Prešeren, Jakopič, Grohar itn.), ga družba izvrže, zanika kot nihilista, dekadenta, destruktivista, norca, bolnika, temačneža, škodljivca, zločinca, dokler se med njegovo produkcijo in posameznimi socialnimi silami ne vzpostavi ponovno sodelovanje. Ko so nove socialne elite začele prisegati na Prešerna, Cankarja, Jakopiča, so de facto njihovo delo politizirale in eshatologizirale (a za to je bilo v njihovem delu nemalo oporišč, saj so bili ti kulturni proizvajavci že sami

v sebi razklani med umetnost in socialnost in so že v svojem delu dajali tej socialnosti obsežen obolus. Cankarja in Prešerna kmalu po njuni smrti niso več brali kot umetnika, ampak kot narodova preroka, kot ideologa nove družbe, novih socialnih sil in elit (in so iz njihovega opusa izbirali samo tisto, kar je tej predstavi ustrezalo: **Za narodov blagor** in ne **Lepe Vide, Hlapca Jerneja** in ne **Nine, Hlapce**, in ne **Tujcev, Zdravico** in ne **Sonetov nesreče**). Politika je nastopila v imenu Prešerna in Cankarja, v imenu slovenskih kulturnih delavcev, ki da so se že od začetka prvi in najbolj izpostavljeni borili za slovenski narod, za realizacijo tega ideala, za njegovo materializacijo v tej ali oni (odvisno od karaktera politično-socialnih sil) konkretni družbi.

Sam mislim, da pomeni doba zadnjih dvajsetih let na Slovenskem, ki je Vidmarju, kar se tiče njene kulture, tako odiozna in zaničevanja vredna, začenjajoče se osvobajanje kulture izpod sužnosti (eshatološki) politiki, začetek razdvajanja kulture in politike, kulturnih in političnih vrednot, nastajanje avtonomije kulture in avtonomije politike-družbe. V skladu s tem razdvajanjem se dogajajo bistvene spremembe tako v kulturi kot v politiki. Pisatelj začinja slediti le svoji avtonomni pisateljski logiki, njegovi teksti nehujejo biti svet odrešilni religiozni nadomestki, nacionalno in socialno budništvo, moralna pričevanja, humanistična ideologija. Politik pristaja na politiko kot igro možnega, ureja svet znotraj pragmatičnih — in avtonomnih — zakonitosti socialnega življenja in se otresa dolžnosti, da mora družba, ki jo vodi ali ureja, dosegati neke predpostavljene ideološko-religiozne ideale. S tem ko spravi te ideale med staro šaro, se odreče nasiljevanju konkretnih živih ljudi v imenu teh idealov, najhujšemu terorju, ki je mogoč; terorju sakralne države, ki skuša ustvariti ta ali oni raj na zemlji. Ravnati začinja v skladu s konkretnimi potrebami živih ljudi, ne pa predvsem v skladu z zapisanimi mesijanskimi projekti. In umetnik ni družbi nič več dolžan: odgovoren je lastnemu delu, lastnim produkcijskim zakonom, ne pa generalnemu svetovno-humanističnemu planu. Zato je v odnosu do etabrirane družbe prav zlahka bohem, samotnež, izdajavec; njegovo delo ga celo sili v to, da je deklasiranec in neke vrste lumpenproletarec. Politiki pa si spet po-

iščejo ideologe — kajti brez teh zaenkrat še ne gre, vsaka praksa hoče biti nekaj več od sebe, uresničevanje nečesa Višjega — med sabo, v svojih vrstah: politične ideologe — kar je lepo in prav, vsaj vemo, s kom imamo opraviti in kakšna je takšnega ideologa naloga. Kultura je dezideologizirana, družba politično ideologizirana; vsak kulturni proizvajavec se lahko vključi v družbene konflikte kot državljan, kot politik, pristaja na to ali ono politično ideologijo, se zanjo celo bori, ne da bi pri tem ta njegova — politična — vloga bistveno vplivala na kulturno, na njegovo profesionalno delo. Človek lahko živi dve vlogi — in več vlog — ne da bi jih nujno moral vse podrediti eni sami, se pravi vloge črtati in postati zlotiski borec, ki svoje eksistence ne loči od svoje vloge, zanjo umira in tako neko relativno ideologijo — vlogo — s smrtjo sakralizira v absolutnost. Nastaja torej pojav, ki sem mu že večkrat rekel laicizacija družbe, avtonomizacija in profesionalizacija in stratifikacija in diferenciacija itn. delovnega procesa.

Vidmarjevi zapiski **K našemu trenutku** skušajo na histeričen in paničen način ta razvoj zaustaviti, blokirati, preprečiti. Njihov pisec bi rad restavriral slovensko strukturo, ki je veljala do vojne, rad bi podredil kulturo eshatologiji, estetiko morali, posameznika družbi in politiki, realno konkretno življenje konkretnih posameznikov tog, enkrat za vselej dani in sakralizirani ideologiji. Pri tem je naravno, da zastopa interese tistih socialnih plasti, ki jim je takšna blokada pogodu, saj v opisanem razvoju izgubljajo svoje privilegije. Kulturni delavec, ki je bil v opoziciji do esteblišmenta in se je ukvarjal predvsem s svojim avtonomnim delom, nikoli ni mogel priti v socialno privilegirano in odločujočo pozicijo; živel je ob strani. V privilegiranost so ga potisnili — običajno po smrti — tisti socialno politični dejavniki, ki so ga (oziroma njegovo delo) uporabili in to privilegiranost izkoristili kot podporo ali celo temelj svoji ideologiji. Avtonomni kulturni delavec ne more imeti interesa, da bi družbo urejal, da bi se ukvarjal s politiko in boril za ponovno ali primernejšo razporeditev socialne moči; le do tega mu je, da bi mu obstoječa politika zagotovila možnost dela (to je zanj seveda bistveno). V politiko se — kot v svojo drugo vlogo — vključuje le takrat, ko mu obstoječa politika njegovega dela ne dovoli ali ga preveč

omejuje; tedaj se bori za pogoje svojega dela, za svojo možnost. In preneha biti politik tisti hip, ko so osnovne delovne potrebe zagotovljene; kajti politika z njegovim (avtonomnim) delom nima skupnega nivoja in interesa. Vse drugače pa je s pripadnikom plasti, ki ji pravimo inteligenca ali razumništvo in katere temeljni interes — vloga, prikazujoča se njenemu nosivcu in drugim kot poslanstvo — je v tem, da proizvaja temeljne socialno-zgodovinsko-moralno-religiozne vrednote, po katerih naj bi konkretna družba živela, naj bi jih spoštovala in realizirala. Tak razumnik — starega, tradicionalnega tipa — je v temelju politik ali celo nekdo, ki politikom nalaga, določa, kaj je njihov pravi posel. Brez takšnega razumnika — kot posameznika in kot plasti — družba seveda ne more biti, tako pravi ta razumnik sam, saj je brez njega — brez njegovega čuvanja prave ideologije — družba izgubljena, pri priči pade v dezorientacijo, zmedo, odsotnost — pravih — vrednot, torej v nihilizem in konec sveta. Takšna plast je torej ne le potrebna, temveč med vsemi najbolj potrebna. Brez sukanca ali dežnikov se navsezadnje še da živeti, brez idealov ne; brez dežnikov smo samo reveži, brez idealov prenehamo biti ljudje.

Opisana logika je Vidmarjeva logika. In razumljivo, da je Vidmar besen tako na politike, ker premalo upoštevajo obstoj — ter potrebnost — te plasti (ki ji mimogrede — institucionalno — načeluje on sam), kot na razumnike same, da se svoji nekdanji odrešeniško-politično veljavni funkciji sami odpovedujejo, umikajo v profesionalizem, ki ne more biti drugega kot zmeda in pomota in nihilizem (ker ne propagira, ker ne odseva eshatološke ideologije). Najbolj pa je, tudi to je umljivo, hud na tiste, ki po njegovem mnenju frontalno nastopajo zoper njegovo podobo o svetu in tako direktno uničujejo vrednotni svet in konkretno družbo, človeka samega in kulturo in ne nazadnje privilegirano tradicionalno kulturniško plast inteligenca; tem velja njegov najhujši srd.

Seveda Vidmar ni slab računar. Na tradicionalno razumniško elito samo ne da mnogo; vidi, da je v razkroju in da sama iz sebe ne bo več dosegla svoje nekdanje pozicije in slave. To ve že dolgo; zato se že dolgo veže na tisto politiko, ki se mu zdi potentna, za katero ve, da trdno drži oblast v rokah in da —

kot dovolj monolitna organizacija — lahko v tej družbi marsikaj stori, če le hoče. Nanjo se obrača. Z njo drži — že trideset let, ne s konkretnimi kulturniki. Ona ima moč, da uresniči ideale, se pravi, da obdrži pri življenju elitno kulturniško plast: da jo celo spet naredi za koristno, potrebno, pomembno. Ve, da tudi ta politika izhaja iz eshatologije in da je uspela ravno zato, ker je obljubila radikalno realizacijo humanističnih vrednot; zato je na te vrednote še zmerom vezana. Opaža sicer, da jo je realni tok dogodkov precej spravil k pameti, jo izučil, da se ne da z glavo skozi zid in da konkretni ljudje ne morejo biti samo snov za uresničevanje svetovno-zgodovinskih projektov; ta snov se upira in dela težave. Politika je začela pristajati na realiteto, odkrivati, da je njena ideologija poleg eshatologije že od začetka tudi materializem, se pravi vede nje o gospodarski, materialni, neduhovni, neidealistični determiniranosti sveta. Vendar še zmerom v marsičem niha med idealizmom in materializmom, med nasiljem v imenu ideje in produkcijo za konkretne potrebe. Ravno to nihanje Vidmarja hrabri in mu daje možnost, da skuša zabiti svoj klin v občutljivo mesto. Vidmar poziva politiko zgolj v imenu eshatologije in arhiidealizma, v imenu svetovnih projektov, ki jih je treba brutalno — stalinistično, ždanovsko, teroristično — udejaniti, obenem pa prekiniti s kakršnokoli koketerijo z materializmom, s svetom realnih potreb.

Facit je jasen: Josip Vidmar je vse prej kot slovenski Don Kihot. Je pameten politik, ki ve, da je zadnji čas, če hoče obraniti še zadnje ostanke tradicionalne razumniške elite in njene privilegije v političnem krojenju usode konkretnih Slovencev. Realna zgodovina vsak dan bolj odpravlja navzočnost njegovih — zame seveda fiktivnih, izmišljenih, neprijetnih in v bistvu dejansko nihilističnih — idealov in osvobojeni prostor napolnjuje s profesionalno-avtonomno kulturo-igro. Vidmar ve, kaj je njegov interes; pričujoči realni razvoj negira njegovo življenjsko delo, kolikor je bilo to eshatološko-politično. Prav nič pa ne negira njegove profesionalnosti. Vidmar ostaja v slovenski zgodovini kot odličen kritik, kot nova, bistveno višja in razvitejša stopnja slovenske literarne kritike — a žal je to profesijo v zadnjih tridesetih letih opustil in jo zamenjal s kulturno politiko in mesijanskim pogro-

maštvom. Ker se je odločil za kulturno politiko in obrambo razumniške elite, mora skušati preprečevati pot realnemu, dogajajočemu se razvoju, udarjati v plat zvona. Zaveda se, da bo jutri prepozno.

Bojim se, da je prepozno že danes. Kljub temu pa moram izreči svoje spoštovanje vsaj do te njegove zagrizene trme, do njegovega izjemno razvitega občutka lastništva, saj se kot dober gospodar bori za zadnjo ped svoje zemlje in svoje oblasti in gre rajši po gobe, kot pa da bi se prekvalificiral. Morda smo priče po svoje veliki tragediji slepe strasti:

SPOŠTOVANI TOVARIŠ UREDNIK,

prosim vas, da mi to soboto objavite naslednje pripombe v vaši rubriki Poštni predal 29:

Josip Vidmar je v soboto 20. 5. v svojem zapisovanju našega trenutka, ki ga z redkimi izjemami vsi živimo, spet naštel nekaj polnesnic oziroma celih laži o dogajanju na kulturno publicističnem območju. Ker prizadevajo moje delo, ker blatijo delo nekaj pišočih rodov in ker napačno obveščajo javnost, bi rad na kratko, samo z dvema točkama, odgovoril nanje.

1. J. Vidmar govori o klikarstvu, ki da ga v bivših dobrih časih z redkimi izjemami ni bilo, razpaslo pa se je v Perspektivah (ki da so celo imele ob reviji »dovolj čvrsto organizacijo«!) — ja, seveda, eno najbolj čvrstih gobarskih organizacij v zahodnem delu Balkana) in pozneje v »družini« okrog Problemov. Pri tem pa klika formulira takole: »Njeno bistvo je pritisk takih ali drugačnih interesov, nesvoboda nasproti pojavom zunaj skupine in pojavom v nji. Nenaravna je, nelepa in v bistvu nepoštena, nemoralna.« To Vidmarjevo jecljanje ob formuliranju lastnosti klike pravzaprav razodeva njegovo občo metodo pri sestavljanju člančičev o našem trenutku: zmeraj vzame na muho neko osebnost ali več oseb-

moči, ki jo je čas presešel, sama pa si tega za nobeno ceno noče priznati. Odkrivam se tej vztrajnosti in temu pogumom, čeprav ne morem spoštovati njegove vsebine; te me je groza.

* Oddano Delu konec maja t. l.

TARAS KERMAUNER

ZAVRNJENO

nosti, in ker meni, da je treba dati tudi kaj na lepe besede, ne predlaga, da bi te osebe kar naravnost po kratkem postopku odstranili in jih ne ozmerja z vsakomur razumljivimi besedami, temveč si izmisli pojme in modele (klika, nihilizem ipd.), ki jih potem nanje lepi. Pri tem pa se konec koncev dosledno izkaže, da vsebine teh pojmov ne razume, po drugi strani pa, da kot oznake za pisanje in delovanje teh osebnosti popolnoma nič ne ustrezajo.

Če pravi, da je klika nenaravna, nelepa, nepoštena, nemoralna, seveda o kliki ničesar ni povedal (koliko pa je danes še socialnih skupin, ki so naravne?), povedal pa je tako rekoč tisto, kar bi sicer rad rekel za osebe, ki mu niso pri srcu in jih zato samovoljno, torej klikaško in nasilno stisne v kliko. Kaj pa klika v sodobnih razmerah dejansko je, bi lahko zvedel iz vrste razikov sodobnih sociologov, tujih in seveda tudi domačih (npr. J. Županov, Veljko Rus) — če bi ga to zanimalo. Zvedel bi lahko, da je v središču oznak klike kot svojevrstne socialne skupine **imetje družbene moči**. — Tako torej po Vidmarjevi zaslugi v zavest našega trenutka prihaja neverjetno smešna izmišljotina, da je imel rod v Perspektivah in da imajo »ostanki«, ki

se zbirajo okrog Problemov, družbeno moč, s katero nemara uravnava jo reči in potek našega skupnega časa.

Dodati je treba: res je sicer, da se znotraj Problemov (in znotraj vsake revije) kaže zdaj bolj ohlapno in široko zdaj spet ožje formirana skupina podobno usmerjenih sodelavcev, kar je racionalen socialni, kulturni in tehnološko-delovni pojav. Včasih pride tudi do zaprtosti, ki se izraža v skrajnem primeru celo kot negiranje splošno veljavnih norm vedenja. Ob tem pa se je treba hkrati zavedati tudi dovolj občega spoznanja o takšnih pojavih, namreč da je sleherni skupina tembolj koherentna in zaprta, čim hujši so pritiski nanjo od zunaj. Če koga motijo videzi klikaštva, naj torej razmisli tudi o »nenaravnih, nelepkih, nepoštenih, nemoralnih« pritiskih na »skupine sorodno mislečih...«.

2. Kot bivšega urednika revije Problemi — Magazin me neprijetno prizadeva Vidmarjevo podtikanje, da je osrednja oseba »klike« pri Problemih Taras Kermauner, ki da skupaj z Dušanom Pirjevcom predstavlja ideološko vodstvo te revije, »in to, če sta v njenem redakcijskem odboru ali ne«.

Nemogoče mi je na tem mestu razgrniti vsa dejstva, ki spodbijajo Vidmarjevo v tem trenutku tako temnačno podtikanje. (Celotno povest o dogajanju v in okrog Problemov v zadnjih dveh oziroma treh letih bom objavil na drugem mestu.) Zato samo naslednje:

— Razdelitev revije spomladi 1970. leta v dva dela (Problemi — Teorija in Problemi — Magazin) je bila posledica notranjih tenzij med sodelavci, pri čemer se skupina »teoretikov«, med njimi tudi Kermauner in Pirjavec, ni strinjala z usmeritvijo in delom večine »literatov« in nekaterih publicistov.

— Formulacija koncepta Problemi — Magazin in dejansko urejanje te revije je (z izjemo zadnjega pol leta, ko je bil Kermauner sprejet v novi uredniški odbor) potekalo brez ude-

ležbe Dušana Pirjevca in Tarasa Kermaunerja. Še danes sem prepričan, da koncepta, ki je bil tudi objavljen, nobeden od obeh izredno pomembnih sodelavcev ne more podpisati.

— Ena osrednjih postavk tega koncepta je bila, »da revija kot celota ni instrumentalizirana za nobenega od obstoječih globalnih projektov oziroma ideologij«, da se je uredništvo v svojih pravih urejanja trudilo za relativno čisto področje dela (pisanja), torej za smer, v kateri ideološka plast pisanja ni niti prvo niti bistveno vprašanje. Napori so bili zastavljeni v konsistentnost pisanja, ne pa v ideološkost. Kako bi se torej v situaciji, ki je bila začrtana v delo onstran ideologij, redakcijski odbor podprejal personalnemu ideološkemu vodstvu, za kakršno gre Vidmarju?

— Že dovolj površna analiza pisanja pretežnega dela sodelavcev zadnjih dveh letnikov Problemov bi pokazala, da njihova naravnost misli ni zelo podobna z usmerjenostjo navedenih sodelavcev.

Vendar pa moram tudi ob tej točki posebej poudariti: rodovi, ki nastopajo s svojim delom, se hote ali nehoti navezujejo, zdaj rahleje zdaj tesneje, na delo nekaterih predhodnikov. Pri tem pa skoraj dosledno zelo dobro čutijo, katera dela v preteklosti so tista, ki jim odpirajo možnost avtentičnega dela, misli in senzibilitete, in katera jih tiščijo nazaj v motnjavo življenjskih »občutkov« in v blato province. In če Vidmar oziroma njegovo delo ne spada med prva, zato še ni nobenega opravičila za takšne zapiske o našem trenutku, kakršne piše.

23. V. 1972.

RUDI ŠELIGO

ZAVRNJENO

Z nako najrajšostjo mi pripisuje tudi naslednja smaklona.

*Jei, pij in kasaaj,
za drugo se ne ransaaj!*

P. S. Kot vemo, tovrstni lističi s Prekernovim rokopisom ne obstajajo. Lahko pa domnevamo, da so jih po Prekernovi smrti prav z vsadjen kartici (Dagarta, kaplan Košir, Kutra, Prekernova sestra itd.). Vseeno jih objavljamo, vsaj tiste, ki smo jih mogli obrati.

V. S.

NEKATERE PREŠERNOVE ŠE NEOBJAVLJENE

Zelo verjetno je bila v Prešernovih časih navada pisati priložnostne zbadljivke, sramotilke in celo paskvile na lističe, jih izročati prizadetim v roke ali pa jih trositi po ulicah in krčmah. Zanesljiva tradicija trdi, da se je tudi Prešeren rad ukvarjal s takšnimi stihii. Tako je npr. izpričano, da je po neki gledališki predstavi, ki se je je bil udeležil tudi njegov nekdanji sošolec, poznejši škof Slomšek, stisnil pobožnemu možu v roke listič z znanim distihom (»Slomšku«).

Tomo Zupan je hranil lističe (z verzii, naslovljenimi na »bohinjsko rožo«, natakario Minco Ulik v gostilni pri »Stari Pošti«). Na lističih se pojavlja isti motiv v različnih inačicah:

Minca, na licih
ti rož'ce cveto;
skrbi me, boli me,
kdo trgal jih bo.

ali:

Dékle, na obrazu
ti rož'ce cveto,
srečen bo oni,
ki trgal jih bo.

in drugi motiv:

Učke 'maš kot perličke,
žnabelčke kot pangeljčke;
na ličkih sta dva povštrčka
in lepa ti je bradica.

ali:

Minca, Minca,
učke 'maš kot pangeljčke,
žnabelce kot nageljčke,
ziska pa sta povštrčka.

Gospodarju v gostilni pri »Stari Pošti« v Kranju je bilo ime Ivan Nepomuk Mayr. Vse kaže, da je pesnik rad posedal v njegovi hiši. Zato si je najbrž smel dovoliti zbadljivko, zakaj je bil vržen v Vitavo spovednik češke kraljice:

Ker hotel ni povedati,
kdo je kraljico fuk,
je moral Janez Nepomuk
har hitro v vodo smuk.

Ponorčeval se je celo z imenom svoje pesnitve:

Lenora 'ma dva rora,
iz en'ga šči, iz druž'ga pa prdi.

Ženski, ki je prodajala po gostilnah preste, je kar na njen spovedni listek napisal:

Sámo Tončka Šarabon,
ta ti da za božji lon.

Tradicija v ustnem izročilu tudi ne popusti ob verzih o slapu Savice in ju vztrajno pripisuje Prešernu:

Oj, Savica, nisi več devica!
Si prasica, ki na š'roko šči.

Z neko vztrajnostjo mu pripisuje tudi naslednjo »maksimo«:

Jej, pij in kavsaj,
za drugo se ne ravsaj!

P. s. Kot vemo, tovrstni lističi s Prešernovim rokopisom ne obstojijo. Lahko pa domnevamo, da so jih po Prešernovi smrti prav z veseljem kurili (Dagarin, kaplan Košir, Katra, Prešernova sestra itd.). Vseeno jih objavljamo, vsaj tiste, ki smo jih mogli zbrati.

V. S.

**PROBLEMI
FEMINE
POBDE**

Izšlo je:

**Milan Jesih: Uran v urinu,
gospodar!**

**Marjan Rožanc: Slepo oko
gospoda Janka**

Marko Švabič: Sonce sonce sonce

Veno Taufer: Podatki

Andrej Inkret: Gledališki feljtoni

Pripravljamo -esteticistično- številko